

—Kurmanji Kurdish—
A Reference Grammar
with Selected Readings

W. M. Thackston

CONTENTS

PHONOLOGY

Alphabet and sounds	1
The aspirated and unaspirated stops.....	3
Stress	4
Orthographic variants.....	4
Doubled consonants	4
The furtive <i>i</i>	4

SUBSTANTIVES

§ 1. The Noun.....	7
§ 1.1. Gender	7
§ 1.2. Inflection	7
§ 2. Demonstrative Adjectives and <i>Her</i> 'Every'	9
§ 3. The Indefinite State	10
§ 4. The Primary Construct Case	11
§ 4.1 The Adjectival Construct	12
§ 5. The Secondary Construct: The Construct Extender.....	14
§ 6. Synopsis of Noun States of Cases.....	16
§ 7. Personal Pronouns	17
§ 7.1 The Reflexive Pronoun <i>Xwe</i>	19
§ 8. Prepositions, Postpositions, Circumpositions	19
§ 8.1. Contracted Prepositions	21
§ 9. Numbers	21
§ 9.1. Ordinal Numbers	24
§ 9.2. Months of the Year and Days of the Week.....	25
§ 9.3. Telling Time.....	26
§ 10. Comparative and Superlative Adjectives	26

THE VERB

§ 11. Present Copulas	29
§ 12. 'To Have' and the Existential Verb <i>Hebûn</i>	30
§ 13. The Infinitive.....	31
§ 14. The Present Tense	32
§ 15. Compound Verbs	34
§ 16. The Formation of the Present Subjunctive.....	35
§ 16.1 Uses of the Present Subjunctive	37
§ 16.2. The Future Tense.....	40
§ 16.2. <i>Xwestin</i> 'To Want'	41
§ 16.3. <i>Karîn</i> 'To Be Able'	41
§ 17. The Imperative	42
§ 17.1. The Vocative	43
§ 18. The Simple Past (Intransitive).....	43
§ 18.1. The Past Habitual/Progressive (Intransitive)	44
§ 18.2 The Simple Past (Transitive): The Ergative.....	45
§ 18.3 Number Agreement in Extended Ergative Verbs.....	48
§ 18.4 The Past Tense of <i>Xwestin</i>	49
§ 18.5. Loss of Ergativity.....	49
§ 19. The Past Participle.....	49
§ 20. The Present Perfect Tense (Intransitive).....	50
§ 20.1. The Present Perfect Tense (Transitive/Ergative)	50
§ 21. The Past Perfect Tense (Intransitive).....	52
§ 21.1. The Past Perfect Tense (Transitive/Ergative)	53
§ 21.2. The Past Perfect Tense of <i>Karîn</i> and <i>Zanîn</i>	57
§ 22. The Past Subjunctive.....	55
§ 23. The Future Perfect Tense	56
§ 24. The Modal of <i>Karîn</i>	57
§ 25. The Irrealis Mood.....	57
§ 25.1. The Past Conditional	58

§ 25.2. The Past Perfect Conditionals	59
§ 26. The Passive Voice	62
§ 27. Postposed Verbal Complements	63
§ 28. Factitive Verbs	64
§ 28.1. The Periphrastic Factitive Construction.....	65

OTHER SYNTACTICAL FEATURES

§ 29. Subordinate Clauses and Subordinating Conjunctions	66
§ 30. Relative Clauses	67
§ 31. The Emphatic <i>Jî</i>	70
§ 32. Expressions of Temporal Duration	71
§ 33. Sequence of Tenses after Past Verbs of Perception	71
§ 34. Questions with <i>Ma</i>	72

Synopsis of Verb Tenses and Moods	74
Common Verbs with Irregular Present Stems.....	79
Conversion Table for Arabic and Cyrillic.....	81
Grammatical and Orthographic Differences between “Standard” Kurmanji and Ex-Soviet Kurmanji	83

READINGS

Qedrîcan, “Rojên Derbasbûyî	86
Osman Sebrî, “Çar Leheng: Leheng I: Ferzende Beg”	91
Kurdo Husên, “Başoke”	94
Şahîne B. Soreklî, “Vegera Mal”	101
“Cumhûriyeta Kurdî ya Mehabadê”	107
Firat Cewerî, “Kêzika Bênav”	111
_____, “Li Mala Rewşen Bedir-Xan”	116
_____, “Sedsaliya Celadet Alî Bedir-Xan”	120
Nûredîn Zaza, “Xurşîd”	130
_____, “Gulê”	133
Zeynelabîdîn Zinar, “Bavê Nazê”	138

Mahmut Baksî, “Çar Aliyê Me Agir E”	145
Hesenê Metê, <i>Labîrenta Cinan</i>	152
Reading Selections in Cyrillic-Script Kurmanji	
„Зэрдэшт П’ехэмбэр”	157
„K’örd у K’ördстан”	158
„Автономия Културие у Щие Хэбате”	162
Аветис Аһаронийан: „P’зго-Сеп’о”	165
К’т’ебед Тэ’зэ: „K’ördстана Башур Иро”	173
Reading Selections in Arabic-Script Kurmanji	
Celadet Ali Bedir-Xan, “کرد و کردستان بچافی بیانیان” Bi Çavê Biyaniyan”	175
_____، “شیخ عهد رحمانی گارسی چو رحمتی” Çû Rehmetê”	180
Perwîz Cihanî, “گوری ته‌کانه” Gurê Tekane”	187
Kurdish–English Vocabulary	196
Ex-Soviet Kurdish–English Vocabulary	245
General Index	264

PREFACE

KURDISH BELONGS to the Western Iranian group of the Indo-Iranian branch of the Indo-European family. The two principal branches of modern literary Kurdish are (1) Kurmanji, the language of the vast majority of Kurds in Turkey, Syria, Armenia, and Azerbaijan, and of a few in Iraq and Iran, the area designated by Kurdish nationalists as “North Kurdistan” (*Kurdistana Bakûr*),¹ with an estimated fifteen to seventeen million speakers, and (2) Sorani, the language of most Kurds in Iraq (four to six million speakers) and Iran (five to six million speakers), the area designated as “South Kurdistan” (*Kurdistana Başûr*). Although the two languages are closely related, Kurmanji and Sorani are not mutually intelligible and differ at the basic structural level as well as in vocabulary and idiom. Since all varieties of Kurdish are not only closely related to Persian but have also been mas-

¹The line dividing Kurmanji from Sorani runs roughly diagonally from northeast to southwest. The extreme northwest of Iran and the northernmost tip of Iraq fall into the Kurmanji-speaking area. An article in *Hawar* (No. 2 [1932], p. 9) explains the geographical distribution as follows: “La langue Kurde se divise en trois dialectes principaux: 1- Le dialecte du Nord, 2- Le dialecte du Sud, 3- Le dialecte du Nord-Ouest. (1) Le dialecte du nord est parlé par tous les Kurdes du Kurdistan occupé par les turcs, par les Kurdes de la Caucasic jusqu’à Kere-Bax [Qarabagh], par ceux de la république d’Erivan, par les Kurdes de la Syrie, par une partie des Kurdes de l’Irak habitant le Mont Sindjar et la contrée située au nord d’une ligne partant du sud du Sindjar par Mosil, et atteignant à l’est la ville de Rewandiz, ensuite par les Kurdes de la Perse habitant le nord et l’ouest du lac de Urmî, par les Kurdes du Khorasan, au nord-est de la Perse.... (2) Le dialecte du sud est parlé par les Kurdes de l’Irak et de la Perse à partir du sud de la ligne Mosil–Rewandiz et du lac de Urmî vers le sud et sud-est, jusqu’aux limites méridionales des Kurdes Bextiyarî. (3) Le dialecte Nord-ouest est le dialecte des Kurdes Dumilî. Du Dumilî on ne peut pas tracer une limite fixe quelconque, parce que trop mélangé avec les Kurdes Qurdmanç parlant le dialecte du Nord le Qurdmançî. Tout de même les points de condensation de ce dialecte sont: Dêrsîm, Palo, Genc, Çepekkûr, Maden, Pîran, Egil, Sîwerek, Pêçar, Çermiq.”

KURMANJI KURDISH

sively influenced by Persian, the dominant literary and cultural language of the area for the last millennium, Kurdish is best approached with a knowledge of Persian, and for that reason reference to Persian syntax has been freely made throughout the presentation of the grammar.

Sorani has been the second official language of Iraq since the creation of that country after World War I and has many decades of literary activity behind it. Kurmanji, which was given its present written form by Jeladet Ali Bedir-Khan in the early 1930's, is still far from being a unified, normalized, or standardized language. For historical and political reasons it has not been a written means of communication in the largest area in which it is spoken, and only recently has publication in Kurmanji begun in earnest—and that mostly among émigré communities in Europe, Sweden in particular. With the abundance of regional dialects, it is not possible to give a description of all the variants that may be encountered, although every effort has been made to describe the main ones that occur in the written language. There are, for example, regions in which the unlauded *ü* of Turkish is a regular feature of the spoken language, but it is not indicated in the writing system. There are areas in which Kurdish has become so inextricably entangled with Turkish and/or Arabic and/or Persian that the grammatical structure of the language has been affected, while the Kurmanji of former Soviet areas like Azerbaijan and Armenia, which has been written in Cyrillic letters since the late 1930's, has been influenced by Russian.¹ The language described herein is, to the extent possible, what has been adopted as a norm by the majority of writers.

The readings, chosen to give samples of a broad range of prose writing, are provided with running vocabulary glosses beneath the texts, and the glosses in the readings are also contained in the Kurdish–English vocabulary at the end of the book. Words considered to be absolutely basic vocabulary are not glossed in the notes, since it is assumed that these words either are known already or will be actively acquired by looking them up in the

¹ Like most regional and ethnic languages of the early Soviet Union that did not have a traditional alphabet and a long history of literature, Kurmanji was given a Latin-based alphabet in 1929, but it, like the others, was Cyrillicized by Stalin's decree in 1937. Since the collapse of the Soviet Union, Azerbaijan has switched to a modified Latin alphabet, and it is assumed that the little Kurdish written in Azerbaijan has followed suit. Kurdish produced in Armenia is now written in both Cyrillic and a slightly modified form of the normal Latin Kurmanji letters (see the conversion table for Arabic and Cyrillic on p. 80).

PREFACE

vocabulary in the back. Generally words are not glossed more than once in the notes because any word encountered a second time should be learned actively. Words are glossed after the first instance only if they are rare enough to warrant being ignored for acquisition. The Kurdish–English vocabulary contains over 3,000 words, which should represent a good basic working vocabulary for the language.

Kurmanji has been and is written in a variety of alphabets. Foremost today is the Kurmanji used in Turkey and Europe, which is written in a modified Turkish Latin alphabet. In Armenia and Azerbaijan,¹ Kurmanji is written in Cyrillic letters, and enough readings in Cyrillic Kurmanji have been given, together with a brief analysis of the main differences between Turkey Kurmanji and ex-Soviet Kurmanji, to enable the student to develop a facility in reading that medium. There were once Kurdish-speaking Armenians in the Ottoman Empire, and they wrote Kurmanji in the Armenian alphabet. With the exception of Syria, Kurmanji is not widely spoken in countries that use the Arabic alphabet, and since Syrian Kurds use the Latin script when they write Kurdish, the Arabic script is little used for modern Kurmanji. In the early days of literary Kurdish, however, when the Arabic alphabet was still widely known in Turkey and Latin-script Kurdish was new in Syria, Arabic was used in tandem with the Latin. Two articles by Jeladet Ali Bedir-Khan from early issues of the journal *Hawar*, when it was published in both alphabets, are given as examples. Some Iranian Kurdish journals include a few pages of Arabic-script Kurmanji for the Kurmanji-speaking Kurds who live in Iran, and a specimen of this type, a story by Perwîz Cîhanî, is given at the end of the reading selections both in the Sorani-based Arabic script in which it was printed in the Iranian Kurdish journal *سروه* *Sirwe* in 1990 and in the Latin Kurmanji in which it was reprinted in *Alole* (pp. 23–27), a collection of his stories published by Doz Yayınları in Istanbul in 2005. There are some minor differences between the two versions, and they are signaled by asterisks in the Latin text.

The readings, chosen to give a fair sample of the range of prose writing

¹The major concentrations of Kurdish population in the former Soviet Union are in Armenia and Azerbaijan. From 1923 to 1929 there was an autonomous Kurdish region in Azerbaijan called Kurdistana Sor (Red Kurdistan). There are a few Kurds in Georgia, and there is a Kurmanji-speaking Kurdish population of more than half a million people in northeastern Iran and Turkmenistan, to which they were exiled in the seventeenth century.

KURMANJI KURDISH

today, are provided with running glosses beneath the texts, and the glosses in the readings are also contained in the Kurdish–English vocabulary at the end of the book. Words considered to be absolutely basic vocabulary are not glossed in the notes, since it is assumed that these words either are known already or will be actively acquired as they occur. Generally words are not glossed more than once in the notes because any word encountered a second time should be learned actively. Words are glossed after the first instance only if they are considered rare enough to warrant being ignored for acquisition. The readings and biographical sketches of authors have been taken mainly from Mehmet Uzun, *Antolojiya Edebiyata Kurdi*, 2 vols. (Istanbul: Tüzmamanlar Yayıncılık, 1995), which may be consulted for further reading. The readings in Cyrillic Kurmanji, which have not been glossed but have a separate vocabulary at the end of the book, have been taken from *R'ya T'eze*, a Kurdish newspaper published in Armenia.

For dictionaries of Kurmanji, the following may be consulted:

Chyet, Michael L. *Kurdish–English Dictionary*. New Haven: Yale University Press, 2003.

Галлиямов, Салават. **Курдско–Башкордско–Англо–Русский Словарь**. Ufa, 2000.

İzoli, D. *Ferheng Kurdi–Tırki Türkçe–Kürtçe*. Istanbul: Deng Yayınları, 1992. A comprehensive dictionary for those who know Turkish. Unfortunately the gender of Kurdish nouns is not indicated.

Курдоев, К. К. **Курдско-Русский Словарь**. Moscow, 1960.

Rizgar, Baran. *Kurdish–English English–Kurdish Dictionary*. London: M. F. Onen, 1993. With around 25,000 Kurdish words and phrases, this is a useful dictionary for reading.

Saadallah, Salah. *Saladin's English–Kurdish Dictionary*. Istanbul: Avesta, 2000. Contains around 80,000 entries.

Цаболов, Руслан Лазарович. **Этимологический Словарь Курдского Языка**. Moscow: Восточная Литература, 2001.

For on-line and downloadable dictionaries and word lists for Kurdish and a variety of languages, see www.ferheng.org.

The Phonology of Kurmanji Kurdish

Alphabet and sounds. The Kurdish alphabet is based on the Turkish adaptation of the Latin alphabet, and for the most part words are written as they are pronounced, although there are several important features that are not indicated in the writing system. These are noted below. International Phonetic Alphabet (IPA) equivalents are given in square brackets.

Vowels:

î	û
i	u
ê	o
e	a

- î** is like the ‘ee’ in ‘beet,’ IPA [i], as in *nîv* [niv] ‘half.’
- i** is like the ‘i’ in ‘bit,’ IPA [ɪ] as in *dil* [dɪl] ‘heart’; in closed syllables ending in *m*, *i* is often pronounced as a close central unrounded vowel [ɨ], i.e. very close to the Turkish *ı*, as in *vedixwim* [ˈvædɪxwɪm] ‘I drink.’
- ê** is like the ‘ai’ in ‘bait,’ IPA [e], without the y-offglide of English, as in *hêz* [hez] ‘power.’
- e** is like the ‘a’ in ‘bat,’ IPA [æ],¹ as in *berhem* [bæɾ’hæm] ‘product,’ except (1) in the sequence *ew*, where it is pronounced [ə] as in *ew* [əw] ‘that’ and *dewlet* [dəwˈlæt] ‘state,’ (2) when it is followed by *y* but not in the same syllable, in which case it is pronounced like the ‘e’ in ‘bet’ [ɛ], as in *odeya* [oˈdeya] ‘room,’ and (3) in post-stress positions, particularly word-finally, where it is pronounced [ɛ], as in *miróvek* [mɪˈro-

¹ The [æ] pronunciation of this vowel is taken as standard; for many speakers, however, it is closer to [ɛ], the vowel of English ‘bet,’ in all environments.

KURMANJI KURDISH

vək] ‘a man’ and *dîçe* [ˈdɪtʃɛ] ‘he goes.’

- û** is like the ‘oo’ in ‘boot,’ IPA [u], as in *bûn* [bun] ‘to be.’
- u** is like the ‘u’ in ‘put’ and ‘bull,’ IPA [ʊ], as in *du* [dʊ] ‘two’; the sequences *gu* and *ku* are pronounced by some as [guɛ] and [kuɛ], particularly in closed syllables like *gur* ‘wolf,’ pronounced either [guɛr] or [gʊr].
- o** is like the ‘oa’ in ‘boat,’ IPA [o], without the *w*-offglide of English, as in *nod* [nod] ‘ninety.’
- a** is like the ‘a’ in ‘father’ and ‘balm,’ IPA [a], as in *bav* [bav] ‘father.’

Consonants:

	bilabial	labiodental	dental/alveolar	palatal	velar	uvular	glotto-pharyngeal
plosive	p, p̣		t, ṭ		k, ḳ	q	
	b		d		g		
fricative		f	s		x		h, ḥ
		v	z		χ		‘
			ʃ	ç, ç̣			
			j	c			
nasal	m		n				
approximate	w			y			
flap, trill			r, ṛ				
lateral			l				

- b** is the ‘b’ of English [b]
- c** is pronounced like the ‘j’ in ‘judge’ [dʒ]
- ç** is the aspirated ‘ch’ like the ‘ch’ in ‘church’ [tʃ^h] (see below)
- ç̣** is the unaspirated ‘ch’ of English ‘eschew’ plus pharyngealization [tʃ^{ç̣}] (see below)
- d** is like the ‘d’ of English [d]
- f** is like the ‘f’ of English [f]
- g** is the hard ‘g’ of English, as in ‘go’ [g]
- h** is like the ‘h’ of English [h]

PHONOLOGY

- h** is pronounced, in areas in which it occurs, like the ح of Arabic (a voiceless pharyngeal fricative, [ħ]); in areas where it is not so pronounced, it is not differentiated from *h*
- j** is the 'j' of French, the English 'g' in 'beige' [ʒ]
- k** is the aspirated 'k' of English 'key' [k^h] (see below)
- ḳ** is the unaspirated 'k' of English 'sky' plus pharyngealization [k^ʕ] (see below)
- l** is a liquid 'l' as in Persian, like the *l* in 'lee' [l]
- m** is the 'm' of English [m]
- n** is the 'n' of English [n]
- p** is the aspirated 'p' of English 'pie' [p^h] (see below)
- p̣** is the unaspirated 'p' of English 'spy' plus pharyngealization [p^ʕ] (see below)
- q** is a voiceless uvular stop, like the Arabic ق [q]; it is pronounced like 'k' but farther back in the throat
- r** is a flap as in Persian and Italian [r]; does not occur word-initially
- r̄** is a trill, like the 'rr' of Spanish [r̄]; all initial r's are trilled; the trilled *r* is only sporadically indicated in the orthography by *rr* (e.g. *pir̄* 'very,' which is sometimes written *pirr*), otherwise it is not indicated in the writing system
- s** is the 's' of English [s]
- ʃ** is pronounced like the 'sh' in 'ship' [ʃ]
- t** is the aspirated 't' of English 'tie' [t^h] (see below)
- ṭ** is the unaspirated 't' of English 'sty' plus pharyngealization [t^ʕ] (see below)
- v** is the 'v' of English [v]
- w** is the 'w' of English 'we' [w] except before *i*, *î*, and *ê*, when it is a close back unrounded semivowel [ʍ], like the 'u' in French *cuire* and *huit*
- x** is pronounced like the 'ch' in German 'Bach' and the Arabic خ, a voiceless uvular fricative [χ]
- x̣** is a voiced uvular fricative [χ̣], the *ghayn* (غ) of Arabic; it is the voiced counterpart to *x*

KURMANJI KURDISH

- y** is the ‘y’ of English ‘yes’ [j]; also indicates the diphthongs *ay* and *ey*
- z** is the ‘z’ of English [z]
- ‘ is not part of the orthographic system, but it is given in the vocabulary to indicate the Arabic ‘ayn (ع). In parts of the Kurmanji-speaking area, particularly those closer to Arabic-speaking areas, the ‘ayn is pronounced as in Arabic (a voiced pharyngeal fricative, [ʕ]). Vowels pronounced with a preceding ‘ayn are marked with an underscore (e = ‘e, as in *ereb* ‘Arab’)

The aspirated and unaspirated stops.

- p, t, k,** and **ç** are aspirated stops, as in English ‘pie,’ ‘tie,’ ‘key,’ and ‘chew’
- p̣, ṭ, ḳ,** and **ç̣** are unaspirated stops, as in English ‘spy,’ ‘sty,’ and ‘ski,’ and ‘eschew,’ and are accompanied by slight pharyngealization. They are not indicated in the writing system, and they are not universally observed by all speakers, but where they occur they contrast on the phonemic level. They are indicated in this book by an underscore: cf. *p̣elav* [p^helav] ‘wave’ and *p̣êlav* [p[̣]elav] ‘shoes,’ *kal* [k^hal] ‘unripe’ and *ḳal* [k[̣]al] ‘old man,’ *ṭin* [t^hin] ‘thirst’ and *ṭîn* [t[̣]in] ‘heat,’ *çal* [t^hal] ‘speckled’ and *ç̣al* [t[̣]al] ‘pit, well’

Stress. All nouns and adjectives are lightly stressed on the final syllable. Most grammatical elements added to nouns (**-ek**, **-ê**, **-a**) are enclitic and thus unstressed (*miróv* > *miróvek*, *gúnd* > *gúndê*, *odé* > *odéya*), with the exception of the plural suffixes **-ên** and **-an**, which are stressed (*kúrd* > *kurdê’n*, *kurdán*).

The hierarchy of stress in verbs is as follows:

- (1) The negative prefixes **na-** and **ne-**, as in *náçim* [ˈnatʃim] ‘I don’t go’ and *néçû* [ˈnætʃu] ‘he didn’t go.’
- (2) Preverbs like **ve-**, **hil-**, **da-**, and **wer-**, as in *védixwim* [ˈvædixwim] ‘I drink,’ *híldidin* [ˈhildidin] ‘they lift,’ *dáqurtand* [ˈdaqurtʰand] ‘swallowed it,’ and *wérgerand* [ˈwærgærand] ‘translated it.’
- (3) The modal prefixes **di-** and **bi-**, as in *díaxiftim* [ˈdɪaxiftim] ‘I was speaking,’ and *bíaxive* [ˈbɪaxivɛ] ‘let him speak.’

PHONOLOGY

(4) When there are no prefixes on finite verbal forms, the final syllable of the verb stem is stressed, as in *axiftine* [aˈxɪftɪnɛ] ‘they have spoken.’

(5) The infinitive is stressed on the final syllable, as in *axiftîn* [axɪfˈtɪn] ‘to speak.’

Orthographic variants. Some writers prefer to use the Turkish undotted ‘i’ for ‘i’ and the dotted ‘î’ for ‘î.’ They write *dizanim* as *dızanım* and *zanîn* as *zanin*.

Doubled consonants. Doubled consonants are quite rare in Kurdish, and almost all the doubled consonants of Arabic and Persian loanwords are reduced to a single consonant, e.g. *muddat* > **mudet**, *mullâ* > **mele**, *mu’assasa* > **muesese**, and *shiddat* > **şidet**. The few double consonants that survive are in learned borrowings like **ummet** ‘religious community,’ **welle** ‘by God,’ **seff** ‘class,’ and **muswedde** ‘draft copy.’

The furtive *i*. Kurdish does not tolerate all final consonant clusters. When an intolerable final consonant cluster appears, it is broken by the vowel *i*, called the ‘furtive *i*,’ which disappears when a vowel-initial enclitic or suffix is added to the word. Words like *aql* ‘mind, intelligence,’ *esl* ‘origin,’ *emr* ‘age,’ and *emr* ‘order’ are *aqil*, *esil*, *emir*, and *emir*¹ when by themselves or when followed by a consonant-initial suffix (*aqil* ‘mind,’ *kêmaqil* ‘foolish,’ *ew kêmaqil bû* ‘he was foolish,’ and *aqilmend* ‘intelligent’). When followed by a vowel-initial enclitic or suffix the *i* is dropped, as in *aqîlê te* ‘your mind,’ *ew kêmaqîl e* ‘he is foolish,’ *kêmaqîlî* ‘foolishness,’ *bi eslê xwe* ‘in one’s origin, originally,’ *emrê min* ‘my age’ and *emra serdar* ‘commander’s order.’ The furtive *i* is indicated in the vocabulary by an italicized *i*, e.g. **aqîl**, **esîl**, **emîr**, **fêhîm**. Kurdish writers are not in agreement on the

¹*Aqil* ‘mind’ (with furtive *i*), from the Arabic عقل, is to be distinguished from the homograph *aqil* that means ‘intelligent, reasonable’ (from the Arabic عاقل). The latter is stable as *aqil* even in compounds (*aqilane* ‘intelligently’). There are two words spelled *emir*, *emir* (a variant of عمر) ‘age’ and *emir* (from the Arabic امر) ‘order’; they both contain furtives *i*’s.

KURMANJI KURDISH

writing of the furtive *i*, and many omit it, particularly when it is unstressed, i.e. some write *ez fêhim dikim* ‘I understand’ while others write *ez fêhm dikim*.

For practicing Kurdish pronunciation, there are stories with printed text and audio available on the internet at www.dibistanakurdi.com. For the stories, select “Çîrok” in the “Hilbijartî” list. The words in the stories are included in the vocabulary at the end of the book.

THE GRAMMAR OF KURMANJI KURDISH

SUBSTANTIVES

§ 1. The Noun. A Kurdish noun in the absolute state, i.e. without any ending of any kind, gives (1) the generic sense of the noun and (2) the definite sense. It is also the “lexical” form of the noun, i.e. the form in which a noun is given in a vocabulary list or dictionary. Thus, a noun like **kitêb** ‘book’ may, depending upon the context, mean ‘books (in general)’ or ‘the book’ (the one that has already been introduced). There are no articles of any kind in Kurdish.

§ 1.1. Gender. All Kurmanji nouns are either masculine or feminine. Each and every word must be learned along with its gender, and there is little helpful that can be said concerning determining gender, as grammatical gender appears to be randomly assigned. Beings that are male or female by nature are assigned to the corresponding grammatical gender class, and as a rule, the names of towns, cities, and countries are feminine; all abstract nouns ending in **-î** are feminine; all infinitives used as nouns are feminine; and nouns ending in vowels tend to be feminine.

Words borrowed from Arabic, which has gender, do not necessarily correspond to the gender assignment in Arabic. **Kitêb** ‘book’ is feminine in Kurdish; the Arabic word from which it is derived, **كتاب** *kitāb*, is masculine. Words borrowed from Persian and Turkish, neither of which has gender, are randomly assigned gender.

§ 1.2. Inflection. Nouns are inflected in four cases, nominative, oblique, construct, and vocative. The construct case will be treated in §4 below, and the vocative will be treated in §17.1.

There are no particular endings for the nominative, and the nominative

KURMANJI KURDISH

plural is identical to the nominative singular. Nouns are actually masculine or feminine only in the singular; the plural is common, and there is no gender differentiation of plural nouns.

In the oblique case, feminine singular nouns add unstressed **-ê** (or **-yê** if the noun ends in a vowel; feminine nouns that end in **e** either add **-yê** or change the **e** to **ê**), unmodified masculine singular nouns do not change,¹ and all plural nouns add stressed **-an** (or **-yan** if the noun ends in a vowel). Words that end in **-î** change the **î** to **-iy-** before adding any endings. An example of a masculine noun is **mirov** ‘man,’ and examples of feminine nouns are **jin** ‘woman’ and **ode** ‘room’:

	NOMINATIVE		OBLIQUE
MASC. SING.	miróv	+ —	miróv
FEM. SING.	jín	+ ê	jínê
	odé	+ yê	odéyê
		or e > ê	odé´
PLURAL	mirov	+ án	mirován
	jín	+ án	jinán
	odé	+ yán	odeyán
	gundî´	î > iyán	gundiyan

The nominative case is used for (1) unmodified subjects and predicates of equational sentences (see §11)

Ode paqij e.	<i>The room is clean.</i>
Ev mekteb e.	This is <i>the school</i> .

(2) subjects of all intransitive verbs (see §14)

Gundî di mêvanxana Reşo de rûniş-tîbûn û daxaftin.	<i>The villagers were sitting and talking in Resho’s reception room.</i>
---	--

and (3) the patients of all past-tense transitive verbs (see §18.2).

¹ When a masculine singular noun is modified by a demonstrative (see §2) or indefinite (see §3), it does change.

SUBSTANTIVES

The oblique case is used for (1) direct objects of present-tense verbs:

Ez miróv dibînim.	I see <i>the man</i> .
Ez mirovân dibînim.	I see <i>the men</i> .
Ez jîné dibînim.	I see <i>the woman</i> .
Ez jinán dibînim.	I see <i>the women</i> .

(2) complements of prepositions:

ji miróv	from the man
ji mirovân	from the men
ji jîné	from the woman
ji jinán	from the women
di odéyê de	in the room
di odê´ de	

(3) the second member of a construct chain (see below §4):

gundên kurdan	villages of Kurds
----------------------	-------------------

(4) agents of past-tense transitive verbs (see below §18.2).

In the case of nouns coordinated by the conjunction **û** ‘and,’ only the last member of a series shows a case ending if there is one.

Tu kitêb û kovaran dibîni?	Do you see the books and journals?
Ji bo rojên bê, ez plan û bernaman çêdikim.	I’m making plans and programs for the coming days.

There are a few nouns that contain the vowel **a**, usually in the final syllable, like **ba** ‘wind,’ **bajar** ‘city,’ **ziman** ‘language,’ **mar** ‘snake,’ **welat** ‘country,’ and **agir** ‘fire,’ that may show an internal change of the **a** to **ê** for the oblique case, i.e. **bê**, **bajêr**, **zimên**, **mêr**, **welêt**, and **êgir**. The use of the internal oblique is optional.

§ 2. Demonstrative Adjectives and Her ‘Every.’ When functioning as attributive adjectives, the nominative demonstratives are **ev** ‘this, these’ and **ew** ‘that, those.’ They modify both singular and plural nouns and show no differentiation between masculine and feminine. In the oblique, however, **ev**

KURMANJI KURDISH

and **ew** become **vî** and **wî** respectively with masculine nouns, and the noun echoes the ending by adding **-î**; with feminine nouns **ev** becomes **vê**, and **ew** becomes **wê**, and the noun echoes the ending by adding **-ê**; in the plural **ev** becomes **van** and **ew** becomes **wan**, and the plural nouns echo them by adding **-an**.

When modified by **her** ‘every,’ masculine singular nouns, which are not distinguished in the oblique case when they are unmodified, take the oblique ending **-î** and feminine nouns add the regular oblique ending **-ê**.

	NOM. SING. & PL.	OBL. SING.	OBL. PL.
MASC.	ev ...	vî ... î	van ... án
	ew ...	wî ... î	wan ... án
	her ...	her ... î	—
FEM.	ev ...	vê ... ê	van ... án
	ew ...	wê ... ê	wan ... án
	her ...	her ... ê	—

ev miróv	this man, these men (masc. nom. sing. & pl.)
ji vî miróvî	from this man (masc. obl. sing.)
ji her miróvî	from every man
ji van mirován	from these men (obl. pl.)
Ez wî miróvî dibînim.	I see that man.
Ez wan mirován dibînim.	I see those men.
ew odé	that room, those rooms (fem. nom. sing. & pl.)
ji wê odéyê	from that room (fem. obl. sing.)
ji her odéyê	from every room
ji wan odehyán	from those rooms (obl. pl.)

§ 3. The Indefinite State. The sign of the indefinite singular (‘a, any, some’) is an unstressed enclitic **-ek** (**-yek** for words ending in vowels) added to the end of the absolute singular noun. Both masculine and femi-

SUBSTANTIVES

nine indefinite nouns have an oblique case, the endings of which echo the oblique demonstrative endings (-î for masc. and -ê for fem.).

	NOMINATIVE	OBLIQUE
MASC.	´-(y)ek	´-(y)ekî
FEM.	´-(y)ek	´-(y)ekê
mirov > miróvek		the man > a man
Miróvek hat.		A man came.
Ez miróvekî dibînim.		I see a man.
kitêb > kitê´bek		the book > a book
Li ser masê kitêbek heye.		There’s a book on the table.
Ez kitêbekê dibînim.		I see a book.
derî > deríyek		the door > a door
Ez deríyekî vedikim.		I’ll open a door.

The relatively little-used indefinite plural is formed by adding **-(n)in** to the absolute singular for the nominative and **-(n)inan** for the oblique.

kur > kúrín	some boys
derî > derí´nin	some doors
îstgah > îstgáhin	some stations

§ 4. The Primary Construct Case. The construct links (1) two nouns in a limiting or possessive relationship and (2) an attributive adjective to the noun it modifies. The first noun in a construct string, the one that is limited, is in the construct case, the endings for which are as follows for all nouns ending in consonants:

	DEF. SING.	INDEF. SING.	PLURAL
MASC.	-ê	-ekî	-ên
FEM.	-a	-eke	-ên

These endings are exemplified by the nouns **mirov** ‘man’ (masc.) and **jin**

KURMANJI KURDISH

‘woman’ (fem.):

MASC.	mirovê	mirovekî	mirovên
FEM.	jina	jineke	jinên

Nouns ending in **e** have the following endings and alternative forms exemplified by **perçe** *m* ‘piece’ and **ode** *f* ‘room’:

MASC.	{	perçeyê	perçeyekî	perçeyên
		perçê	perçeyekî	perçên
FEM.	{	odeya	odeyeke	odeyên
		oda	odake	

Nouns ending in **î** (like **xanî** *m* ‘house’ and **piranî** *f* ‘majority’) change the **î** to **iy** and then add the endings:

MASC.	xaniyê	xaniyekî	xaniyên
FEM.	piraniya	piraniyeke	piraniyên

There are very few nouns that end in **u** and **û**, but for the few that exist the following endings may take the place of the **u** or **û**:

MASC.	iwê	iwekî	iwên
FEM.	iwa	iveke	iwên

A noun or pronoun in the second part of a construct, the limiter, is in the oblique case, as in the following:

{	miróvê wî welátî	the man of that country
	miróvekî wî welátî	a man of that country
	mirovê´n wî welátî	the men of that country
{	hejmára kovárê	the issue of the journal
	hejmáreke kovárê	an issue of the journal
	hejmarê´n kovárê	the issues of the journal
{	odéya (or oda) rûnîştínê	the sitting room
	odéyeke (or odáke) rûnîştínê	a sitting room
	odeyê´n rûnîştínê	the sitting rooms

KURMANJI KURDISH

mirovê mezin	the big man
mirovekî mezin	a big man
mirovên mezin	the big men
kitêba nû	the new book
kitêbeke nû	a new book
kitêbên nû	the new books
xaniyê biçûk	the little house
xaniyekî biçûk	a little house
xaniyên biçûk	the little houses

As in noun-noun constructs, the construct case ending takes precedence over the oblique case. As an example, in the string

behsa girîngiya wê rojê discussion of the importance of that
day

wê rojê, as the third noun and last element in the string, is in the oblique case, but in the string

behsa girîngiya wê roja pîroz discussion of the importance of that
celebrated day

wê roja is in the construct case because it is modified by a following adjective. Only the last noun in a construct string can be modified by an adjective, i.e. in the phrase in the example above it is grammatically impossible to modify either **behsa** or **girîngiya** with an adjective inside the string (see §5).

Syntactically related prepositional and circumpositional phrases (see §8 below) modify nouns in Kurmanji and are linked to them by the construct exactly as though they were adjectives.

mirovê di xanî de	the man in the house (vs. the man outside the house)
ev pirtûka di destê we de	this book in your hand
di hevpeyvîneke bi wî mirovî re	in a conversation with that man
rojnameyeke bi kurdî	a newspaper in Kurdish
şagirtê li teniştê min	the student next to me

SUBSTANTIVES

In a series coordinated by the conjunction **û**, only the last noun shows the construct ending.

gelek serok û birêvebirên partiyên siyasî	many heads and leaders of political parties
şexsiyet û rewşenbîrên kurdan	personalities and intellectuals of the Kurds

§ 5. The Secondary Construct: The Construct Extender. The primary construct is used, as has been seen, to connect noun to noun (to noun, indefinitely) or noun to a single attributive adjective. These two categories cannot be mixed: the first noun in a noun-noun construct cannot be modified by an adjective, and a noun cannot be modified by more than one adjective with the construct. In cases other than these two, the secondary construct with a “construct extender” is used. The extenders are as follows:

MASC. SING.	FEM. SING.	COMMON PLURAL
yê	ya	yên

The extenders are used (1) to add a modifying noun to a noun-adjective construct, (2) to link an adjective modifying the first noun in a noun-noun construct, and (3) to add an additional adjective to a noun-adjective construct.

As examples, (1) a phrase like **hejmareke nû** ‘a new issue’ is a normal noun-adjective construct, but since this type of construct is closed, in order to modify the construct further in any way, such as ‘a new issue of the journal,’ the construct extender is used: **hejmareke nû ya kovarê**, where the feminine extender **ya** agrees with the feminine head noun in the construct, **hejmarek**.

destê rastê yê Cengî	Jengi’s right hand
Cumhûriyeta Kurdî ya Mehabadê	The Kurdish Republic of Mahabad
navên din yên vê êkolê	other names of this school

(2) In a noun-noun construct string like **navê wî mirovî** ‘that man’s name,’ the extender is used to modify the first noun in the string: **navê wî mirovî yê rastîn** ‘that man’s real name.’

KURMANJI KURDISH

zimanekî min yê taybetî	a special language of mine
dîroka Kurdistanê ya nêzîk	the recent history of Kurdistan
xebat û fedekariyên xwe yê şexsî	his own personal struggles and sacrifices

(3) In a noun-adjective string like **rojnameyeke kurdî** ‘a Kurdish newspaper’ the extender is used to modify the noun with another adjective, as in **rojnameyeke kurdî ya rojane** ‘a daily Kurdish newspaper.’ Other examples are as follows:

helbestvanê Ferensî yê ji sedsala nozdehan	the French poet of the nineteenth century
rojnameyeke rojane ya bi kurdî	a daily newspaper in Kurdish
darbeeyeke mezin ya ekonomîk	a great economic blow
keç û jinên Ewropî yê porzer û çav şîn	blonde and blue-eyed European girls and women

In some dialects the extenders are **ê**, **a**, and **ên** (without the initial *y*), and they are used particularly when the preceding word ends in a vowel.

dîlê wî ê pola	his heart of steel
mala birê min ê mezin	my big brother’s house
kulma zêbit a guvaştî	the officer’s clenched fist
şeva me a dawî	our last night
zendên xwe ên xurt	his strong arms
zarokên gund ên belengaz	the poor children of the village

An optional—and fairly rare—alternative masc. sing. construct extender uses the same ending as the indefinite, **î**.

nivîskarekî din î zîrek	another clever writer
şairekî kurd î bijarte	a recognized Kurdish poet
bi wî dengê xwe î bilind	in that loud voice of his

§ 6. Synopsis of Noun States and Cases.

KURMANJI KURDISH

§ 7. **Personal Pronouns.** The personal pronouns in the nominative and oblique cases are as follows. There are no enclitic pronouns in Kurmanji.

SINGULAR			PLURAL		
NOM.	OBL.		NOM.	OBL.	
ez	min	I	em	me	we
tu	te	you (sing.)	hun ¹	we	you (pl.)
ew	{	wî (m) he/it/that	ew	wan	they/those
		wê (f) she/it/that			
ev	{	vî (m) he/it/this	ev	van	they/these
		vê (f) she/it/this			

There are no third-person pronouns other than the demonstratives. The **ew** set is the third-person pronoun of default; the **ev** set is used to direct attention to a nearby third person. Note that both **ew** and **ev** distinguish gender only in the oblique singular. Subject pronouns are necessarily expressed, as in English, except in impersonal constructions where English uses ‘it’ (as in “it’s raining”) and occasionally in connected prose where the referent of a third-person pronoun has already been introduced and is obvious from context.

The **nominative** pronouns are used as subjects of equational sentences, present-tense verbs, and past-tense intransitive verbs

Ez kurd im.	<i>I</i> m a Kurd.
Ew wî mirovî dibîne.	<i>He</i> sees that man.
Em rûniştin.	<i>We</i> sat down.

and (2) as patients of past-tense transitive verbs (see §18.2).

Min tu dîtî.	<i>I</i> saw <i>you</i> .
Wî em dîtîn.	<i>He</i> saw <i>us</i> .

The **oblique** pronouns are used as (1) possessors in a construct

kitêba min, kitêbên min	<i>my</i> book, <i>my</i> books
kitêbeke min	a book of <i>mine</i>

¹ In some dialects **hun** is **hûn**.

SUBSTANTIVES

kitêbeke nû ya min	a new book of <i>mine</i>
xaniyê me	<i>our</i> house

(2) direct objects of all present-tense verbs (and all verbs formed from the present stem of the verb)

<u>Tu</u> min dibîni?	Do you see <i>me</i> ?
Ez <u>te</u> dibînim.	I see <i>you</i> .
Ew <i>me</i> dibîne.	He sees <i>us</i> .
Em <u>ni</u>karin wan bibînin.	We cannot see <i>them</i> .

(3) complements of prepositions and circumpositions

ji min	from <i>me</i>
ji wî	from <i>him</i>
ji wê	from <i>her</i>
bi wan re	with <i>them</i>

(4) agents of all past transitive verbs (see §18.2 below)

<u>Te</u> ez dîtîm.	You saw me.
Min ew <u>dî</u>tîm.	I saw them.

§ 7.1 **The Reflexive Pronoun Xwe.** The reflexive pronoun **xwe** has, in and of itself, no person or number but takes its person and number from the subject of the verb in the clause in which it occurs. It can thus mean, as a possessive, ‘my own,’ ‘your own,’ ‘his/her own,’ ‘our own,’ or ‘their own’ as well as the objective ‘myself,’ ‘yourself,’ ‘him/herself,’ ‘ourselves,’ ‘yourselves,’ or ‘themselves.’ **Xwe** must be used as both possessive pronoun and object pronoun to refer to the subject of the verb, i.e. the personal pronouns cannot be so used. Constructions like **kitêba min** ‘my book’ and **hevalên min** ‘my friends’ are viable in any clause in which ‘I’ is not the subject of the verb, but not in sentences like “I see my book” and “I went with my friends,” where **kitêba xwe** and **hevalên xwe** must be used.

Dêlikek teva du cewrên xwe li ser riya min xuya dibûn. A bitch used to appear on my route with *her* two pups.

KURMANJI KURDISH

Li dora xwe dinêrim.	I look around <i>myself</i> .
Ferzende di ranê xwe da birîn bû.	Ferzende was wounded in <i>his</i> thigh.
With past transitive verbs (see §18.2), <i>xwe</i> takes its person and number from the logical subject (= agent).	
Ezê vegeyîyama Şamê, minê hevalên xwe ên li wir bidîtana.	I would have returned to Damascus; I would have seen <i>my</i> friends there.
Te xwe ji bîr dikir û te çemê bajarê xwe tanî bîra xwe.	You forgot <i>yourself</i> , and you remembered the river of your town.

§ 8. Prepositions, Postpositions, Circumpositions. Certain prepositions, particularly **bi**, **di**, **ji**, and **li**, occur as circumpositions that envelop the complement, that is, the preposition itself marks the beginning of the prepositional phrase, and the end of the complement is marked by one of the postpositions, **ve**, **de**, or **re** (or the variants, **va**, **da**, and **ra**).

The postpositional element does not always, in and of itself, add anything substantial to the meaning of the prepositional phrase, and most prepositions occur without the postpositional element without any significant distinction in meaning. Others need the postpositional element to define the signification of the preposition, as **di ... de** ‘in’ vs. **di ... re** ‘with’ and **ji ... ve** ‘from’ vs. **ji ... re** ‘to, for, with.’ Generally the postpositions have the following significations: **de** indicates stationary position in or at; **re** indicates accompaniment; and **ve** indicates motion away from.

Common prepositions and circumpositions:

ba to, towards	di ... re by, via, with
ber in front of, toward	di ... ve through
bêî (bêyî, bêy) without	di bareya ...de about, concerning
berî before	digel with
bi with, by means of (see below)	di nav ... de among, amidst, inside of
bi ... re with, along with	di navbera ... de between
bi tenê except for	heta until, as far as
bi xêra due to, thanks to	ji from, of (partitive)
derveyî outside of	ji ... re to, for, with
di ... de in	

SUBSTANTIVES

<p>ji ... ve from; as of, since ji bilî other than, aside from ji bo for, for the sake of ji nava from amongst ji xeynî other than, aside from li (... de) in, at, to li cem together with li ber in front of, before li dijî against li dora around ligel together with</p>	<p>li gora according to li pey after, behind li pêş in front of li rex beside li ser on, above, about mîna like piştî after ser on, to ta until, up to tevî along with wek(e) like</p>
---	---

As a rule, prepositions are followed by nouns and pronouns in the oblique case. The exception is the preposition **bi**: when it is used to create an adverb (like **bi şermdarî** ‘modestly’) or a compound adjective (like **bi quwet** ‘powerful’), the complement is in the nominative case.

<p>Pêlên bayê hênik bi şermdarî derbasî hundirê oda te dibûn.</p>	<p>Waves of cool breeze were passing <i>modestly</i> into your room.</p>
<p>Û bi rastî tu mîna gula ji lûla tufingê derkeve, tu ji malê derkefî</p>	<p>And <i>truly</i> you went out of the house like a bullet shot from the barrel of a rifle.</p>
<p>yek ji şair û nivîskarên herî bi quwet</p>	<p>one of the most <i>powerful</i> poets and writers</p>

Since a circumposition envelopes the whole of its complement, it may extend through a relative clause (for which see §30), as in the following:

<p>Gelo mirov kane ji {berhemên ku bi zimanên din têne nivîsandin} re bibêje berhemên kurdî an jî edebiyata kurdî?</p>	<p>I wonder if one can speak of works that are written in other languages as Kurdish works or Kurdish literature.</p>
<p>Ew ê bixwaze bi {yekî ku nêrîna wî nêzîkî nêrîna wê ye} re bizewice.</p>	<p>He would like to get married to someone whose outlook is close to his own.</p>

§ 8.1. **Contracted Prepositions.** Four prepositions have contracted forms

KURMANJI KURDISH

with third-person singular complements:

bi + wî/wê > pê

ji + wî/wê > jê

di + wî/wê > tê

li + wî/wê > lê

If there is a postposition, it appears along with the contracted form of the preposition (**jê re, tê de**, etc.).

Kesê ku heval, hogir û şagirtê wî bû û pê re dimeşiya...	The person who was his friend, companion, and pupil and who walked <i>with him</i> ...
Mêrikê odaya min û nivînê ku ezê tê de razêm, nişanî min da.	The man showed me my room and the bed <i>in which</i> I would be sleeping.
Mizgînî digihîje Emîn Alî Bedir-Xan, ku jê re lawikek çêbûye.	The news reaches Emin Ali Bedir-Khan that a son has been born <i>to him</i> .
Mela lê nêrî û got...	The mulla looked <i>at him</i> and said...
Te lê vegerand.	You replied <i>to him</i> .

§ 9. Cardinal Numbers. The cardinal numbers are as follows:

1 yek	17 hivdeh	102 sed û du, &c.
2 du, didu	18 hijdeh	200 dused
3 sê, sisê	19 nozdeh	300 sêsed
4 çar	20 bîst	400 çarsed
5 pênc	21 bîst û yek	500 pêncsed
6 şeş	22 bîst û du	600 şeşsed
7 heft	23 bîst û sê, &c.	700 heftsed
8 heşt	30 sî (sih)	800 heştсед
9 neh	40 çil	900 nehsed
10 deh	50 pêncî	1,000 (yek) hezar
11 ya(n)zdeh	60 şêst	2,000 du hezar
12 dwanzdeh	70 heftê	3,000 sê hezar
13 sêzdeh	80 heştê	4,000 çar hezar
14 çardeh	90 nod	5,000 pênj hezar
15 panzdeh	100 sed	6,000 şeş hezar
16 şanzdeh	101 sed û yek	7,000 heft hezar

SUBSTANTIVES

8,000 heşt hezar 9,000 neh hezar 10,000 deh hezar &c.

Compound numbers are formed with the conjunction **û**, as in

çil û yek	forty-one
pêncî û heft	fifty-seven

The number **yek** and all subsequent compound numbers ending in **yek** are ordinarily declined as feminine singular with construct in **-a** and oblique in **-ê**.

di 91'ê de	di nod û yekê de	in '91
-------------------	-------------------------	--------

Lê ew yeka han wî bêhêvî nake.	But that one (thing just mentioned) does not make him despair.
---------------------------------------	--

Ev yeka han ji tradisyona Celadet Bedir-Xan û bi xêra kovara wî Hawarê dibe.	This one (thing just mentioned) is from the tradition of Jeladet Bedir-Khan and is thanks to his journal <i>Hawar</i> .
---	---

When **yek** is used as a pronoun referring to a person, however, it takes the appropriate gender.

ew yekê wan	that one (masc.) of them
ew yekê wan	that one (fem.) of them

The numbers **du** through **neh**, and all subsequent compounds ending in 2 through 9, as well as the thousands, are inflected as plurals with a regular oblique in **-an**.

di sala 1984'an de	di sala hezar û neh sed û heştê û çaran de	in the year 1984
li 4'a aprîla 1946'an de	li çara aprîla hezar û neh sed û çil û şeşan de	on April 4, 1946

All numbers ending in zero (except the thousands) are declined as masculine with construct ending in **-ên**, but the oblique ends in **-(y)î**.

di salên 1300'î de	di salên hezar û sê sedî de	in the 1300s
---------------------------	------------------------------------	--------------

KURMANJI KURDISH

di navbera 1968–70’yî de **di navbera hezar û neh-** between 1968 and 1970
sad û şeş û heşt û hef-
têyî de

Oidupusa Sofokles bi kê- **Oidupusa Sofokles bi** Sophocles’ *Oedipus* was
manî berî niha bi 2450 **kêmanî berî niha bi du** written at least 2450
salî hatiye nivîsandin. **hezar û çarsed û pêncî** years ago.
salî hatiye nivîsandin.

Numbers that modify nouns are indeclinable and are followed immediately by the noun counted, and the noun is plural—of course this will show only in the oblique and construct cases.

The numbers ‘2’ and ‘3’ by themselves are **didu** and **sisê**; when they modify nouns and when they are part of a compound number they are **du** and **sê**, and nouns following them are construed as plural, as are the nouns after all numbers.

Apê min û du kes çûn nava şikeftê. My uncle and the two men went inside
the cave.

piştê du rojên din after two more days

Her du çavên wê sor, wek du pizotên Its two eyes were red, like two brands of
êgir bûn. fire.

Sê hefte û çar roj mabûn. Three weeks and four days remained.

piştî şeş meh û 14 (çardeh) rojan after six months and fourteen days

Temporal expressions of duration of time (“for X amount of time”) and instance (“X number of times”) are in the oblique case.

Sê roj û sê şevan di wî cihê da ma. He stayed in that place for three days
and three nights.

Ez heşt caran hatim girtin. I was arrested eight times.

Pênc, heşt, deh caran ew lat bilind Five, eight, ten times those stones
dibûn berî ku giranbûna wan wan skipped before their weight pulled them
bikişîne binê golê. to the bottom of the lake.

§ 9.1. Ordinal Numbers. With the exception of ‘1st,’ ordinal numbers are

SUBSTANTIVES

formed from the cardinal numbers plus the suffix **-(y)an**, as in the following:

1st ewel(î)	7th heftan
2nd diduyan, duduyan	8th heştan
3rd sisiyan	9th nehan
4th çaran	10th dehan
5th pêncan	11th yanzdehan
6th şeşan	12th dwanzdehan &c.

The ordinals are construed as normal adjectives.

Bi hatina cunta faşîst a diduyan re ez jê hatim avêtin. With the coming of the second Fascist junta I was thrown out of there.

di hejmarê Hawarê ya 4'an [çaran] de in the fourth issue of *Hawar*

Roja sisiyan laşê kurê xwe da piştê xwe û bir mal. On the third day he put his son's body on his back and carried him home.

Xeyn ji dengê segekî tu dengên din ne dihatin guhan, lê dirêj ne kir, dema dengê segekî bû yê duduyan û sisiyan û çaran. Aside from the sound of a dog no other sounds could be heard, but it wasn't long before there was the sound of a second, third, and fourth dog.

There is an alternative set of ordinals formed in the Persian manner with the suffixes **-em** and **-emîn**, as follows:

1st yekem(în)	7th heftem(în)
2nd duyem(în)	8th heştêm(în)
3rd sêyem(în)	9th nehem(în)
4th çarem(în)	10th dehem(în)
5th pêncem(în)	11th yanzdehem(în)
6th şeşem(în)	12th dwanzdehem(în) &c.

These ordinals tend to be used in set phrases like **şerê cîhanê yê yekemîn** 'the First World War' and **cara yekem** 'the first time.'

§ 9.2. Months of the Year and Days of the Week. There are several nomenclature systems in use for the months. The names of the first set are borrowed from French, and they are as follows:

janvîye/januar January **fevrîye** February

KURMANJI KURDISH

mars March	ût August
aprîl April	september September
mê May	oktober October
jûen June	november November
jûiya July	desember December

The names of the second set either correspond to or were borrowed directly from the Arabic versions of the ancient Semitic month names that were adjusted to fit the Julian calendar months of the Roman Empire. May and July have fallen out of use in this set. The names are given with their Arabic equivalents in parentheses:

çileyâ paşîn January (كانون الثاني)	ab August (آب)
sibat February (شباط)	eylûl September (يلول)
adar March (ادار)	çiriya pêşîn October (تشرين الاول)
nîsan April (نيسان)	çiriya paşîn November (تشرين الثاني)
hezîran June (حزيران)	çileyâ pêşîn December (كانون الاول)

The third set consists of traditional Kurdish names for a few months:

reşeme February	tîrmeh July
avdar March	gelawêj August
gulan May	îlon September

Dates are written and read as follows:

31'ê adara 1947'an	sî û yekê adara hezar û nehsed û çil û heftan	March 31, 1947
di 26'ê nîsana 1893'an de	di bîst û şeşê nîsana hezar û heştred û nod û sisiyan de	on the 26th of April 1893
di 25.07.1974'an de	di bîst û pêncê tîrmeha hezar û nehsed û heftê û çaran de	on 25 July 1974

The days of the week (all feminine) are as follows. The *b* of *şemb* is normally deleted in the nominative case and restored in the oblique and con-

SUBSTANTIVES

struct cases, as in **şem** (nom.) but **roja şembê** (obl.):

şem(b) Saturday	çarşem(b) Wednesday
yekşem(b) Sunday	pêncşem(b) Thursday
duşem(b) Monday	în Friday
sêşem(b) Tuesday	

§ 9.3. **Telling Time.** In all expressions for telling time, the basis of the expression is **saet** (or the variant **seet**) ‘hour.’

Saet çî ye?	What time is it?
Saet deh e.	It’s ten o’clock.
Saet nêzikî dudiyê piştî nîvroje (nîro) bû.	It was nearly two o’clock in the afternoon.
saet sisê sibehê/şevê	three o’clock in the morning/at night

§ 10. **Comparative and Superlative Adjectives.** The comparative degree of the adjective is made by suffixing **-tîr**. There are only a few irregularly formed comparatives, viz. **pir** ‘much’ > **bêtîr** ‘more,’ **baş** ‘good’ > **çêtîr** ‘better,’ and **mezin** ‘big’ > **meztîr** (as well as the regularly formed **mezin-tîr**) ‘bigger, older.’ Adjectives ending in *t* drop the *t* before the addition of **-tîr** (*pêwîst* > *pêwîstîr*, not **pêwîsttir*, and *xurt* > *xurtîr*, not **xurttir*). The preposition of comparison is **ji**, as in the following examples.

Mîn ji her tiştî bêtîr ji wan hez dikir.	I liked them <i>more</i> than anything.
Hin ji wan, bi balefiran, ya jî bi gemiyên mezin dûrtîr çûbû.	Some of them had gone <i>further</i> in planes or large ships.
Ew pêwîst e ku nivîskarên me li ser jiyana gundî û axayan biaxivin, lê pêwîstîr e ku ew ji bîr nekin ku kurd li şehran jî dijîn.	It is important that our writers speak of the life of villagers and lords, but it is <i>more important</i> that they not forget that Kurds live in cities too.
Ez tenê şeş salan ji te mezintîr im.	I’m only six years <i>older</i> than you.
Erebiya min ji kurdî û turkiya min çêtîr bû û çêtîr e jî.	My Arabic was and still is <i>better</i> than my Kurdish and Turkish.
Tu her roj xurtîr dibî.	You get <i>stronger</i> every day.

KURMANJI KURDISH

‘More than’ followed by a number is expressed by **bêtîrî** (or **pirrtîrî**) + the number:

Hûn bêîrî pêncî mitrî di binê zemîna Parîsê de bûn. You were *more than fifty* meters beneath the ground of Paris.

Pirrtîrî dused û pêncî kuştî ji leşkerên tirkên hebû. There were *more than two hundred fifty* slain among the soldiers of the Turks.

The superlative is indicated by context, not by a special form. The first example in this section could just as well be translated as “I liked them the most of anything.” A comparative adjective followed by a construct usually gives the superlative sense, and a following construct is the equivalent of the English “in.”

Xurşîd dewlementîrê gund bû. Khurshid was *the richest (person) in the village.*

Wî li kurê xwe dinêrî û xwe bextyartîrê dinê dizanî. He used to look at his son and consider himself *the luckiest (person) in the world.*

A true superlative adjective is made by adding **-tîrîn** to the adjective, and such superlatives precede the nouns they modify:

Mezîntîrîn nav ku bi ziman û edebiyata kurdî ya klasîk re bûye yek, Ehmedê Xanî ye. *The greatest name* that has occurred in the classical Kurdish language and literature is Ahmad Khani.

A second type of superlative is made with **herî** preceding the adjective. Like *-issimo* in Italian, **herî** gives a superlative sense of “really,” e.g. **herî girîng** means “most important” in the sense of “really important.” Superlatives of compound adjectives like **bi quwet** ‘powerful’ and past participles used adjectivally like **lipaşmayî** ‘backward,’ where the addition of **-tîr** would be awkward or impossible, are signaled by **herî**.

Ew yek ji şaîr û nivîskarên herî bi quwet ê mekteba “Hawar”ê bû. He was one of *the most powerful* poets and writers of the Hawar school.

Nêçîrvanekî herî dilêr ji newirî bû bi roj di nav re derbas bibûya. Even a *really intrepid* hunter would not have dared to pass through in the day-time.

SUBSTANTIVES

Cumhûriyeta Mehabadê di dîroka Kurdistanê ya nêzîk de yek ji bûyerên herî girîng e.	The Republic of Mahabad is one of <i>the most important</i> events in the recent history of Kurdistan.
Kurdistan herêma Tirkîyeyê ya herî lipaşmayî ye; Mêrdînê bajarê Tirkîyeyê yê herî lipaşmayî ye; Nisêbînê qeza Mêrdînê ya herî bi derd e; Stilîlê nehiya Nisêbînê ya herî belengaz e; Zivingê gundê Stilîlê yê herî lipaşmayî ye. Li gorê nifûsa min ez li şikefta jimar dîdo ya vî gundî hatime dinyayê.	Kurdistan is <i>the most backward</i> part of Turkey; Mardin is <i>the most backward</i> city in Turkey; Nusaybin is <i>the most wretched</i> district of Mardin; Stilîl is <i>the most destitute</i> part of Nusaybin; Ziving is <i>the most backward</i> village in Stilîl. According to my identity card, I was born in cave number two of this village.

THE VERB

§ 11. **Present Copulas.** The present-tense copulas ('am, is, are') are enclitics, i.e. unstressed, but they are usually written as separate words.

POSTCONSONANTAL		POSTVOCALIC	
im	in	me	ne
î	in	yî	ne
e	in	ye	ne

Examples of postconsonantal copulas:

ez kurd im 'I am Kurdish'	em kurd in 'we are Kurdish'
tu kurd î 'you are Kurdish'	hun kurd in 'you are Kurdish'
ew kurd e 's/he is Kurdish'	ew kurd in 'they are Kurdish'

Examples of postvocalic copulas:

ez bi wî re me 'I'm with him'	em bi wî re ne 'we are with him'
tu bi wî re yî 'you're with him'	hun bi wî re ne 'you are with him'
ew bi wî re ye 's/he's with him'	ew bi wî re ne 'they are with him'

The negative **ne** (stressed) is positioned before the complement (or whatever is negated, but not before the copula). Examples of copulas with negatives:

ez ne kurd im 'I'm not Kurdish'	em ne kurd in 'we aren't Kurdish'
tu ne kurd î 'you aren't Kurdish'	hun ne kurd in 'you aren't Kurdish'
ew ne kurd e 's/he isn't Kurdish'	ew ne kurd in 'they aren't Kurdish'

Other examples are as follows:

Tu xwêdekâr î.	You <i>are</i> a student.
Tu xwêdekârekî bîş î.	You <i>are</i> a good student.
Tu né xwêdekârekî bîş î.	You <i>are not</i> a good student.
Bîş e.	It <i>is</i> good.

THE VERB

<i>Né bász e.</i>	It <i>is not</i> good.
<i>Ev xaníyek e.</i>	This <i>is</i> a house.
<i>Ev xaní' ne.</i>	These <i>are</i> houses.
<i>Ev né xaníyek e.</i>	This <i>is not</i> a house.
<i>Ez ne ji eşîra we me, ez ne çiyayî û ne jî deştî me; ez bajarî me. Lê beriya hertîştî, ez jî merivek im.</i>	I <i>am not</i> from your tribe; I <i>am not</i> a mountaineer or from the plains either; I <i>am</i> an urbanite, but before anything else I <i>am</i> a person.

The combination of an oblique plural ending in **-an** and the first-person singular enclitic **im** usually becomes **-a me** instead of **-an im**.

<i>Ez yek ji wan nivîskara me.</i>	I am one of those writers.
<i>Ez jî yek ji wan kurda me ku ...</i>	I too am one of those Kurds who ...
<i>Ez bi xwe yek ji wan kesa me ku ...</i>	I myself am one of those people who...

§ 12. ‘To Have’ and the Existential Verb *Hebûn*. The existential verb ‘to exist’ is **hebûn**, the present and past conjugations of which are as follows:

PRESENT		PAST	
ez héme	em héne	ez hébûm	em hébûn
tu héyî	hun héne	tu hébûyî	hun hébûn
ew héye	ew héne	ew hébû	ew hébûn

The third-persons singular and plural are used for ‘there is’ and ‘there are’ respectively.

<i>Gotineke pêşiyên me heye.</i>	There is a saying of our ancestors.
<i>Ger xwendevanên kurdî tunebin sedemê wê hene.</i>	If there are no readers of Kurdish, there are reasons for it.
<i>Pir kes li dora min hebûn ku ji şîran hez dikir û şîr dinivîsandin.</i>	There were many people around me who enjoyed poetry and wrote poems.
<i>Di çavên wî da ronahiyeke dijwar hebû.</i>	There was a hard light in his eyes.

The negative of **heye** is **tune** ‘there is not any..., there is no...,’ and the

KURMANJI KURDISH

negative of **hebû** is **tunebû** ‘there was not any..., there was no...’

Madem ku zimannivîs tune, ev dewlet- çêkirin çi ye?	As long as there are no writers, what’s the use of creating this state?
Di vî warî da otorîteyêke resmî tune.	In this regard there is no official author- ity.
Divabû ku ew kêzik wê şevê bihata kuştin an na xew li min tunebû.	That bug would have to be killed that night or else there would be no sleep for me.

There is no verb in Kurdish equivalent to the English verb ‘to have.’ Kurdish expresses possession by the possessive construct followed by the appropriate third person of the existential verb—**heye** ‘there is,’ **hene** ‘there are,’ **hebû** ‘there was,’ or **hebûn** ‘there were.’

Pirsiyareke min heye.	I have a question.
Pirsiyareke min hebû.	I had a question.
Pênc zarokên wî hene.	He has five children.
Cihêkî bajarê Mehabadê yê taybetî di dîlê me de heye.	The city of Mahabad has a special place in our hearts.

§ 13. **The Infinitive.** Kurdish infinitives end in **-in**, **-în**, **-an**, or **-ûn**, are stressed on the final syllable (**dîtîn** ‘to see,’ **meşîyân** ‘to walk,’ **tirsî n** ‘to fear’), and are construed as feminine nouns. The use of the infinitive as a noun occasionally coincides with English usage, but it is more often used where the English gerund (“-ing”) is used.

Axaftin, xwendin û nivîsîna bi zimanê zîkmakî, ji her mirovî re pêwîstîyek e.	<i>To speak, to read, and to write</i> in one’s native language is a requirement for every person.
piştî weşandina kovara xwe bi salekê û piştî avakirina Cumhûriyeta Tirkiyê bi deh salan	a year after <i>publishing</i> his journal and ten years after the <i>founding</i> of the Re- public of Turkey

An unmodified direct object of an infinitive precedes the infinitive and forms a generic compound with it. Thus, **qehwe vexwarin** ‘to drink coffee,’

THE VERB

rojname xwendin ‘to read newspapers,’ **kovar weşandin** ‘to publish journals,’ and **hotêl çûyîn** ‘to frequent hotels’ are generic compounds. A modified direct object of an infinitive is linked to the infinitive by an objective genitive construct. So, **vexwarina qehweya xwe** ‘to drink one’s coffee,’ **xwendina rojnameya xwe ya bi kurdî** ‘to read one’s newspaper in Kurdish,’ **weşandina kovara xwe** ‘to publish one’s journal,’ and **çûyîna min ya hotêlê** ‘my going to the hotel,’ where the objects and complements are definite, indefinite, or modified (i.e. not generic), become construct phrases.

Ez dixwazim her sibeh bi vexwarina qehweya xwe re rojnameya xwe ya bi kurdî jî bixwînim. I want to read my newspaper in Kurdish every morning while *drinking my coffee*.

Bi çûyîna min ya hotêlê dilê xwe girtin. They were offended by *my going to the hotel*.

The infinitive is also used with the preposition **ji bo** to express purpose:

Ji bo dîtina wan ez çûme Sûriyê. I went to Syria *in order to see* them.

Min bihîst ku li welatên Rohelat çil sal xebat divêt ji bo çêkirina şerbikêki ferfûri. I have heard that in the countries of the Orient *forty years of labor are needed in order to produce* a porcelain vase.

§ 14. **The Present Tense.** The present tense corresponds to the English present used for habitual action (“I work”) and to the present progressive (“I’m working”). It is formed from the present stem of the verb.

The present stems of a few very common verbs are totally irregular and must be learned as a principal part of the verb (e.g. **dîtîn** ‘to see’ > **bîn-**, **xwestîn** ‘to want’ > **xwaz-**). With few exceptions, verbs with infinitives ending in **-an**, **-iyan**, **-în**, and **-ûn** are regular and form the present stem by dropping those endings. Verbs that end in **-andin** (for which type see §28 below) form their present stems by changing the **-andin** ending to **-în-** (e.g. **mirandin** ‘to cause to die’ > **mirîn-**).

To form the present tense, the stressed progressive/habitual modal marker **dî** is prefixed to the present stem, and the following suffixed personal endings are added to the stem.

KURMANJI KURDISH

CONSONANT STEMS

-im	-in
-î	-in
-e	-in

VOWEL STEMS

-m	-n
-yî	-n
—	-n

Examples of conjugation are as follows. In Kurmanji, pronominal subjects are not optional and must be expressed.

ÇÛN/-Ç- 'GO' (CONSONANT STEM)

ŞUSTIN/-ŞO- 'WASH' (VOWEL STEM)

ez dîçim	em dîçin	ez dîşom	em dîşon
tu dîçî	hun dîçin	tu dîşoyî	hun dîşon
ew dîçe	ew dîçin	ew dîşo	ew dîşon

In the negative, the modal marker **di** is replaced by stressed **ná-**.

ez náçim	em náçin	ez náşom	em náşon
tu náçî	hun náçin	tu náşoyî	hun náşon
ew náçe	ew náçin	ew náşo	ew náşon

If the present stem begins with **a-** or **ê-**, the prefix **di-** may drop its vowel and becomes **d-**, as in **axaftin/axiv-** 'speak' and **êşandin/êşîn-** 'to hurt,' the present tenses of which are either **daxivim** or **dixivim** 'I speak' and either **dêşînim** or **diêşînim** 'I hurt.'

There are two verbs with irregular conjugations in the present tense, **hatin** 'to come' and **anîn** 'to bring.' In both these verbs the **dí-** modal marker has assimilated to the present stem and appears as **t-**. Their present conjugations, affirmative and negative, are as follows:

HATIN		ANÎN	
ez tê	em tên	ez tînim	em tînin
tu teyî	hun tên	tu tînî	hun tînin
ew tê	ew tên	ew tîne	ew tînin
ez nayê	em nayên	ez naynim	em naynin
tu nayeyî	hun nayên	tu naynî	hun naynin
ew nayê	ew nayên	ew nayne	ew naynin

THE VERB

There are also two verbs, **zanîn** ‘to know’ and **karîn** ‘to be able,’ that are irregular in the negative. They form the negative with **nî** instead of **na**.

ZANÎN		KARÎN	
ez nizanîm	em nizanin	ez nikarim	em nikarin
tu nizanî	hun nizanin	tu nikarî	hun nikarin
ew nizane	ew nizanin	ew nikare	ew nikarin

The present tense is used for (1) present habitual action (“I go”) and (2) present progressive action (“I’m going”), and context usually makes it clear which tense should be used in English. Normal word order in Kurdish is subject, object, verb.¹ Complements of verbs of motion (where one comes, goes, brings, etc.) tend to follow the verb in the oblique case, as in the first example below.

Ez naçim doktor. Ez derman vena-xwim. Derziyê jî naxwazim.	I’m not going to the doctor. I’m not taking medicine. I don’t want stiches either.
Xelkên Mehabadê wê roja han mîna karnevalekê pîroz diqin, dehol û zurnevanên bajêr lêdixin, Mehabadî jî bi destên hev digirin û direqisin.	The people of Mahabad celebrate that day like a carnival, they play the city drums and clarions, and Mahabadis join hands and dance.
Du jinên gundî nêzîktir dibin, heta ber derê lojmanê tîn, Mamoste Kevanot çav li wan dikeve û bi matmayîn dibêje...	Two village women get closer. They come up to the door of the lodging. Master Kevanot looks at them and says with astonishment...

§ 15. Compound Verbs. Compound verbs, which do not differ significantly from their counterparts in Persian and Sorani, consist of a nonverbal element (preverb or complement) and a verb. In Kurmanji some compound verbs are consistently written as one word, like **hildan** ‘to lift,’ which consists of the preverb **hil** and the verb **dan** ‘to give’ (present stem **d-**), **vekirin**

¹ Full normal word order is: (1) temporal expression, (2) subject, (3) direct object, (4) miscellaneous prepositional phrases, (5) verb, (6) directional complement. Many other orders are possible, but when any element is moved from its normal position it is highlighted or emphasized in some way.

KURMANJI KURDISH

‘to open,’ which consists of the preverb **ve** and the verb **kirin** ‘to do’ (present stem **k-**), and **rûniştin** ‘to sit down,’ which consists of the preverb **rû** and the verb **niştin** (present stem **nê-**); others are written as two separate words, like **behs kirin** ‘to discuss’ and **alîkarî kirin** ‘to help.’ The **di-** prefix is added to the verbal part of the compound, i.e. after the nonverbal part. Stress in the affirmative is on the preverb.

ez védikim	em védikin	ez béhs dikim	em béhs dikin
tu védikî	hun védikin	tu béhs dikî	hun béhs dikin
ew védike	ew védikin	ew béhs dike	ew béhs dikin
ez hîldidim	em hîldidin	ez rûdinêm	em rûdinên
tu hîldidî	hun hîldidin	tu rûdinêyî	hun rûdinên
ew hîldide	ew hîldidin	ew rûdinê	ew rûdinên

In the negative the stressed prefix **ná-** takes the place of **di-** in compound verbs:

ez venákim	em venákin	ez behs nákim	em behs nákin
tu venákî	hun venákin	tu behs nákî	hun behs nákin
ew venáke	ew venákin	ew behs náke	ew behs nákin
ez hilnádîm	em hilnádîm	ez rûnánêm	em rûnánên
tu hilnádî	hun hilnádîm	tu rûnánêyî	hun rûnánên
ew hilnáde	ew hilnádîm	ew rûnánê	ew rûnánên

Depending upon the semantics of a given compound, many compound verbs can be extended to include any and all matter that complements the nonverbal part of the compound. For instance, compound verbs like **alîkarî kirin** ‘to help’ and **behs kirin** ‘to discuss’ can be extended through a construct (or multiple constructs) as in the following examples. In extended constructs the construct takes care of modifications and relationships that are expressed by various means in English, usually with prepositions.

Ew jî alîkariya kovara Enstîtuya kurdî He also helps out on the journal of the
ya Parîsê dike. Paris Kurdish Institute.

THE VERB

Em behsa beşê kurdên Kurdistanê We are *discussing the role of the Kurds*
Tirkiyeyê dikin. *in Turkey's Kurdistan.*

Close compound verbs of the **hildan** ‘to raise’ and **vekirin** ‘to open’ type do not admit extension through a construct. They take normal direct objects before the verb.

Ji peyayên gundî hinek ji dûr ve silavê A few of the village men raise a greeting
li wî hildidin. to him from afar.

Soviyetî pirtûkên dersan yê bi kurdî The Soviets print schoolbooks in Kurd-
çap dikin û dibistanên kurdî vedikin. ish and open Kurdish schools.

§ 16. The Formation of the Present Subjunctive. Like the present indicative, the present subjunctive is formed from the present stem of the verb and the personal suffixes. The modal marker for the subjunctive is **bî-**. Unlike the **dî** prefix, **bî** does not usually drop its vowel in favor of an initial **a** in the stem, but in some dialects it may do so (i.e. **baxivim** for **biaxivim**).

ez bîçim	em bîçin		ez bîaxivim	em bîaxivin
tu bîçî	hun bîçin		tu bîaxivî	hun bîaxivin
ew bîçe	ew bîçin		ew bîaxive	ew bîaxivin

In compound verbs, the **bî-** prefix is optional, and it is usually omitted with close compounds (generally speaking, those that are written together as one word and, by and large, verbs compounded with **kirin** unless there is an extended complement). When the **bî-** prefix is omitted, the absence of a modal prefix identifies the verb as subjunctive, as in **ve-xwarin** (**ve-xw-**) ‘to drink’ and **hil-dan** (**hil-d-**) ‘to lift’:

ez véxwim	em véxwin		ez híldim	em híldin
tu véxwî	hun véxwin		tu híldî	hun híldin
ew véxwe	ew véxwin		ew hílde	ew híldin

The negative prefix for the subjunctive is **né-**, which replaces **bî-** where it occurs. Where there is no **bi-** prefix, the negative is attached to the verbal part of compounds.

KURMANJI KURDISH

ez néçim	em néçin	ez hilnédim	em hilnédin
<u>tu</u> néçî	hun néçin	<u>tu</u> hilnédî	hun hilnédin
ew néçe	ew néçin	ew hilnéde	ew hilnédin

There are two present subjunctives of the verb **bûn** ‘to be, become,’ with and without the subjunctive marker **bi-**. The conjugation without the marker is used when the verb means ‘be’; the conjugation with the marker is used when the verb means ‘become’ and when it is part of a compound verb.

‘BE’		‘BECOME’	
ez bim	em bin	ez bîbim	em bîbin
<u>tu</u> bî	hun bin	<u>tu</u> bîbî	hun bîbin
ew be	ew bin	ew bîbe	ew bîbin

In the negative the distinction between ‘be’ and ‘become’ is lost, and there is only one negative present subjunctive.

ez nébim	em nébin
<u>tu</u> nébî	hun nébin
ew nébe	ew nébin

There are two present subjunctives of **hatin** ‘to come.’ One is regularly conjugated based on the stem **wer-** without the **bi-** prefix; the other is regularly conjugated based on the stem **bê-**, a contraction of **bi-** and **yê-**, the present stem of **hatin**.

<i>WER-</i> STEM		<i>YÊ-</i> STEM	
ez werim	em werin	ez bêm	em bên
<u>tu</u> werî	hun werin	<u>tu</u> bêyî	hun bên
ew were	ew werin	ew bê	ew bên

The negative present subjunctive of these two variants is as follows:

ez néwerim	em néwerin	ez néyêm	em néyên
<u>tu</u> néwerî	hun néwerin	<u>tu</u> néyêyî	hun néyên
ew néwere	ew néwerin	ew néyê	ew néyên

There are also two present subjunctives of **çûn** ‘to go.’ One is regularly

THE VERB

conjugated based on the stem **ç-** with the **bî-** subjunctive marker; the other is regularly conjugated based on the stem **her-** without the subjunctive marker.

Ç- STEM		HER- STEM	
ez biçim	em biçin	ez herim	em herin
tu biçî	hun biçin	tu herî	hun herin
ew biçe	ew biçin	ew here	ew herin

Negatives are predictably formed:

ez néçim	em néçin	ez néherim	em néherin
tu néçî	hun néçin	tu néherî	hun néherin
ew néçe	ew néçin	ew néhere	ew néherin

§ 16.1 **Uses of the present subjunctive.** The present subjunctive is used in the following instances:

(1) independently—i.e. not dependent upon a preceding construction—as a deliberative (English ‘should’).

Ez îro bê^hm?	Should I come today?
Îcar em çî bi^hkin?	Now what should we do?

(2) in the first persons singular and plural as a cohortative (‘let me, let’s’) and in the 3rd persons as a hortatory (‘let him... , may he ...’). The hortatory is often preceded by **bila** ‘let.’

Peşî ez bibêjim <u>ku</u> ...	First let me say that ...
Ew derî <u>veke</u>.	Let him open the door.
Em herin!	Let’s go!
Bi siyasetê bila ew mijûl bibin.	Let them get involved in politics.

(3) as complement to all verbs and constructions of desire and wanting (see §16.2), ability (see §16.3), necessity, deciding, ordering, etc.

Lazim e <u>tu</u> Kurmancî bi^hxivî.	<i>It’s necessary that you speak Kurmanji.</i>
---	--

KURMANJI KURDISH

Di vê babetê de ez naxwazim tişteki bibêjim.	<i>I don't want to say anything in this regard.</i>
Tu dikarî hineki behsa xwe û jiyana xwe bikî?	<i>Can you speak a bit about yourself and your life?</i>
Em kurd in û kurd gereke berî hemû zimanan, bi zimanê xwe biaxivin, bixwînin û binivîsin.	<i>We are Kurds, and Kurds ought to speak, read, and write in their own language before all other languages.</i>
Berî her tiştî gereke ez nîşan bidim ku ji mefhûma “kovara îslamî” ez çî tiştî fehim dikim.	<i>Before anything else, it is necessary for me to indicate what I understand by the concept of an “Islamic journal.”</i>
Gereke kovar xwe zencîr nekin.	<i>It is necessary that journals not fetter themselves.</i>
Wî pirr caran biryar dabû ku êdî li xurînî cixarê nekişîne.	<i>Many times he had decided not to smoke cigarettes any more on an empty stomach.</i>
Doktor divê rêyekî nîşanî me bide û derman binivîsîne.	<i>The doctor must show us a way and write a [prescription for a] remedy.</i>
(4) after a number of conjunctions like berî ku ‘before’ (which is usually followed by the subjunctive), çaxê ku ‘when’ (which is followed by the subjunctive when it refers to the future), and mîna ku ‘as though.’ See §30.	
Berî ku ez derkevîm derveyê welêt, min soranî nebihîstibû.	<i>Before I went outside the country, I had not heard Sorani.</i>
Çaxê ku firseta min çêbibe, ez ê bi şev û rojan bo ziman û edebiyata kurdî bişixulim.	<i>When I get the opportunity, I will work day and night for Kurdish language and literature.</i>
Mîna ku di berê de naxoşiyek di navîna wan de hebê...	<i>As though there was some unpleasantness between them before...</i>

(5) in the protasis (the “if” clause) of a possible conditional with reference to the present or the future:

Ger ev rast be, ...	<i>If this is true, ...</i>
Ger ew bibin yek, ew dikarin her tiştî bikin.	<i>If they unite, they can do anything.</i>

THE VERB

(6) in all purpose clauses, usually introduced by **ji bo ku** ‘in order that’:

Ez diçim xwendegehê <u>ji bo ku ez</u> <i>bixwînim.</i>	I go to school <i>in order to study.</i>
Ez dixwînim <u>ji bo ku bibim mamoste.</u>	I’m studying <i>in order to become a teacher.</i>
<u>Ji bo ku tu ji nexweşiyê bifilî,</u> divê doktor li te binêre û bi nexweşiya te bizanibe.	<i>In order for you to get rid of your illness,</i> it is necessary for the doctor to have a look at you and diagnose your illness.

(7) in clauses complementary to adjectives, where English usually has a complementary infinitive:¹

Gelê me, gotin û kelîmeyên <u>ku dizane</u> ji ne amede ye <u>ku ji sembol û herfan</u> <i>bixwîne.</i>	Our society is not <i>ready to read</i> even words it knows from symbols and letters.
---	---

(8) In relative clauses introduced by indefinite relative pronouns like **herkesê ku** ‘anybody who’ &c.:

<u>Herkesê ku bi kurdî binivîse, di dest-</u> <u>pêkê de û heta demeke dirêj, ê pergî</u> <u>zehmetiyên mezin were.</u>	<i>Anybody who writes in Kurdish will en-</i> counter major difficulties at the begin- ning and for a long time.
--	--

(9) In relative and result clauses after negative expressions:

<u>Tiştê ne dihat xuya kirin ku mirov</u> <u>bibêje ev ê biqaribe bibe sedema ewte</u> <u>ewta kûçikên gund.</u>	<i>Nothing could be made out that one</i> <i>might say it could be the reason for the</i> barking of the dogs of the village.
<u>Salên min ne ewqas zêde ne ku ez</u> <u>bibêjim, ez pir jiyame û min gelek</u> <u>dîtiye.</u>	My years are <i>not so many that I could</i> <i>say I have lived a lot and seen much.</i>

¹But not in clauses dependent upon adjectives that describe situations or actions that actually pertain or have taken place, which are in the indicative mood, as:

Ez xwe <u>bextiyar dibînim ku mamoste-</u> <u>tiya gundeki weha bûye para min.</u>	I count myself <i>lucky that</i> a teaching job in such a village <i>has been</i> my lot.
---	--

KURMANJI KURDISH

(10) In relative clauses with indefinite antecedents, often preceded by **wek** or **mîna** ‘like.’ See §22 (3).

Mîna gula ji lûla tufingê derkeve, tu ji malê derkefî. You lit out of the house like a bullet shot from the barrel of a rifle.

Dîtina wî bû mîna kêra ku tu di birînê de bigerînî. Seeing him was like a knife you twist in a wound.

Two verbs, **karîn** ‘to be able’ and **zanîn** ‘to know,’ do not form their present subjunctives as other verbs do but use the form of the past subjunctive (see § 22 below) instead.

§ 16.2. The Future Tense. The future tense is formed by adding **-ê** or **dê** to the personal pronouns followed by the present subjunctive conjugation. **Tu** + **ê** is often contracted to **tê** (**tû ê** and **tiwê** also exist), and **ew** + **ê** may be contracted to **wê**, although the contraction is not mandatory. The conjugation of the future tense of **çûn** (affirmative and negative) is:

ezê (ez dê) biçim emê (em dê) biçin ezê (ez dê) neçim emê (em dê) neçin
tê (tu dê) biçî hunê (hun dê) biçin têt (tu dê) neçî hunê (hun dê) neçin
ewê (ew dê) biçe ewê (ew dê) biçin ewê (ew dê) neçe ewê (ew dê) neçin

When the subject of a future-tense verb is a noun, **wê**, **ê**, or **dê** comes after the noun. All the future markers are reflexes of the present stem (وی *wê*) of the verb **ویستن** *wîstîn* ‘to want,’ which still exists in Sorani Kurdish and which has produced this synthetic tense much like the English future compounded with ‘will.’

Dema em dê bighêjin Ewropa,¹ keçên porzer li Ferensa û li Swêdê wê li ser porê me dîn bibin. When *we get* to Europe, the blonde girls in France and Sweden *will go crazy* for our hair.

Ew dibêje ku ewê bi siyasetê ve mijûl nebe. He says *he won't get involved* in politics.

¹Kurdish, like French (*quand nous arriverons en Europe*), uses the future after ‘when’ when it has a future implication.

THE VERB

**Ya meriv ê israr bike û bi kurdî bini-
vîse, yan jî meriv ê zimanekî din ku ji
kurdî gelekî pêşketîr e, tercih bike.** Either a person *will insist* and *write* in
Kurdish, or a person *will prefer* another
language that is much more advanced
than Kurdish.

“Ya rebî, ezê çî bikim?” min di dilê “O Lord, what *will I do*?” I said to my-
xwe de got. self.

§ 16.2. *Xwestin*, ‘To Want.’ The Kurmanji verb for “to want” is **xwestin** (present stem **xwaz-**). Verbal complements are in the present subjunctive. A full inflection of the present tense of ‘to want to go’ is as follows:

ez dixwazim biçim	em dixwazin biçin
tu dixwazî biçî	hun dixwazin biçin
ew dixwaze biçe	ew dixwazin biçin

When the subject of **xwestin** and the subject of the following subjunctive complement are the same, the subjunctive follows in the same person, as in the following examples.

Ez naxwazim vê behsê dirêj bikim. I don’t want to prolong this discussion.

Ew dixwaze ji avakirina Cumhûriyetê He wants to become a supporter and
re bibe piştgir û alîkar. helper in the founding of the republic.

When the subjects are different, however, the conjunction **ku** usually intervenes, and the subject of the subjunctive verb must be expressed.

Bavê wî dixwaze ku ew bixwîne. His father wants him to study.

Bavê min dixwaze ku ez bixwînim. My father wants me to study.

See note on the past tense of **xwestin** at §18.3 below.

§ 16.3. *Karîn*, ‘To Be Able.’ The verb ‘to be able’ is **karîn** (present stem **kar-**). **Karîn** is regularly conjugated in the present, often without the **di-** prefix, and it is followed by a subjunctive complement. The negative present is formed with **ni-** instead of **na-**. Below is given the full present conjugation, affirmative and negative, of ‘I can go/I can’t go’:

KURMANJI KURDISH

ez <u>dik</u> arim biçim	em <u>dik</u> arin biçin	ez <u>nik</u> arim biçim	em <u>nik</u> arin biçin
<u>tu</u> <u>dik</u> arî biçî	hun <u>dik</u> arin biçin	<u>tu</u> <u>nik</u> arî biçî	hun <u>nik</u> arin biçin
ew <u>dik</u> are biçe	ew <u>dik</u> arin biçin	ew <u>nik</u> are biçe	ew <u>nik</u> arin biçin

Hevalê hêja, tu karî xwe bi me bidî nasandin? Dear friend, can you introduce yourself to us?

Tu dikarî, ji kerema xwe re, hinekî behsa xwe û jiyana xwe bikî? Can you please talk a bit about yourself and your life?

Meriv nikare di hengamekê de li çend cihan be. A person cannot be in several places at once.

Karîn does not form its present subjunctive in the normal manner. For it, see §22 below. For the past tense of **karîn** see §21.1 and note 3 on p. 54.

A dialectal variant of this verb, **kanîn**, is used by some writers.

§ 17. **The Imperative.** The singular imperative of verb stems ending in vowels is formed from **bî-** + the present stem. To present stems that end in consonants is also suffixed an unstressed **-e**. The plural imperative is identical to the 2nd-person plural subjunctive. As is the case in the subjunctive of close compound verbs, the **bî-** prefix is usually omitted; in open compounds it is generally found but may be omitted.

INFINITIVE	PRESENT STEM	SING. IMPT.	PL. IMPT.
bûn 'be'	b-	bîbe	bîbin
-bûn 'become'	-b-	-be	-bin
çûn	ç-	bîçe	bîçin
girtin	gir-	bîgire	bîgirin
hildan	hil-d-	hîlde	hîldin
<u>k</u>irin	<u>k</u>-	bî<u>k</u>e	bî<u>k</u>in
rûniştin	rû-nê-	rûnê	rûnên
şustin	şo-	bîşo	bîşon
ve<u>k</u>irin	ve-<u>k</u>-	vê<u>k</u>e	vê<u>k</u>in

Hatin and **çûn** form imperatives on their second present stems, **wer-** and

THE VERB

her- respectively.

hätin	wer-	were	werin
çün	her-	here	herin

The negative imperative prefix is **né-**.

bün	b-	nébe	nébin
çün	ç-	néçe	néçin
girtin	gir-	négire	négin
hildan	hil-d-	hilméde	hilmédin
kirin	k-	néke	nékin
rûniştin	rû-nê-	rûnéne	rûnénen
şustin	şo-	néšo	néşon
vekirin	ve-k-	venéke	venékin

§ 17.1. **The Vocative.** In the vocative the stress shifts to the first syllable of the noun and the following endings are added:

MASC. SING.	FEM. SING.	PLURAL
-o	-ê	-ên/-no
Hiş be, kúro!	Be quiet, boy!	
Were, kéçê!	Come here, girl!	
Kárkerên, yeğgin!	Workers, unite!	
Zû bin, hevalno!	Be quick, friends!	

The difference between the **-ên** ending and the **-no** ending for the plural is dialectal.

§ 18. **The Simple Past (Intransitive).** The simple past (preterite) of intransitive verbs is formed by adding unstressed personal suffixes to the past stem of the verb. The past stem is derived by deleting the **-(i)n** ending of the infinitive; this will leave a past stem in a consonant, **û**, **î**, or **a**.

AFTER CONSONANTS

AFTER VOWELS

KURMANJI KURDISH

-im	-in	-m	-n
-î	-in	-yî	-n
—	-in	—	-n

Examples of the simple past inflection are from **hatin** ‘to come,’ **bûn** ‘to be,’ **tirsîn** ‘to fear,’ and **man** ‘to remain.’

<i>HATIN</i>		<i>BÛN</i>	
ez ha <u>t</u> im	em ha <u>t</u> in	ez bûm	em bûn
<u>t</u> u ha <u>t</u> î	hun ha <u>t</u> in	<u>t</u> u bûyî	hun bûn
ew ha <u>t</u>	ew ha <u>t</u> in	ew bû	ew bûn
<i>TIRSÎN</i>		<i>MAN</i>	
ez tirsîm	em tirsîn	ez mam	em man
<u>t</u> u tirsîyî	hun tirsîn	<u>t</u> u mayî	hun man
ew tirsî	ew tirsîn	ew ma	ew man

The negative is formed by prefixing **né-**:

ez néha <u>t</u> im	em néha <u>t</u> in	ez nébûm	em nébûn
<u>t</u> u néha <u>t</u> î	hun néha <u>t</u> in	<u>t</u> u nébûyî	hun nébûn
ew néha <u>t</u>	ew néha <u>t</u> in	ew nébû	ew nébûn
ez nétirsîm	em nétirsîn	ez némam	em néman
<u>t</u> u nétirsîyî	hun nétirsîn	<u>t</u> u némayî	hun néman
ew nétirsî	ew nétirsîn	ew néma	ew néman

The Kurdish simple past tense usually corresponds closely to the English past tense.

Tu bi pelikan çûyî jor.	You <i>went</i> down the stairs.
Demekê jî midûrê dibistanê bûm.	For a time I <i>was</i> a school principal.
Hemû man bêdeng.	They all <i>remained</i> silent.

However, since the Kurdish simple past tense indicates anything that took place or has taken place in the past, it sometimes corresponds to the English present perfect tense. In journalistic and advertising usage, the simple past tense is used in headlines and story titles, where English normally uses the

THE VERB

present, as in the following:

Kaset û cd derket li hemû mûzîk marketan.	The cassette and CD <i>have come</i> to (are available in) all music stores.
Konferansa Tevgera Jinên Azad bi dawî bû.	The conference of the Liberated Women's Movement <i>has ended</i> .
Li başûrê Kurdistanê di 10 salên dawî de 2733 kes mirin, 4913 kes jî birîndar bûn.	2,733 people <i>have died</i> and 4,913 people <i>have been wounded</i> over the last ten years in the south of Kurdistan.

A distinction between the two meanings of the verb **bûn**, 'to be' and 'to become,' is shown in the past tense by the placement of the verb. When it means 'to be' it follows the predicate, but when it means 'to become' the verb comes between the subject and the predicate, as in the following:

Ew zabitekî jîr û jêhatî bû.	He was a talented and worthy officer.
Ew bû zabitekî jîr û jêhatî.	He became a talented and worthy officer.

§ 18.1. The Past Habitual/Progressive (Intransitive). The past habitual ('I used to go') and progressive ('I was going') is formed by adding the habitual/progressive prefix **dî-** to the simple past.

ez dîhatim	em dîhatin	ez dîçûm	em dîçûn
tu dîhatî	hun dîhatin	tu dîçûyî	hun dîçûn
ew dîhat	ew dîhatin	ew dîçû	ew dîçûn

Gava dîçûm dibistanê û vedigeriyam, dêlikek teva du cewrên xwe li ser riya min xuya dibûn û bi min da direyan.	When I was going to school and coming back, a dog and her two pups used to appear in front of me and bark at me.
Leşkerên tirk wek pelkên daran di ser piştê hespan de dîhatin xarê.	Turkish soldiers were coming down from the backs of horses like leaves of trees.

For past habituals in **di-**, the negative is regularly formed by prefixing **nê-** to the affirmative (and not, as in the present tense, by combining the negative prefix with **di-**):

KURMANJI KURDISH

ez nedihati<u>m</u>	em nedihati<u>n</u>	ez nediçû<u>m</u>	em nediçû<u>n</u>
tu nedihati<u>î</u>	hun nedihati<u>n</u>	tu nediçûyî	hun nediçû<u>n</u>
ew nedihat	ew nedihati<u>n</u>	ew nediçû	ew nediçû<u>n</u>

Xweş tê bîra min xew nediket çavên min, heya diya min çîrokek ji min re negota. I remember well that sleep *used not to come* to my eyes until my mother had told me a story.

Rojek derbas nedibû, bê ku ew û mirinê li çavên hev ne nihêrin. *Not a day used to go by* that he and death did not look each other in the eye.

§ 18.2. The Simple Past (Transitive): The Ergative. The simple past tense of transitive verbs exhibits a phenomenon called ergativity, whereby (1) the agent is marked, (2) the patient is unmarked, and (3) the verb agrees with the patient.

The tense is formed from the past stem of the verb, and to it are added the personal endings of the intransitive past, but these endings agree in person and number with the patient (what we call the direct object). The agent (our subject) is in the oblique case, and the patient is in the nominative—i.e. just the reverse of the present tense.

AGENT OBL. CASE	PATIENT NOM. CASE		VERB AGREES WITH PATIENT
min	ew	←	dît
I	him		saw-him
wî	ez	←	dîtîm
he	me		saw-me
wê jinê	tu	←	dîtî
that woman	you		saw-you
te	ew	←	dîtîn
you	them		saw-them

The first conjugation below reflects changing agents, and even if the 3rd-person singular patient **ew** were not expressed, it would still be inextricably

THE VERB

built into **dît**. The second conjugation reflects changing patients.

DIFFERENT AGENTS; STABLE PATIENT

min ew dît	I saw him	me ew dît	we saw him
te ew dît	you saw him	we ew dît	you saw him
wî ew dît	he saw him	wan ew dît	they saw him

STABLE AGENT; DIFFERENT PATIENTS

wî ez dîtîm	he saw me	wî em dîtîm	he saw us
wî tu dîtî	he saw you	wî hun dîtîm	he saw you
wî ew dît	he saw him	wî ew dîtîm	he saw them

Negatives are formed by prefixing **né-** to the affirmative.

wî ez nedîtîm	he didn't see me	wî em nedîtîm	he didn't see us
wî tu nedîtî	he didn't see you	wî hun nedîtîm	he didn't see you
wî ew nedît	he didn't see him	wî ew nedîtîm	he didn't see them

The past habitual/progressive is regularly formed by adding the **dî-** prefix to the verb and **nédi-** for the negative.

min ew didît I used to see him	wî ez nedidîtîm he didn't use to see me
---------------------------------------	--

Pronouns in the oblique case are the clearest indicators of agency. Noun agents are also in the oblique case; however, masculine singular nouns are not marked for the oblique.

*Alfred Nobel piştî mirina xwe, serwe-
teke mezin li dû xwe hişt.* Alfred Nobel left behind a large fortune
after his death.

Mêrik bi kenekî ne ji dil got... The fellow said with a smile not from
the heart...

Feminines, of course, are marked in the oblique, as are masculines modified by a demonstrative and all plurals.

Jinîkekê çaya me anî. A woman brought our tea.

Wî mirovî çay anî. That man brought tea.

Gundiyan tişteke negot. The villagers didn't say anything.

KURMANJI KURDISH

If any one in a series of co-ordinated verbs in the past tense is transitive, the ergative construction takes precedence and the agent is marked.

Rewşen Xanimê demekê bêdeng ma, kûr kûr fikirî û cigarek vêxist. Mme Rewshen remained silent for a moment, lost in her thoughts, and lit a cigarette.

In the example above, neither **ma** nor **fikirî** is transitive, but since the final verb in the series, **vêxist**, is transitive and therefore ergative, the agent, **Rewşen Xanimê**, is in the oblique case.

The ergative verb agrees in person and number with its patient (logical object), but since the patient is in the nominative case and unmodified plural nouns do not have an external plurality, the number is indicated only by the verb, as in the following examples. Compare:

Wê kaxiz ji dest wî girt. She took the page from his hand.

Wê kaxiz ji dest wî girtin. She took the pages from his hand.

In the second example only the plural verb **girtin** indicates the plurality of the patient **kaxiz**.

Me ew helbest xwend. We read that poem.

Me ew helbest xwendin. We read those poems.

Here only the plural verb **xwendin** indicates the plurality of the patient **ew helbest**.

Just as in a series of co-ordinated nouns only the last noun shows case, in a series of co-ordinated past transitive verbs with a plural patient, only the last in the series shows the plural. In the following example, the patient, **destên xwe** 'their hands,' is plural, but only the second of the two verbs, **anîn**, shows the plurality.

Havalan destên xwe bi hustiwên hev re bir û anîn. The friends reached out and put their hands on each other's necks.

§ 18.3. Number Agreement in Extended Ergative Verbs. In the past tenses of compound verbs whose complements can be extended through the construct (like **behs kirin** 'to discuss,' which can be extended as **behsa ...**

THE VERB

kirin ‘to discuss something,’ and **bal kişandin** ‘to attract attention,’ which can be extended as **bala ... kişandin** ‘to attract the attention of someone’), the verb agrees in number (singular or plural) with the last element (not necessarily the last word) in the extension, i.e. if the last element in the extension is plural, it attracts a plural verb, as in the following:

Wî ji min re behsa serpêhatiyên xwe kirin. He discussed his adventures with me.

Here the extended patient is **behsa serpêhatiyên xwe** ‘discussion of his adventures,’ and the past verb **kirin** agrees in the plural with the last element in the sequence, **serpêhatiyên xwe** ‘his adventures.’

Wêneyên min bala rojname û hunermendan kişandin. My pictures attracted the attention of newspapers and artists.

In this example the extended patient is **bala rojname û hunermendan** ‘the attention of newspapers and artists,’ and the plural verb **kişandin** agrees with the last element in the sequence, the plural **hunermendan** ‘artists.’

Kemalîstên tirk fermana bi dardakirina Emîn Elî Bedirxan û hersê kurên wî jî derxistin. The Turkish Kemalists issued an order to hang Emin Ali Bedirkhan and all three of his sons.

In this example the extended patient is **fermana bi dardakirina Emîn Elî Bedirxan û hersê kurên wî** ‘an order to hang Emin Ali Bedirkhan and all three of his sons,’ and the plural verb **derxistin** agrees with the last element in the extended patient, **hersê kurên wî** ‘all three of his sons.’

§ 18.4. **The Past Tense of *Xwestin*.** The past tense of a transitive verb like **xwestin** is ergative, but the following subjunctive complement is not. Therefore, even when the subject of the two verbs is the same, the two pronouns—one oblique for the ergative and the other nominative for the subjunctive—must be expressed, and optionally **ku** may intervene between the two verbs. An example is the conjugation of the phrase “I wanted to say”:

min xwest (ku) ez bibêjim	me xwest (ku) em bibêjin
te xwest (ku) tu bibêji	we xwest (ku) hun bibêjin
wî xwest (ku) ew bibêje	wan xwest (ku) ew bibêjin

KURMANJI KURDISH

Min xwest ku ez ji gund derkevîm û ji xwe re berî berî çem bimeşim. *I wanted to get out of the village and walk by myself along the river.*

Ew tiştê ku di ser û dilê min de bû û min dixwest ez bidim, pêk nehat. *The thing that was in my heart and mind, and which I wanted to give, didn't come to be.*

§ 18.5. **Loss of Ergativity.** For stylistic reasons ergativity may be lost in past transitive verbs. Normally this happens only in expressions like “I saw that...” and “I said that...” when the verb is followed by a subordinate clause as its complement:

Min gotim ku... I said that... (not **min got**)

Min dîtîm ku... I saw that... (not **min dît**)

Otherwise all tenses and moods constructed on the past stem of transitive verbs are normally ergative. In some eastern dialects, however, ergativity is sporadically lost. The criteria for this loss have not been determined.

Di hundurê kûlê da sosreteke reş û giran dîtî. *Inside the hut/hole ??? they saw something unusual, black and heavy.*

§ 19. **The Past Participle.** The past participle is formed by adding **-î** to the past stem of verbs whose stems end in consonants. With past stems that end in **-a** and **-û** the participle is formed by adding **-yî** to the past stem. With past stems that end in **-î**, the past participle is identical to the past stem.

CONSONANT STEMS	VOWEL STEMS
haîn > ha > haî ‘come’	man > ma > mayî ‘remained’
şustîn > şust > şustî ‘washed’	çûn > çû > çûyî ‘gone’
kirin > kir > kirî ‘done’	kirîn > kirî > kirî ‘bought’

In meaning the past participle corresponds fairly closely to the English past participle: **haî** ‘come,’ **vekirî** ‘opened,’ **şustî** ‘washed’ as in

cilên şustî	washed clothes
welatekî pêşketî	an advanced country

THE VERB

welatekî lipaşmayî	a backward country
kitêbeke çapkirî	a published book

Negative participles are formed by prefixing **ne-**, as in

kitêbên neçapkirî	unpublished books
cilên neşustî	unwashed clothes
benên nexuyayî	unseen bonds
tiştên negotî	unsaid things

§ 20. The Present Perfect Tense (Intransitive). The present perfect tense of intransitive verbs is formed from the past stem with the following endings:

STEMS ENDING IN CONSONANTS		STEMS ENDING IN VOWELS	
´-ime	´-ine	´-me	´-ne
´-iye	´-ine	´-ye	´-ne
´-iye	´-ine	´-ye	´-ne

Note that the second and third persons singular are identical. Examples from **hatîn** ‘to come’ and **çûn** ‘to go’ are:

ez ha_{ti}me	em ha_{ti}ne	ez çû_{me}	em çû_{ne}
tu ha_{ti}ye	hun ha_{ti}ne	tu çû_{ye}	hun çû_{ne}
ew ha_{ti}ye	ew ha_{ti}ne	ew çû_{ye}	ew çû_{ne}

The negative is formed by prefixing **ne-**

ez neha_{ti}me	em neha_{ti}ne	ez neçû_{me}	em neçû_{ne}
tu neha_{ti}ye	hun neha_{ti}ne	tu neçû_{ye}	hun neçû_{ne}
ew neha_{ti}ye	ew neha_{ti}ne	ew neçû_{ye}	ew neçû_{ne}

§ 20.1. The Present Perfect Tense (Transitive/Ergative). The present perfect tense of transitive verbs is made from the agent pronouns plus the endings given above, but the construction is ergative, as in the simple past.

KURMANJI KURDISH

Examples reflect changing agents ('I, you, &c. have seen him/her/it') and changing patients ('he has seen me, you, &c.'). The negative is formed by prefixing **né-** to the verb.

DIFFERENT AGENTS; 3rd-PERSON SINGULAR PATIENT		3rd-PERSON SINGULAR AGENT; DIFFERENT PATIENTS	
min ew dîtîye	me ew dîtîye	wî ez dîtîme	wî em dîtîne
te ew dîtîye	we ew dîtîye	wî tu dîtîye	wî hun dîtîne
wî ew dîtîye	wan ew dîtîye	wî ew dîtîye	wî ew dîtîne
min ew nedîtîye	me ew nedîtîye	wî ez nedîtîme	wî em nedîtîne
te ew nedîtîye	we ew nedîtîye	wî tu nedîtîye	wî hun nedîtîne
wî ew nedîtîye	wan ew nedîtîye	wî ew nedîtîye	wî ew nedîtîne

Generally, the present perfect tense of Kurdish corresponds fairly closely to the English present perfect ("I have come").

Min heta niha çar kitêb çap kirine.	Until now I <i>have published</i> four books.
Gelo ew jî wek min winda bûye.	I wonder if he too, like me, <i>has become lost</i> .

But the Kurdish present perfect is in all respects the exact equivalent of the Persian past narrative (**hatime** = آمده‌ام, **maye** = مانده است). In Kurdish, as in Persian, the present perfect tense is used for anything that happened in the past, the effects or results of which are felt to be relevant to the present or to the topic at hand. Compare, for instance, the following two examples with their literal translations:

Wî tu caran tişteki wilo negot.	“He never said any such thing.”
Wî tu caran tişteki wilo negotiye.	“He has never said any such thing.”

The first example in Kurdish is a simple statement of fact, as in English. The second example can only be said in English if the person about whom it is said is still alive; if he is dead, we have to say, “He never said any such thing.” In Kurdish, however, the present state of the person is irrelevant; what pertains is whether his not having said any such thing is or is not felt to be relevant to the present—i.e., is it still true and relevant to the topic at

THE VERB

hand that he never said such a thing? If so, present perfect; if not, simple past.

Other examples of usage are as follows:

<p>Jiyana min gelekî bi şequdeq bihuriya. Tenê dê bi kurtî bibêjim: Ez di Sibata 1953'an de, li Hedhedkê hatime dinê. Pêşî, min xwendina olî li cem bavê xwe xwendîye. Îcar piştî ez derketîme feqîtiyê û li hin medreseyên Kurdistanê geriyame.</p>	<p>My life has been spent mostly in misery and hardship. I will only say in brief: I was born in February 1953 in Hedhedik. First I had religious instruction with my father. Then I became a religious student and made the rounds of some schools in Kurdistan.</p>
---	---

In this example, the writer's first verb, *bihuriya*, is in the simple past tense as a statement of fact, while English demands the present perfect. Thereafter, that the writer was born in 1953, studied with his father, became a religious student, etc. are all relevant to his having had a miserable life, which is the topic at hand. Therefore he uses the present perfect tense.

<p>Diya min li wir bûye û meriyên wê îroj li her du hêlên xeta hesin bi çîh dibin.</p>	<p>My mother <i>was</i> from there, and today her people live on both sides of the "Iron Line."¹</p>
---	---

In this example the writer says literally, "my mother has been from there" because the fact that his mother was from there explains why he has relatives on both sides of the border.

§ 21. The Past Perfect Tense (Intransitive). For intransitive verbs with past stems ending in a consonant, the past perfect tense, which is functionally equivalent to the English past perfect ('I had come, you had gone'), is formed from the past stem + **i** + the past tense of **bûn** 'to be.' Verbs with past stems ending in a vowel form the past perfect tense from the simple stem + the past tense of **bûn**. Some writers shorten a final **î** in the stem to **i** (i.e. **ez tersibûm** 'I had feared' for **ez tersîbûm**). Examples of conjugation are from **hatin** and **çûn**.

ez hatibûm	em hatibûn	ez çubûm	em çubûn
--------------------------	--------------------------	------------------------	------------------------

¹ The "Iron Line," coined on the model of the "Iron Curtain," is Turkey's border with Syria and Iraq, which divides Kurdistan.

KURMANJI KURDISH

tu <u>ha</u> tîbûyî	hun <u>ha</u> tîbûn	tu çûbûyî	hun çûbûn
ew <u>ha</u> tîbû	ew <u>ha</u> tîbûn	ew çûbû	ew çûbûn

The negative is formed by prefixing **ne-** to the verb:

ez <u>ne</u> ha ^{ti} bûm	em <u>ne</u> ha ^{ti} bûn	ez <u>ne</u> çûbûm	em <u>ne</u> çûbûn
tu <u>ne</u> ha ^{ti} bûyî	hun <u>ne</u> ha ^{ti} bûn	tu <u>ne</u> çûbûyî	hun <u>ne</u> çûbûn
ew <u>ne</u> ha ^{ti} bû	ew <u>ne</u> ha ^{ti} bûn	ew <u>ne</u> çûbû	ew <u>ne</u> çûbûn

Tu <i>caran</i> <u>neke</u> tîbû <i>bîra</i> <i>min</i> <u>ku</u> <i>ezê</i> <i>rojekê</i> <i>ji</i> <i>hîvê</i> <i>ji</i> <i>nefre</i> t <i>bî</i> kim.	Never <i>had it occurred</i> to my mind that one day I would hate the moon.
Pirraniya <i>mirovên</i> <i>bajêr</i> çûbûn <i>havîna</i> <i>xwe</i> <i>li</i> <i>ber</i> <i>lêvên</i> <i>derî</i> <i>û</i> <i>dengizên</i> <i>başûr</i> <i>derbas</i> <i>kin</i> .	Most of the people of the city <i>had gone</i> to spend their summers on the shores of the seas in the south.
Heta <i>demek</i> <i>pir</i> <i>dirêj</i> <i>bi</i> <i>heval</i> <i>û</i> <i>dostên</i> <i>xwe</i> <i>re</i> <i>ji</i> <i>nepeyivîbû</i> .	He <i>hadn't spoken</i> to his friends and bud- dies for a very long time.

§ 21.1. The Past Perfect Tense (Transitive/Ergative). The past perfect tense of transitive verbs is formed, like that of intransitive verbs, from the past stem + **-i-** + the past tense of **bûn** on the ergative model. Past stems that end in vowels add **bû** directly without the **-i-**.

min <u>dî</u> tîbû	I had seen (it)	me <u>dî</u> tîbû	we had seen (it)
te <u>dî</u> tîbû	you had seen (it)	hun <u>dî</u> tîbû	you had seen (it)
wî <u>dî</u> tîbû	he had seen (it)	wan <u>dî</u> tîbû	they had seen (it)
wî ez <u>dî</u> tîbûm	he had seen me	wî em <u>dî</u> tîbûn	he had seen us
wî tu <u>dî</u> tîbûyî	he had seen you	wî hun <u>dî</u> tîbûn	he had seen you
wî ew <u>dî</u> tîbû	he had seen him	wî ew <u>dî</u> tîbûn	he had seen them

Îngilîzan <i>zimanê</i> <i>hindiyan</i> <i>qedex</i> e <i>nekirîbûn</i> . ¹	The English had not banned the Indians' language.
Wî <i>pirr</i> <i>caran</i> <i>biryar</i> <i>dabû</i> <u>ku</u> ...	Many times he had decided that...

¹ For the reason for the plural verb, see §18.3.

THE VERB

- Wê rojê, germa havînê tu gêj kiribûyî.** On that day the heat of summer had made you dizzy.
- Bi fikira ku belkî mêrik li hemberî polîsan rabe û tiştêkî bi kar bîne, polîsekî demanca xwe jî kişandibû.** Thinking that the man might resist the police and use something [as a weapon], a policeman *had drawn* his pistol.

As in Persian, the past perfect tense in Kurmanji is not necessarily tied to a temporal reference as it is in English. It is often used independently for a past tense with a somewhat more remote signification where English would have a simple past, particularly in narratives.

- Gava min di hevpeyvîneke bi Osman Sebrî re, pîrsa ku wî “kengî dest bi nivîsandinê kiriyê” kiribû, wî gotibû ku ...** When, during a conversation with Osman Sebrî, I asked (not “had asked”) when he had started writing, he said (not “had said”) that ...¹
- Tu heta niha li ku bû? —Ez bîskê çûbûm mala Ehmed. Ji wir jî em çûn komelê.** Where have you been till now? —I went to Ahmad’s house for a bit. From there we went to the society.²

§ 21.2. The Past Perfect Tense of *Karîn* and *Zanîn*. The past perfect form of the verbs *karîn* ‘to be able’ and *zanîn* ‘to know’ is used as the normal past tense. Thus **ez/min dikaribûm** means ‘I was able, I could,’ and **min dizanibû** means ‘I knew.’ As in the present tense, the negatives of these verbs are formed with **ni-**, as in **ez/min nikaribûm** ‘I wasn’t able, I couldn’t’ and **min nizanibû** ‘I didn’t know.’ Negatives with **di-** (past perfect progressive) are **nedi-**. Complements of the past perfect of *karîn* are either in the present subjunctive or in the past conditional (see §25.1 below). For sequence of tenses in clauses following the past perfect of *zanîn*,

¹ In this example, both Persian and Turkish might very well have the past perfect tense in both positions (پرسیده بودم, *sormuştum* and گفته بود, *demışti*) to imply that significant time has passed since the exchange occurred. Since the example is without a secondary time reference, English would not use the past perfect.

² Here the first verb is in the past perfect because the speaker wants to convey that he *had gone* to Ahmad’s house before he and the others went somewhere else.

KURMANJI KURDISH

see §33.

Çavên Nazê *nedikaribûn* êdî hêstiran paş ve vege^rînin. Nazê's eyes couldn't keep back the tears any longer.

Wî baş *dizanibû* ku wê rê şaş ne *kiriye*. He well knew that he hadn't made a mistake.

A rastî me *nizanibû* em bi ku da *diçin*. We really didn't know where we were going.

Although, strictly speaking, ***karîn*** is intransitive, in the past tenses the choice of nominative or oblique subject pronoun is generally dictated by the complementary verb. When the complementary verb is intransitive, the nominative pronoun is used and ***karîn*** is conjugated as an intransitive, as in the following:

Ez êdî *nikaribûm* li ser *lingan rawestî-* yama. I was still not able to get up on my legs.

Ez *nikaribûm* jê re *bibûma alîkar*. I wasn't able to be helpful to him.

When the complementary verb is transitive, the oblique pronoun is used and ***karîn*** is conjugated as an ergative, as in the following:

Te *nikaribû* awirên xwe ji *destê çakê* vala *dûr bikî*. You couldn't take your eyes off the empty sleeve of the jacket.

Qederê mehekê *min *nikaribû* dora xwe bidîta*. For a month I wasn't able to see my surroundings..

§ 22. The Past Subjunctive. The past subjunctive is formed like the past perfect, but instead of the past tense of ***bûn***, the present subjunctive of ***bûn*** is added, and to the whole is added the ***bî-*** subjunctive prefix (which may be omitted for stylistic reasons) or ***nê-*** for the negative. As with all past tenses, the past subjunctive is nonergative with intransitives and ergative with transitives.

INTRANSITIVE		TRANSITIVE/ERGATIVE	
ez <i>biha^tibim</i>	em <i>biha^tibin</i>	min <i>bidî^tibe</i>	me <i>bidî^tibe</i>
<i>tu <i>biha^tibî</i></i>	hun <i>biha^tibin</i>	<i>te <i>bidî^tibe</i></i>	we <i>bidî^tibe</i>

THE VERB

ew bihatibe	ew bihatibin	wî bidîtibe	wan bidîtibe
ez nehatibim	em nehatibin	min nedîtibe	me nedîtibe
tu nehatibî	hun nehatibin	te nedîtibe	we nedîtibe
ew nehatibe	ew nehatibin	wî nedîtibe	wan nedîtibe

The past subjunctive is used (1) after all constructions that take subjunctive complements (see §16.1) when the complement is in the past.

Gereke baran baribe.

It must have rained.¹

Ger car caran di hin cihan de çirûskin pêketibin jî, dewlet bi xurtî çûye ser wan, bi girtin, lêdan û îşkencê dengê wan birîne.

If occasionally in some places some sparks have caught fire, the state has attacked them forcefully and silenced them through arrest, beating, and torture.

(2) In past relative clauses with indefinite antecedents and in past clauses introduced by indefinite relatives like ‘whoever,’ ‘whatever,’ ‘no matter who,’ ‘no matter what,’ ‘however much,’ &c.

Kurdên ku navên Salih û Celadet Bedir-Xan nebihîstibin pir kê m in.

Kurds who haven’t heard the names of Salih and Jeladet Ali Bedir-Khan are very few.

Herçiqas me berhemên van nivîskaran baş nexwendibin jî ...

However much we haven’t read the works of these writers well...

Te îşev çî kiribe divê tu jî min re bibêjî.

Whatever you’ve done tonight, you have to tell me.

Kê bi çî awayî nerazîbûna xwe ya li dijî dewletê anibe ziman, kî bi çî awayî li dijî dewletê derketibe, kê bi çî awayî jî bo bideştîxistina mafên gelê kurd têkoşîn dabe, dewlet heta niha bi eynî metodên nemirovane çûye ser wan.

Whoever has expressed by any means whatsoever his discontentment with the state, whoever has combatted the state by any means whatsoever, whoever has made an effort by any means whatsoever to attain the goals of Kurds, until now the state has attacked them with the same base methods.

(3) after **weke ku** ‘as though’ in the past for hypothetical situations and in

¹ Compare this with the present subjunctive: **gereke baran bibare** ‘it must rain.’

KURMANJI KURDISH

relative clauses with an antecedent preceded by **wek** or **mîna** ‘like.’

wek peza ku ço li serî ketibe *like a sheep on whose head a stick has landed*

(4) The past subjunctive form of two verbs, **karîn** ‘to be able’ and **zanîn** ‘to know,’ is normally used as the present subjunctive.

Însan naxwazin ku kesên din bizanibin People don’t want others *to know* that
ew tiştên weha dixwîne. they read such things.

Em dixwazin bizanibin. We want *to know*.

Ev girîng e ku mirov bizanibe ... It’s important that one *know* that...

Ez ne bawer im ku tu kes bikaribe I don’t believe that anybody *could* say
bibêje ku rewşa ziman û edebiyata that the style of Kurdish language and
kurdi baş e. literature is good.

Kêm berhemên gel û milletên din yê There are few works belonging to other
evqasî kevin hene ku mirov bê alî- such ancient groups and nations that
kariya ferhengan bikaribe jê têbigihê. one *could* understand without the help
of a dictionary.

Ji bo ku bikaribim razê, min di serê In order that *I be able* to sleep, I was for-
xwe de plana ku ezê çawa û bi çi awa- mulating a plan in my head how and by
yî bikaribim wî benderuhî bikujim, what means I would be able to kill that
çêdikir. creature.

§ 23. **The Future Perfect Tense.** The future perfect is formed, like the future, by adding **ê** to pronominal subjects or **wê** to nominal subjects, and the verb is in the past subjunctive. Effectively only two verbs, **zanîn** and **karîn**, occur in this tense, and they are used for a past modal of ‘know’ and ‘can,’ like the English modal ‘would know’ and ‘would be able’ (and not like the English future perfect ‘I will have known’), as in the following conjugations:

<i>zanîn</i>		<i>karîn</i>	
ezê bizanîbim	emê bizanîbin	ezê bikarîbim	emê bikarîbin
tê bizanîbî	hunê bizanîbin	tê bikarîbî	hunê bikarîbin

THE VERB

ewê bizanîbe	ewê bizanîbin	ewê bikarîbe	ewê bikarîbin
Êdî her kes wê <i>bizanîbe</i> ku karê me çiqas bi zehmet e.			
		Now everybody <i>would realize</i> how difficult our work was.	
Tiştêk ne dihat xuya kirin ku mirov bibêje ev ê <i>bikaribe</i> bibe sedema ewte ewta kûçikên gund.			
		Nothing could be made out that one might say it <i>could be</i> the reason for the barking of the village dogs.	

§ 24. **The Modal of *Karîn*.** The verb **karîn** ‘to be able’ in the past subjunctive and future perfect corresponds to the English modal ‘could’ or ‘would be able.’ When the modal indicates present or future time it is followed by the present subjunctive, as in the following examples:

Gava mirov pîrsek wilo ji te bike, tu ê navê kîjan romana xwe bidî? —Mixabin, ez ê <i>nikaribim</i> bersiva vê bidim.	When someone asks you such a question, which novel of yours would you name? —Unfortunately I <i>wouldn’t be able</i> to give him an answer.
Ji bo ku ew <i>bikaribe</i> alfabeya xwe di nava kurdan de belav bike, ew biryara derxistina kovarekê dide.	So that he <i>could</i> spread his alphabet among the Kurds he decided (hist. pres.) to bring out a journal.
Asûrî, ereb, ermen, û faris cîranên me ne û yên herî kevin in, lê mixabin di bareya edebiyata wan de tiştêkî nizanim ku <i>bikaribim</i> ya me û yên wan bidim ber hev.	Assyrians, Arabs, Armenians, and Persians are our neighbors, and very anciently so, but unfortunately I don’t know anything about their literatures that I <i>could</i> compare ours with theirs.

§ 25. **The Irrealis Mood.** Kurmanji Kurdish is particularly rich in irrealis—or contrafactual—modals. There are two modal tenses devoted to the irrealis, a past conditional and a past perfect conditional, of which there are two varieties.

§ 25.1. **The Past Conditional.** The past conditional is made by prefixing **bî-** and adding the following endings to the past stem. In close compound verbs the **bî-** prefix may be omitted.

KURMANJI KURDISH

CONSONANT-FINAL STEM

bí- stem -ama	bí- stem -ana	bí- stem -ma	bí- stem -na
bí- stem -ayî	bí- stem -ana	bí- stem -ya	bí- stem -na
bí- stem -a	bí- stem -ana	bí- stem -ya	bí- stem -na

VOWEL-FINAL STEM

The past conditional of intransitives is intransitive and non-ergative; the past conditional of transitives is ergative.

INTRANSITIVE

ez biha <u>tama</u>	em biha <u>tana</u>	wî bidî <u>tama</u>	wî bidî <u>tana</u>
tu biha <u>tayî</u>	hun biha <u>tana</u>	wî bidî <u>tayî</u>	wî bidî <u>tana</u>
ew biha <u>ta</u>	ew biha <u>tana</u>	wî bidî <u>ta</u>	wî bidî <u>tana</u>
ez neha <u>tama</u>	em neha <u>tana</u>	wî nedî <u>tama</u>	wî nedî <u>tana</u>

ERGATIVE

The past conditional of **bûn** does not normally have the **bi-** prefix when it means 'be.' Its conjugation is as follows:

ez bû <u>ma</u>	em bû <u>na</u>
tu bû <u>ya</u>	hun bû <u>na</u>
ew bû <u>ya</u>	ew bû <u>na</u>

In compound verbs and when it means 'become,' the past conditional of **bûn** does have the **bi-** prefix.

Nêçirvanekî herî dilêr jî newirî bû bi roj di nav re derbas bibûya. Even a really intrepid hunter would not have dared to pass through in the day-time.

Wê ferqiyeta herdu zaravayên kurdî yên mezin hêdî hêdî hindiktir bibûya. The difference between the two large Kurdish dialects would gradually have decreased.

The past conditional is used (1) as the complement to the past perfect tense of **karîn**, which is, as has been stated, the normal equivalent to the English past tense of 'be able.' While the present tense of **karîn** is followed by the present subjunctive, in some dialects the past perfect is followed by the past conditional. See the following examples.

THE VERB

Wek berê îdî <i>nikaribû</i> barê giran <i>hiligirta</i>.	He <i>wasn't able to carry</i> heavy loads any more like before.
Heta destpêka salên 1930'î jî, Celadet Ali Bedir-Xan <i>nikaribû</i> nameyek bi kurdî <i>binivîsanda</i>.	Until the beginning of the 1930s Jeladet Ali Bedir-Khan <i>couldn't write</i> a letter in Kurdish.
Her miletî di hundurê sînorên împêrtoriyê de <i>dikaribû</i> hunera xwe bi pêş <i>bixista</i>, edebiyata xwe <i>biafranda</i>, bi zimanê xwe perwerdeya xwe <i>bikira</i>.	Every nationality within the borders of the empire <i>could advance</i> its own art, <i>create</i> its own literature, and <i>carry out</i> its education in its own language.

(2) It is similarly used as the complement to the past tense of **diviya** or **dîva bû**, the past and past perfect tenses of **divê** 'must, have to,' and in some dialects as the complement to the past tense of **xwestin** 'to want.'

Mîr Zoro <i>nedixwast</i> navê sultan <i>bibihîsta</i>.	Mir Zoro <i>did not want to hear</i> the sultan's name.
Di vê dersê de her şagirtêkî <i>dîva bû</i> li ser serpêhatiyek xwe <i>bipeyiviya</i> yan jî çîrokêk ji çîrokên ku bihîstibû <i>bigota</i>.	In that class every student <i>had to speak</i> about an adventure or <i>to tell</i> a story he had heard.
Li gorî peymana Îngilîz û Sovyetîyan û li gorî biryara Yekîtiya Neteweyan, <i>diviyabû</i> Sovyet di demeke kurt de ji Îranê <i>derketa</i>.	In accordance with the Anglo-Soviet pact and in accordance with the decision of the League of Nations, the Soviets <i>were supposed to withdraw</i> from Iran in a short time.

(3) It is used for the verb **bûn** 'to be' in both parts of a past contrafactual conditional (see §25.2).

§ 25.2 The Past Perfect Conditionals. There are two past perfect conditionals in use, but they seem to be mutually exclusive, i.e. depending on dialect a given speaker will use either one or the other. (1) The first past conditional is formed by prefixing the subjunctive prefix **bî-** for the affirmative or **né-** for the negative and suffixing **-(y)a** to the past perfect:

INTRANSITIVE	ERGATIVE
ez bîhâtîbûma	em bîhâtîbûna
min bîdîtîbûya	me bîdîtîbûya

KURMANJI KURDISH

tu bîhatîbûya	hun bîhatîbûna	te bîdîtîbûya	we bîdîtîbûya
ew bîhatîbûya	ew bîhatîbûna	wî bîdîtîbûya	wan bîdîtîbûya
ez néhatîbûma	em néhatîbûna	min nédîtîbûya	me nédîtîbûya
tu néhatîbûya	hun néhatîbûna	te nédîtîbûya	we nédîtîbûya
ew néhatîbûya	ew néhatîbûna	wî nédîtîbûya	wan nédîtîbûya

(2) The second past conditional is formed by prefixing the subjunctive **bî-** or **né-** and substituting **ba-** in place of **bû** in the past perfect.

INTRANSITIVE

ERGATIVE

ez bîhatîbam	em bîhatîban	min bîdîtîba	me bîdîtîba
tu bîhatîbayî	hun bîhatîban	te bîdîtîba	we bîdîtîba
ew bîhatîba	ew bîhatîban	wî bîdîtîba	wan bîdîtîba
ez néhatîbam	em néhatîban	min nédîtîba	me nédîtîba
tu néhatîbayî	hun néhatîban	te nédîtîba	we nédîtîba
ew néhatîba	ew néhatîban	wî nédîtîba	wan nédîtîba

The past conditional mood is used in the following instances:

(1) In past contrafactual conditional sentences, the verb of the protasis (the “if” clause) is in the past perfect conditional mood (with or without **bi-**), and the verb of the apodosis (the result clause) is in either the past perfect conditional or the future perfect conditional. When either part of a past contrafactual conditional contains the verb **bûn**, it is in the past conditional, not the past perfect conditional. When the apodosis contains the verb **karîn**, it is usually in the future perfect conditional.

Ma eger Aristo ne yunanî, lê çînî bûya, wê bikarîbûya felsefa xwe pêk bîne? If Aristotle *had been* not Greek but Chinese, *would he have been able* to put his philosophy together?

Mewlana eger ne parsî, lê meselen bi tirkî nivîsandibûya, ma wê bikarîbûya Mesnewî biafirîne? If Mevlana *had written* not in Persian but, for instance, in Turkish, *he wouldn't have been able* to create the Masnavi, would he?

Ger ez neçûbûma Dêrikê, min Girê Tûrcelê nedîtîba. If I *hadn't gone* to Dêrik, I *wouldn't have seen* Turjel Hill.

THE VERB

Ez bawer im ger ez ne kurd bûma jî, min ê dîsa li ser kurdan binivîsanda.	I believe that, even if I <i>weren't</i> a Kurd, I <i>would have written</i> about Kurds anyway.
Ger wilo dom bikira ew ê şerpeze û dîn bibûya.	If it <i>had continued</i> like that, he <i>would have gone</i> crazy.
Ger wî destê xwe ji siyasetê bikişanda, wî ê hewcedariya ku ew nameyeke dirêj ji Mustefa Kemal Atatürk re bişîne, nedîta.	If he <i>had given</i> up politics, he <i>would not have considered</i> it necessary to send a long letter to Mustafa Kemal Atatürk.

The phrase **ne ji ... bûya** 'were it not for ...' is a past conditional construction.

Ne ji Celadet Beg bûya, me nizanîbû ku zimanê kurdî zimanê nivîsandinê ye an na.	<i>Were it not for</i> Jeladet Beg, we <i>wouldn't have known</i> whether Kurdish was a language for writing or not.
---	--

(2) as a past or modal complement of past constructions that demand a subjunctive, like **lazim** in the first example and complement to an indefinite antecedent in the second:¹

Lêbelê lazim bû ku me ji derekê ve dest bi vî karî bikira û me kir.	On the other hand, it was necessary that we begin this labor somewhere, and so we did.
Rîskeke mezin hebû ku wan ez tewqîf bikirama.	There was a great risk that they would arrest me.
Diviyabû Sovyet di demeke kurt de ji Îranê derketa.	The Soviet [Union] was supposed to have withdrawn from Iran in a short time.
Xelkê wê çaxê newêribûn xwe nêzîkê kesên sosyalîst bikirana.	People at that time didn't dare to get close to socialist persons.

¹ Some writers follow the Persian model and use the present subjunctive after these expressions, but the past conditional is much more commonly used.

KURMANJI KURDISH

Te dixwest jinek porzer û laş spî û dagirtî bi te re baya. You wanted there to be a blond-haired, white-skinned, well-built woman with you.

Some writers use it after **berî ku** ‘before’ with reference to past time:¹

Aw nivîsarên ku ji Hawarê re dihatîn şandin, berî ku bihatana weşandin kesî ew di ber çav re derbas dikirin? Did anyone review the writings that were sent to Hawar *before they were published?*

(3) Following a past perfect or modal of **karîn** ‘to be able’ for an unfulfilled, unfulfillable, or unrealized situation, i.e. what one couldn’t do, couldn’t have done, could have done but didn’t, or should or shouldn’t have done.

Di mehên destpêkê de ez nikaribûm jê re bibûma alîkar. In the initial months I *wasn’t able to be* helpful to him.

Ew dikaribû bibûya yek ji şairên dema xwe yê herî navdar. He *could have become* one of the most famous poets of his age.

Meriv dikaribû ew bi her tişti bi nav bikirina, lê ne ... One *could call* them anything but not ...

Îmkanên min ku ez bikaribûma vegeyama Batmanê, Sêrtê an jî Diyarbekirê bimama, bijiyama, tune bû. There were no possibilities for me that I *could return* to Batman, Siirt, or even Diyarbekir *and remain and live* there.

Kesên ku bikaribana binivîsiyana jî gelekî kêr bûn. Persons who *could write* were very few.

With the addition of **ê/wê/dê** to the past conditional, a future conditional modal (‘would, should’) is produced.

Berî min, kesin din ev şixul bi ser xistibûn. Çima min ê nekira? Others before me had put this business in their heads. Why *shouldn’t I do* it?

Lê wî biryara xwe dabû, wî ê bixwenda. But he had made his decision: he *would study*.

¹ Other writers prefer the present subjunctive exclusively after **berî ku**.

THE VERB

**Ez pê bawer bûm ku meriv ê bikari-
bûya, bi zimanê kurdî, romanek ava
bikira.** I believed that one *should be able* to pro-
duce a novel in Kurdish.

**Ji rûniştewanên wê, mirov dê bigotaya
Kurdistan e.** To judge by the inhabitants of it, one
would say it was Kurdistan.

Ew ê gelek nebaş bibûya. It *would have been* very bad.

(4) After **xwezî** ‘would that, I wish’ or the verb **xwiziyan** ‘to wish’ for unfulfillable wishes in the past, often without the **bi-** prefix.

**Ax, xwezî wî zanîbûya ez çiqasî bi vê
peyvê diêşiyam.** Oh, would that he had known how
pained I was by those words.

**Xwiziya wî satila Nazi jî bi xwe re anî
ba bo tîjî av bike.** He wished he had brought Nazi’s bucket
too to fill it with water.

§ 26. **The Passive Voice.** The passive voice is constructed from the verb **hatin** (conjugated in all persons, moods, and tenses) plus the infinitive. Examples of the passive are the following conjugations of **hatin dîtin** ‘to be seen.’ For any other passive verb, simply substitute the infinitive for **dîtin**.

PRESENT INDICATIVE		PRESENT SUBJUNCTIVE	
‘I am seen, &c.’		‘that I be seen, &c.’	
ez tēm dîtin	em tēn dîtin	ez bēm dîtin	em bēn dîtin
tu tēyî dîtin	hun tēn dîtin	tu bēyî dîtin	hun bēn dîtin
ew tē dîtin	ew tēn dîtin	ew bē dîtin	ew bēn dîtin
FUTURE		SIMPLE PAST	
‘I will be seen, &c.’		‘I was seen, &c.’	
ezê bēm dîtin	emê bēn dîtin	ez hatim dîtin	em hatin dîtin
tê bēyî dîtin	hunê bēn dîtin	tu hatî dîtin	hun hatin dîtin
ewê bē dîtin	ewê bēn dîtin	ew hat dîtin	ew hatin dîtin
PRESENT PERFECT		PAST PERFECT	
‘I have been seen, &c.’		‘I had been seen, &c.’	
ez hatime dîtin	em hatine dîtin	ez hatibûm dîtin	em hatibûn dîtin

KURMANJI KURDISH

<u>tu</u> hatiye <u>dîtin</u>	<u>hun</u> hatine <u>dîtin</u>	<u>tu</u> hatibûyî <u>dîtin</u>	<u>hun</u> hatibûn <u>dîtin</u>
<u>ew</u> hatiye <u>dîtin</u>	<u>ew</u> hatine <u>dîtin</u>	<u>ew</u> hatibû <u>dîtin</u>	<u>ew</u> hatibûn <u>dîtin</u>

PAST SUBJUNCTIVE

PAST CONDITIONAL

‘that I have been seen, &c.’

‘had I been seen, &c.’

<u>ez</u> hatibim <u>dîtin</u>	<u>em</u> hatibin <u>dîtin</u>	<u>ez</u> bihatama <u>dîtin</u>	<u>em</u> bihatana <u>dîtin</u>
<u>tu</u> hatibî <u>dîtin</u>	<u>hun</u> hatibin <u>dîtin</u>	<u>tu</u> bihatayî <u>dîtin</u>	<u>hun</u> bihatana <u>dîtin</u>
<u>ew</u> hatibe <u>dîtin</u>	<u>ew</u> hatibin <u>dîtin</u>	<u>ew</u> bihata <u>dîtin</u>	<u>ew</u> bihatana <u>dîtin</u>

PAST PERFECT CONDITIONAL I

PAST PERFECT CONDITIONAL II

‘I would have been seen, &c.’

‘I would have been seen, &c.’

<u>ez</u> bihatibûma <u>dîtin</u>	<u>em</u> bihâtibûna <u>dîtin</u>	<u>ez</u> bihatibam <u>dîtin</u>	<u>em</u> bihatiban <u>dîtin</u>
<u>tu</u> bihatibûya <u>dîtin</u>	<u>hun</u> bihâtibûna <u>dîtin</u>	<u>tu</u> bihatibayî <u>dîtin</u>	<u>hun</u> bihatiban <u>dîtin</u>
<u>ew</u> bihatibûya <u>dîtin</u>	<u>ew</u> bihâtibûna <u>dîtin</u>	<u>ew</u> bihatiba <u>dîtin</u>	<u>ew</u> bihatiban <u>dîtin</u>

In the present and present subjunctive of **hatîn**, the third-person singular forms are sometimes **tête** and **bête** (cf. Sorani بێتە *betà*) instead of **tê** and **bê**, as in the first two examples below. The agent of a passive verb is expressed by the circumposition **ji aliyê ... ve**.

Em hêvîdar in <i>ew ê jî di nêzik de bête çap kîrin.</i>	We are hopeful <i>it will soon be published.</i>
Her ziman û edebiyat bi hin nav û kesan ve <i>tête nasîn.</i>	Every language and literature <i>is known</i> by a few names and persons.
Ji xwe ez ji welatê xwe hatibûm dûrxistin.	<i>I had been exiled</i> from my country by my own self.
Bi salan bi vî navî ve hatîye naskîrin.	He <i>has been known</i> for years by this name.
Ew di nava kurdên her çar perçeyên welêt de <i>tê naskîrin û hezkîrin.</i>	<i>It is known and loved</i> among Kurds of all four parts of the country.
lê carekê hatibû vexistin û divabû ku were kîşandin.	but once <i>it had been lit</i> it would have to be smoked.
Gavên wî bi lez pêş ve dihatin avêtin.	His steps <i>were being taken</i> quickly.

THE VERB

Sê rê hebûn; an ez dê biha_tama gir_tin, di gir_tîgehê de biriziyama, an ez ê ji aliyê MÎTê ve biha_tma kuş_tin, an jî min ê welatê xwe terk bikira.	There were three alternatives: <i>I would be caught</i> there and <i>thrown</i> into prison, or <i>I would be killed</i> by the MIT, ¹ or I would leave my country.
Stranên ku heta niha nehatine gotin, zimanê ku nehatiye vejandin, edebiyata ku nehatiye nivîsandin, klasîkên ku nehatine çapkirin û belavkirin, kultura ku nehatiye nasandin û gelek tiştên din...	Songs that <i>haven't been sung</i> yet, a language that <i>hasn't been revived</i> , literature that <i>hasn't been written</i> , classics that <i>haven't been printed or published</i> , a culture that <i>hasn't been recognized</i> , and a lot of other things...

§ 27. **Postposed Verbal Complements.** Directional complements often follow the verb directly and are in the oblique case without a preposition.

Min pêşniyaza xwe şand Swîsreyê.	I sent my proposal to Switzerland.
ew çend libên ku digihîştin wan welatan jî	even those few copies that reached those countries
Ew ji welatê xwe dengbêj û stranbêjên tîne Stenbolê.	He brings singers from his country to Istanbul.

The postposed complement is sporadically indicated by the addition of *e* to the verb, but this is not so regular a feature of Kurmanji as it is in Sorani (see Sorani §44). The addition of the directional **-e** to most forms of the past tense makes most resulting verbs indistinguishable from the present perfect tense, although the third-person singulars are different (pres. perf. **hatiye** ‘has come’ vs. directional **hate** ‘came to’). Context usually makes the tense clear.

Ez çûme Sûriyê.	I went to Syria.
Me ji gund barkire Nisêbînê.	We moved from the village to Nusaybin.
Dengê xişxişekê hate min.	A scratching sound came to me (= reached my ears).

A postposed third-person pronominal complement is indicated by the ad-

¹MIT, *Millî İstihbarat Teşkilatı*, National Intelligence Organization, the Turkish secret police.

KURMANJI KURDISH

dition of **-(y)ê** to the verb.

Min gotê. I said *to him/her*.

Bavê wî dest avêtê, lê ne gihayê. His father stretched out his hand *to him*,
but it didn't reach *him*.

§ 28. **Factitive Verbs.** The factitive infinitive, by which an intransitive verb is rendered transitive, is formed from the present stem of the base verb + **-andin**. The present stem of all such verbs is in **-în-**.

INFINITIVE	PRES.STEM	FACTITIVE
mirin 'to die' >	mir- >	mirandin mirîn- 'to make die, kill'
şewitan 'to burn' >	şewit- >	şewitandin şewitîn- 'to make burn, set fire to'
tirsîn 'to be afraid' >	tirs- >	tirsandin tirsîn- 'to scare'

{	Mala wî şewita.	His house burned down.
{	Wan mala wî şewitand.	They burned his house down.
{	Ez pirr ditîrsim.	I'm very afraid.
{	Çi wan ditîrsîne?	What is scaring them?

Exceptional are the verbs **nivîsîn** and **nivîsandin**, both of which mean 'to write' without any apparent difference in meaning.

§ 28.1. **The Periphrastic Factitive Construction.** "To have something done" or "to make something be done" is commonly achieved by the verb **dan** 'to give' plus the infinitive, as **naskirin** 'to know (a person)' > **dan naskirin** 'to introduce,' **zanîn** 'to know (a fact)' > **dan zanîn** 'to cause to know,' and **xuya kirin** 'to be clear' > **dan xuya kirin** 'to make clear.'

Ew xwe dide naskirin. He introduces himself.

Wî derd û kulên gundiyan bi eskeran didane zanîn. He used to communicate the villagers' troubles and sorrows to the soldiers.

Gelo tu ê bikaribî xwe bidî naskirin? I wonder if you could introduce yourself.

THE VERB

Ew di wir de dide xuya kirin, ku kurd ne tirk in. There he makes it clear that Kurds are not Turks.

OTHER SYNTACTICAL FEATURES

§ 29. **Subordinate Clauses and Subordinating Conjunctions.** Subordinating conjunctions in Kurdish consist generally of prepositions + **ku**. A short list of common subordinating conjunctions follows:

<p>berî (or beriya) ku (+ pres. subj.) before</p> <p>bê(î) ku (+ pres. subj.) without</p> <p>çaxê ku when</p> <p>da ku (+ pres. subj.) in order that</p> <p>digel ku although</p> <p>dema (ku) when</p> <p>gava (ku) when</p> <p>gelo whether</p> <p>gorî ku as</p> <p>hema ku as soon as (+ past or pres. subj.)</p> <p>herwekî ku just as</p> <p>heta (ku) (+ pres. subj.) in order that; (+ past) until</p>	<p>ji ber ku because, on account of the fact that</p> <p>ji bo ku (+ pres. subj.) in order that</p> <p>jibona (ku) (+ pres. subj.) in order that</p> <p>ku (+ pres. subj.) in order that</p> <p>madem ku as long as</p> <p>mîna ku as though</p> <p>paşê ku after</p> <p>piştî ku after</p> <p>ta ku as long as</p> <p>weke (ku) as</p> <p>wexta (ku) when</p>
--	---

Conjunctions that mean ‘after’ (*paşê ku*, *piştî ku*) are followed by an indicative verb, present or past according to sense.

Paşê ku min pîsîtiya wan dît, ez ji wan bi dûr ketim. After I saw how bad they were, I avoided them.

Piştî ku vî merovî çend gotinên xwe peyivî, şagirt rûniştin. After this man spoke his few words, the pupils sat down.

Conjunctions that mean ‘before’ are normally followed by a present subjunctive verb. The correct tense for English translation is gained from context.

Berî ku ewrekî reş yê şînê bi ser vî bajarî de bigire, ji pişt çiyar rojê bêhawe xweş bilind dibe. Before a black cloud of mourning covers this city, an extraordinarily nice day breaks from behind the mountains.

OTHER SYNTACTICAL FEATURES

- Beriya ku em dest bi dersên xwe bikin, dixwazim ji we re çêlî tiştekî bikim.* Before we start our lessons, I want to discuss something with you.
- Berî ku ez bersiva vê pirsava te bidim, ez tiştekî biçûk li ser gotina we bêjim.* Before I answer this question of yours, let me say a little something about what you all have said.
- Berî ku ez derkevim derveyî welêt, min soranî nebihîstibû.* Before I wound up outside the homeland, I hadn't heard Sorani.
- Berî ku leşker li ber xwe binêrin, Ferzende ajote ser wan* Before the soldiers looked in front of themselves, Ferzende attacked them.

Conjunctions that mean 'when'—*dema (ku)*, *gava (ku)*, *çaxê (ku)*, *wexta (ku)*—are normally followed by an indicative verb (past, present, or future according to sense).

- Gava ku mirov ji derve li avahiya hotêlê dinihêrî, hotel gelekî xweş û luks xuya dikir.* When one was looking at the hotel building from the outside, it looked very nice and deluxe.
- Pirr nivîskar, dema dixwazîn li ser kurdan binivîsin, jiyana kurdî di pencerek teng de dibînin.* Many writers, when they want to write about Kurds, see Kurdish life through a narrow window.
- Dema em dê bighêjin Ewropa keçên porzer li Ferensa û li Swêdê wê li ser porê me dîn bibin.* When we get to Europe, blonde girls in France and Sweden will go crazy over our hair.
- Dibe ku anuha pir neyêşe, lê wexta ku êşîya, tu bibêje, em derman bidine te.* It shouldn't hurt much anymore, but when it hurts, you tell us so that we may give you some medicine.

All conjunctions that mean 'in order that' are followed by a present subjunctive verb (except *karîn* and *zanîn*, which use the past subjunctive form for the present subjunctive).

- Ji bo ku bê tîrs û fikarê bikaribim razê, min di serê xwe de pîlana ku ezê çawan bikaribim wî benderuhî bikujim, çêdikir.* In order that I might be able to sleep without fear or worry, I was formulating a plan in my head how I could kill that creature.

KURMANJI KURDISH

Divê tu herî bajêr, ji bo ku tu têkevi mektebê. You have to go to town *in order that you attend* to school.

Serdar Îhsan Nûrî, Ferzende digel şêst siwarî şande nav eşîrên serhedan da ku sedek hesp peyda bike. Commander Ihsan Nuri, sent Ferzende with sixty cavalymen among the tribes of the borders *in order to find* a hundred horses.

Em radipelikîn penceran da ku em çîrokan bibihîzin. We used to creep up to the windows *in order to hear* the stories.

Conjunctions like **weke ku** ‘as,’ which do not necessarily take a following subjunctive, may do so when doubt is implied.

Weke ku hun zanin... As you may know...

Compare the above example with the following, where no doubt is implied:

Weke ku hun dizanin... As you know...

The conjunction **her ku** has a variety of meanings for translation, but the basic meanings are “the more...the more” when there is a comparative involved (or implied) and “every time” for temporals.

Her ku roj bilind dibe, Mehabadî dikevin tevgerê. The higher the sun rises, the more the Mahabadis fall into activity.

Her ku ber bi dibistanê tê û nêzîktir dibe, bêtir jî diyar dibe ku kalekî salmezî e. As he approaches the school, the closer he comes, the more it becomes apparent that he is an old man of great age.

Her ku hejmareke nû ya kovarê derdiket, ew mîna zarokekî dilşa dibû. Every time a new issue of the journal would come out, he used to be as happy as a child.

Her ku with a 3rd-person singular form of **çûn** in an appropriate tense is used for the constant increase of something (“to keep getting...”).

Dengê ji ezmên herku diçû bêtir dibû. The noise from the sky kept getting louder.

Her ku diçe dunya piçûk dibe. The world keeps getting smaller.

KURMANJI KURDISH

With the exception of temporal expressions ('the year in which,' 'the days during which,' etc), in relative clauses in which the antecedent is other than the subject or object of the verb in the relative clause (i.e. types like 'the thing *of which* I was afraid,' 'the man *with whom* I went'), the syntax of the relative is indicated by a referent pronoun (literally "the thing *which* I was afraid of *it*," "the man *who* I went with *him*").

Tiştê ku Celadet Bedir-Xan jê ditir-siya, bi serê kurdên Tirkîyeyê ve hatiye. *The thing of which Jeladet Bedir-Khan was afraid has happened to the Kurds of Turkey.*

Gelo tu çima naçî wî welatê ku tu li wir ji dayikê bûyî û evqasî jê hez dikî? *I wonder why you don't go to that country, where you were born and which you like so much.*

Mêrik odeya min û nivînê ku ezê tê de razê, nişanî min da. *The fellow showed me my room and the bed in which I would sleep.*

Temporal expressions do not normally have a referent pronoun, and the relative **ku** after temporal expressions is usually best translated as 'when.'

Piştî sala 1972 ku derketim Ewrûpê... *After the year 1972, when I went off to Europe...*

Piştî 12ê Êlûna 1980, ku cunta sisiyan a faşîst li Tirkîyê hate ser hikim... *After September 12, 1980, when the third fascist junta came to power in Turkey...*

Relatives without noun antecedents use **yê ku** 'he who,' **ya ku** 'she who,' and **yên ku** 'those who' or **kesê ku** 'one who,' **kesa ku** 'one (f) who,' and **kesên ku** 'persons who.'

Ya ku ji min re derî vekir berdestka wê bû. *The one (fem.) who opened the door for me was her servant.*

Îro di nava kurdên me yên Sûriyê de yê ku kurdî bi alfabeya erebî dinivîsîn, çi bigire tune ye. *Today among our Kurds in Syria, those who write Kurdish in the Arabic alphabet are practically nil.*

Ew kesên ku dixwazin huner û edebiyat bikevin bin bandora polîtîkaya rojê... *Those persons who want art and literature to come under the influence of the politics of the day...*

OTHER SYNTACTICAL FEATURES

As in English, there is an occasional elipsis of the relative **ku** when the relative is the object of the verb in the relative clause.

Min fahm kir ku tiştên min nivîsbûn, ne şîr bûn. I understood that *the things I had written* were not poetry.

Te xwest bibî başoke, ew teyrê te pîrr jê hez dikir. You wanted to become a falcon, *that bird you liked so much.*

§ 31. **The Emphatic Jî.** The Kurmanji enclitic **jî**, equivalent to the Sorani enclitic *-îsh* (يش), the Persian *هم*, and the Turkish *de/da*, emphasizes the word that precedes it. Its meanings range from ‘even’ to ‘also,’ but it is often untranslatable since the function it serves is taken care of in English by voice inflection and intonation (italicization or underscore in writing). It is often helpful to think of **jî** as a spoken underscore.

Bêguman ew ne Xweda ye. Kêmasî û şaşiyên wî jî hene. Of course, he isn’t God. He *too* has weaknesses and faults.

Min mamostetiya zimanê erebî dikir û ez demekê jî midûrê dibistanê bûm. I used to teach the Arabic language, and *also* for a time I was a school principal.

Di gelek waran de ew hê jî mamos-tayiya me dike. In many respects he is *still* teaching us.

§ 32. **Expressions of Temporal Duration.** There are two constructions for temporal duration, the first of which is the more commonly used.

(1) The formula for present expressions of temporal duration (“I’ve been here for two hours”) is as follows: (**bi**) length of time + **e** (or **in**) + (optional **ku**) + present-tense affirmative verb or present-perfect negative verb.

Du saet e ku ez li vir im. I’ve been here for two hours.

...zimanekî mîna kurdî ku bi sedsalan e nebûye zimanê nivîsandinê ...a language like Kurdish, which has not been a language of writing for centuries

Ji kengê ve ye ku tu bi kurdî dinivîsî? Since when have you been writing in Kurdish?

KURMANJI KURDISH

Hefteyek e ku min ew nedîtime.	I haven't seen him for a week.
Bîst û yek sal e ku ez neçûme welêt.	I haven't gone to the homeland for twenty-one years.
Ev heftê sal in ku gelê kurd ji derdê vê nexweşiya han dinale.	The Kurdish nation has been complaining of the pain of that very sickness for these seventy years.

In past expressions of temporal duration (“I had been here for two hours when...”), the formula is: length of time + **bû** + (**ku**) + past-tense affirmative verb or past-perfect negative verb.

Du saet bû ku ez li vir bûm.	I had been here for two hours.
Bîst û yek sal bû ku ez neçûbûm welêt.	I hadn't been to the homeland for twenty-one years.

(2) The second construction literally means “this is my (X amount of time) that I am (doing something),” as in the following:

Ev panzdeh salên min in ez têgi-hîştîme, ku welatekî bê ziman ne tu welat e.	For fifteen years now I've understood that a country without a language is no country (lit. “these are my fifteen years I have understood that...”).
Ev 55 salên min in ku ez di nava vê xebatê de me.	I've been in the midst of this struggle for 55 years now (lit. “these are my 55 years that...”).
Deh salên te li şehri Parîsê derbas bûbûn.	You had been in the city of Paris for ten years (lit. “your ten years had passed”).

§ 33. Sequence of Tenses After Past Verbs of Perception. While present-tense verbs of perception (seeing, hearing, thinking, realizing, feeling, guessing, &c.) do not pose any particular problem for English-speakers, past-tense verbs of perception are followed, as in Persian, by the tense of the verb that would have been used by the speaker at the time of the perception. In English all such verbs are thrown back by one tense.

OTHER SYNTACTICAL FEATURES

Wî his <u>kir</u> <u>ku</u> tenê ye.	He felt he <i>was</i> alone.	(i.e., at the time, he would have verbalized his feelings as “I <i>am</i> alone”)
Ez têgihîştîm <u>ku</u> zimane- kî min yê taybetî <i>heye</i>.	I came to the realization that I <i>had</i> a special language.	(i.e. what I said to myself at the moment of realization was, “I <i>have</i> a special language”)
Mîna dîtîm <u>ku</u> mamostê ne tê ye.	I saw that the teacher <i>was</i> not there.	(i.e. what I would have said to myself at that moment was, “The teacher <i>is</i> not here”)
Em difikirîn <u>ku</u> ev roj ê neyê.	We used to think that this day <i>wouldn't</i> come.	(i.e. what we used to think was, “That day <i>will not</i> come”)
Mîna <u>ku</u> dizanibû wê polis destê wî <i>kelemçe</i> <i>bikin</i>, herdu destên xwe dirêjî polis kirin.	As though he knew the police <i>were going to handcuff</i> him, he extended both his hands toward the policemen.	(i.e., at the time, he would have said to himself, “the policemen are going to handcuff me”)
Mîna zanibû wê saetê awa germ <i>peyda nabe</i>.	I realized that at that hour <i>there was</i> no hot water to be found.	(i.e., at the time, I would have said to myself, “there <i>is</i> no hot water”)

§ 34. **Questions with *Ma*.** The particle **ma**, which is the equivalent of the Persian **آیا**, introduces an affirmative question to which a negative answer is expected (English, “you don’t know, do you?”).

Ma rast e?	That’s not right, is it?
Ma ez ê <u>karibim</u> careke din rûyê dinyê bibînim?	I won’t ever be able to see the face of the earth again, will I?
Ma ji bo me tu derên bê tehlike, bê tirs hene?	For us there aren’t any places without danger, without fear, are there?

It also introduces a negative question to which an affirmative answer is expected (English, “it rained last night, didn’t it?”).

Ma em jî eynî tişt <u>nakin</u>?	We do the same thing, don’t we?
---	---------------------------------

KURMANJI KURDISH

Ma tu ne herdem di odakê de yî? You are always in a room, aren't you?

The reply to such a question need not be in the affirmative, but an affirmative expectation is implied by the asking of such a question, as in the following exchange:

Gava mêrik bêdeng ma, jinikê dîsa got, When the husband remained silent, the wife said once again, "Yes, that's how it is, isn't it?"
—Erê, ma ne wilo ye?
—Na, ne wilo ye! mêrik bi hêrs got. "No," the husband said irritably, "it's not like that!"

Ma also has the contradictory force of 'but,' particularly in questions that also contain an interrogative ('who,' 'where,' 'why') or **gelo**, which introduces a "wondering" query and can be implied.

Çavên te girtî bûn û germa dijwar laşê te sist kiribû, te gêj kiribû. Ma hişê te li ku bû dema telefona li ber te, li ser masa te, lê xist? Your eyes were closed, and the oppressive heat had weakened your body, had made you dizzy. *But* where was your mind when the telephone in front of you on your desk rang?

Erê, ez im, ma tu kî yî? Yes, it's me, *but* who are you?

Mîn xwe dît di Xoşnav de... ma gelo ewê xwe di hinekên din de bibîne? I saw myself in Khoshnav, *but I wondered* if he would ever see himself in others.

Ma saet çand e? *I wonder* what time it is.

READINGS IN KURMANJI

QEDRÎCAN

[Qedrîcan ku navê wî yê esasî Abdulqadir Ezîz Can bû, yek ji şair û nivîskarên herî bi quwet ê mekteba “Hawar”ê bû. Ew him şair û him jî pexşannivîskar bû. Digel gelek şîrên wî yên bedew, gelek kurteçîrokên wî yên xweş û nûjen hene. Ew sala 1916’an li Dêrika Mêrdînê hate dinê. Wî li mekteba gund dest bi xwendinê bir û paşê li Xwendegeha Bilind a Mamostayan li Îzmîrê xwend û bû mamosta. Wî li Anteqyê û li Îskenderûnê mamostatî kir.]¹

Rojên Derbashûyî

Piştî jiyineke sê salan jiyineke tal û şêrîn ez ji Amûdê bi dûr diketim... Çend hevalên min ên fedakar û çend sûxteyên min ên wefakar dora timobîla me girti bûn. Yek, du heval xuya ne bûn; Xwedê zane ne ji bêbextî, dibe ko ji diltengiya ji hev qetandinê çavên wan bar ne bû bû û ne hati bûn...²

Bi kel û girî min û hevalan destên xwe bi hustiwên hev re bir û anîn. Me hevdû dispart Xwedê... Bi germiyeke wusan me destên hev diguwaşt ko dilên me ji hev re digotin: Emê her û her heval û bira bimînin...³

¹nav *m* name; esasî original; şair *m* poet; nivîskar *m* writer; herî very; bi quwet powerful; mekteb *f* school; Hawar a Kurdish journal; him...him both...and; pexşan *f* prose; şîr poetry; bedew splendid; kurteçîrok *f* short story; nûjen modern; hatîne dinê to be born; dest birin bi (+ inf.) to begin; xwendegeh *f* school; bilind high; Anteqya Antioch; Îskenderûn Alexandretta; mamostatî kirin to teach.

²jiyin = jiyîn life; tal bitter; şêrîn sweet; Amûda ‘Amûdā, a town in Syria near Qāmishlî; bi dûr ketin (kev) ji to leave behind; heval friend; fedakar devoted; sûxte theological student; ên = yên; wefakar faithful; dora ... girtin to surround; timobîl *f* automobile; xuya bûn to show up; bêbextî disloyalty; ko = ku here ‘as if’; diltengî *f* sadness; ji hev qetandin to part from one another; çavên wan bar nebûbû ‘they hadn’t been able to bear the sight.’

³kel û girî crying and weeping; hustu *m* neck; spartin Xwedê to entrust to God, to say goodbye; germî *f* warmth; wusan thus; guwaştin (guvêş) to squeeze; her û her forever and ever; man (mîn) to remain.

READINGS

Gava timobîl bi rê ket, bê hemd çend hêsir ji çavên min herikîn... Ji alîkî, ji hevalan bi dûr diketim, ji aliyê din birîna hêta min ez diêşandim; giyanê min dihejiya; min ne zanî bû êşa vê birînê ewê çiqas dom bike û ewê çi li eniya min binivîse!¹

Gelek rojên xweş û pir rojên reş min li Amûdê derbas kirin. Paşiya paşîn ez bûm zelûlê serencameke kirêt.²

Gava diçûm dibistanê û vedigeriyam, dêlikek teva du cewrên xwe li ser riya min xuya dibûn û bi min da direyan. Cewrekî gurî bû, çavekî wê kwîr bû, rîşekê nêviyê rûyê wî şewitandi bû... Cewrikê din kurmî bû, mîna bi nexweşiya firengiyê lê be, gava direya kewtîn û kazkaza wî, nola kwîsiyê lablabik bi berde ma be, bi der diket...³

Belê van cewrikan timî dixwestin riya min bibirin... min jî guh ne dida wan... ne dihate bîra min ko rojekê hestiyekî bavêjim ber wan û xwe ji wan biparêzim. Rojekê ji nişka ve cewrikekî—Xwedê zane ê kwîr bû—ji paş ve bi hêta min girt û ez birîn kirim...

Tixtoran ji min re hewa guhastin û cih guherandin berpêş û “Eyndîwer” nîşan kir.⁴

Timobîla me hêdî hêdî ji Amûdê bi der ket û paşê lezand; hevalan, hetanî

¹**bi rê ketin** to start out; **bê hamd** reluctantly, unwillingly; **hêsir** *m* tear; **herikîn** to flow; **ji alîkî** (= *aliyekî*) on the one hand; **ji aliyê din** on the other hand; **hêt** *f* thigh; **êşandin** to hurt; **giyan** *m* soul; **hejiyan** to be excited; **êş** *f* pain; **dom kirin** to last; **enî** *f* forehead; **nivîsîn** to write.

²**xweş** good, happy; **reş** black, bad; **derbas kirin** to spend (time); **zelûl** despondent (+ construct ‘because of’); **serencam** *f* outcome; **kirêt** awful, vile.

³**dêlik** *f* bitch; **teva** with; **cewr** pup; **li ser riya** on front of; **reyan** to bark; **gurî** scabby, mangy; **kwîr** blind; **rîş** *f* hair; **nêvî** (= *nîvî*) half; **şewitandin** to burn; **kurmî** wormy; **mîna** like; **nexweşiya firengiyê** syphilis; **lê bûn bi** to be afflicted with; **kewtîn** barking; **kazkaz** *f* wail; **nola** like; **kwîsî** *m* tortoise; **lablabik** *m* marsh.

⁴**timî** always; **riya ... birin** to block the way of; **guh dan** to pay attention to; **hestî** *m* bone; **parastin** (*parêz*) to defend; **ji nişka ve** suddenly; **ê kwîr** the blind one; **birîn kirin** to wound; **hewa guhastin** to have a change of air; **cih** *m* place; **guherandin** to change; **berpêş kirin** to propose; **Eyndîwer** ‘Ayn Dîwār, a small place in Syria directly south of Cizre; **nişan kirin** to indicate.

KURMANJI KURDISH

em ji hev wenda bûn, destên xwe ji min re kil dikirin. Timobîl, her ko diçû, xwe diguvaşt... li aliyê çepê çiyayên Kurdistanê li alî rastê çola Cezîrê û şorezara Erebaştanê diherikîn. Xunaveke bêdeng hûrik hûrik dibariya. Şifêr digot: Xwedê bike baran boş nebare û em xwe bigihînin Qamişlokê...¹

Xwedê em ji herî û çiravê parastin, baran ne bariya. Lê hetanî em gihiştin Qamişlokê xwenavê rûyên me dialast.²

Bi lez û bez min xwe gihand cem tixtor. Birîna min pansiman kir û hinek derman da min. Roja din em gihiştin Dêrikê, li ba hevlekî bûm mêvan, lê bi şev xewnîne bi tirs ez vediciniqandim. Birîna min diêşiya.³

Sibehê ez li timobîlekê geriyam, bi dest ne ket, vêcar li ser hespan me berê xwe da “Eyndîwerê.” Piştî du saetan em gihiştin wir. Ji xortên wir Fetahê Mele Sadiq û Mihemedê Mele Ehmed derketin pêşiya min û bi rûkenî û bi dilgermî destê min guvaştin.⁴

Di yekê Adarê de gihiştim “Eyndîwerê.” Herkesî ji min re digot: Bextê te baş e, tu di serê biharê de hatî vir, ji îro pê ve bihar e, bihara Eyndîwerê mîna bihara zozanên Kurdistanê ye.⁵

Ev fala ko herkesî ji min re vedikir, wusan derneket. Bi hêjmar, mehek û sê rojan, bi şev û bi roj baran bariya. Bi hezar dijwarî min xwe digihand dibistanê. Sûxteyên dibistanê, mîna yê Amûdê, pirê wan kurd bûn. Ji lewra

¹le^zandin to accelerate; he^tanî until; wenda bûn to be lost; dest kil kirin ji...re to wave at; her ko diçû ‘the farther it went’; guvaştin to squeeze; çiya *m* mountain; çol countryside; Cezîre Upper Mesopotamia; şorezar *f* desert; Erebaştan Arabia; herikîn to flow; xunav *f* sprinkle, light rain; bêdeng silent; hûrik hûrik little by little; bariyan to rain down; şifêr driver; baran *f* rain; boş abundant; xwe gihandin (gihîn) to get oneself to.

²herî *f* mud; çirav *f* muck; parastin (parêz) to protect; hetanî by the time; gihiştin to reach; xwenav (= xunav) *f* sprinkle, light rain; alastin (alês) to lick.

³bi lez û bez hurriedly; xwe gihandin cem to get oneself to; tixtor doctor; pansiman kirin to dress; derman *m* medicine; li ba at the house of, with; ve-ciniqandin to startle.

⁴sibehê in the morning; geriyam li to look for; bi dest ketin to be found; vêcar then, so; hesp horse; berê xwe dan to set out for; saet hour; gihiştin (gihêj) to arrive at, to reach; xort *m* youth, young man; rûkenî *f* smile; dilgermî *f* warmth.

⁵Adar March; herkesî everybody; bext *m* luck; zozan *m* mountain pasture.

READINGS

me zû hevdû nas kir û me zû ji hev hez kir...¹

Qederê mehekê min nikari bû dora xwe bidîta, bi şev baran... bi roj baran... êdî canê me bawî bû bû, hundirê me zingar girti bû. Birîna min jî hêj dixebitî, min bawer ne dikir ko ewê kînga rehet bibe.²

Piştî mehekê bi şun da, niva, roj derket, giya şîn bû, gul û çîçekên rengereng xuya kirin... min fam kir ko buhara Eyndîwerê bihareke welatî ye. Li hember: Çiyayê Cûdî, wargehê Nûh Pêxember, di bin de çemê “Dicle” diherike. Li berê çem “Cizîra Botan” welatê Mem û Zînê xuya dike. Ev her sê bargehên dîrokî di jiyîna min de wergerandineke mezin çêkirin û giyanê min bi axa wê derê ve girêdan... Di rojên baranê de, dost û hevalan jî min re digotin: Malava bihna xwe teng meke, îro sibe, baran ê bisekine, êdin bihar e, emê herin “Pira Bafet” seyranê, tiwê bibînî çî cihekî xweş e, çî cihekî xweş... Min û hevalan çend seyran çêkirin. Vêcar dora “Pira Bafet” bixwe hati bû. Rojekê, me xwarîna xwe bi xwe re bir û em çûn “Pira Bafet,” pira dîrokî (dibêjin di zemanê Mîr Mihemedê yekdest de ava bûye). Bi rast jî cihekî pir xweş bû. Dicle, di bin lingên me re diherikî. Birca Belek rind xuya dibû, li ser Cûdî berfa sipî diçirisî...³

Hetanî êvarê em li wir man... Hevalê yekta û rûşêrîn Mehemedê Mele mîna hergav weke şalûlekî dikirî şeşşeş, ji dîwana Cizerî perçên dilşewat

¹**fal** (*f*) **ve-kirin** to make a prediction; **wusan** like that; **der-ke_{tin}** to turn out; **meh** *f* month; **dijwarî** *f* difficulty; **pirê wan** most of them; **ji lewra** for that reason; **zû** soon; **nas kirin** to get to know; **hez kirin ji** to like.

²**qeder** *f* fate; **can** *m* body; **bawî** rheumatic; **hindir** *m* inside; **zingar girtin** to rust; **hêj** still; **bawer kirin** to believe; **kînga** ever; **rehet bûn** to get well.

³**giya** *f* grass; **şîn** green; **gul** *f* rose; **çîçek** *f* flower; **rengereng** many-colored; **fam kirin** to realize; **buhar** *f* spring; **welatî** country (adj); **hember** opposite; **Çiyayê Cûdî** Mt. Judi, the mountain on which Noah’s ark came to rest; **wargeh** *f* camping site; **Nûh** Noah; **pêxember** prophet; **çem** *m* river; **Dicle** *f* Tigris; **herikîn** to flow; **Cizîra Botan** the mesopotamian region on the Botan River; **welat** *m* country; **bargeh** *f* headquarters; **dîrokî** historical; **wergerandin** *f* alteration; **mezin** great; **ax** *f* land; **der** *f* place; **girê-dan bi...ve** to attach to; **malava** ‘be reasonable’; **bihn** *f* breath; **bihna xwe teng kirin** to be upset; **sekinîn** to stop; **êdin** from now on; **seyran** (*f*) **çê-kirin** to go on an outing; **pir** *f* bridge; **tiwê** = *tu + ê*; **bixwe hatin** to come into one’s own, to be at one’s best; **xwarin** *f* food; **zeman** *m* time; **yekdest** as a piece; **ava bûn** to be built; **birc** *f* tower; **rind** beautiful; **berf** *f* snow; **sipî** white; **çirisîn** to gleam.

KURMANJI KURDISH

dibijart û destê xwe bi aheng kil dikir û digot:¹

“Me di dil de heye narek ko disijit seqerê
Erzihala ko nivîsî me bi xûna cegerê.”²

Birîna min hêdî hêdî rehet dibû.

Êdin wexta girtina dibistanan hat. Ji alîkî kêfxweş, ji aliyê din dilnexweş bûm. Ezê vegeyama Şamê, minê hevalên xwe ên li wir û ên li ser rê bidîtana. Lê destê min ji Eyndîwerê û hevalên Eyndîwerê ne dibû. Şaîrekî çiqas rast gotiye: “Gava meriv li cihekî dimîne, bi însan û axa wê derê ve bi benên nexuyayî tèn girêdan, kînga meriv ji wir diçe, ew benên ha dilê meriv ber bi xwe ve dikişînin û diêşînin...”³

Gava ji Eyndîwerê derketim, mîna roja Amûdê qirika min tije girî bû bû.⁴

Roj, meh, sal... çiqas zû derbas dibin. Ev bûn du sal—ne kêr, ne zêde—ji wan cihan, ji wan hevalan bi dûr ketime. Li cihine wisan dimînim ko ne “here” ne “were” dibîsim; guhê min ji vê ahenga pîrestesî bê par maye. Li dora xwe dinêrim ji berdêla Cûdî û Diclê leyline xapînok dibînim.⁵

Hevalekî dewsa Mehemedê Melê, ew dewsa vala, tijî bike nîne—Xwedê giyanê wî bihuştî bike—sûxtê min jî ne Biro û Remo nin, ji diyariya wan deran bi tenê tiştek bi min re maye; di hêta min de hêj jehra diranê wî cewrikî dilive. Ew cewrikê bê xwedî; ew cewrikê serberdayî...⁶

¹**yekta** unique; **rûşêrîn** lighthearted; **hergav** always; **şalûl** magpie; **şeqeşeq** chatter; **dîwan** *f* divan, collected works; **Cizerî** Jizari, a Kurdish poet; **dilşewat** *f* sadness; **bijartîn** (**bijêr**) to choose; **kil kirin** to wave.

²**nar** pomegranate; **sijîn** to ooze (*disijit* the archaic 3rd-person singular present = *disije*); **seqer** *f* a poison that drips from a tree in hell; **erzihal** letter; **xûn** *f* blood; **ceger** *f* liver.

³**wext** *f* time; **girtin** to close; **kêfxweş** happy; **dilnexweş** unhappy; **ve-geriyan** to return; **ên** = *yên*; **însan** people; **ax** *f* land; **ben** *f* string; **nexuyayî** invisible; **girê-dan** to attach, to tie; **ew benên ha** those very strings; **kînga** when.

⁴**qirik** *f* throat; **tije** full of; **girî** weeping.

⁵**bîstîn** (**bîs**) to hear; **aheng** *f* melody; **pîrestes** worship; **bê par** deprived; **leylan** *f* mirage; **xapînok** deceitful.

⁶**dews** *f* place; **vala** empty; **tijî kirin** to fill: **hevalekî dewsa ... tijî bike nîne**

READINGS

OSMAN SEBRÎ

[Her ziman û edebiyat bi hin nav û kesan ve têtê nasîn. Yan jî, ji bervajiyê, gava meriv qala hin nav û kesan dike, welatekî, zimanekî û edebiyatekê tê bîra merivan. Herwekî ku Victor Hugo ziman û edebiyata klasîk û Jean-Paul Sartre ya nûjen ya fransîz; Goethe ziman û edebiyata klasîk û Heinrich Böll ya nûjen ya almanan; Fîrdewsî ziman û edebiyata klasîk û Sadiq Hîdayet û Ehmed Şamlû ya nûjen ya farîsan tînin bîra merivan.¹

Herwiha hin navên kurdî jî bi ziman û edebiyata kurdî re bûne yek. Bê şik, mezintirîn nav ku bi ziman û edebiyata kurdî ya klasîk re bûye yek, Ehmedê Xanî ye. Ev yeka him ji bo zaravayê kurmançî û him jî ji bo zaravayê soranî rast e.

Lê belê, herçî edebiyata kurdî ya nûjen e, ji ber perçebûna welêt, 1923, riyên zaravayên kurmançî û soranî ji hevûdu vediqetin. Zaravayê kurmançî bêgav dimîne û nikare tevgerên geş yên edebî bîne pê—ji bilî tevgera *Hawarê*.²

Hawar, ji aliyê mîr Celadet Bedirxan dihat weşandin. Celadet Bedirxan serok, pêşeng, plançêker û sernivîskarê kovarê bû. Û navên din yên vê ekolê li doraliyê wî civiyabûn. Lê kesê ku heval, hogir û şagirtê wî bû û pê re dimeşiya, bi her awayî alîkarî li kovarê dikir, Osman Sebrî bû. Osman Sebrî navê duduyan yê vê ekolê bû. Li ser *Hawarê* xebat û weşîna wê, gelek caran, ez bi Osman Sebrî, Rewşen Bedirxan, Cegerxwîn û Hesên Hîşyar re peyivîme. Li gor van xeberdanan, Osman Sebrî him wekî nivîskar, alîgir, rêvebir û him jî, pir caran wekî karker di weşîna kovarê de beşdar bûye.]³

‘there is no friend to fill the place of...’; **bihuştîn** in paradise; **diyârî** *f* gift, memento; **der** *f* place; **hêj** still; **jehr** *f* poison; **diran** *m* tooth; **livîn** to stir; **bê xwedî** godless, damned; **serberdayî** stray.

¹**leheng** champion; **ziman** *m* language; **edebiyat** *f* literature; **ji bervajiyê** conversely; **qala ... kirin** to pronounce; **klasîk** classical; **nûjen** modern; **fransîz** French; **alman** German; **farîs** Persian.

²**herwiha** likewise; **bê şik** doubtless; **zarava** *m* dialect; **perçebûn** *f* fragmentation; **hevûdu** each other; **rû ve-qetîn** to take separate directions; **bêgav** helpless; **tevger** *f* activity; **geş** flourishing; **ji bilî** except for.

³**ji aliyê** by (with passive); **weşandin** to publish; **pêşeng** scout; **plançêker** planner; **sernivîskar** editor; **kovar** *m* journal; **ekol** *f* school; **doralî** *m* surrounding; **civîyan** to gather; **heval** companion; **hogir** *m* intimate friend; **şagirt** *m* apprentice; **meşîyan** to walk; **alîkarî kirin** to help; **weşîn** *f* publication; **peyivîn bi ... re** to talk with; **li gor** according to; **xeberdan** *f* information; **alîgir** helper; **rêvebir** guide; **karker** worker; **beşdar bûn di ... de** to participate in.

KURMANJI KURDISH

Çar Leheng: Leheng I: Ferzende Beg

Di sala 1929-an da şerê Agirî hêdî hêdî berve xurtbûnê diçû. Şervanên kurd li her alî welêt berên xwe didan Agirî û li dora serdarê şoreşê Îhsan Nûrî xwe didan hev. Hingê ji bo parastina sînorê çiyê û gaziyan bi lez siwarî divyabûn û di çiyê da hesp hindik mabûn. Serdar Îhsan Nûrî, Ferzende digel şêst siwarî şande nav eşîrên Serhedan da ku sedek hesp peyda bike, serê her gundê dewlemend hespek an dudu jê dixwestin. Civandina hespan ne karek e ku ji hikûmetê bihata veşartin. Zuka haya hikûmetê jê bû. Serdariya leşkerên tirk yê rojhilat du alayî siwarî şandin pêşiya Ferzende. Herdu alayî ne dûrî hev berî dabûn erdima ku tê da hesp dihatin civandin.¹

Li pêş Geliyê Zilan alayiyek ji wan raste Ferzende hat, lê nexwest bi tena xwe şerî wî bike, ji ber ku dizanîn Ferzende kî ye. Ji lewra dûredûr li pê çû heya alayiya din jî xwe digehîne ser. Lê Ferzende bîra vê yekê dibir û nedixwest herdu alayiyên li ser xwe bigehîne hev. Bê dudilî hespên ku civandibûn sipartin deh siwaran, bi pêncî siwarî dirêjî alayiya tirk kir. Şer bi awakî birûskin dest pê kir. Şervanên kurd bê ku tîfingê biteqînin, li pê bavê Efrasiyab ajotin ser nîveka alayiya dijmin. Devê tîfingên wan bê minet dighan qefsînga neyar, wek colek gurên dev bi xwîn bikeve nav keriyek pez. Turkên ev celeb şer nedîtibûn, nedikarî sînga xwe ji devê tîfingên şehsiwarên kurd biparêzin. Kurdan tîfing dest bi dest berra pîsîra neyar didan. Leşkerên tirk wek pelkên daran di ser piştê hespan de dihatin xarê. Bîstek neborî neyar dest ji ber hev berdan û her yek bi alîkî da revîn.²

¹şer *m* war, battle; Agirî Ağrı, in extreme eastern Turkey; hêdî hêdî little by little; ber ve ... çûn to become; xurt strong, powerful; şervan warrior; berê xwe dan to head for; serdar leader; şoreş *f* revolution; xwe dan hev to unite; parastin (parêz) to defend; sînor *m* border; gazî warrior; bi lez in haste; siwarî bûn to mount; hesp *m* horse; hindik few; eşîr *f* tribe; serhed border; da ku in order that; peyda kirin to find; dewlemend wealthy; xwestin serê ... to request from; civandin to put in motion; hikûmet *f* government; ve-şartin (şer) to hide; zuk obvious; hay *f* attention; serdarî *f* leadership; leşker soldier; tirk Turk(ish); rojhilat east; alayî *f* regiment; ne dûrî hev not far from each other; erdim *f* region.

²geli *m* valley; raste straight toward; bi tena xwe by himself; ji lewra therefore; dûredûr far away; pê behind, backward; xwe gehandine ser (*gehandin = gihandin*) to arrive; bîra ... birin to take into consideration; dudilî hesitation; sipartin (*sipêr*) to entrust; bi awakî like; birûsk *f* lightning; tîfing *f* gun; teqandin (*teqîn*) to shoot

READINGS

Holê keysa dijmin ketibû Ferzende û digel siwarên xwe yê mêrxas da ser pişta wan. Hespên tirkan ne evçend beza bûn, kurd bi hêsanî dighanê û ew di ser pişta hespan da tanîn xar. Saetek neborî, qada şer ji cendekên tirkan hate dagirtin, gelek hesp û tîfing bê xwedî mabûn.¹

Gava alayiya duduyan giha qada şer ji Ferzende û siwarên wî pê va kes nedîtîn. Berî ku leşker li ber xwe binêrin, Ferzende ajote ser wan, wek bazên ku dikevin nav refê qulingan, her ew di ser pişta hespan da tanîn xar. Herwekî destên tirkan girêdayibe bes deng ji tîfingên kurdan dihatin. Ji lewra şer dom nekir, alayiya duduyan jî revî û pişta xwe da kurdan.²

Ji ber ku hespên kurdan westiyabûn û ji hal ketibûn gelekî li pê dijmin neçûn û li qada şer vegefrîn. Pirrtirî dused û pêncî kuştî ji leşkerên tirkan hebû, ji kurdan tenê sê kes birîndar bûbûn û birîna wan sivik bû. Heke gotin û nivîsandina bûyereke holê hêsan be jî bawerkirina wê hinekî dijwar e, lê ev bû, ya ku wê rojê qewimî. Piştî şer qediya Ferzende hesp û tîfingên kuştîyan civandin û berê xwe da hêla Agirî. Piştî vî şerî bi çar pênc rojan herdu alayiyên tirk nedikarîn siwarên xwe yê pij û belav buyî bigehînin ser hev. Piştî hatina ser hev û xisara xwe nasînê, fedî kirin ku Ferzende bi pêncî siwarî ew holê şerpeze kirine, qumandanê herdu alayîyan raporek derewîn şandin ji serdariya leşker ra ku eşîrên Geliyê Zîlan tevda alîkariya Ferzende kirine, ji lewra hinde leşker hatin kuştin. Li ser vê raporê bû ku hukumeta tirk heştê gund li Geliyê Zîlan, tevî kal û pîran, jin û zarokan, da şewitan-dina heştê gundên kurdan.³

(gun); **li pê** in the manner of; **ajotin ser** to attack; **nîvek** *f* half; **dev** *m* mouth; **bê minet** relentlessly; **qefsing** *f* breastbone; **neyar** *m* foe; **col** *m* pack; **gur** wolf; **kerî** *f* flock; **pez** sheep; **celeb** *m* sort, kind; **sing** *f* breast; **şehsiwar** rider, horseman; **tîfing berra ... dan** to aim a gun at; **dest bi dest** continually; **pîsîr** (= *pêstîr*) *f* windpipe; **pelk** leaf; **dar** *f* tree; **hatin xarê** to fall down; **bîstek neborî** it didn't take long before; **revîn** to flee.

¹**holê** thus; **keys** *f* advantage; **mêrxas** gentleman; **dan ser pişta** to pursue; **beza** fast-running; **hêsanî** ease; **qad** *f* field; **cendek** *m* corpse; **da-girtin** to cover; **xwedî** owner.

²**gihan** to arrive at; **baz** hawk; **ref** *m* flock; **quling** crane; **herwekî** (+ subj.) as though; **bes** a lot; **deng** *m* noise; **pişta xwe dan** to turn one's back on.

³**ji hal ketin** to be exhausted; **pirrtirî** more than; **kuştî** slain; **birîndar** wounded; **sivik** slight; **heke** if; **bûyer** *f* event; **qewimîn** to happen; **qediyên** to be finished; **hêl**

KURMANJI KURDISH

Mêraniya Ferzende ne tenê ev bûye, di gelek şeran de mêraniyên holê kirine, lê zanîna me di vî warî da gelekî teng e. Yek jê, di şerekî Agiriyê mezin (1930) da tirkên çepera wî li ser tehtekî nasîn. Nêzîka dused gulleyên tepan berdanê, çeper bi ser hevda hilweşî, Ferzende di ranê xwe da birîn bû. Hevalên wî xwestin hinekî ji çepera hilweşî bi dûrxin, heya hinakî vehêse, lê bavê Efrasiyab qîma xwe bi lavayî û daxwaza wan neanî û got:¹

—Gava rom bizane ku torinekî Hesenî du gavan ji çepera xwe bi şûnda çûye, dê vê yekê ji xwe ra serdestî bizanin. Ez qîma xwe bi mirinê tînim, lê ne bi vê yeka han.

Di cihê xwe da ma heya êvar bû û şer sekinî. Rehma Xwedê lê bit, ew ji pêşengên lehengên Kurdistanê bû ku dirêjîya umrê xwe rev nenasî.²

KURDO HUSÊN

[Nivîsandin jiyana gel e. Neynika bûyeran e, raxistina daxwaziyan e. Pîrr nivîskar, dema dixwazin li ser kurdan binivîsin, jiyana kurdî di pencerek teng de, di kulekek tarî de dibînin, di dan û standina çend gundî û çiyayîyan de dibînin. Ew pêwist e ku nivîskarên me li ser jiyana gundî û axan biaxivin, lê pêwistir e ku ew ji bîr nekin ku kurd li şehran jî dijîn, diêşin, mezin dibin. Pêwist e ku nivîskarê kurd birçiyê zanebûn û nûyînê be, û berhemên çanda navneteweyî bixwîne, nas bike, ji wan fêde bike.³

Hêviya min ji nivîskarên îroj ew e ku ew rêyek nû li ber romana kurdî fireh vekin

f direction; **pij** scattered; **belav bûn** to be dispersed; **xisar** *f* loss; **fedî kirin** to be ashamed; **şerpeze kirin** to devastate; **qumandan** commandant; **rapor** report; **dere-wîn** false; **tevda** altogether; **hinde** (+ sing.) some; **kal** old man; **pîr** old woman; **jin** woman; **zarok** child; **şewitandin (şewitîn)** to burn.

¹**mêranî** *f* bravery; **di vî warî** in that regard; **çeper** *f* barricade, hide-out; **teht** *m* mountain range; **gulleya tepan** mortar fire; **bi ser hevda hil-weşîn** to collapse; **ran** *m* thigh; **bi dûr xistin ji** to drag away from; **ve-hisîn (hês)** to rest; **qîm** *f* satisfaction; **qîma xwe anîn bi** to accede to; **lavayî** pleading; **daxwaz** *f* request.

²**rom** Byzantines, i.e. Ottomans; **torin** grandson; **gav** *f* pace, step; **serdestî** *f* rule; **rehm** *f* mercy; **bit** = *be*; **pêşeng** vanguard; **dirêjî** *f* length; **umr** *m* lifetime; **rev** retreat.

³**gel** *m* nation; **neynik** *f* mirror; **bûyer** *f* event; **kulek** *f* hole; **çiyayî** hillbilly; **axa** agha, chieftain; **birçî** hungry; **çand** *f* culture; **navneteweyî** international; **fêde kirin ji** to benefit from.

READINGS

û kirasekî nû jê re bidirûn. Lê çanda navneteweyî mîna lehiyê ye: her tiştî li ber xwe dibe. Naskirina edeba cîhanî erê pirr pêwîst e, lê nivîskarê kurd nabe nasnama xwe di nav de winda bike û dûrî reh û pencên çanda xwe bikeve.]¹

Başoke

Saet nêzîkî dudiyê piştî nîvroje bû û, wê rojê, germa havînê tu gêj kiribûyî. Te pencere vekiribû û ji derve, pêlên bayê hênîk bi şermdarî derbasî hundirê oda te dibûn. Pirraniya mirovên bajêr çûbûn havîna xwe li ber lêvên derî û dengizên başûr derbas kin. Hin ji wan, bi balefiran, ya jî bi gemiyên mezin durtir çûbû, çûbûn nav giravên Ferensî, dût ji germa Parîsê û bêhna benzîna makînan. Lê tu, Siyamendê Xelo, tu girtiyê bajarê Parîsê bûyî, girtiyê xwe bûyî, girtiyê cîhanê bûyî. Te karekî pîsik peyda kiribû û rojên te herdem wekhev derbas dibûn, wekhev bûn. Pirraniya caran, dema karê te tev dibû, tu li kêlekên çemê Sen digeriya. Te xwe ji bîr dikir û te çemê bajarê xwe tanî bîra xwe, ava wî û gul û sewsenên li kendalên wî. Gelek caran gotina helbestvanê Ferensî yê ji sedsala nozdehan Alfred de Musset dihat bîra te: “Piyala min ne mezin e, lê ez ji piyala xwe vedixom.” Çemê bajarê te mîna Sen ne pirr fireh û mezin bû û qesir û koşik û balaxane li her dû aliyên wî nebûn. Lê te pirr ji çemê şehre xwe hez dikir. Ava çemê te ji nav dilê wan çiyayên bilind derdiket, xwe dida hev, pirr dibû û di nav xaniyên ji ax û kerpiçan, bi evînî derbas dibû, dût diçû û di nav gundên dût re winda dibû.²

Pencera oda te vekiribû û dilê te girtî bû, teng bû. Çavên te girtî bûn û

¹fireh *kirin* to expand; *kiras m* appearance; *dirûtin (dirû)* to sew; *lehî f* flood; *edeb f* literature; *cîhanî* world (adj.); *reh û penc* root.

²*başoke* falcon; *nîvroje* noon; *germ f* heat; *havîn f* summer; *gêj kirin* to make dizzy; *pencere f* window; *ve-kirin* to open; *derve* outside; *pêl f* wave; *ba m* wind; *hênîk* cool; *bi şermdarî* modestly; *derbasî hundirê ... bûn* to pass into the interior of; *ode f* room; *pirranî f* majority; *derbas kirin* to spend (time); *lêv f* edge; *derî (= derya) f* sea; *dengîz* ocean; *başûr m* south; *balefir m* airplane; *gemî f* ship; *girav f* island; *bêhn f* stench; *benzîn f* gasoline; *makîne f* car; *girtî* prisoner, imprisoned; *cîhan f* world; *pîsik* nasty; *herdem* always; *wekhev* alike; *dema* when; *kar tev bûn* for things to be going well; *kêlek f* bank; *çem m* river; *Sen* the Seine; *geriyan* to stroll; *av f* water; *gul f* rose; *sewsen* lily; *kendal f* mountain slope; *helbestvan* poet; Alfred de Musset (1810–1857), French poet; *piyale f* glass; *fireh* broad; *qes(i)r f* palace; *koş(i)k f* pavilion; *balaxane f* balcony; *ax f* earth; *kerpiç m* sun-baked brick; *evîn f* love; *winda bûn* to be lost.

KURMANJI KURDISH

germa dijwar laşê te sist kiribû, te gêj kiribû. Ma hişê te li ku bû dema telefona li ber te, li ser masa te, lê xist?¹

—Siyamend? Tu yî? Dengekî bi zimanê zikmakî pirsî. Dengekî kûr û hênîk. Te lê veğerand?²

—Erê, bira, ez im, ma tu kî yî?

Û dema hevalê te yê biçûkanîyê û zaroktiyê navê xwe hilda, kê mabû ku dila te ji kêfa ji sînga te derkeve, bû mîna çivîkên girtî ku bê berdand di azmanekî bê aso. Dema Cengî navê xwe got û ji te re got li çî îstgahê li hêviya te bû, te germa havîna Parîsê ji bîr kir, te xwe ji bîr kir û bi dengekî bilind te ji hevalê xwe re got:³

—Cengî, di ciyê xwe de bimîn. Ez ê wek gule bêm!

Û bi rastî tu mîna gula ji lûla tufingê derkeve, tu ji malê derketî û te berê xwe da tirêna di binê erdê de, te berê xwe da “Mêtro.” Te xwest bibî başoke, ew teyrê te pîr jê hez dikir û te xwest bayê dûrbûnê bi baskê xwe biqelêşî.⁴

Deh salên te li şehrê Parîsê derbas bûbûn. Deh sal ji jiyana pîs, ji windabûnê, ji sejtîyê, ji sihitiyê. Te xwe herdem didît mîna qurmê dara mirî, mîna naynika şikestî, mîna pelân kovarek kevin, avêtî di nav gemara bajarê Parîsê yê sar. Mehek sax derbas nebûbû ji hatina te ku hemû xewnên te belav bûbûn, ji hev ketibûn, bûbûn mîna dûmana cixarek li ber bayê xurt.⁵

¹**dil girtin** to feel sad; **dil teng bûn** to be homesick; **girtî** closed; **laş** *m* body; **sist kirin** to debilitate; **hiş** *m* awareness; **ku** where?; **mase** *f* table; **lê xistin** to ring.

²**zikmakî** native, inborn; **kûr** deep; **ve-gerandin li** to reply to.

³**erê** yes; **biçûkanî** *f* childhood; **zaroktî** *f* childhood; **hil-dan** to blurt out; **kêm mabû ku** (+ subj.) almost; **kêf** *f* joy; **sîng** *f* breast; **der-keşîn** to leap out; **çivîk** sparrow; **girtî** captured; **ba** (obl *bê*) wind; **ber-dan di** to release into; **azman** *m* sky; **aso** *f* horizon; **îstgah** *f* station; **li hêviya ... bûn** to wait for.

⁴**gule** *f* bullet; **bi rastî** truly; **lûle** *f* barrel; **tufing** (= *tifing*) *f* rifle; **tirên** *f* train; **di binê erdê de** underground; **başoke** falcon; **teyr** bird; **dûrbûn** *f* distance; **bask** *m* wing; **qelaştin (qelêş)** to split.

⁵**pîs** bad; **sejtî** *f* filth; **sihîtî** *f* irritation; **qurm** *m* tree stump; **mirin** to die; **naynik** *f* mirror; **şikestîn** to break; **pel** *m* page; **avêtin (avêj)** to throw away; **gemar** *f* filth; **sar** cold; **sax** whole; **ji hev ketin** to fall apart; **dûman** *f* smoke; **cixar** *f* cigarette;

READINGS

Erê, pîrr tişt hatin guhertin di jiyana te de. Tu nikarî bawer bikî çiqas tişt hatin guhertin. Her tişt hatibû guhertin û qesir û xaniyên xewnên rojan xwe li ber germ û serma wê bêxwediya Parîsê negirtin. Di nava te de, xweliyê şûna avahiyan û xewnên şêrîn girt û mirine, ji rojên pêşî, perda xwe ya reş raxist di nava te de.¹

Deh sal buhurîbûn û te ne gotinek ji hevalê zarokiyê jî negirtibû, ne bihîstibû. Carna te ji xwe dipirsî: Gelo ew jî wek min winda bûye, bêxweda û bêbawerî maye? Di hundirê mêtro de, te ev pirs ji xwe kir, lê pêlên bîraniyan di qahfê serê te de li hev ketin, kefdan û te bersîva wê pirsê neda. Bi rastî te ew pirs ji bîr kir ji ber ku te nedixwest bersîva wê bidaya. Merovên di hundirê mêtro de, li ber çavên te bûn mîna rewrewkê. Gelek caran, te xwe di mêtro de ji bîr dikir û li îstgahin dûr peya dibûyî. Loma, wê rojê, hayê te ji te hebû, te nexwest danîşt û tu ji piyan mayî û çavên te herdem li navên îstgahan man. Deqe bi deqe, tu nêzikî hevalê xwe dibûyî, diketî nava jiyana rast.²

Pîrr bi te nexweş bû ku tu bi tenha xwe, bi serê xwe biçî pêşiya dostê xwe. Te dixwest jinek porzer û laş spî û dagirtî bi te re baya. Te dixwest wê porê xwe yê zêrîn raxistibaya li ser milên te û te ew bi hevalê xwe bida naskirin. Lê mîna kurm, tu rût bûyî, û wê rojê, tu diçûyî pêrgî hevalê xwe, bi tenha xwe û dilê te mişt kelem bû.³

Gelek caran, dema tu û Cengî diwestiyan, hûn li ser kendalên li dora çem rûdiniştin û we ji hev re digot: Dema em dê bighêjin Ewropa, keçên porzer li Ferensa û li Swêdê wê li ser porê me dîn bibin. We digot keç û jinên Ewrupî yên porzer û çav şîn yan çav kesk xwe didin kuştin ji bona xortên ji

xurt strong.

¹**bêxwedî** lonely; **xweli** *f* ash; **şûn** *f* place; **avahî** *f* edifice; **girtin** to die down; **perde** *f* curtain; **ra-xistin** to spread.

²**buhurîn** to pass; **bihîstin** to hear; **carna** sometimes; **gelo** I wonder if; **bêxweda** godless; **bêbawerî** unbelieving; **pêl** *f* wave; **bîranî** *f* memory; **qahf** *m* cavern; **kefdan** to foam; **bersîv** *f* answer; **rewrewik** *f* mirage; **peya bûn** to get off; **loma** for that reason; **ji piyan** standing; **deqe bi deqe** any minute now; **rast** real, true.

³**nexweş** displeasing; **porzer** golden-haired; **laş spî** fair-skinned; **dagirtî** well-built; **por** *m* hair; **zêrîn** golden; **mil** *m* shoulder; **dan naskirin** to introduce; **kurm** worm; **rût** naked; **çûn pêrgî** to go to find; **mişt** full of; **kelem** *m* thorn.

KURMANJI KURDISH

Rojhilata Navîn û ji bona sîngên wan yên pirr bi pirç û mû.¹

Lê Siyamendê Xelo, baweriyên we pirr ji rastiye dûr bûn. Keçên li ser porreşan dîn dibûn dihatin hijmartin le ser her deh tiliyên destan. Tişteki dîn, xort û zilamên Ewropa jî, wek we, ji jinan hez dikirin, dikenyan, diêşyan, û xwedî jin û zarok bûn. Rast e, Xwedê ji rastiye hez kiriye, rast e te pirr keç peyda kirin, ji ber ku tu pirr bedew bûyî di du-sê salên peşî de, lê yekê ji wan jî nexwest bi te re bimîne, jiyana xwe bi te re saz bike, di bin banekî de, li dora agirekî xwe ji can û dil bide te. Rast e destên te li ser sed bedenî çûn û hatin û tiliyên te pirr sîngên spî givaştin. Rast e car-carna lêvên te yên herdem tî têr dibûn. Lê te çi ji wê windabûnê derxist? Ma tu ne herdem di odakê de yî? Odate mîna koxa mirîşkan, mîna qula rêviyan? Tiş-te ji ber wan keşan mabû, çend wênên zerbûyî bûn, çend namên evînê û qirkaliyek bi mezinbûna dengizan. Dema te tifa xwe dadiqurtand, devê te herdem zuha dibû, pûç dibû û zimanê te, mîna perçek textê mirî, di devê te de giran bû.²

Tu di hundirê mêtro de bûyî û mijûl dibûyî. Serê te ji bîraniyan giran bû. Te dizanîbû ku Cengî jî, mîna te, tenha bû, ji ber ku ew bi tenha xwe ji Swêdê dihat.

Roja dawî, roja ku te paseportek peyda kir, tu û Cengî hûn ji bajar dûr ketin. We berê xwe da çiyayên bilind. Gotinên we pirr bûn û dilê we mişt bû ji tiştên negotî, lê hûn wê rojê bêdeng man. Baran ketibû û bêhna axa şil û gihayê ter xurt dihat û digihaşt bêvila we. Ava çem jî, wek we, bêdeng bû, wê rojê. We şehr li dû xwe hişt û hûn çûn nêzîkî çiyayên bilind. Hûn li ser keçên porzer û çavşîn û kesk neaxiftin. We dixwest çavên xwe têr bikin ji wan çiyayên şaşik spî, bikevin nav berfa wan. Lê sînor herdem daxwaziyên

¹westiyan to stop; **kendal** *f* slope; **em dê bighêjin** = *emê bigihêjin*; **gihaştin** (**gihêj**) to reach; **wê** = *ê*; **dîn bûn li ser** to be mad for; **ji bona** for; **xort** youth; **bi pirç û mû** hairy.

²**bawerî** *f* belief; **porreş** black-haired; **hijmartin** to count; **tifî** *f* finger; **zilam** guy; **keniyan** to laugh; **bedew** splendid; **jiyana xwe saz kirin** to make a life; **ban** *m* roof; **beden** *m* body; **givaştin** (**givêş**) to squeeze; **lêv** *f* lip; **tî** thirsty; **têr bûn** to be slaked (thirst); **kox** *f* coop; **mirîşk** *f* chicken; **qul** *f* hole; **rêvî** fox; **wêne** *f* picture; **zer bûn** to yellow; **nameya evînê** love letter; **qirkalî** *f* bitter aftertaste; **bi mezinbûna** as vast as; **dengiz** sea; **tif** *f* spit; **da-qurtandin** to swallow; **dev** *m* mouth; **zuha** dry; **pûç** useless; **ziman** *m* tongue; **perçe** *f* piece; **texte** *m* board; **giran** heavy.

READINGS

we dibirin. Nêrînên we difirîn li ser hesinê tirênê. Leşkerên tirk bi tufing li ber çavên we winda dibûn... Belkî ji ber ku hezkirina te ji wan çiyayên bilind pirr bû ku te pirr ji başokan jî hez dikir. Te herdem dixwest bibî başoke, baskên xwe li hev xî di ezmanekî şîn de û xwe berdî li ser serên wan çiyayên bilind.¹

Tu ji hundirê mêtro derketî. Mêtro wek rehên xwînê, di canê Parîsê de belav dibûn. Tu herdem aciz dibûyî dema tu bi pelikan diketî zikê bajêr. Her carê tu diketî nava zemînê de, te ji xwe re digot: Xwedê, ma ez ê karibim careke din rûyê dinyê bibînim? Ev tirsê han bi serpêhatiya te û bi jiyana nû û dijwar girêdayî bû. Li welatê xwe, dema tu diketî hundirê şikeftan te xwe li ser axa hênik vedizeland, tu diketî zikê dayika xwe. Di teriya şikeftan de, tirs û sawa te winda dibûn. Te çavên xwe digirt û carna jî te gewdê xwe digirt û carna jî te gewdê xwe dida hev, çogên xwe dixist zikê xwe û tu dibûyî mîna zarokê şeş mehî, di zikê dayika xwe de. Nava mêtroya Parîsê, te pirr ditirsand û li ber çavên te dibûn “labîrenta” windabûnê.²

Dema mêtro rawestiya, tu bi pelikan çûyî jor û bêhna te fireh bû dema tu gihaştî rûyê zemînê. Tirên bi rêzê rawestiya bûn û laşên wan yên hesinî û sincirî di bin roka havînê de bêhna mirovan diçikand. Çavên te li hevalê te geriyan û dilê te di sînga te de kir kurpe-kurp. Tirên dihatin û tirên diçûn û însan, di hundirê îstgaha fireh û bêhewa mezin de, mîna xweliyê bûn, mîna bizrê kullî bûn. Te gez li lêva xwe kir û te nedixwest hêsirên çavên te bêne xwar. Lê dema te hevalê xwe dît û tu bi ber de çûyî, du hêsirin mezin, cardî jî, çavên te şil kirin. Çentek biçûk li ber, Cengî li hêviya te bû û çavên wî li çavên te digeriyan.³

¹**mijûl bûn** to be preoccupied; **şil** damp; **gihayê ter** refreshed; **bêvil** *f* nostril; **li dû xwe hiştin** to leave behind; **çavşîn û kesk** blue- and green-eyed; **axiftin li ser** to speak of; **têr kirin** to satiate; **şaşik spî** white-turbaned; **sînor** *m* border; **daxwazî birin** to block a desire; **nêrîn** *f* view; **firîn** to fly; **hesin** *m* iron; **baskên xwe li hev xistin** to flap one's wings together.

²**reha xwînê** artery; **aciz** helpless; **pelikan** stairs; **zik** *m* belly; **zemîn** *f* earth; **serpêhatî** *f* experience; **ve-zelandin** to stretch out; **terî** *f* bottom; **saw** *f* fear; **çavên xwe girtin** to close the eyes; **gewdê xwe girtin** to hug oneself; **gewdê xwe dan hev** to curl up; **çog** *f* knee; **tirsandin** to frighten.

³**jor** up; **bêhn** (*f*) **fireh bûn** to be out of breath; **rêz** *f* line; **sincirî** flaming; **ro** *f* sun; **roka = royeka**; **bêhn** (*f*) **çikandin** to suffocate; **kurpe-kurp kirin** to thump; **fireh**

KURMANJI KURDISH

Wê rojê dîtina Cengî bû mîna kêra ku tu di birînê de bigerînî. Destê rastê yê Cengî ketibû nav devê makinekê li Swêdê û hatibû birîn. Wê destê yê çepê dirêjî destê te yê rastê kir. Dema te ew hembêz kir û bi herdu destan bedena wî li ser sînga xwe guvaşt, wî destê xwe yê çepê li piştta te xist û hêsirên wî jî bêfedî û bêşermî, hatin xwar, mîna hêsirên te. Hûn bûn du zarokên deh salî û di wê îstgahê de borînî, bi we ket.¹

Û hate bîra te, dema carna tu û Cengî di newalên li dora çem de, li ser kevirên pehn û latên sivik digeriyan û we ew heldibijartin. We bi hiner ew kevir davêtin li ser rûyê ava golan. Latên sivik û şahîtok ji destê we derdiketin û dibûn mîna hehecikên ku, bi firê, nikilên xwe li avê dixistin û bilind dibûn. Pênc, heşt, deh caran ew lat bilind dibûn berî ku giranbûna wan wan bikişîne binê golê. Bi dîlana kevirên pehn li ser rûyê avê, dilê we jî dîlan dikir û bayê welat kenê we û şadiya dilê we li hawîrdora çem belav dikir. Di lîstika xar û kapan de û di avêtina latên sivik li ser rûyê golan de Cengî pirr xurt bû.²

Wê roja ku germa Parîsê te gêj kiribû, û di wê îstgaha fireh de, Cengî destê xwe vedişart, çakêtê xwe avetibû ser milê rastê. Lê, Siyamend, wê rojê te dikir û nedikir, te nikaribû awirên xwe ji destê çakêtê vala dûr bikî.³

Cengî çiqasî di ber dilê te da û ji te re got ku ew hîn bûbû bi destê çepê her tiştî bike, te dizanibû ku birîna wî pirr fireh bû û kula dilê wî ji çûna destekî diwartir bû. Hundirê Cengî jî, wek hundirê te, ji camê bû û ew cam hatibû şikestin, hûrhûrî bûbû.⁴

vast; **bêhewa** airless; **xwelî** ash, dust; **bizir** *m* seed; **kullî** cotton; **gez kirin** to bite; **cardî** once again; **şil kirin** to wet; **çente** *f* suitcase.

¹**kêr** *f* knife; **gerandin (gerîn)** to twist; **birîn** to sever; **dirêjî kirin** to extend; **hembêz kirin** to embrace; **beden** *f* body; **guvaştin (guvêş)** to press; **bêfedî** shameless(ly); **bêşermî** unashamedly; **borînî bi we ket** ‘you could be forgiven.’

²**newal** *f* valley; **kevir** *m* rock; **pehn** flat; **laş** *f* stone; **sivik** light; **hel-bijartin** to select; **hiner** *m* skill; **gol** *f* lake; **şahîtok** gay; **hehecik** swallow; **bi firê** in the open air; **nikil** *m* beak; **bilind bûn** to skip; **giranbûn** *f* weight; **kişandin (kişîn)** to drag; **dîlân** *f* dance; **şadî** *f* happiness; **hawîrdor** *f* surroundings; **lîstik** *f* game; **xar û kapan** name of a game.

³**ve-şartin (şêr)** to hide; **çakêt** *m* jacket; **te dikir û nedikir** try as you might; **awir** *f* glance; **awirên xwe dûr kirin ji** to take one’s eyes off; **vala** empty.

⁴**hîn bûn** to learn; **kul** *f* pain, suffering; **cam** *f* glass; **hûrhûrî** smashed to smith-

READINGS

Wê roja dawîn, tu û Cengî bêdeng bûn. Hûn bê axaftin ketin rehên mêtro. Hûn di zikê bajarê Parîsê de winda bûn. Deriyê mêtro vebû û hûn hatin daqurtandin, mîna pîr mirovên din.

Hûn bêtirî pêncî mitrî di binê zemîna Parîsê de bûn û hûn li ser rêya vegera welat mejûl bûn. Hûn li ser çiyayên bilind û li ser başokan axaftin.¹

ŞAHÎNÊ B. SOREKLÎ

[Di sala 1946'an de ez li gundê Mezrê, başûrê rojavayê Kurdistanê, hatim dinê. Bavê min, M. Elî Soreklî ber destpêkirina şerê cihanî yê duwem ji gundekî Soregê (Sêwreg) hatiye ev beşê welêt. Diya min, Nayla Bozanê Ebrûş, li wir bûye û meriyên wê îroj li her du hêlên xeta hesin bi cîh dibin.²

Ez heft salîn, bê ku bi zimanê erebî bizanibim, ketim xwendegeha bajarê Kobanî. Navê bajêr yê mîrî Eynilereb e. Dû xwendina heşt salan li wir ez çûme bajarê Helebê, li wê derê min xwendina lîsê di sala 1965'an de kuta kir. Di dawiya wê salê de ez bo xwendinê çûm bajarê Vîyen. Ta dawiya sala 1968'an min li bajarên Vienna, Graz û Munşîn zimanê almanî û dîre beşê rêzanî û aboriyê dixwend. Bo sedemên aborî û yên din, ez di dawiya wê salê de hatim Australya û ji wê demê şûn ve min pîraniya rojên xwe li bajarê Sydney derbas kirine. Di destpêkê de ez di karê makînistîya trimbêlan de mijûl bûm, dû re min biryar stend ez dîsa vegeyiam zanîngehê. Di salên xwendinê de ez bi roj diçûm zanîngehê û bi şev di klûban de, yan wek şofêrê taksî dixebitim. Di dawiya sala 1977'an de min xwendina xwe bi şahadeyên “bachelor of arts” û “diploma of education” kuta kir. Pîraniya qûrsên xwendina min li ser zimanên îngilîzî, almanî, rêzanî û pêdagojîkê bûn. Ji wê demê û vir de ez di kare şîretvaniya hînkirna zimanan û mamosteyetiyê mijûl dibim.³

ereens.

¹**axaftin** (= *axiftin*) to speak; **da-qurtandin** to swallow; **bêtirî** more than; **zemîn** *f* ground; **rê** *f* road; **veger** *f* return.

²**başûr** *m* south; **rojawa** *m* west; **destpêkirin** *f* beginning; **merî** relative; **hêl** *f* side; **xeta hesin** *f* the “Iron Line,” the border between Turkey and Syria; **bi cîh bûn** to live.

³**mîrî** governmental, official; **Eynilereb** ‘Ayn al-‘Arab, a small town just inside Syria south of Sürüç; **Heleb** *f* Aleppo; **lîsê** *lycée*, high-school; **kuta kirin** to complete; **Vîyen** Vienna; **Munşî** Munich; **rêzanî** *f* politics; **aborî** *f* economics; **ji wê demê şûn ve** from that time on; **makînistî** *f* mechanics; **trimbêl** *f* automobile; **biryar stendin** (**stîn**) to make a decision; **dîsa** again; **zanîngeh** *f* university; **klûb** bar; **şhade** *f* degree; **qûrs** course; **şîretvanî** consultation; **hîn-kirin** to teach;

KURMANJI KURDISH

Vegera Mal

“Yadê, bavo ê kengê vegere?” pirsî Azad bi dengê nizim. Te digot belkî ne dixwest kesek din xeyn ji dayka wî pirsê bibihîse. Nazê kir ku wê dengê kurê xwe ne bihîst, lê nihêri û got: “Zû qedeha xwe vala ke, bo ez ji te re dîsa tijî kim. Zû, zû hengê çay sar ne bûye.” Azad dest ne avêt qedehê û ne jî li dayka xwe nihêrî. Ber çend salan, dema ew hê mindalek biçûk bû, wî sê çar qedeh çay li ser xwarina firavînê vedixwarin, lêbelê çaya îroj wek ava dilopan soravîn bû, ne tama xwe tama çayê bû û ne jî şêraniya xwe. Wek rojên kevin şekirê kapikîn jî di tasê de tune bû, bo mirov çêke devê xwê û çayê li dû bir xwe ve ke. “Yadê, bavo ê kengê vegere?” dîsa pirsî Azad ji dayka xwe, ya ku ji dest na hat der carek din guhên xwe der heqê pirsê lawê xwe de ker bihêlê; rabû ser xwe, bervê Azad maşiya, li ber wî danişt, her du destên xwe li dora wî gerandin, ew hembêz kir û bi dengê pir nizim di guhê Azad yê çepê de got: “Azad, min jî bîra bavo kiriye, wek te; an belkî hê bêtir. Ew ê were; îşellah hefta li pêş. Ger na, meha tê ew ê were. Têye bîra te ew çawa şevêkê tevî hevaleyê xwe rakirî û tûrikên şekir û xurman kirin destên te. Ew ê di van rojan de dîsa were; ez dizanim.”¹

Hejmara lêxistina dilê Azad bi bersiva dayka wê re rabû jor û baş hat bîra wî, çawa bavê wî ew di kûraniya şevê de cara berê ji xew rakir. Berf wê demê hê tune bû; dawiya payîzê bû, li derve vîzevîza bê bû. Ew saeta wê şevê wek xewnek şêrîn dihat bîra wî. Hundur xaniyê wan ji dûyê cixaran tijî bûbû. Mirovek zixim, demançe li piştê, tîfing li pêş, ser dawiya doşega wî rûniştibû û bavê wî jî ew kiribû hembêza xwe, radimûsa û tûrikên armûxanan didan wî. Dû rohilat, dema ew ji xew rabû, ji şeva çûnî tenê bîna dûyê

mamosteyefî *f* teaching, pedagogy.

¹**yadê** mamma!; **kengê** when?; **ve-gerîn** to return; **nizim** low; **belkî** maybe; **xeyn ji** other than; **bihîstîn (bihîs)** to hear; **kirin ku** to pretend that; **kur** son; **nihêrîn li** to look at; **qedeh** *f* cup; **çay** *f* tea; **dest avêtin** to touch; **hê** still; **mindal** child; **firavîn** *f* midday meal; **lêbelê** but; **dilop** *m* drop; **soravîn** dark red; **tam** *f* taste; **şêrani** *f* sweetness; **kevin** olden; **şekir** *m* sugar; **kapik** bran; **tas** *f* bowl; **xwê** *f* salt; **der heqê** about, concerning; **destên xwe gerandin li dora ...** to put one's arms around; **hembêz kirin** to embrace; **bavo** daddy; **îşellah** God willing; **hefte** *f* week; **ger na** if not; **meha tê** next month; **çawa** how; **ra-kirin** to take away; **tûrik** *m* sack; **xurme** *f* date; **dîsa** again.

READINGS

cixaran di hinder de mabû. Dayka wî tûrikên şekir û xurman buhirî, Nazê, dayka wî, tenbe li wî kiribû.¹

Azad hê di hembêza Nazê de bû, dema dayka wê hat bîra wê. Zarokiya dayka wê jî wek ya Azad derbas bûbû. Kalê Nazê, Heme, di navbera salên 1946 û 48'an de tenê sê caran di nivên şevan de hatibûye mal û dû re şevêkê li ser sînor hatibûye kuştin. Çavên Nazê ne dikaribûn êdî hêstiran paş ve vegefinin, yê ku dest pê kirin li ser ruyê Azad bibarin. Kur û dê dilên xwe bi girî honik kirin.²

Mam Reşîd ji bîrê av dikişand. Vê sibê dinê pîr sar bû; bayê şeva buhirî berf li ser erdê işk û luht kiribû. Her roj keça wî Bihar diçû avê, lêbelê îroj Mam Reşîd zû ji xew rabûbû, nimêja sibê kiribû û hatibû ser bîrê avê ji ber qîza xwe ve bikişîne. Rojên Mam Reşîd hemî li vî gundî derbas bûbûn. Di wan de yê xweş jî û yê reş jî hebûn, lê tev hemî kêmasiyan jî, ew ji jiyana xwe razî bû, ta sala buhirî, dema kulfeta wî rojekê nexweş ketibû û dû-sê rojan miribû. Mirina şûşa wî şahiya dilê wî jî bi xwe re kiribû axa gornê û nema êdî kesekî ken li ser lêvên wî dîtibû.³

Ji zaroyên Mam Reşîd tenê Bihar hê bêkar bû. Ewên din hemî xudan kulfet bûn û îroj li şûnên din diman. Lêbelê nuha bûkek wî tev mindalê xwe bi wî û Biharê re li gund rûniştibûn, çiku kurê wî Seyid jî wek mêrê Nazê pêşmerge bû.⁴

¹ **hejmar** *f* number; **lê-xistin** to beat; **kûranî** *f* depth; **berê** first; **ji xew ra-kirin** to rouse from sleep; **payîz** *f* autumn; **vîzevîz** *f* rustling; **ba** (obl *bê*) wind; **saet** *f* hour; **dû** *m* smoke; **zixim** huge; **demaçe** *f* pistol; **doşeg** *f* mattress; **ra-mûsan** to kiss; **tûrik** *m* bag; **armûxan** gift; **dû** after; **rohilat** dawn; **bîn** *f* odor; **buhirîn** to take away; **tenbe** (= *tenbih*) **kirin li** to warn.

² **derbas bûn** to pass, be over; **kal** old man, grandfather; **di navbera** between; **dû re** afterwards; **hêstir** *m* tear; **bariyan** to rain down; **dê** mother; **dilê xwe honik kirin** to soothe the heart; **girî** *f* weeping.

³ **mam** paternal uncle; **bîr** *m* well; **av (f) kişandin** to draw water; **dinê** (= *dinya*) weather; **erd** *f* ground; **işk** dry; **luht kirin** to leave bare; **keç** daughter; **nimêj** *f* prayer; **qîz** daughter; **hemî** totally; **kêmasî** *f* deficiency; **razî bûn ji** to be satisfied with; **ta** until; **buhirî** last, past; **kulfet** *f* wife; **şûş** sudden; **şahî** *f* joy; **gorn** *f* grave; **nema êdî** no longer; **ken** *m* smile.

⁴ **zaro** child; **bêkar** unmarried; **ewên din** the others; **xudê kulfet** married (of a

KURMANJI KURDISH

Mam Reşîd satila xwe tijî kir, ew li şûnê hişt û hebki wê de çû, li ser keviyek reş rûnişt, tûrikê titûnê ji beriya xwe derxist û dest pê kir cixarekê bipêje. Keleboxa ji satila avê radibû bi kinî bala wî kişand ser xwe, lê dû re her du çavên wî xaniyên gund bo xwe kirin nêşan. Hat bîra wî ku çawa wî û Resûl Mamend, xezûrê Nazê, ber salne pîrr xaniyên xwe di hindir zikê sê heftan de, yek li kêleka yê din lêkirin. Bê ku bixwaze, stûyê wî berva hêla mezêlê gund leviya û çavên wî têkoşiyar ku gora Resûl di nav yên din de bi cih bikin. Dûyê cixarê giran giran di her dû bêvîlên wî re derdiket û xwe di nav bayê sar de wenda dikir. Tama cixarê ji her dem bêtir tal bû di devê wî de û li kêfa wî ne dihat, lê carekê hatibû vexistin û divabû ku were kişandin. Di dilê xwe de Mam Reşîd li pêçandina wê poşman bûbû, çiku wî pîrr caran biryar dabû ku êdî li xurînê cixarê ne kişîne. Waye cixareyek li vala çû, di ev rojên teng de, dema ku tiştên wek titûn û çayê û şekir bûbûn wek dermên.¹

Mam Reşîd kutek din li cixarê xist, ew di bin lingek xwe vemirand, rabû ser xwe, satila avê bi destê rastê rakir û hêdî hêdî ber bi mal meşiya. Valabûna destê çepê di qafê de fikrek peyda kir, ku xwiziya wî satila Nazî jî bi xwe re anî ba, bo tijî av bike. Her der vê sibê gewr spî xuya dikir xeyn ji malan. Serên kaşên li derdora gund ji mij xuya ne dikirin. Xeyn ji dengê segekî tu dengên din ne dihatin guhan, lê dirêj ne kir, dema dengê segekî bû yê duduyan û sisiyan û çaran. Mam Reşîd satil danî û li dora xwe mêze kir. Tiştekan ne dihat xuya kirin ku mirov bibêje ev ê bikaribe bibe sedema ewte ewta kûçikên gund. Hê Mam Reşîd di vê girikê de mijûl bûbû, dema dengê balefiran ji dûr ve ket guhên wî. Wisa, ew tê gihişt çima deng bi segan

man); **şûn** *f* place; **nuha** now; **bûk** daughter-in-law; **çiku** because; **pêşmerge** guerrilla.

¹**satil** *f* bucket; **hebki** (= *hebekî*) a bit; **titûn** *f* tobacco; **berî** *f* pocket; **der-xistin** to take out; **pêjîn** to light (a cigarette); **kelebox** *f* sloshing; **bi kinî** slightly; **bala ... kişandin** to attract the attention of; **nêşan kirin** to focus on; **xezûr** father-in-law; **kêlek** *f* edge; **yek li kêleka yê din** one next to the other; **lê-kirîn** to build; **stû** *m* neck; **hêl** *f* direction; **mezêl** *m* graveyard; **levîn** (= *livîn*) to move; **tê-koşiyar** to make an effort; **gor** *f* grave; **bi cih kirin** to make out; **giran giran** heavily; **bêvîl** nostril; **tal** bitter; **kêf** *f* enjoyment; **vê-xistin** to light; **pêçandin** to roll; **poşman bûn li** to regret; **çiku** because; **li xurînê** before breakfast; **waye** look here, see now; **li vala çûn** to be wasted; **teng** tight; **derman** (obl *dermên*) *m* medicine.

READINGS

ketiye; dîsa dest avêt satilê, ew rakir û meşa xwe domand. Hatina dengê balefiran di van rojan de ne tişteke ecêb bû.¹

Dengê ji ezmên herku diçû bêtir dibû. “Tu caran weha nêzikî gundê me ne kirine” di dilê xwe de digot Mam Reşîd, dema ku gurmîniyek wek dengê tavek meha nîsanê hat guhan, pîrr dirêj ne kir gurmîniyek din wek bêtaran îcar ji hêlek gund hat û erd di bin lingên wî del hizand, satil vê re ji dest xist. Gurmîniya çaran Mam Reşîd li ser qûnê xist, yê ku ber xwe da bo rabe ser xwe û dît çawa xaniyê wî û yê Resûl di hundur dûmanek gewr û reş de winda bûne. Her du çongên wî ketin ber, dîzên wî sist bûn û janek zirav xwe berda kûranîyê dilê wî; ew li ser zik ket xwar û rûyê wî di komikek berf de winda bû.²

Dinê hê sar bû, lê yekî dizanibû ku zivistan êdî mala xwe hêdî hêdî bar dikê ye. Sê hefte û çar roj mabûn ku Newroz xwe bigihîne holê. Şerko, mêrê Nazê, di şeva reş de nêzikî li gund dikir. Îroj ew bi tenê xwe û du hevalên wî li gundek din mabûn û ew ê ber rojhilat dîsa li şûnekê hevûdu bidîtina. Barê Şerko ne sivik bû. Xeyn ji klaşnikovê malek gullan li piştta wî bû; çar bombeyên destan di tûrikekî de, bi qayîşa wî de hatibûn girêdan û li ser milek wî jî tûrek mezin hebû, yê ku di hindirê xwe de şekir, çayî, şûşak qazaxî û tiştên din yên ku ji qaçaxçiyên hatibûn kirîn, dihewandin. Îro kurê Mam Reşîd jî hin titûn û hûr-mûrên din bo malbata xwe tev Şerko şandibûn.³

¹**ku** xistin to puff; **ve-mirandin** to put out; **meşyan** to walk; **qaf** *m* head; **fikir** *f* idea; **xwiziya** (= *xwezî*) if only; **gewr spî** grayish white; **kaş** *m* slope; **derdor** *f* environs; **mij** *m* mist; **seg** *m* dog; **sedem** *f* cause; **dirêj kirin** to last long; **gotin** (*bêj*) to say; **ewte ewte** barking; **kûçik** dog; **girik** *m* conundrum; **balefir** *m* airplane; **tê-gihiştin** to understand; **domandin** to continue; **ecêb** strange.

²**ezman** (obl *ezmên*) sky; **herku diçû bêtir dibû** ‘grew louder the closer it came’; **gurmînî** boom; **tav** *f* downpour; **nîsan** *f* April; **bêtar** storm; **del hizandin** to shake violently; **qûn** *f* backside; **dûman** smoke; **çong** *f* knee; **dîz** knee; **sist** weak; **jan** pain; **zirav** thin; **kûranî** *f* depth; **komik** *f* pile.

³**hê** still; **zivistan** *f* winter; **mala xwe bar kirin** to pack up and leave; **hol** *f* view, sight; **mêr** husband; **nêzikî kirin li** to approach; **hevûdu** each other; **bar** *m* load; **klaşnikov** *f* Kalashnikov rifle; **malek gullan** a cartridge belt; **bombeya destê** hand grenade; **qayîş** *f* belt; **tûr** *m* sack; **şûşe** *f* bottle; **qazaxî** butane; **qaçaxçî** smuggler;

KURMANJI KURDISH

Ev bûbûn nêzîkî pênc mehan ku Şerko û şûya xwe hê pênc deqe ji çavên yê din dîr bihev re derbas ne kiribûn. Dilê wî dikir gupe gup û gavên wî bi lez pêş ve dihatin avêtin. Destên wî yê işk û sar ê bi canê Nazê yê nerm û şêrn germ bibana. Wey hawar, wî çiqas bîra Nazê û Azad kiribû! “Şekir û xurmeyên Azad, ez ê ber ji mal derkevim bidimê” di dilê xwe de digot Şerko. Dû re ew demek din di hundur derd û xeman de winda bû: Ta kengê ê bidomîne ev rewşa xirab; kengê aşitî ê vegere van dorhêlan; kengê azadî û serbestî ê têkevin şûna sitemkarî û zordariyê...? Dengê segên gund Şerko dîsa hişyar kir, yê ku ji kêfxweşiyê hema hindik mabû bifire. Kişandina cixarek din û ew ê bigihîsta mala xwe, bo xwe têxe binê lihêfê û bedena xwe û ya Nazê bike yek, bo winda bibe di evîna dilan de, bo dîr keve ji derd û kulên dinê... Ew ê dû re qazaxî berde paporê, avê bo çayê bide ser, cixareyek qalind bipêçe, guh bide ser dengê Nazê û ji wê re pipeyive. Dema wan têr şor kirin, ew ê deng li Azad ke, wî di hembêza xwe de bide rûniştandin û ramûse, dîsa ramûse û carek din. Dû re ew ê tûrikên naylon yê tijî şekir û xurme bide wî...¹

Tirseke sivik bi nişka ve ket dilê Şerko, yê ku bi dengê nizim ji xwe pirsî: “Kuro lawo, ka xanî?” Wî baş dizanibû ku wê rê şaş ne kiriye. Wî û segên gund hev naskiribûn û kûçikê Mam Reşîd bi wî re dimeşiya, yan xwe davêt bin lingên wî, wek ku dixwaze haya wî bikişîne ser tiştêkî. Tirs herku çû bêtir bû û tamarên Şerko sist kirin. Bi carekê ve wî dît çawa tirsu nuha daye ser tirsu ji mirinê. Rojek derbas nedibû, bê ku ew û mirinê li çavên hev ne nihêrin, lê tu caran tirsu mirinê tamarên wî wisa sist ne dikirin, ew êdî fêr bûbû wê rewşê. Dema ew gihîşt dara ku bavê wî di roja bûyîna wî de çandibû, tenê komên kevir û xweliyê li şûna xaniyê wî û yê Mam Reşîd

kirîn to buy; **hewandin** to contain; **hûr-mûr** little item; **malbat** *f* family; **şandin** to send.

¹**şû** spouse; **gupe gup kirin** to pound; **gav avêtin** to take a step; **wey oh**; **hawar** cry for help; **derd** pain; **xem** grief; **ta kengê** how long?; **rewş** *f* manner; **xirab** evil; **aşitî** *f* truce; **dorhêl** *f* environs; **azadî** *f* liberty; **serbestî** *f* freedom; **tê-keşin şûna ...** to take the place of; **sitemkarî** *f* tyranny; **zordarî** *f* oppression; **hişyar kirin** to awaken; **hindik mabû bifire** “little remained that he fly” = he almost flew; **xwe tê-xistin** to throw oneself; **lihêf** *f* quilt; **papor** *f* kerosine cooking stove; **qalind** thick; **peyvîn ji...re** to speak with; **şor kirin** to chat; **deng kirin li** to speak to; **tûrik** *m* bag; **naylon** plastic.

READINGS

xuya dikirin.¹

Pêşmerge pišta xwe da darê û kir ne kir bigirî, lê ne dikaribû. Jan û gurr û şewat û qehra di dilê wî de ne dixwestin xwe têxin hindir hêstiran bo werin der.²

Cumhûriyeta Kurdî ya Mehabadê

Nûdem, No. 9 (1994): 282–85.

Cihêkî bajarê Mehabadê yê taybetî di dilê me de heye. Ew di nava kurdên her çar perçeyên welêt de tê naskirin û hezkirin û ji bo ku ew di nava nivşe nûhatî û nûgihîştî de neyê jibîrkirin, navê wê li zarokan tê kirin.³

Berî ku ewrekî reş yê şînê bi ser vî bajarê de bigire, di 22'ê çileyê paşîn 1946'an de, Xwedê li vî bajarî tê rehmê, ji pişt çiyar rojeke bêhawe xweş bilind dibe, bi germî û tîrêjên xwe zivistana sar û dijwar bi dûr dixê, di şûna wê de bihareke geş tîne. Gava xelkê Mehabadê, ji bo xweamadekirina roja pîroz sibehê zû radibûn ser xwe û çav li wê roja xweş dikevin, dilê wan geş dibe, kêfa wan difûre û ji bo wê roja xweş ya pîroz ji Xwedayê xwe duan dikin. Her ku roj bilind dibe Mehabadî dikevin tevgerê, keçên Mehabadiyan, yên ku bi spehîbûna xwe navdar in, cil û bergên bi reng, bi ser bejnên xwe yên zirav û bilind de berdidin, çavên xwe yên mezin bi kilên Suphanî kil dikin, mîna ku ew ê herin dîlanekê û li wê dîlanê pêrgî hezkiriyên di xeyalên xwe de werin, xwe li ba dikin û bi geşî dadikevin meydana Çarçirayê. Pîr û jin jî cil û bergên xwe yên kevin davêjin, derd, kul, êş û elemên malbat û eşîrê ji bîr dikin, xwe mîna bûkên nûzewicî dixemilînin û bi zar û zêçên xwe, di kuçeyên Mehabadê yên zîvironekî de tevî pêla keçên ciwan dibin u xwe berdidin Meydana Çarçirayê. Xort û peyayên Mehabadî yên bejinbilind, şal û şapikên xwe bi ser bejnên xwe de berdidin, piştên kes,

¹ka where's; **şaş kirin** to be mistaken; **tamar** (= *damar*) nerve; **fêr bûn** to learn; **bûyîn** to be born; **çandin** to plant; **tenê** only; **kom** *f* pile; **kevîr** *m* stone.

²**pišta xwe dan** to lean against; **kir ne kir bigirî** 'he almost wept'; **jan** *f* pain; **gurr** *f* thunder; **şewat** *f* burning; **qehr** *f* wrath; **xwe tê-xistin hindir** to put oneself inside of; **hêstîr** (= *hêsir*) tear.

³**cumhûriyet** *f* republic; **taybetî** special; **perçe** *f* part; **nivşe nûhatî û nûgihîştî** the younger generation; **ji bîr kirin** to forget; **nav hatin kirin li** for a name to be given to.

KURMANJI KURDISH

sor u zer li piştên xwe girêdidin, bi coş û heyecan xwe di kuçe û kolanan re berdidin Meydana Çarçirayê. Wê rojê, li Mehabadê tu kes di hunduran de namînin. Meydana Çarçirayê dibe mîna deryayeke bi reng, tevgera mirovan mîna pêlên deryayê dibin. Wê roja xweş, ya ku biharê ji zivistane dizîbû, bajarê Mehabadê kiribû mîna seyrangehekê. Li wê meydana ku gelê kurd hem xweşî hem jî dilêşiyê jiyaye, te ax biavêa li erdê nediket. Ew qerebalixa geş, bi kincên bi reng, bi rûyên bi ken û bi heyecan li benda peyayekî bûn. Ew ê peyayek bihata, ji wan re bipeyiviya û mizgîna azadiya wan bigihanda wan. Wî ê jî wan re behsa girîngiya wê roja pîroz bikira. Û ew peyayê ku ew li bende bûn, di nava çend peyayê din de, bi bejna xwe ya bilind û bi cubeyê xwe yê fireh bi jor ket, çû ber maseyeke dirêj û li pişt masê li ser lingan rawestiya. Ew peya Qadî Mehemed bû. Wî demekê bi dilekî geş çavên xwe li ser wê qerebalixa mirovan gerand, hîsê wî yên neteweyî bilind bûn, kêf û heyecana wî fûriya û bi dengêkî nizim û giran dest bi peyva xwe kir: “Gelê kurd, gelekî serbixwe ye, divê li ser axa xwe, bi azadî bijî, qedera xwe bi xwe tayîn bike, loma îro ez di huzûra we de Cumhûriyeta Kurdî ya Mehabadê îlan dikim.”¹

¹**ewr** *m* cloud; **şîn** (= *şwîn*) *f* mourning; **çileyê paşîn** January; **bêhawe** exceptional(ly); **germî** *f* heat; **tîrêj** *f* ray; **zivistan** winter; **dijwar** difficult; **bi dûr xistin** (x-) to drive away; **xelk** *m* people; **xwe amade kirin** to prepare oneself; **roja pîroz** glorious day; **geş** joyful; **fûrîn** to bubble, boil; **ji Xwedayê xwe dua kirin** to pray to one's God; **tevger** *f* movement; **spehî** beautiful; **navdar bi** renowned for; **cil û berg** clothes; **bejn** *f* stature; **zirav** thin; **kil** *f* collyrium, kohl; **dîlan** *f* wedding feast; **pêrgî ... hatin** to meet; **xeyal** *f* dream; **kevin** old; **avêtin** (avêj) to throw away; **elem** pain; **malbat** *f* family; **eşîre** tribe; **bûk** bride; **nûzewicî** newly-wed; **xemilandin** to adorn; **zar û zêç** household members; **kuçe** lane; **zîvîronekî** twisting; **de tevî** mixed up with; **ciwan** pretty; **xwe ber-dan di...re** to betake oneself to; **meydan** *f* square; **xort** youth; **peya** man; **bejinbilind** tall of stature; **şal** *m* baggy Kurdish trousers; **şapik** *m* short Kurdish jacket; **ços** enthusiasm; **heyecan** excitement; **kolan** *f* street; **derya** *f* sea; **zîn** (zê) to come to life; **seyrangeh** *f* place for an outing; **gel** *m* people, nation; **jiyan** to live; **qerebalix** *f* crowd; **li benda** waiting for; **mizgîn** *f* good news; **gihandin** to deliver; **behsa ... kirin** to discuss; **girîngî** *f* importance; **cube** *m* robe; **mase** *f* table; **çavên xwe gerandin li ser** to look around at; **hîs** *f* feeling; **neteweyî** national; **peyv** *f* speech; **serbixwe** independent; **qeder** *f* destiny; **tayîn kirin** to determine; **huzûr** *f* presence; **cumhûriyet** *f* republic; **îlan kirin** to announce.

READINGS

Pêla mirovan diheje, keç û jin dilîlînin, mêr tivingan ber bi hewa ve berdidin. Coşî û geşiyek dikeve nava wan mirovan, bang dikin, diqîrin, destmalên bi reng li ba dikin...¹

Di îlankirina Cumhûriyate Mehabadê de piraniya axa û serokeşîrên kurd jî beşdar dibin. Serok û nûnerên eşîrên mîna; Mehabad, Mameş, Mîngûr, Kevork, Zerza, Herkî, Beyzade, Barzan û hwd...²

Qadî Mehemed zêde napeyive. Ew di wê kurtepeyivandina xwe de ji bilî îlankirina Cumhûriyetê, ji kurdan re behsa yekîfî, hevkarî û miletbûna kurdan dike. Hêviya wan ya çilmisî geş dike. Paşê dadikeve jêr, cubeyê xwe yê fireh ji xwe dike, bi tena unîformayekî Sovyetî û şaşika xwe ya spî dimîne.³

Lê xelkên Mehabadê wê roja han mîna karnevalekê pîroz dikin, dehol û zurnevanên bajêr lêdixin, Mehabadî jî bi destên hev digirin û direqisin.⁴

Hema piştî îlankirina Cumhûriyetê, di bin serokatiya Qadî Mehemed de serokeşîr û pêşevanên kurdan li hev dicivin û bi alîkariya Sovyetiyên hukûmetekê ava dikin. Qadî Mehemed dibe serokcumhûrê vê hukûmetê û wezîrtî û serokwezîrtî jî di navbera pêşevanên kurd yê din de têne belavkirin.⁵

Cumhûriyeta Mehabadê di dîroka Kurdistanê ya nêzîk de yek ji bûyerên herî girîng e. Civateke feodalî, ku hê nenasê kapîtalîzmê û îndustriyê bû, hêdî hêdî ber bi bajarvaniyê ve gavan diavêje, bi alîkariya Sovyetiyên cumhûriyeteke nûdem pêk tê, ji bo liserlingan mayîna Cumhûriyetê artêşek tê avakirin, lê belê li gorî artêşê welatên dorhêlê artêşeke qels, bi sîlehên sivik

¹ **lîlandin** (**lîlîn**) to ululate; **tiving** (= *tifing*) *f* rifle; **coşî** *f* enthusiasm; **geşî** *f* joy; **bang kirin** to cry out; **qîrîn** to scream; **destmal** *f* handkerchief; **li ba kirin** to throw into the air.

² **piranî** *f* majority; **serok-eşîr** tribal chieftain; **nûner** representative; **hwd** = *her wekî din* etc.

³ **zêde** much; **ji bilî** in addition to; **hevkarî** *f* cooperation; **miletbûn** *f* nationalism; **hêvî** *f* hope; **çilmisî** faded; **da-ketine jêr** to come down; **ji xwe kirin** to take off; **bi tena** only; **unîforma** *m* uniform; **şaşik** *f* turban.

⁴ **karneval** *f* carnival; **dehol** *f* drum; **zurne** *f* clarion; **zurnevan** clarion player; **lê-xistin** to play (an instrument); **bi destên hev girtin** to join hands; **reqisîn** to dance.

⁵ **hema** immediately; **serokati** *f* leadership; **pêşevan** leader; **civîn** to meet; **alîkarî** *f* help; **hukûmet** *f* government; **ava kirin** to establish; **serokcumhûrê** president; **wezîrtî** *f* ministry; **serokwezîrtî** *f* prime ministry.

KURMANJI KURDISH

ku ji Sovyetê tê şandin. Lê belê dîsan jî, serok û birêvebirên Cumhûriyetê bi enerjî û baweriyeke xurt ji bo Cumhûriyeta xwe dixebitin, dixwazin ji civaka eşîrtî bi dûr bikevin, elemanên xwe hînî ajotina otomobîlan, hînî şer û xweparastinên modern dikin, ji bo pêşdexistina civaka xwe, xwendevanên xwe ji bo xwendina dibistanên bilind dişînin Sovyetê. Herweha bi çapxaneyên ku Sovyetî dide wan, pê rojnameya xwe ya rojane *Kurdistan*, kovarên mîna *Hawar*, *Agir*, *Hîlale* û hwd. derdixin, pirtûkên dersan yê bi kurdî çap dikin û dibistanên kurdî vedikin. Bi weşandina kovar û rojnameyên bi kurdî bal û meyleke baş ji ziman u edebiyata kurdî re çêdibe, cih bi cih navên hin şair û nivîskaran tê bihîstin. Yek ji şairên wê demê Hejar e. Hingî mamosta Hejar ji bo marşa Cumhûriyetê bi zaravayê soranî helbestekê dinivîsîne û ew helbest bi alet û awazekî nûjen tê gotin.¹

Cumhûriyeta Kurdî ya Mehabadê ji bo hemû kurdan dibe hêviyek, loma Barzanî digel hêzeke xurt ya çekdar berê xwe dide Mehabadê û li wir û der û dora wir bi cih dibe, dixwaze ji avakirina Cumhûriyetê re bibe piştgir û alîkar.²

Digel ku temenê Cumhûriyeta kurdî ya Mehabadê gelekî kurt e jî, dîsan em dibînin ku kurdên me yê ku qet tradisyoneke wan ya dewletbûn an dîplomasiyê tune bû, dîsan ew zû adapte dibin, di wê kurtedemê de gelek danûstandinên dîplomatîk datînin. Lê mixabin ku danûstandinên wan yê dîplomatîk jî di hundurê sînorên Îranê de dimînin. Ji ber ku tiştê em dizanin danûstanên wan bi dinyaya derve re qet çênebûye. Ji xwe ger danûstandinek

¹**dîrok** *f* history; **bûyer** *f* event; **civat** *f* society; **nenas** unfamiliar; **bajarvanî** *f* bourgeoisie; **gavan avêtin ber bi...ve** to take steps toward; **nûdem** modern; **pêk hatin** to come into being; **liserlingan mayîn** to remain standing; **artêş** *f* army; **li gorî** in comparison with; **dorhêl** *f* surroundings; **qels** weak; **sîleh** *m* weapon; **sivik** light; **birêvebir** leader; **bawerî** *f* belief; **xebitîn** to labor; **civak** *f* community; **eşîrtî** tribal; **bi dûr ketin** to cease to exist; **eleman** teacher; **hînî ... kirin** to teach; **ajotin** to drive; **şer** *m* war; **xweparastin** *f* self-defence; **pêşde-xistin** to advance; **xwendevan** literate; **dibistan** *f* school; **çapxane** *f* printing press; **rojname** *f* newspaper; **rojane** daily; **kovar** *f* journal; **pirtûk** *f* book; **ders** *f* lesson; **weşandin** *f* publication; **bal** *f* interest; **meyl** *f* inclination; **çê-bûn** to be created; **hin** some; **şair** poet; **nivîskar** writer; **marş** *f* anthem; **zarava** *m* dialect; **helbest** *f* poem; **alet** *m* tool; **awaz** *m* sound; **nûjen** modern.

²**hêz** *f* force; **çekdar** armed; **piştgir** supporter; **alîkar** helper.

READINGS

bi dinyaya derve re hebûya û dinyaya derve an yekîtiya neteweyan Cumhûriyeta wan bipejirandina, ew ê ji bo hilweşandina Cumhûriyeta Mehabadê nebûna alîkar.¹

Kurdên Îranê saleke bi hevî buhurandin û ji bo ku ew jî êdî sermiyanê xwe bûn, wan xwe gelekî serbilind û bi rûmet hîs dikirin. Lê belê hêdî hêdî hêviya wan diqurmiçî, kêf û şahiya wan di qirika wan de dima, her ku diçû cih li wan teng dibû. Li gorî peymanê Îngilîz û Sovyetiyên û li gorî biryara Yekîtiya Neteweyan, diviyabû Sovyet di demeke kurt de ji Îranê derketin. Ji Îranê derketina Sovyetê dibe dawîhatina Cumhûriyeta kurdî ya Mehabadê. Piştî bîpaşdevekişandina Sovyetê ya ji Îranê bi demeke kurt, Cumhûriyeta Azerbeycanê hildiweşe û paşê jî Faris berê xwe didine Kurdistanê.²

Qadî Mehemed, birayê wî Sadrî Qadî û pismamê wî Seyfî Qadî, 31'ê adara 1947'an, saet sisê sibehê ji mal tene derxistin û berê wan didine Meydana Çarçirayê. Bajar kerr e, xelkê bajêr di xew de ne, Qadî Mehemed, bira û pismamê xwe li Meydana Çarçirayê, di bédengî û kerrîtiya şevê de, bi sêpiyên cihê cihê ve tene daliqandin. Laşên wan yê pak, ji hemû xerabî û kirêtiyan dûr, di hênkahiya sibeha adarê de li ba dibin. Dawiya çîroka Cumhûriyeta kurdî ya Mehabadê tê.³

FIRAT CEWERÎ

[“Ez di sala 1959 an jî 1960 li gundekî Dêrika Çiyayê Mazî, li Balfisê, li beriya Mêrdînê hatime dinyayê. Di sê çar saliya min de ji ber tunebûna malê dinyayê me mal bar kir Wîranşar. Li wir em du salan man. Paşê bi belavkirina erd ya bi destê

¹temen *m* age; gelekî very; kurt short; qet (+ neg.) not at all; dewletbûn statehood; an or; adapte bûn to adapt; danûstandin *f* relation; mixabin unfortunately; dinya *f* world; derve outside; ger even if; Yekîtiya Neteweyan the United Nations; pejirandin to accept, recognize; hil-weşandin to destroy, to cause to collapse.

²buhurandin to spend (time); sermiyan head of household; serbilind proud; rûmet *f* respect; hîs kirin to feel; qurmiçîn to crumble; qirik *f* throat; peyman *f* agreement; biryar *f* decision; der-keşîn to pull out; bîpaşdevekişandin *f* withdrawal; hil-weşîn to collapse; Faris Persian.

³bira brother; pismam cousin; adar *f* March; kerr silent; kerrîti *f* silence; sêpi *f* gallows; da-liqandin to hang; kirêti *f* defilement; hênkahî *f* coolness; li ba bûn to go with the wind; dawî *f* end; çîrok *f* story.

KURMANJI KURDISH

hikûmetê, perçek erd li Balfisê para me jî ket. Em dîsan bi paşde veşeriyên gund û em hûr û gir di nav wî erdî de xebitîn. Û hingî ji ber dîndariya bavê min, min û birayê xwe yê mezin me dest bi xwendina dînî kir. Min ta bi demeke xwendina dînî û ya dibistanê bi hev re meşandin. Di salên 70'î de me mal bar kir Nisêbînê. Piştî wê bi demekê ji bo kar ez çûme Îzmîrê. Çûyîna min ya Îzmîrê bû guhertina jiyana min. Nêrîna welathezî li wir bi min re çêbû. Sala 1977'an ku ez veşeriyam Nisêbînê, mijûliya min bi tenê bû siyaseta. Di 78'an de me di bin navê "Xortên Şoreşger Yê Demokrat" de komeleyek vekir. Ji sala 1978'an û ta destpêka 1980 ez serokê ve komelê bûm. Di 80'yî de ji ber hin sedeman ez ji welêt derketim. Ji wê salê heta bi niha ez li Swêd dijîm."¹

Kêzika Bênav

Piştî rêwîtiyek dirêj ez ji Şamê gihîştim Qamişlokê. Ji bêxewiyê û ji guhertina hewa û xwarinê ez gêj bûbûm. Wê êvarê, her çiqas hin malbatên kurdan nexwestin ez herim hotêlê û bi çûyîna min ya hotêlê dilê xwe girtin jî, dîsa min bi ya xwe kir; ji bo rehetiya xwe û bi fikira ku ezê her roj bikaribim serê xwe bişom, ez çûm hotêlê.²

Qaşo hotel luks bû. Ji xwe gava ku mirov ji derve li avahiya hotêlê dinihêrî, hotel gelekî xweş û luks xuya dikir. Li gora hotêlek Rojhilata Navîn û bajarekî piçûk, ger em paqijiyê deynin aliyekî, hêwana wê jî ne xerab bû. Nizanim çima, lê dibe ji ber ku ez biyanî bûm û xwediyê pasepor-teke Swêdî bûm, ne şagirtên hotêlê, lê xwediyê wê bi xwe bi min re mijûl

¹Mêrdin Mardin; **haîne dinyayê** to be born; **ji ber** on account of; **mal bar kirin** to pack up and move; **Wîranşar** Viranşehir; **paşê** later, then; **belavkirin** *f* distribution; **erd** *m* land; **hikûmet** *f* government; **perçek** *m* piece; **par** *f* share; **ve-geriyan** to return; **hûr û gir xebitîn** to toil; **hingî** then; **dîndarî** *f* religiousness; **dînî** religious; **ta bi demeke** for a while; **dibistan** *f* elementary school; **bi hev re** together; **meşandin** to carry out; **Nisêbîn** Nisibin; **kar** *m* work, job; **Îzmîr** Izmir, Smyrna; **guhertin** to change; **jiyan** *f* life; **nêrîn** *f* thought, idea; **welathezî** *f* patriotism; **çêbûn** to be created; **mijûlî** *f* occupation; **bi tenê** only, solely; **xort** (*m*) youth; **şoreşger** revolutionary; **komele** *f* society; **ve-kirin** to open, to start; **destpêk** *f* beginning; **serok** *m* president; **sedem** *f* reason; **der-keştin ji** to leave; **niha** now; **jiyîn (jî)** to live.

²**piştî** after; **rêwîti** *f* journey; **Qamişlok** Qamishli in northeastern Syria; **bêxewî** sleeplessness; **hewa** *f* air; **gêj bûn** to be dizzy; **dilê xwe girtin bi** to be put out by, to be insulted by; **bi ya xwe kirin** to do as one wants; **rehetî** *f* comfort; **bi fikira ku** thinking that.

READINGS

dibû.¹

Gava ku mêrik odeya min û nivînê ku ezê tê de razêm, nîşanî min da, galonekî mazotê jî anî û ji min re sobe dada.²

—Swêd sar e; lê şevên biharan welatê me jî sar e, bi ken got, şevbaşî da min û derket.³

Ez demekê wilo bêdeng li ser nivînê xwe rûniştim û min çavên xwe li hundirê odê gerand. Ji serşuştin û razanê pêve tu tişt nedihate bîra min. Ji ber ku min zanîbû wê saetê ava germ peyda nabe, di destên min de bi tenê razan mabû. Her çiqas پاکبûنا nivîna ne bi dilê min bû jî, min kincên xwe jî xwe kir, lampa xwe vemirand û hêdî ketim nava nivînê xwe. Hema ku xilmaş bûm dengê xişxişekê hat min. Bi bihîstina deng re min bi hêz serê xwe li ser bahlifê rakir, guhên xwe miç kirin û li wî dengî guhdarî kir. Îcar ne bi tenê dengê xişxişê, her wisa dengê çîzçîzikê jî hat min. Ez bi xwe jî kurmik û kêzikan ditirsim, an jî ez ji wan zehf acizim, loma ez ji nav nivîna pekiyam û min zû lampe pêxist. Çer ku min lampe pêxist, min dît ku tiştek bi lez ket qelîştoka dîwêr. Demeke dirêj sola min di destê min de bû û ez li benda wî tiştî rawestam. Di wê navberê de jî, ji bo ku ez bê tirs û fikarê bikaribim razêm, min di serê xwe de plana ku ezê çawa û bi çî awayî bikaribim wî benderuhî bikujim, çêdikir. Ez demeke dirêj li benda mam, lê ew derneket. Ez weha westiyabûm, ku êdî nikarîbûm li ser lingan rawestiyama. Min sola di destê xwe de danî û bêî ku lampê vemirînim, min xwe li ser nivînê xwe dirêj kir.⁴

¹**qaşo** supposedly; **derve** outside; **avahî** *f* edifice, construction; **xuya kirin** to seem, to appear; **gorî** for, as for; **Rojhilata Navîn** the Middle East; **paqijî** *f* cleanliness; **anîn aliyekî** to put aside; **hêwan** *f* porch; **xerab** bad; **ji ber ku** because; **biyanî** foreign; **xwedî** possessor, owner; **şagirt** *m* apprentice, boy; **bixwe** personally; **mijûl bûn bi...re** to take care of.

²**mêrik** fellow; **oda** *f* room; **nivîn** *m* bed; **ra-zan (zê)** to sleep; **nîşan dîn** to show; **galon** gallon; **mazot** *f* kerosine; **sobe** *f* stove; **da-dân** to light.

³**Swêd** Sweden; **sar** cold; **şev** *f* night; **bihar** *f* spring; **ken** *m* smile; **şev başî dan** to say good night; **derketin** to leave, to emerge.

⁴**dem** *f* moment; **welê** thus; **bêdeng** silent; **rû-niştin** to sit down; **çavên xwe li hundirê ... gerandin** to have a look around the inside of; **ser-şuştin** to wash the hair; **bi tenê** only; **her çiqas** no matter how much; **pakbûn** cleanliness; **bi dilê ... bûn** to be to one's liking; **kinc** *m* clothes; **ji xwe kirin** to take off; **lampe** *f* lamp,

KURMANJI KURDISH

Bi xişxiş û çîzçîzeke din, min dît ku kêzîkek mezin (min tu caran kêzîkên wilo mezin nedîtîbû) ji qelîşteka dîwêr derket û bi dîwêr ve rapelikî. Erê, bawer bikin min kêzîkek wilo qet nedîtîbû. Herdu çavên wê sor, wek du pizotên êgir bûn. Pozê wê reş û deqeke spî lê bû. Serê wê biçûk bû, mîna serê mûriyekê; lingên wê baş nedihatî xuyakirin, lê ji çaran zêdetir bûn. Gava diçû ber zîkê odê rengê wê kesk dibû, ku xwe berdida jêr rangê wê dihat guhartin, sorereş dibû.¹

Mîn jî xwe li ser nivînê xwe dirêj kiribû, herdu destên xwe xistibûn bin serê xwe û her li wê kêzîkê temaşe dikir. Te digot qey ew bi min re ketibû qayîşê, ez hêrs dikirim. Carinan bi lez bi dîwêr ve radipelikî, diçû ber zîkê odê, demekê li wir radiwestiya, bi çavên xwe yê sor li min mêze dikir, serê xwe çend caran dihejand û dû re bi lez xwe bedida jêr. Na, divabû ew kêzîk wê şevê bihata kuştin, an na xew li min tunebû. Ez dîsa weke berê bi lez ji nav nivîna pekiyam, min rahişt sola xwe ku biavêjimê, lê kêzîkê çivek da xwe û dîsa ket qelîşteka dîwêr. Ta ku ez li ser lingan bûm ew derneket, lê gava min xwe li ser nivîna dirêj kir, ew dîsa derket û dîsa weke berê bi jêr û jorê dîwêr ve çû û hat. “Ya rebî, ezê çi bikim?” min di dilê xwe de got. Tu nabêjî westandinê zora min biribû û hema ez bi wî awayî bi xew ve çûbûm.²

light; **ve-mirandin** to put out; **hêdî hêdî** slowly; **hema ku** as soon as; **xilmaş** sleepy; **deng** *m* sound; **xişxiş** *f* scratching; **bi hêz** forcibly; **bahlîf** *f* pillow; **bilind kirin** to raise; **guhên xwe miç kirin** to prick up one’s ears; **guhdarî kirin li** to listen to; **îcar** now; **ne bi tenê...her wisan** not only...but also; **çîzçîzik** *f* buzz; **kurmîk** *m* worm; **kêzîk** *m* bug; **zehf** extremely, really; **aciz** helpless, unable to cope; **loma** therefore; **pekiyan** to rise up suddenly; **pê-xistin** to turn on; **çer ku** as soon as; **lez** *f* speed; **qelîşte** *f* crack; **dîwar** (obl *dîwêr*) *m* wall; **sol** *f* show; **li bendî** (or *benda*) waiting for; **ra-westan** to get up; **navber** *f* distance; **bê tirs û fikarê** without fear or worry; **pîlan** *f* plan; **çawan** how; **bi çi awayî** by what means; **benderuh** *m* creature; **kuştin (kuj)** to kill; **pîlan çêkirin** to make a plan; **êdî** (+ neg.) no longer; **li ser lingan** on one’s feet; **danîn** (= *da-anîn*) to put down; **bêyî ku** without; **xwe dirêj kirin** to stretch out.

¹**tu caran** never; **wilo** so; **ra-pelikîn** to crawl; **bawer kirin** to believe; **qe** at all, ever; **sor** red; **pizot** *m* brand, torch; **agir** (obl *êgir*) *m* fire; **poz** *m* nose; **reş** black; **deq** *f* spot; **spî** white; **mîna** like (prep.); **mûrî** *f* ant; **ling** *m* leg; **zêdetir** more; **çawa ku** when; **zîkê odê** ceiling; **kesk** green; **xwe ber-dan jêr** to put oneself under; **sorereş** reddish black.

²**temaşe kirin li** to look at, watch; **qayîş** *f* rivalry, competition; **hêrs kirin** to

READINGS

Min xewnek ecêb di xew de didît. Di şerekî nenas de, hevalên min hemû şehîd ketibûn. Ez jî birîndar bûbûm û di nava xwînê de vedigevizîm. Bi wê birîna xwe ya xedar, bi rik û hêrseke ecêb min xwe ji ber dijmin dida alî û ez bi çiyê ve radipelikîm. Ji bo ku xwe nedim dest û şopê ji ser xwe winda bikim min xwe davêt şikeftê. Şikeft teng û tarî bû. Di wê şikefta teng û tarî de, ji nişkê ve mareki stûr û bi quloç êrîş tanî min. Demeke dirêj min û mêr li ber hev dida. Geh wî li min dixist ez bi çend gavan bi paş de dipengizandim, geh min lê dixist ew bi çend gavan bi şûn de dişand.¹

Dawî dawî min bi hêz destek lê xist û ez bi êşeke giran ji xew şiyar bûm. Gava ez rabûm, ez di xwêdanê de mabûm. Her du çongên min dihejyan û xureke ecêb laşê min girtibû. Min kir û nekir çavê min yê çepê vebû. Gava ku min di destê xwe danî ser, min hîs kir ku wek hêkekê werimiye û tiştê pêve zeliqiye. Min ew tişt bi neynûkan da alî û bi çavê rastê wa baş lê nihêrî; min dît ku kêzika min e.²

Ez hingî têgihiştim ku min di xew de destê xwe li ser çavê xwe xistiye û ji berdêla kuştina mêr, min kêzik kuştîye.

Ji wê rojê pê ve ez neçûm hotêlê û heya bi hefteyekê bi zor werimandina

enrage; **carinan** sometimes; **ra-pelikîn** to creep; **hejandin** to shake; **dûv** *m* tail; **an na** or else; **wek berê** as before; **ra-hiştin** to pick up; **avêtin (avêj)** to throw; **çiv dan xwe** to zigzag; **cardin** once more; **ya rebî** O Lord!; **zor** *f* strength; **zor birin** to sap the strength; **hema** right away; **bi xew ve çûn** to go to sleep.

¹**xewn-dîtin** to have a dream; **ecêb** strange; **xem** *f* worry, anxiety; **şer** *f* war, battle; **nenas** unknown; **heval** *m* friend; **hemû** all; **şehîd ketin** to fall as a martyr; **birîndar** wounded; **xwîn** *f* blood; **ve-gevizîn** to wallow; **birîn** *f* wound; **xedar** terrible; **rik** *f* anger; **xwe dan alî ji ber** to hurl oneself against; **dijmin** enemy; **rapelikîn** to crawl; **xwe dan dest** to let oneself be captured; **şop** *f* track, trail; **şopê ji ser xwe winda kirin** to throw a pursuer off track; **şikeft** *f* cave; **teng** narrow; **tarî** dark; **ji nişkê ve** suddenly; **mar** (obl *mêr*) *m* snake; **stûr** thick; **quloç** *m* league; **êrîş anîn** to attack; **li ber hev dan** to tangle; **geh...geh** now...again; **xistin li** to hit; **gav** *m* step; **bi paş de** back; **pengizandin** to make jump; **şûnde** backwards; **şandin** to send.

²**dawî dawî** finally; **êş** *f* pain; **giran** heavy; **ji xew şiyar bûn** to wake up; **xwêdan** *f* sweating; **çong** *f* knee; **hejyan** to quake; **xur** *f* itch; **laş** *m* body; **min kir û nekir** no matter what I did; **hîs kirin** to feel; **hêk** *f* egg; **werimîn** to swell; **zeliqîn bi...ve** to be stuck to; **neynûk** *f* fingernail; **nihêrîn li** to look at.

KURMANJI KURDISH

çavê min daket.¹

Lê navê kêzikê ji min re bû mereq. Min ji kîjan xelkê Qamişlokê, gundiyan der û dora Qamişlokê, kurdên Şam û Helebê pirsî û kêzik ji wan re terfî kir, her gotin:

—Xeyo, weleh em nizanin.²

Li Mala Rewşen Bedir-Xan

Kurdistan Press, 1987

Piştî rêwîtiyeke dirêj, ez berdestê êvarê, li Baniyê, ji otobusê peya bûm. Baniyê bajarekî xweş e, bi a min yek ji bajarên Sûriyê yê herî xweş e. Bajar li kêleka deryayê hatiye avakirin. Bi awira pêşî piraniya bajarvaniyan dewlemend dixuyin. Dibe ku jî mirov dewlemendiya wan di lixwekirin û otomobîlên wan de dibîne. Herçiqaq rûniştewanên bajêr ereb jî bin, dîsan mirov peyayên bi çefî û egal û jinên sernuxumandî kêmbî dibîne. Li vî bajarê Sûriyê yê nûjen, xanimeke kurd dima. Keça Salih Begê, dotmam û kevaniya Celadet Begê... Kaxeza navnîşana vê Xatûna han di destê min de bû û yê ku ez pêrgî wan dibûm, min navnîşana wê ji wan dipirsî. Gotineke pêşiyên me heye, dibêje “Mirov bi pirsê dihere Xursê”. Ez jî bi pirsê gihîştim ber avahiyekê, hebeki li ber deriyê avahiyê rawestiyam û min hêdî bi heyecan li derî da. Ya ku ji min re derî vekir berdestka wê bû. Jinekê bi tirkîyeke osmanî, lê bi devoka çerkezana bixêrhatinî da min, çenteyê min ji destê min girt û ez birim odeya rûniştinê, ba Rewşen Xanimê. Rewşen Xanimê jî bi mêwanperwerîyeke kurdî û bi rûyekî bi ken bixêrhatinî da min û ez bi cih kirim.³

¹ji **berdêla** instead of; **heya bi** until; **hefte** *f* week; **werimandin** *f* swelling; **da-
ketin** to subside.

²**navê kêzikê ji min re bû mereq** ‘I was curious about the name of the bug’; **kîjan** whichever, no matter which; **xelk** *m* people; **der û dor** *f* environs; **Heleb** *f* Aleppo; **terfî kirin** to describe; **xeyo** (Arabic *khayyo*) a typically Syrian form of address, ‘fellow, friend’; **weleh** by God!

³**rêwîti** *f* journey; **berdestê** toward; **bi a** in the opinion of; **kêlek** *f* edge; **awir** *f* glance; **bi awira pêşî** at first glance; **piranî** *f* majority; **bajarvanî** citizen; **dewlemend** wealthy; **xuyîn** to appear, seem; **li xwe kirin** to dress; **rûniştewan** inhabitant; **çefî** *f* kafiyya, Arab headdress; **egal** the rope that holds the kafiyya on the head; **ser-**

READINGS

Ez jî bi dilşahî rûniştim. Piştî kurtesohbetekê min çavên xwe li resimên li dîwêr gerandin. Resimên ku pêşî li ber çavên min ketin, resimê hersê biran; Sureya, Celadet û Kamûran Bedir-Xan bûn.¹

Piştî şîva êvarê min ji Rewşen Xanimê pirsî:

—*Gelo tu ê bikaribî bi niyeta kurtehevpeyvînekê xwe bidî naskirin?*²

—Ez keça Salih Bedir-Xan û jina Celadet Alî Bedir-Xan im, got û jê pê ve tu tişt negot.

Ji xwe bes e jî. Kurdên ku navên Salih û Celadet Bedir-Xan nebihîstibin pir kêr in. An jî kurdên xwende û bîrewer yên ku haya wan ji Celadet û xebatên wî tunebin, çî bigire nîn in.³

—*Ê baş e, xebat û xwendina Rewşen Xanimê bi xwe çî ye û çî bû?*

—Weke kar, min mamostetîya zimanê erebî dikir û ez demekê jî midûrê dibistanê bûm. Erebiya min ji kurdî û turkiya min çêtir bû û çêtir e jî. Ji ber vê yekê xebatên min yên rewşenbîrî jî bêtir bi zimanê erebî dibû. Min bêtir bi erebî dinivîsand û ji zimanên din werdigerande erebi. Min pirtûkên jî bi navê “Hîn Rûpel Ji Edebiyata Kurdî” bi erebî, berpêşî xwendevanên ereb kiriye. Min carna jî hin bend di *Hawarê* de belav dikirin.⁴

Gava ew bi kurdî dipeyvî wê hin zehmetî dikişand, ew carna di nav re bi min re bi tirkî dipeyvî; bi tirkîyeke pir xweş û bê kêmasî...⁵

nuxumandin (= *nixumandin*) to cover the head; **dotmam** cousin; **kevanî** wife; **kaxez** *f* paper; **navnîşan** *f* address; **pêrgî ... bûn** to meet; **Xurs** Khurasan; **avahî** *f* building; **hebekî** for a while; **li derê dan** to knock on a door; **berdestik** servant; **tirkî** Turkish; **osmanî** Ottoman; **devok** *f* accent; **çerkez** Circassian; **bixêrhatinî dan** to welcome; **çente** *f* suitcase; **odeya rûniştinê** sitting room; **mêvanperwerî** *f* hospitality; **bi cih kirin** to have s.o. sit down.

¹**dilşahî** *f* pleasure; **kurtesohbet** *f* chat; **resim** *m* picture.

²**şîv** *f* dinner; **gelo** I wonder if; **niyet** *f* intention; **kurtehevpeyvîn** *f* short interview; **xwe dan naskirin** to introduce oneself.

³**xwende** literate; **bîrewer** intellectual; **an jî** or rather; **hay** (*f*) **ji** knowledge of; **çî bigire nîn in** ‘are practically nil.’

⁴**mamostetî** *f* teaching; **midûr** principal; **çêtir** better; **ji ber vê yekê** for that reason; **rewşenbîrî** intellectual; **wer-gerandin** to translate; **rûpel** *m* page; **berpêşî kirin** to offer; **bend** *f* article.

⁵**zehmet** (*f*) **kîşandin** to have trouble; **bê kêmasî** flawless.

KURMANJI KURDISH

—Niha jî ez vê pirtûka han werdigerînim erebî. (Pirtûkek li ser Sultan Evdilhemîd bû).

—*Ji bo çi ev pirtûk û ne yeke din?*

—Weşanxaneyekê ev ji min xwestiye, bêtir vê bala wan kişandiye. Tu ya rastî bixwazî, bi wergerandina vê pirtûkê çend quruş pere jî digihîjin destên min.¹

Bivê nevē sohbeta me carna diçû dema rehmetî Celadet Beg û kovara Hawarê.

—*Yadê, tu dikarî ji kerema xwe re bi kurtî behsa dema Hawarê bikî? Hawar li ku u çawan derdiket, yê zîrek ku tê de kar dikirin kî bûn?*²

—Çapxaneya Hawarê li mal bû. Yek ji mijûliyên rehmetî yê sereke derxistina Hawarê bû. Min jî alîkariya wî dikir. Piştî demekê, gava ez hînî rêzkirin û ambelajê bû, kar hêsantir bû. Hingî Osman Sebrî û Qedrîcan jî li ba me diman, herdu jî pir jêhatî bûn. Dû re Îbrahîm hebû, ew bi rastî jî rewşenbîr bû. Osman Sebrî çar mehan li cem me mabû, hîn jî min nizanîbû ku ew Osman Sebrî ye. Wan Osman Sebrî, bi Hecî Husên bi min dabûne naskirin.³

—*Hin kes dibêjin ku kovara Hawarê bi alîkariya fransîzan derdiket, ma rast e?*

—Na, ne rast e. Hawar ne bi alîkariya fransîzan, lê bi destûra wan derdiket. Ne bi tenê Hawar, her wisa Roja Nû jî bi destûra wan derdiket.⁴

—*Gelo ku îro fransîz li vir bûna, wê rewşa kurdan çawan bûya?*

—Wê rewşa kurdan her wilo bûya. Fransîz jî kolonyalîst in û yê ku em îro di bin destên wan jî de ne kolonyalîst in.

—*Ma rast e ku armanca Celadet Beg avakirina Kurdîstaneke monarşî*

¹**weşanxane** *f* publishing house; **bêir** more; **bal** (*f*) **kişandin** to attract the attention; **quruş** piastre; **pere** money.

²**bivê nevē** like it or not; **rehmetî** the late; **yadê** “mother,” an affectionate term of address for an elderly woman; **kerem** *f* generosity; **zîrek** hard-working; **kî** who?

³**rêz-kirin** to sort; **ambelaj** *f* packaging; **hêsan** easy; **li ba** in the house of, with; **jêhatî** diligent; **li cem** with; **X bi Y bi Z dan naskirin** to introduce X to Z as Y.

⁴**destûr** *f* permission.

READINGS

*bû?*¹

—Kî vê bibêjin ew bêbextiya li rehetî dikin. Wî tu caran tiştêkî wilo ne gotiye, ne jî daxwaz kiriye. Wî her digot, divê Kurdistan bi destê hemû kurdan bête ava kirin. Çi karker, çi gundî, çi mele, çi axa û beg hemû xwe-diyê Kurdistanê ne. Armanca rehetî Kurdistanek demokratîk û yekbûyî bû. Ji xwe Kurdistan yek e. A niha jî hin xort dibêjin em ji Kurdistana Tirkiyê, hin dibêjin em ji Kurdistana Îranê, hin dibêjin em ji Kurdistana Iraqê û hin jî dibêjin em ji Kurdistana Sûriyê ne. Bi a min ev ne rast e, şaş e. Kurdistan yek e û sînorên ku li Kurdistanê hatine kişandin ji derveyî îrada kurdan hatiye kişandin. Ew sînorên emperyalîzmê ne.²

—*Ew Celadetê ku îro ji aliyê hemû kurdan ve tête hezkirin, gelo ji Rewşen Xanimê re çawan bû?*

—Ew ne bi tenê mêrê min, lê ew her tiştê min bû. Ew bavê min, birayê min, hevalê min, mamostayê min bû. Ez jî yek ji wan kurda me ku îro kêmasiya tunebûna wî dikişînim.

—*Windabûna vî peyayê bi rûmet çi tesîr li jiyana te kir, ev trajedî çawan çê bû?*

—Mirana wî ez mehû kirim, dinya bi ser min de hilşand. Mesûliyetêke siyasî, civakî û aborî di stûyê min de hişt. Ji xwe dawîhatina jiyana wî ya bi trajedî jî, ji bo başkirin û hebekî bipêşdexistina aboriya xwe bû. Lê nebû, ew kar bû sedema mirina wî.³

—*Çi bû ya ku bû sedema mirina wî?*

—Tacirî, pembo... Em gelekî destteng bûbûn. Ji ber vê yekê rehetî rabû zeviyên hevalekî xwe bi nivî çand, kire pembo. Ji ber kêmbûna avê, wî dest bi kolandina bîrekê kir u navê bîra xwe jî kire “Bîra Qederê”. Ew di wê bîra xwe wer bû û mir. Wî bîra xwe bi destê xwe kola.⁴

Piştî van gotinan Rewşen Xanimê demekê bêdeng ma, kûr kûr fikirî û

¹**armanc** *f* aim, goal; **ava-kirin** to establish; **monarşî** monarchical.

²**bêbextî** *f* disloyalty; **daxwaz kirin** to desire; **şaş** mistaken; **îrade** *f* will.

³**bi rûmet** honored; **tesîr** *f* effect; **mehû kirin** to wipe out; **mesûliyet** *f* responsibility;

⁴**tacirî** *f* commerce; **pembo** *m* cotton; **destteng** poor; **bi nivî** in equal shares; **çandin** to plant; **kolandin** to dig; **wer bûn di** to fall into; **kolan** to dig.

KURMANJI KURDISH

cigarek vêxist. Wilo xuya bû ku wê hê jî ew bûyer ji bîr nekiribû. Min jî nexwest ez zêde bi dû sedemên ku çima “wî bîra xwe bi destên xwe kola” bikevim, min gotin dagerande ser tiştêkî din:¹

—Çi ji xortên kurd yê li Ewrûpayê dikeve serê te? Ew dikarin çi bikin?

—Ger ew bibin yek, ew dikarin her tiştî bikin. Yekîti, divê hûn yekîtiyekê di nava xwe de çêbikin. A niha bi dehan kovar û rojname derdikevin, çira? Ma ger hûn werin ba hev û sê-çar kovar û rojnameyên bi kalîte derxin, ne çêtir e?

Heya ku ez li ba wê bûm, wê ji min re got, got û got. Destê min ji vê mirova gotinxweş, zarşêrîn, zana û rewşenbîr nedibû. Di mêvandariyeke kurt de wê ez hîni pir tiştan kirim, dîrokek ji min re got...²

Sedsaliya Celadet Alî Bedir-Xan

Nûdem, No. 8, 1993

Di 26'ê nîsana 1893'an de, yanî berî niha bi sed salî mizgînî digihîje Emîn Alî Bedir-Xan, ku jê re lawikek çêbûye. Emîn Alî Beg bi vê mizgînî û nûçeya han kêfxweş û dilşa dibe, pêlên evîna dilê wî ya li hemberî jina wî ya çerkez xurt û gur dibin û navê vî zarokê nûçêbûyî dike Celadet, Celadetê biçûk, zarok û neviyê Bedir-Xaniyan, ji dinyayê bêhay, ji sirgun û zehmetiyên jiyanê bêxeber mezin dibe; zarokê esmer, xwînsêrîn, bîaqil û qedirgir jê derdikeve. Rewşa vî zarokî malbatê kêfxweş dike, bîaqilî û giraniya wî dilê bavê wî Emîn Alî Beg fireh dike, hêvî û baweriyeke xurt dide malbat û merivên wî. Bavê wî yê xwende û dinyadîtî, ji bo ku lawê wî yê çeleng li Stenbolê di nava çerxa asîmîlasyonê de asîmîle nebe, ji kultur û zimanê xwe, ji stran û çîrokên xwe yê kurdî bi dûr nekeve û mîna kurdekî xwenas bigihê, ew ji welatê xwe, ji kevnebjêrê kultur û medeniyetê, ji Cizîra Botan, dengbêj û stranbêjên kurd tîne Stenbolê û Celadatê biçûk û jîr bi stran û çîrokên kurdî, bi hest û hîsên kurdî mezin dike. Celadet car caran naveroka

¹**kûr kûr fikirîn** to be lost in thought; **keşîn be dû** to go after; **gotin da-gerandin** to change the subject.

²**yekîti** *f* unity; **bi kalîte** quality (adj); **destê min ji ... nedibû** 'I couldn't get enough of'; **gotinxweş** well-spoken; **zarşêrîn** eloquent; **zana** learned; **mêvandarî** *f* visit; **dîrok** *f* history.

READINGS

stran û çîrokên xwe ji hevalên xwe yê çerkez, ermen, yunan û tirk re dibêje, bi wî temenê xwe yê biçûk kultura xwe bi wan dide naskirin, bal û meyla wan dikişîne ser kultur û zimanê xwe.¹

Celadet di xortaniya xwe de hewesa xwe berdide ser eskeriyê, dixwaze di dibistaneke eskerî de bibe xwedî rutbe û nîşanan û di ordiya Osmanî de têkeve cepheyên. Celadetê ku wê paşê xwe bi hemû hêza xwe ve biavêje meydana kultur û ziman û bibe humanîstekî bêhempa, ji bo çî eskerî bala wî dikişîne û ji bo çî ew dixwaze têkeve dibistana herbiyê, dê u bawî bi xwe jî pê nizanin. Heta tê gotin ku ev biryara wî bêî dilê dê û bavê wî bûye. Lê wî biryara xwe dabû, wî ê bixwenda. Wî biryara xwe bi cih anî, kete dibistana herbiyê, dibistana xwe bi serfirazî qedand û bû zabitekî jîr û jêhatî. Celadetê Zabit di dema şerê cîhanê ê yekemîn de, di ordiya Osmanî de dikeve cephe û ji sînorên Tirkiya îro bi dût dikeve, dihere Qeqqasyayê û li Baku û Tebrîzê dimîne. Lê ordiya wan zêde li ber rûsan xwe nagire û ew împatoriya ku ji Qeqqasyayê bigire heta welatên Balkan bi sedsalan hukumdarî kiribu, hêdî hêdî ji hev de dikeve, ordiyên wê cih bi cih dişikên û ew împaratoriya ku bi sedsalan jiyana xwe domandibû, êdî dimire. Hem împatoriya Osmaniyan dimire, hem jî tu nemabû ku Tirkiyeya îro jî ji navê rabûya. Lê di bin serokatiya Mustafa Kemal û bi alîkarî û piştgiriya kurdan, şerê bi gotina tirkan “xelasiyê” tê dayin u welat ji bin destê bi gotina tirkan “dagirkeran” derdikeve, piştî kongreyên Erzerom û Sîwasê bingehê Cumhûriyeta îro têtê avêtin û ew roj ev roj e îdeolojiya avakirê cumhûriyetê Mustafa Kemal “Kemalizm” dibe mîna vîrusekê û dikeve laş û mêjiyên bawermendê vê îdeolojiyê. Digel ku ev heftê sal in di ser avakirina Cumhûriyetê re derbas bûye jî, hê ji vê nexweşiya han re tu derman nehatiye dîtin, serê bijîşk û opera-

¹**sedsalî** *f* centennial; **nîsan** *f* April; **yanî** i.e.; **mizgîn** *f* good news; **lawik** baby boy; **çê-bûn** to be born; **nûçe** *f* news; **kêfxweş** happy; **dilşa** glad; **li hemberî** toward; **çerkez** Circassian; **gur** powerful; **nevî** grandson; **bêhay ji** unaware of; **sirgun** exile; **zehrmetî** *f* trouble; **bêxeber ji** oblivious to; **esmer** dark-skinned; **xwînsêrîn** delightful; **biaqil** intelligent; **qedirgir** estimable; **giranî** *f* gravity; **dil fireh kirin** to delight; **xwende** literate; **dinyadîtî** experienced; **law** son; **çeleng** handsome; **Stenbol** *f* Istanbul; **çerx** *f* circle; **asîmilasyon** *f* assimilation; **asîmîle** assimilated; **kultur** culture; **stran** *f* song; **çîrok** *f* story; **xwenas** self-aware; **kevnebajar** *m* ancient city; **medeniye** *f* civilization; **dengbêj** singer; **stranbêj** professional singer; **jîr** talented; **hest** *f* feeling; **hîs** *f* emotion; **naverok** *f* contents; **çerkez** Circassian; **ermen** Armenian; **yunan** Greek; **temen** *m* age; **bal û meyl** (*f*) **kişandin** to draw the attention.

KURMANJI KURDISH

torên ku xwestine vê vîrusê bikujin, an çareyekê ji vê nexweşiyê re bibînin, hatiye jêkirin u ev heftê sal in ku gelê kurd ji derdê vê nexweşiya han dinale.¹

Celadet Beg û beşek ji malbata xwe li dijî neheqiyên sîstemê derdikevin û dixwazin ji bo kurdan, ji bo nasnav û welatê wan têkoşînê bidin. Cum-hûriyeta ciwan nikarîbû ev debar bikira, bi rê û metodên nemirovane çûn ser vê malbata bermayên mîrekên Cizîra Botan û gelek ji wan êşandin, kuştin, ji welêt bi dûr xistin, sirgûnî welatên xerîbiyê kirin. Di nava yên sirgûnbûyî de Celadet Bedir-Xan û malbata xwe jî hebûn. Stemkarî û sirgûna kambax ev malbata esilzade û zexim ji hev de dixist, berê wan bi welatên xerîbiyê vedikir. Bavê Celadet Emîn Ali Beg û birayê wî yê mezin Sureya Beg xwe diavêjin welatê xwediyê medeniyetên kevnar Misrê, Celadet û kekê xwe Kamûran Beg jî berê xwe didine Almanayê. Ev mirovên bi disiplîn û xwedî berpirsyar li Almanayê nabin hêsîrên jiyana sirgûnê û tîk naçin, lê bi jîrî dest bi xwendina unîversîteyê dikin, di dersên xwe de gelekî bi serketî dibin û zû xwe dixin çavên mamosteyên xwe û ji bo kurdan dibin mînakên çak û qene. Celadet Beg ji derveyî dersê xwe yê dibistanê jî gelek berhemên cihê cihê dixwîne, li ser tevger, nêrîn û felsefeyê cihê cihê radiweste. Mîna gelek ronakbîrên wê demê ew jî gelekî ji Nietzsche hez dike, cih bi cih di bin tesîra felsefeya wî de dimîne û pirtûka wî ya bi navê “Zerdeşt Wilo Kerem Kir” ji ber serê xwe hilnayne û bi xwe jî dibîne ku ev filosofê Alman yê mezin bê çiqasî di bin tesîra felsefeya pêxember Zerdeşt de dimîne. Piştî wê bi salên dirêj ew ê beşekî biçûk ji pirtûka Nietzsche di *Hawara* xwe de biweşîne û bi wî awayî Nietzsche bi bîr bîne.²

¹**xortanî** *f* youth; **hewes** *f* desir; **eskerî** *f* the military; **rutbe** rank; **nîşan** decoration; **ordû** *f* army; **ceph** front; **bêhampa** unparalleled; **herbiye** *f* war department; **serfirazî** *f* distinction; **zabit** officer; **jîr** hard-working; **jêhatî** assiduous; **Qefqasya** *f* the Caucasus; **rûs** Russian; **împeratorî** *f* empire; **hukumdarî kirin** to rule; **ji navê ra-bûn** to disappear; **piştgirî** *f* support; **xelasî** *f* deliverance; **dayîn = dan; şer dan (dayîn)** to fight a war; **şerê bi gotina tirkan “xelasîyê”** the war of what Turks call “liberation”; **dagirker** founder; **Erzerom** Erzerum; **Sîwas** Sivas; **bawermend** believer; **bijîşk** physician; **operator** surgeon; **jê-bûn** to be excised; **nalîn** to lament.

²**li dijî** againt; **neheqî** injustice; **sîstem** *f* system; **nasnav** *m* culture; **têkoşîn** *f* struggle; **debar kirin** to manage; **nemirovane** unmanly; **bermaye** *f* remnant; **mîrek** petty ruler; **sirgûn kirin** to exile; **kambax** devastating; **esilzade** aristocratic; **zexim**

READINGS

Lê her hişê wî li ser welatê wî ye, her liv û tevgereke ku li welatê wî çêdibe dilê wî şa dike, hêviya wi xurt û qewîn dike. Gava di sala 1925'an de di bin serokatiya Şêx Seîd de li Kurdistanê serhildan çêdibe, hêviyên Celadet Beg xurt dibin, ji bo biserketina şoreşê tiştê ji destê wî tê ew dike. Lê pir naçe, artêşa tirk bi ser serhildanê de digire, serok û birêvebirên serhildanê digirin, bi rê û metodên nemirovane li nava kuçe û kolanên gund û bajarên Kurdistanê gulebaran dikin. Gund û bajarên jî wêran dikin û heta gorî ku carinan kal û pîrên kurdan niha behs dikin, heçê navê wan bi tîpa “Ş” dest pê dike, ew têne kuştin. Gava ordiya tirk ji Kurdistanê vedikişe, li dû xwe gundên wêran, xaniyên xerabe û di nava şewat û dixanê de zarokên sêwî u stûxwar dihêle. Ev bûyera han tesîreke neyînî li Celadet Beg dike, hêviya wî dişikîne, demekê destê wî li kar û xebata siyasî sist dike...¹

Serhildana Şêx Seîd şikest, ew birayên ku bi tirkan re ji bo xelasiya Tirkiyeyê şerê “xelasiyê” kiribûn, ji aliyê birayên xwe yên tirk û musulman ve hatin gulebarankirin, gundên wan hatin wêrankirin, daristanên wan hatin şewatandin. Ev hemû ji bîra Celadet Beg naçin. Ew bi wan bîranînan radizê, bi wan radibe. Gav û saet ew di bîra wî de ne. Ew li riyekê digere. Li riya xelasî û serbixwebûnê. Li riya felatê... Ew bi wî serê xwe yê tijî fikrên têvel berê xwe dide Libnanê, diçe Bêrûdê. Li Bêrûdê kurd gihane hev. An jî rewşa kambax, stemkarî, jiyana sirgûnê ew anîne ba hev. Wan di nava xwe de komeleyek bi navê “Xoybûnê” ava kirine û ew dixwazin tola xwîna şehîdên xwe wergirin, welatê xwe yê ji dest çûye bi paş de bistînin û ji wê jiyana zehmet ya welatên xerîbiyê rizgar bibin, li ser axa welatê xwe bi azadî û xweşî bijîn. Celadet Beg tavilê xwe digihîne vê komeleyê û dibe

strong; **kevnar** ancient; **Mîsr** *f* Egypt; **kek** elder brother; **Almanya** *f* Germany; **berpirsyar** responsible; **hêsîr** captive; **têk çûn** to fail; **bi serketî** successful; **mînak** example; **çak** good; **û qene** at least; **berhem** *m* literary work; **cihê cihê** various; **tevger** *f* activity; **nêrîn** *f* view; **felsefe** *f* philosophy; **ronakbîr** enlightened; **kerem kirin** to speak; **filosof** philosopher.

¹**liv** *f* movement; **dil şa kirin** to gladden the heart; **qewîn** strong; **serhildan** *f* rebellion; **biserketîn** *f* success; **pir naçe** “it doesn’t take long before”; **bi ser serhildanê girtin** to put down a rebellion; **gulebaran kirin** to open fire; **wêran kirin** to lay waste; **heçê** whoever; **tîp** *f* letter; **ve-kişîn** to withdraw; **şewat** *f* conflagration; **dixan** *f* smoke; **sêwî** orphan; **stûxwar** cowed; **li dû xwe hiştin (hêl)** to leave behind oneself; **neyînî** negative; **sist kirin** to weaken.

KURMANJI KURDISH

yek ji endamên wê yê girîng. Hîn wilo sal dibe 1927 û di bin serokatiya Îhsan Nûrî Paşa de, li Agiriyê kurd radibin ser xwe û dixwazin biyaniyan ji welatê xwe biqewirînin. Ev serhildana ku li çiyayê Agiriyê diqewime bi alîkarî û piştgiriya Xoybûnê dibe. Komeleya Xoybûnê tavilê li hev dicivin; axa, serokeşîr, pêşengên civatê li hev dicivînin û dixwazin serhildanê berfireh bikin. Ew xeberê digihînin serokatiya serhildanê û bi wan didin zanîn ku ew ê ji milê Sûriyê de li tirkan bixin û bi wî awayî serhildanê fireh bikin û bikin berxwedaneke Kurdistanê. Lê tirk bi artêşeke xurt, bi tanq û top û balafiran digirin ser Agiriyê û çî benderuh dikeve ber wan, ew dikujin. Serokê serhildanê Îhsan Nûrî Paşa xwe dide alî, diçe Îranê û piştî bi salan di nava tenêtiyê û bêdengiyê de, bi hesreta welêt çavên xwe digirin û ji vê dinyayê koç dike.¹

Ev şikandina han jî dilê Celadet Beg bêhawe dişikîne, heta tê gotin ku piştî wê baweriya wî bi siyasetê sist dibe, ew xwe bi hemû hêza xwe davêje meydana kultur, ziman û edebiyata kurdî. Ew dibîne ku piştî şikestina serhildan û liberxwedanên kurdan, kurd ji aliyê moral ve jî dişikên û ji tirsê karbidestên Cumhûriyeta Tirkiyeyê ew ji ziman û kultura xwe bi dûr dikevin, dibin biyaniyên xwe. Ew têdigihîje ku piştî nifşekî du nifşan dê gelek kurd asîmîle bibin, ji xwe û ji nasnava xwe bi dûr bikevin û dê bi wî awayî navê kurd û Kurdistanê ji ferheng û nexşeyên cîhanê bête maliştin. Ji bo ku ew pêşî li vê yeka han bigire, ew tavilê dest diavêje alfabeya xwe, ya ku wî di salên 1919'an de nivîci hiştibû û wê li ser hîmê alfabeyên latînî durust û têkûz dike. Ji bo ku ew bikaribe alfabeya xwe di nava kurdan de belav bike, zimanê kurdî yê nivîskî bi wan bide zanîn, ew biryara derxistina kovarekê dide û navê kovara xwe dike HAWAR. Ew hejmara pêşî ya Hawarê di panzdehê gulana 1932'de derdixe. Di pêşgotina hejmara pêşî ya kovarê de,

¹**daristan** *f* forest; **bîranîn** *f* memory; **razân (razê)** to go to sleep; **serbixwebûn** *f* independence; **felat** *f* freedom; **têvel** various; **Bêrûd** *f* Beirut; **komele** *f* society; **xoybûn** *f* selfhood; **tol (f) wer-girtin** to take revenge; **xwîn** *f* blood; **şehîd** martyr; **bi paş de standin (stîn)** to get back; **rizgar bûn ji** to be delivered from; **tavilê** at once; **endam** member; **girîng** important; **hîn** still; **biyanî** foreigner; **qewirandin (qewirîn)** to drive out; **qewimîn** to take place; **li hev civîn** to move together; **berfireh kirin** to expand; **mil** *m* side; **berxwedan** *f* resistance; **tanq** *f* tank; **top** *f* cannon; **çî benderuh** like wild animals; **xwe dan alî** to retreat; **tenêti** *f* isolation; **bêdengî** *f* silence; **hesret** *f* yearning; **dinya** *f* world; **koç kirin** to decamp.

READINGS

di derheqa armanca kovarê de wilo dibêje: “*Hawar dengê zanînê ye. Zanîn xwe nasîn e. Xwe nasîn ji me re rêya felat û xweşiyê vedike. Her kesê ko xwe nas dike, dikare xwe bide nas kirin. Hawara me berê her tiştê heyîna zimanê me dê bide nas kirin. Lewma ko ziman şerta heyînê a pêşîn e.*”¹

Ew wî zimanê ku li ber mirinê ye jîndar dike, dixwe warê nivîsandinê û bi wê yekê şerta heyîna kurdan a pêşî diyar dike.²

Ji bo ku kovara wî di çarçoveyê teng de nemîne, nebe malê grûp, partî, an jî bi tenê îdeolojiyê, lê belê ew bibe malê hemû kurdan, dengê hemû kurdan, ew dîsan di pêşgotina hejmara pêşî ya Hawarê de weha dibêje: “*Hawar ji niha û pê ve bi her tiştê ko kurdanî û kurdîtî pê bendewar e, dê mijûl dibe. Tinê siyaset jê dûr e, xwe naêxe siyasetê. Hawarê siyaset ji civatên welatî re hiştiye. Bi siyasetê bila ew mijûl dibin. Em jî di warê ziman, hiner û sinhetê de dê bixebitin.*”³

Û ew li ser ya xwe dimîne. Ew mîna ronakbîrê kurd, bi her tiştê ku hemû kurdan eleqeder dike ve mijûl dibe, lê xwe tenê bi nêrînekê, an jî bi îdeolojiyê ve girê nade, heta dawîya jiyana xwe, ew Kurdistanî dimîne. Lê ez bawer dikim gava ew dibêje ku ew ê bi siyasetê ve mijûl nebe, ne ku ew ji rastiya Kurdistanê direve, hebe tune be, ew naxwaze xwe bi rêxistinê ve girê bide. Ger wî bi hemû awayî destê xwe ji siyasetê bikişanda, wî ê hewcedariya ku ew nameyê dirêj ji Mustefa Kemal Atatürk re bişîne, nedîta. Erê, ew di sala 1933’an de, yanî piştî weşandina kovara xwe bi salekê û piştî avakirina Cumhûriyeta Tirkiyê bi deh salan di bin navê “*Ji Reîsî Cumhûrê Tirkiyê Xazî Mustefa Kemal Paşa re Nameyê Vekirî*” nameyê dirêj dişîne. Ew wê nameya xwe bi munasebeta bîranîna deh-

¹**bêhawe** unparalleled; **meydan** *f* field; **liberxwedan** = *berxwedan*; **karbidest** authority; **nifş** generation; **nasnav** *f* culture; **ferheng** *f* dictionary; **nexşe** *f* map; **cîhan** *f* world; **malîştin (mal)** to rub out; **alfabe** *f* alphabet; **durust kirin** to make; **têkûz kirin** to arrange; **nivîskî** written; **gulan** *f* May; **armanc** *f* aim; **heyîn** *f* existence; **şert** *f* condition; **a** = *ya*.

²**li ber** on the verge of; **jîndar kirin** to revivify; **war** *m* arena; **diyar kirin** to make clear.

³**çarçove** *f* framework; **pêşgotin** *f* preface; **ji niha û pê ve** from now on; **kurdanî** *f* Kurdishness; **kurdîtî** *f* Kurdishness; **bendewar bi** connected to; **tinê** (= *tenê*) only; **êxistin (êx)** = *xistin*; **civat** *f* social group; **bila...dibin** ‘it’s all right if they are’; **hiner** *m* art; **sinhet** *f* craft.

KURMANJI KURDISH

saliya Cumhûriyetê û efûya giştî, ku Cumhûriyetê soz dabû, dişîne. Celadet Beg di vê nameya xwe ya dirêj de, ku paşê mîna pirtûkekê çap dibe, bi ilmî rexneyan li Mustafa Kemal digire û wan ji bo sozdayina wan derewîn derdixîne. Herweha ew di nameya xwe de li ser kurdan, li ser nasyonalîzma tirkan radiweste û bi metodên lîngwîstîk mînakan ji zimanê kurdî dide. Ew di wir de dide xuya kirin, ku kurd ne tirk in û ew xwediyên kultureke cihê, zimanekî cihê û miletekî cihê ne.¹

Em vegerin ser Hawarê. Dema ku Celadet Beg dest bi weşandina Hawarê û belavkirina alfabeya xwe dike, hejmara kurdên xwende kêr e, çî bigire tune ye. Lê, çend xortên din ên serwextî, ku ew jî ji ber gelek sedeman mec-bûr mabûn, ku welatê xwe terk bikin û koçî binxetê bikin, digihên Celadet Beg û bi alîkarî û teşwîqên Celadet ew dibin xwediyên navên mîna Qedrican, Nûredîn Zaza, Osman Sebrî, Cegerxwîn...

Gava min di hevpeyvîneke bi Osman Sebrî re, pirs ku wî “kengî dest bi nivîsandinê kiriye” kiribû, wî gotibû ku wî bi xêra Celadet Beg dest bi nivîsandina kurdî kiribû û ku ne ji Celadet Beg bûya, wî nizanibû ku zimanê kurdî zimanê nivîsandinê ye an na. Herweha Nûredînê xort jî deydarê Celadet Bedir-Xan e. Tê gotin ku her tim Celadet Beg Nûredînê xort dipesinand û ji bo teşwîqkirina nivîsandinê ew beramberî Anton Çexov dikir.²

Çexov bi xwe jî di dema xwe de xort dipesinandin, ew teşwîqê nivîsandinê dikirin û gelek caran bi wan dida zanîn ku ew ê bi nivîsandina berde-wam bibin nivîskarên mezin û navdar. Mîrov wê nefsbîçûkahî û ruhiyeta teşwîqê di Celadet Bedir-Xan de jî xweş dibîne. Ji bilî navên mîna Qedrican, Osman Sebrî, Nûredîn Zaza û Cegerxwîn; ger zarokê, şivanekî an jî xwendevanekî jê re nameyek bişanda, wî tavilê ew name di Hawarê de di-

¹**eleqeder kirin** to concern; **Kurdistanî** Kurdistanian, proponent of a united Kurdistan; **rêxistin** *f* organization; **hewcedarî** *f* necessity, need; **reîsî cumhûrê** president of the republic; **xazî** ghazi; **munasebet** *f* occasion; **bîranîn** *f* remembrance; **efûya giştî** general amnesty; **soz dan** to promise; **rexne** *f* criticism; **sozdayin** *f* promise; **derewîn** false; **der-xistin** to take to task; **mînak** *m* example; **cihê** different, separate; **milet** *m* nation.

²**serwext** knowledgeable; **hevpeyvîn** *f* conversation; **pirs** (*f*) **kirin** to ask a question; **bi xêra** thanks to; **ne ji ... bûya** were it not for; **deydar** indebted; **her tim** always; **pesinandin** to praise; **teşwîqkirin** *f* encouragement; **beramberî ... kirin** to compare to; **Anton Çexov** Anton Chekhov.

READINGS

weşand, pesnê wan dida û ew jî mîna nivîskarên Hawarê dinavandin.¹

Em dibînin, ji roja ku Celadet biryara xwe daye ku ew ê bi ziman û kultura kurdî dakeve, ew pê dadikeve, bi xebat û fedekariyên xwe yên şexsî ji me re bingehê zimanê me yê ku biyaniyê nivîsandinê bû dihêle.²

Wek me li jor jî qal kiribû, gava Celadet Beg dest bi weşandina kovara xwe dike, hejmara kurdên xwende kême, ji xwe hejmara kurdên ku bikaribin bi kurdî bixwîne tune ye. Lê ew yeka han wî bêhêvî nake. Tunebûna xwendevanan wî dîlşikestî nake û destê wî li karê wî sist nake. Wî xwe bi xwe digot: “Ger xwendevanên kurdî tunebin sedemê wê hene.” Sedemên wê xuyabûn. Kurdistan serbixwe nebûbû, erdên Kurdistanê yên rizgarkirî tunebûn, zimanê kurdî nebûbû zimanê nivîsandin û perwerdiyê. Rastiya welêt û rastiya miletê wî ji wî ve xuya bû. Loma wî pir bi sebir, lê bi enerjiyeke bêhawe dixwest ku zimanê kurdî têxe warê nivîsandinê û bi wê yekê kurdan bike xwedî nasnav û şexsiyê.³

Di sala 1987’an de gava ez li mala xanima wî Rewşen Bedir-Xan bûbûm mêvan û min pirsra ku Celadet Beg çawan Hawar derdixist, jê kiribû, wê ev bersiva han dabû min: “Şev û roj li rehetî tune bûn. Gav û saet kaxezin di dest de bûn, dixwend, rast dikir, diçirand, dîsan ji nû ve dinivîsand. Hawara wî mîna zarokeke wî bû. Her ku hejmareke nû ya kovarê derdiket, ew mîna zarokê dilşa dibû. Lê hemû bar di stûyê wî de bû. Ew gelekî pê re diwestiya. Di mehên destpêkê de ez nikaribûm jê re bibûma alîkar, lê paşê gava ez hîni rêzkirin û ambelajê bûm, min karê wî hebekî hêsan kir.”⁴

Ez baş bi tîraja Hawarê nizamim, lê tiştê ku Rewşen Xanimê ji min re behs kir, wê tîraja wê ne ewçend bilind be, wê li dor çend sed libî be.

¹**berdewam** constant; **nefsbiçûkahî** *f* modesty; **ruhiyet** *f* spirit; **şivan** shepherd; **pesin** *m* praise; **navandin** to name, call.

²**fedekarî** *f* self-sacrifice; **şexsî** personal; **bingeh** (*m*) **hiştin** (**hêl**) to lay a foundation; **biyaniyê** a stranger to.

³**li jor** above; **qal kirin** to say; **bêhêvî kirin** to make despair; **dîlşikestî kirin** to discourage; **rizgarkirî** liberated; **perwerdî** *f* education; **rastî** *f* truth; **bi sebir** patiently; **bêhawe** extraordinary; **tê-xistî warê** to establish as an area of; **şexsiyê** *f* personality.

⁴**mêvan** guest; **gav û saet** at all times; **kaxez** *f* paper; **rast kirin** to correct; **çirandin** to tear up; **stû** *m* neck; **hîni ... bûn** to learn; **rêz kirin** to arrange; **ambelaj** *f* packaging; **hebekî** a little bit.

KURMANJI KURDISH

Piraniya wê li nava kurdên binxetê, yanî kurdên Sûriyê dihate belav kirin, çend lib digihîştin Tirkîyeyê, çend lib digihîştin Iraqê û ez ne şaş bim çend lib jî digihîştin Îranê. Lê ew çend libên ku digihîştin wan welatan jî li hemû hezkirên zimanê kurdî belav dibûn. Ji ber vê yekê ye ku em di kovarê de li gelek navên kurdên başûr rast tên. Yanî kovar di nava kurdên her welatî de bûbû pireya hevdunasînê. Di kovarê de mirov ji bilî kurmancî li zaravayê soranî jî, lê bi alfabeya latînî rast tê. Wilo xuya dibe ku di wê demê de bi fermî destûra zimanê kurdî li wan welatan hatibûya dayin û hejmara kovar û rojnameyên kurdî zêdetir bûya, em ê îro ji problema alfabeyên erebî û latînî xelas bûbûna û wê mîna ku di Hawarê de jî belav bûbû, hem kurmanciya jêr, hem jî kurmanciya jor bi alfabeya latînî bihata nivîsandin û wê ferqiyeta herdu zaravayên kurdî yên mezin hêdî hêdî hindiktir bibûya. Wek tê zanîn, Hawar li welatekî ku alfabeya erebî dihate bikaranîn, bi alfabeya latînî derdiket. Em wê tesîra Hawarê û xwediye wê Mîr Celadet Alî Bedir-Xan îro jî dibînin. Îro di nava kurdên me yên Sûriyê de yên ku kurdî bi alfabeya erebî dinivîsînin, çî bigire tune ye. Digel xwendina wan bi erebî ye, digel ku ew di dibistanan de hînî alfabe û nivîsandina erebî dibin jî, dîsan ew xwe hînî alfabeya zimanê xwe ya latînî dikin u îro bi sedan nivîskar, bi çendan kovar û pirtûkên kurdî ji aliyê kurdên me yên Sûriyê ve têne derxistin. Ev yeka han bivê nevé ji tradisyona Celadet Bedir-Xan û bi xêra kovara wî Hawarê dibe.¹

Û tiştê ku Celadet Bedir-Xan jê ditirsiya, bi serê kurdê Tirkîyeyê ve hatiye. Piştî şikandina serîhildan û berxwedanên kurdan, tirk bi metodin ji mirovatiyê dûr çûne ser kurdan, ew êşandin, girtin, bi dar ve kirin, zimanê wan li wan qedexe kirin û dema ku Celadet Beg kovara xwe li Şamê derdixist, ji bo her gotineke kurdî li Tirkîyeyê cezayê peran dihate dayin, ji cezayê peran zêdetir, pirê caran cezayên bi salan heps dihate dayin. Piştî nivîşkî, kurd di ber çerxa polîtîkaya asîmîlasyonê ya tirkan de heliyan, ji zimanê xwe bi dûr ketin. Ger car caran di hin cihan de çirûskin pêketibin jî,

¹**tîraj** *f* print run; **behs kirin** to discuss; **lib** *m* copy; **binxet** *f* south of the border, i.e. Syria; **şaş bûn** to be surprised; **rast hatin li** to come across; **hevdu-nasîn** to know each other; **ji bilî** aside from; **fermî** formal; **destûra ziman** grammar; **jêr** lower; **jor** upper; **ferqiyet** *f* distinction; **çî bigire** practically.

READINGS

dewlet bi xurtî çûye ser wan, bi girtin, lêdan û îşkencê dengê wan birîne.¹

Em dibînin ku ew tesîra han ji ruhiyeta Kurdên Tirkîyeyê derneketiye, şoreşger û têkoşerê kurd, ku di ber Kurdîstana pîroz de serê xwe didin, ji bo bidestxistina zimane kurdî bi salan di zîndanên de radizên, lê ew bi xwe hewl nadin ku bi zimane xwe binivîsînin, bi zimanê xwe bixwînin, bi zimanê xwe bifikirin. Ez carinan ji xwe re difikirim, ku em kurd tenê mehekê tirkî protesto bikin (di vir de mexseda min ne ew e ku divê em li dijî tirkî bin, ez bawer im tirkên bi rastî dilxwazên kurdan jî wê li dijî biryareke wilo dernekevin) kovar û rojnameyê xwe bi kurdî derxin, kovar û rojnameyê bi tirkî nekirin, li dikan û çayxanên xwe bi kurdî bipeyivin, li mehkemeyan bi kurdî îfadeyên xwe bidin, yanî bi kurtayî di her warê jiyane de bi kurdî bipeyivin û bi kurdî binivîsînin. Erê, tenê mehekê. Ez bawer im bi cihanîna biryareke wilo jî wê ne ewçend zehmet be. Hingî em ê bibînin ku wê çawan cih li dewletê teng bibe, dinyaya ku pîrsa me bi terorîzmê ve girê dide, wê çawan li bin guhên hev bikeve. Gava ez van çend rêzan dinivîsînim, ez di bin tesîra tevgera Mahatma Gandî de dinivîsînim. Gandî ji xelkê Hindîstanê daxwaz kir, ku ew kincên îngilîzan li xwe nekin, tiştên wan nekirin. Ê xelkê wilo kir. Bi wê biryara hindîyan gelek fabrîkayên îngilîzan çûne îflasê, darbeyeke mezin ya ekonomîk li îngilîzan ket û biryareke wilo bû sedema dawîhatina împaratoriya Birîtanya ya li Hindîstanê.²

Lê îngilîzan zimanê hindîyan qedexa nekiribûn. Ger îngilîzan ziman û nasnava hindîyan qedexa bikirana, mirov texmîn dike, ku dê Gandî li hemberî bûyereke wilo, xelkê hindî vexwenda protestokirina zimanê îngilîzî.³

Bi a min biryareke wilo ji bo me çekeke mezin e. Bi biryareke wilo hem em ê bikaribin hebûna xwe bidine îspatkirin, hem em ê bikaribin hebûna zimanê xwe bidine îspatkirin, hem em ê mehkeme û daîreyên resmî yê tir-

¹tirsîyan ji to be afraid of; mirovatî *f* manliness, chivalry; qedexa kirin to ban; ceza *m* penalty; peran heavy; heps *f* imprisonment; nivş generation; çerx *f* grindstone; polîtîka *f* policy; heliyan to melt away; çirûsk *f* spark; pê-ke^{ti}n to catch (fire); lê-dan to beat; îşkence *f* torture; deng (*m*) birîn to silence.

²şoreşger revolutionary; têkoşer combatant; zîndan prison; hewl dan to struggle; protesto kirin to boycott; mexsed *f* intention; dikan *f* shop; mehkeme *f* court; îfade *f* testimony; rêz *f* line; çûne îflas to go broke; darbe *f* blow; dawî-hatîn to come to an end; împaratorî *f* empire.

³texmîn kirin to guess; li hemberî in opposition to; ve-xwendin to call for.

KURMANJI KURDISH

kan mecbûrî wergeêran bikin, hem em ê tîraja kovar û rojnameyên tirkan li Kurdistanê û li Tirkiyeyê bixînin, hem jî em ê dawîanîna polîtîkayeke ku heftê sal in li ser înkariya miletê me hatiye avakirin, bînin.¹

NÛREDÎN ZAZA

[Dr. Nûredîn Zaza, navê wî yê rast Yûsuf e. Ew di 1919'an de li Madenê (Paxir-maden) hatiye dinê û roja 7'ê Çiriya Pêşî sala 1988'an, saet di 6.30 de li nexweşxaneyêke Lozanê, ji ber nexweşîna qanserê çavên xwe ji dinya jîndar girtine. Piştî dilovaniya vî rewşenbîrê hêja, bi daxwaziya malbata wî û bi beşdarbûna gelek heval û hogirên wî yên perwer, roja 11'an, eynî meh, laşê wî bi merasîmeke şîndar birine û sipartine Goristana Şehîdan ya li Lozanê.²

Nivîskarê bi nav û deng Dr. Nûredîn Zaza, zaroktiya xwe li Kurdistana Bakûr bihurandiye. Ew, piştî rûxandina agirê Şoreşa kurd ya bi serokatiya Şêx Seîd, bi kekê xwe Dr. Nefiz re çûye Binxetê (Sûrî). Hêj di çaxê xortaniya xwe de, wî ciyê xwe li nav tevgerên welatparêz girtiye û ji bo doza azadiya welêt şixuliye. Herweha wî gelek nivîs di kovara *Hawar* û *Ronahî* de jî weşandine.³

Xurşîd

Xurşîd dewlementirê gund bû. Xortekî bi bejn û bal, çeleng û giran bû. Rojekê li ber melayê gund rawestiya û gotê:

—Kurekî min çêbû; jê re navekî şîrîn ji te dixwazim.

Mela hinekî ma, paşê serê xwe rakir û got:

—Bila navê wî Cemşîd be!

—Wek navê min e, û di gund de navekî bi tenê ye, ji xwe min jî ev

¹**çek** *f* weapon; **îspat-kirin** to prove; **daîre** *f* bureau; **resmî** official; **mecbûrî ... kirin** to force to have; **wergêr** translator; **dawî-anîn** to put an end to; **înkari** *f* denial.

²**Çiriya Pêşî** October; **nexweşxane** *f* hospital; **Lozan** Lausanne; **nexweşîn** *f* disease; **qanser** *f* cancer; **çavên xwe girtin ji** to close one's eyes to; **dinya jîndar** the world of the living; **dilovanî** *f* affection; **hêja** worthy; **perwer** close (friend); **eynî** the same; **laş** *m* corpse; **merasîm** *f* ceremony; **şîndar** mourning; **sipartîn** to entrust; **goristan** *f* cemetery; **şehîd** martyr.

³**nivîskar** writer; **bi nav û deng** renowned; **rûxandin** *f* destruction; **agir** *m* fire; **kek** elder brother; **hêj** already; **çax** *m* time; **welatparêz** patriotic; **doz** *f* cause; **azadî** liberty.

READINGS

dixwest.¹

—Here bi arikariya Xwedê kurê te ji bo te û ji bo millet baş be.

Xurşîd, piştî ko spasê xwe ji melê re pêşkeş kirin, derket û bi dilgeşî çû mal.²

Piştî şanzde salan rojekê Xurşîd dîsa çû cem mela, wek berê xurt û xweşik bû. Mela jê pirsî:

—Dîsan çi ye, mirza Xurşîd?

—Îsal kurê min Cemşîd xwendina xwe bir serî û di nav hevalên xwe de ê pêşîn derket. Min dive îro jê re mewlûdekê bidim xwendin. Ez hêvî dikim tu îşev xwe biêşînî bêî mala me û bi dengê xwe ê şîrîn vê mewlûdê ji me re bixwînî.

—Cemşîd hêja ye, ezê jê re mewlûdekê bi kurdî bixwînim.³

Heşt salên din borîn. Xurşîd dîsa rojekê bi çend mirovan ve li pêş mela rawesta. Mela lê nêrî û got:

—Tu her roj xurtir dibî, di rûyê te de nîşanên xortaniyê û jiyînê dixwiyên. Ev jî çi ye?

—Bê derd im seyda, çima pîr bibim?

—Min divê tu her we bî. Lê bêje dîsa çi ye?

—Min ji kurê xwe re keça camêrekî xwestiye, dewlemend e, pir pere xwest. Lê kurê min yek e û li ber dilê min biha ye. Jî kerema xwe mehra wan bibire.

Mela mehîr birî û ew pîroz kirin.⁴

¹dewlemen rich; **bi bejn û bal** tall; **çeleng** good-looking; **giran** grave, serious; **bila...be** let it be; **ji xwe min jî ev dixwest** 'it's just what I wanted.'

²**arîkarî** (= *alîkarî*) *f* help; **spas** *m* gratitude; **pêşkeş kirin** to offer; **dilgeşî** *f* happiness.

³**îsal** this year; **serî birin** to complete; **mewlûd** *f* a poem celebrating the birth of the Prophet, traditionally recited at festive occasions; **hêvî kirin** to hope; **xwe êşandin** to trouble oneself; **hêja** worthy.

⁴**borîn** to pass (of time); **xuyan** (*xwiyê*) to appear; **min divê** it is necessary for me, I trust (+ subj.); **we** = **weha** thus; **camêr** gentleman; **biha bûn** to be valuable; **mehr**

KURMANJI KURDISH

Piştî çend heftan Xurşîd û Cemşîd li ser keştike piçûk di golekê da diçûn bajêr, ji bo kirîna cilên bûk û zavê. Ava golê bê pêl bû, di meha gulanê de bûn. Doralîyên golê bi kulîlk û hêşinayiyê xemilandî bûn. Xurşîd li kurê xwe dinêrî û xwe bextyartirê dinê dizanî. Cemşîd wek di xewnekê de bû. Bi zendên xwe ên xurt, destikên keştiyê zû dilivandin û keştî li ser avê dişemitand. Lê carna xwe ji bîr dikir, eqlê wî diçû cihên din.

Ji nişkê ve destikeke keştiyê ket avê. Cemşîd zû vegeerî ser û destê xwe dirêjî wê kir. Di wê gavê da destê wî ê din jî, ji keştiyê şemitî û xwe ne girt, ket avê.¹

Lê Cemşîd melevanî ne dizanî. Bi carekê di avê de winda bû. Derket û kir hawar. Bavê wî dest avêt ê, lê ne gihayê. Cemşîd li ber çavên bavê xwe çû bin avê û nema bi ser ket.

Xurşîd bi çavên xwe bawer ne dibû û li benda derketina kurê xwe dima. Lê ji çend piqpiqokên avê pê ve tişteke xuya ne kir.

Xurşîd sê roj û sê şevan di wî cihê da ma. Roja sisiyan laşê kurê xwe ê nepixî da pišta xwe û bir mal, sibetirê ew veşart.²

Piştî salekê bi şev li deriyê melê dan.

Derî vebû. Melê li pêş xwe mirovekî dirêj, kal, porsipî u piştixwar dît. Berê ew nas ne kir. Paşê melê kûr nêrî û got:³

—Ma tu ne Xurşîd î, vê nîvê şevê te xêr e?

—Belê, ez im, hatime tişteki bi navê kurê xwe Cemşîd bidim te, ji bo

(f) **birîn** to conclude a marriage contract; **pîroz kirin** to congratulate.

¹**keştî** *f* boat; **gol** *f* lake; **bûk** bride; **zava** (obl *zavê*) groom; **pêl** wave; **gulan** May; **doralî** circumference; **kulîlk** *f* wild flower; **hêşinayî** *f* greenery; **xemilandî** adorned; **bextyar** happy; **zend** *m* forearm; **destik** *m* oar; **livandin** to row; **şemitandin** to make slide; **eql** *m* mind; **ji nişkê ve** all of a sudden; **gav** *f* moment; **şemitîn** to slip.

²**melevanî** *f* swimming; **hawar** (*f*) **kirin** to cry for help; **nema** not again; **bi ser ketin** to come up; **man di benda** to wait for; **piqpiqok** bubble; **laş** *m* body; **nepixî** swollen; **sibetirê** the next morning; **ve-şartin** to bury.

³**li derî dan** to knock on a door; **kal** old, aged; **porsipî** white-haired; **piştixwar** hunched-over; **berê** at first; **nas kirin** to recognize; **kûr nêrîn** to look closely.

READINGS

xwendina zarokên gund ên belengaz.

Xurşîd rabû, kîsek pere danî ser masê. Mela got:

—Ev pere pir in pir.

—Belê, îro min nîvê zeviyên xwe firotin. Cemşîd dixwest bi destê xwe ji milletê xwe re qencyên mezin bike, lê Xwedê ne hişt. Niha ez deynê wî didim.¹

Melê destê wî girt û bi dengekî nerm gotê:

—Cemşîd kurekî baş bû. Xwedê rehma xwe lê bike. Lê dinêrim tu pir li ber dike. Ew tişt li min jî qewimî. Were, emê hejkirina xwe bidin zaroyên gund û ji wan, xortên xwenda, xurt û hêja bînin pê.

Xurşîd li ser gotina melê hinekî pêjin piştê serê xwe rakir û li melê nêrî. Di çavên wî da ronahiyeke dijwar hebû. Xurşîd dile xwe da bû zaroyên gund.²

Xurşîd malê xwe, mela zanîna xwe dabûn millet. Piştî şanzde salan di gund da daweta çil xortên hêja, xwenda û milletperwer çêdibû û Xurşîd tê de bi serê sergovendê girtibû.³

Gulê

Gundî di mêvanxana Reşo de rûniştî bûn û daxaftin. Dijmin ji gund bi tenê qonaxakê dûr bû, nixta gundê Şadiyan di nêzik de wê biketa axa bav û kalan.

Herkes diponijî, li çarekê digeriya.⁴

¹**belengaz** poverty-stricken; **ra-bûn** to stand up; **kîs** *m* bag; **pere** *m* money; **danîn** (= *da-anîn*) to set down; **zevî** *f* field; **firotin (firos)** to sell; **millet** *m* nation, people; **qenci** *f* charitable act; **deyn** (*m*) **dan** to pay a debt.

²**nerm** soft, gentle; **rehm** (*f*) **kirin li** to have mercy on; **(li) ber ketin** to feel sad; **qewimîn** to happen; **hejkirin** (= *hezkirin*) *f* wish, desire; **zaro** child; **xwenda** literate; **anîn pê** to produce; **pêj(i)n** *f* feeling; **piştê** then; **ronahî** *f* brightness; **dijwar** hard.

³**mal** *m* property; **dawet** *f* festive occasion (here, graduation ceremony); **miletperwer** nationalist(ic); **bi serê sergovendê girtin** to lead a Kurdish dance line.

⁴**mêvanxane** *f* reception room; **axaftin** to speak; **qonax** *f* one day's distance; **nixt** *f* edge; **di nêzik de** soon; **bav û kal** forefather; **ponijîn** to be engrossed in thought;

KURMANJI KURDISH

Ezman girtî bû; bandevêkê ji reşiya şevê re hîn bêtir tirs dida. Di vê gavê de derî bi şidet vebû; qiralê çiyar, Qoçoyê Pola, bi heşt mirovên xwe ve ket hundir. Cilên wan şil bûn; av di tîfingên wan re dihate xwar. Gundiyar gîşa da ber qîran: “Polayê kurd, sergevazê çiyayên Kurdistanê, fermo!”¹

Lê Qoço rûnenişt; di nîvê odê da ma û wek serdarekî bi dengêkî xurt û gur gote wan: “Gundîno! Ev panzde sal in ko ez gunehan dikim. Xelkê dikujim. Xerabiyê dikim. Stranên min di van rêlên rojnedîtî de hatin gotin, lê ji dihî vir da ji devê tu kesî dernakevin. Belkî ji bo me hemiyan, ev şev, li ser axa welêt şeva me a dawiyê be. Ji bo avêtina gunehên xwe ji ser xwe min sond xwariye ko dijmin ji welêt derêxim.”²

Sorahiya rivîna agirê êzingan di tîfîkê de li dîwaran dihejiyan. Pola li dora xwe dinêrî. Çavên wê diçirîsîn. Çil gundî tev de rabûn û gotin: “Em jî sond dixwin, em jî bi te re ne, pilingê kurd!”³

Di wê gavê de, ji nişkê ve derî vebû, jinikeke zirav, narîn û şîrîn, wek pelekî dara bîşengê li ber bayî ket hundir û got: “Ez jî bi te re me; ez jî mêrê pola!”

Gundiyar gîşan bi dengêkî weke ken kir qîr: “Gula qehbik! Gula bê namus!”⁴

Gulê ji gund bû. Berî çend salan bavê wê bi zor ew da bû yekî. Gulê rojekê mêrê xwe kuştî bû, ketibû pê Qoço û li serê çiyar pê re digeriya. Gundiyar bi çavekî nebaş lê dinêrîn, her gav jê re dijûn dikirin û deriyên

çar *f* remedy.

¹**ezman girtî bû** ‘the sky was overcast’; **bandev** *f* summit; **reşî** *f* blackness; **hîn bêtir** even more; **şidet** violence; **qiral** king; **şil** wet; **qîran** shout; **sergevaz** (*sergevez*) pride; **fermo** (impt.) please (come in).

²**serdar** commander; **xurt û gur** strong; **gunehan kirin** to sin; **xerabî** *f* harm; **rêl** *f* forest; **rojnedîtî** that has never seen the light of day; **sond** (*f*) **xwarin** to swear an oath; **avêtina gunehên** expiation for sins; **der-êxistin** (= *der-xistin*) to drive out.

³**sorahî** *f* redness; **rivîn** *f* flame; **êzing** *m* firewood; **tîfîk** *f* bellows; **hejiyan** to tremble; **çirîsîn** to sparkle; **tev de** altogether; **piling** tiger.

⁴**zirav** slender; **narîn** delicate; **şîrîn** pretty; **pel** *m* leaf; **dar** *f* tree; **bîşeng** *f* weeping willow; **mêr** man; **pola** *m* steel; **gîşan** all; **ken** laughter; **qîr kirin** to shout; **qehbik** *f* harlot; **bênamus** dishonorable.

READINGS

xwe her gav tê digirtin. Ji tirsê Qoço ne bûya belkî ew dikuştin. Lê, ne tehqîra gundiyan, ne jî tajanga Qoço ji Gulê re ev re nedida berdan. Gava Qoço ew dida ber tajanga, Gulê digotê: “Li min xe, pilingê min! Li min xe! heya destê te biweste! Tu jîna min î! Ez goriya te me. Bê te ez nabim!”

Di çiyân de bi Qoço re ger, di şikeftan de raketin, di berfê de qufulîn, jê re bextyariyeke mezin bû.¹

Wê şevê Gulê dîsa digirî, lê îcar ne ji êşa tajanga Qoço ya ko wek marekî xwe li bejna wê a zirav dipêçand. Xew, qet ne diket çavên wê. Dijmin dê biketa welêt... Rojên geşî ji bo wan ne diman. Her tişt dibû xeyal. Dengê topên dijmin gelek nîzik dihatin bihîstin... Çiyayên Qoço ên serbest diketin destê dijmin... Jina gund a pîs li ser vî halî bi girîn difikirî. Li çara xelasbûnê digeriya. Divî bû ko gundê xwe, welatê xwe, çiyayê xwe û serbestiya pilingê xwe “Pola” ji dijmin biparêze. Ji nişkê ve rabû. Tiştêk hatibû bîra wê. Xencereke bi şiv girt. Ji şikeftê derket. Riya aliyê dijmin girt û winda bû.²

Qoço, bi çil gundiyan xort û mêrxas ve li pêş dijmin kemîn girti bûn. Hingûra şevê bû. Li ser çiyayê bilind, nivreş heyveke sor bi dilekî şikestî hêdî hêdî hildihat. Dengê topan hati bû birîn. Pola çavê xwe li ser çiyayên xwe, li ser warên xwe geran û bi keser li wan nêrî.³

Wî sond xwarî bû; gunehên xwe yên panzde salan wê bi destê xwe rakirina, ne hişta ko dijmin derbazî tixûbên welêt bibe...

Di dilê wî ê pola de agirê serbestiyê pêketi bû. Wî tu caran wek wê şevê

¹bi zor by force; dan yekî to marry off to somebody; ketin pê to fall in with; bi çavekî nebaş nêrîn li to have a low opinion of; ji...re dijûn kirin to curse at; tehqîr f deprecation; tajang f lash, whip; gorî f sacrifice; şikeft f cave; qufulîn to feel very cold; bextyarî f happiness.

²girîn to weep; bej(i)n f body; pêçandin li to coil around; geşî f joy; xeyal fantasy, dream; top f cannon; serbest free, open; pîs slutty; parastîn (parêz) to defend; xencer f dagger; şiv f handle; riya aliyê ... girtin to turn one's face toward; winda bûn to disappear.

³kemîn girtin to lie in ambush; heyv f moon; war m camping ground; keser f sorrow.

KURMANJI KURDISH

hej kuştin û hilanîna tola xwe ne kiri bû.¹

Demekê, Gulê hat bîra wî. Wî hej vê jinikê dikiir. Li dora xwe nêrî; lê Gula xwe ya ko wek sihekê jê ne dibû ne dît:

Di wê gavê de nêrevanekî wan got: “Bala xwe bidin! Ji aliyê dijmin yek tê.”

Siha ko xweya dikiir bê tirs û telaş dihat. Dengekî şikên wan rakirin: “Ev Gula qehbik e!”

Gundiyekî din got: “Qehbikê em xistin fexê!”

“Tifingê berdê Pola! Ew rêberiya dijmin dike!”²

Qoço rûyê xwe tirş kiri bû; birhên wî lê gijgijîn, kûr li pêş xwe dinêrî. Wî jî gotinên gundiyan rast didîtin:

Gulê li cem dijmin çî dikiir? Ne xwe cihê wan şanî dijmin kiri bû... qehbîfî kiri bû!?

Qoço di bin ronahiya heyva sor re tîfinga xwe dirêjî Gulê kir û got:

—Ha ji te re, Gulê! Berî dijmin berika pêşîn para te be...³

Berikê wek qîrekê tariya şevê çirand û armanca xwe a zirav wek çarşeveke hevrişim raxiste erdê.

Pişt re Qoço rabû ser xwe û ji gundiyan re got: “Zû bin, hevalno! Emê nixta dijmin bigrin!”

Çûn. Lê dijmin bê li berxwedan revîn. Kurd ketin asêgehê; her der vala bû. Bi tenê di odekê de tiştê ecêb dîtin.

Serê zabitê dijmin ji laşê wî hati bû birîn û mezêl bi xwîn bû. Li ser nivînê xencereke bi xwîn diçirîsî.⁴

¹**derbazî ... bûn** to cross; **tixûb** *m* frontier; **pê-ketîn** to be kindled; **tol** (*f*) **hil-anîn** to take revenge.

²**sih** (= *sî*) *f* shadow; **nêrevan** scout; **bala xwe dan** to pay attention; **xweya** (= *xuya*) **kirin** to emerge; **telaş** commotion; **şik** *f* doubt; **xistin fexê** to put in a trap; **rêberî kirin** to lead.

³**rûyê xwe tirş kirin** to scowl; **birh** *m* eyebrow; **gijgijîn** to be knit (brow); **şanî ... kirin** to show to; **qehbîfî kirin** to prostitute oneself; **berik** *f* bullet; **par** *f* lot.

⁴**tarî** *f* darkness; **çirandin** to tear; **armanca** *f* target; **çarşev** *f* sheet; **hevrişim** *m* silk; **ra-xistin** to spread; **erd** *f* ground; **hevalno** (vocative pl.) friends; **nixta ... girtin** to cut off; **bê li** without; **berxwedan** *f* resistance; **revîn** to run away; **asêgeh** *f*

READINGS

Qoço xencer rakir; wî ev xencer dabû Gulê. Di kulma zêbit a guvaştî de gurzek porên Gulê ên zer pêl dida.

Qoço kulmikên xwe gez kirin û wî pilingê ko çiya dihejandin ji bo cara pêşîn girî û gote gundiyan: “Wê bi min gunehê paşîn da kirin, ji Gula qehbik re me qehbîti kir!”¹

Bi dengêkê têrêş, têrpoşmanî û têrbirîn gotina xwe a paşîn kir: “Gulê! Te deynê xwe da, te gunehên xwe rakirin! Niho dora min e, Gulê! Gula min a zer!”

Bi xencera xwîndar wek bayekî ji odê derket, berê xwe da dijmin û nema xweya kir.²

ZEYNELABÎDÎN ZINAR

[Jiyana min gelekî bi şequdeq bihuriye. Tenê dê bi kurtî bibêjim: Ez di Sibata 1953’an de, li Hedhekê hatime dinê. Ew gund girêdayê bi Qubînê (Beşîrî) ve ye. Di wê demê de, bavê min li wir meletî dikir. Pêşî, min xwendina olî li cem bavê xwe xwendîye, heta temenê min gihaye deh-dozde salan. Îcar piştê ez derketime feqîtiyê û li hin medreseyên Kurdistanê geriyame, li xwendina nehî û serf, şerîet, tefsîr, hedîs û hwd. domandime.³

Lê demek hat, êdî ew xwendin li Kurdistanê pir sist bû. Îcar piraniya kurdan berê xwe dane xwendina nû. Wê hingê ez di 24’ê Hezîrana 1968’an de li Pîranê (Dicle

fortification; **vala** empty; **zabit** (obl *zêbit*) officer; **laş** *m* corpse; **mezêl** *f* room; **bi xwîn** bloody; **nivîn** *m* bed; **çirisîn** to glitter.

¹**kulm** *f* fist; **guvaştî** clenched; **gurz** *m* hank (of hair); **pêl dan** to wave; **kulmik** *f* fist; **gez kirin** to bite; **hejandin** to cause to tremble.

²**têrêş** full of pain; **têrpoşmanî** full of regret; **têrbirîn** full of wounds; **deyn** (*m*) **dan** to pay a debt; **gunehên xwe ra-kirin** to cancel one’s sins; **niho** (= *niha*) now; **dor** *f* turn; **xwîndar** bloody; **nema** never again; **xweya = xuya**.

³Note that Zeynelabîdîn Zinar’s dialect does not always maintain the ergative construction in past transitive verbs; **şequdeq** “hard knocks”; **bihurîn** to be spent; **Sibat** *f* February; **Beşîrî** Beşîri, a town east of Batman; **meletî kirin** to be a professional mulla; **olî** religious; **dozde** (= *dwanzde*) twelve; **feqîti** *f* higher religious studies; **medrese** Islamic school; **nehî û serf** Arabic grammar; **şerîet** Islamic law; **tefsîr** Koranic commentary; **hedîs** *hadith*, the sayings of the Prophet Muhammad; **hwd.** (abbreviation for *her wekî din*) etc.

KURMANJI KURDISH

ketim imtihana dibistanê û dîploma wergirtim. Di eynî salê de jî, min li “Îmam-Hatîp” a Diyarbekirê domand. Lê piştî yazdehên Adara 1971, bi hatina cunta faşîst a diduyan re, ez jê hatim avêtin. Û min li dibistana navîn a petrolê (Batman) domand. Ez di 08.11.1973’an de çûm eskeriyê. Lê piştî şeş meh û 14 rojan, ji aliyê Nexweşxana Gümüşsuyu ya leşkerî ve, bi rapora “Pûçkirina ji Eskeriyê” jê hatim derxistin.¹

Di wan salên bihurîn de, min hin meletî kir û li şûna bavê xwe jî gelek car dikiirim. Piştê ez di 25.07.1974’an de, li Belediya Êlihê (Batman) bûm memûr û heta 1983’an, çî di Belediyê de çî jî di Maliya Batmanê de, hin wezîfeyên girîng ên “Berpîrsyariya Aborî” wergirtim. Herweha min ji sala 1976 heta 1979–80, lîseya şevê ya Batmanê jî xwend.²

Piştî 12’ê Êlûla 1980, ku cunta sisiyan a faşîst li Tirkîyê hate ser hikim hetanî 1984’an, ez heşt caran hatim girtin. Tenê di sê girtinan de, ez 178 rojan îşkence bûm. Di yekê Adara 1984’an de jî bi biryara Dadgeha Leşkerî ya li Diyarbekir, Nimre-1, cezayê pênc salan girtîgeh û 20 mehî jî cihêlkirin wergirtim.³

Bi rastî piştî hewqas îşkenceyên bi sosret jî ku li min hatibûne kirin ez bi mana li welêt razî bûm. Lê dijmin semaxa saxhiştina min, mîna ya gelek kurdan, nedikir û li pey min ketibû çaqoberkê. Îcar ez ji ber wê yekê neçar mam û di dawîya 1984’an de ji Kurdistanê revîm, hatim li Swêdê bi cih bûm.]⁴

Bavê Nazê

*Bi adetî, yên ko hindik dizanin gelekî dipeyivin û yên ko
gelek dizanin hindik dipeyivin. —Ruso⁵*

¹**piranî** *f* majority; **wê hingê** at that time; **Hezîran** *f* June; **Dicle** Dicle, a town north of Diyarbakır; **imtihan** *f* examination; **dibistan** *f* high school; **Îmam-Hatîp** imam-hatip, a Turkish religious training college; **Adar** *f* March; **cunta** junta; **faşîst** fascist; **avêtin** to expel; **navîn** central; **petrol** *f* petroleum; **eskerî** *f* the military; **leşkerî** military; **rapor** *f* report; **pûçkirin** *f* refusal; **der-xistin** to throw out.

²li **şûna** ... **kirin** to act in place of; **belediye** *f* municipality; **memûr** government official; **maliye** *f* tax office; **wezîfe** *f* duty; **berpîrsyarî** *f* responsibility; **aborî** economic; **wer-girtin** to take up (employment); **lîsê** high school.

³**Êlûl** *f* September; **hatine ser hikim** to come to power; **îşkence bûn** to be tortured; **dadgeh** *f* court; **ceza** (*m*) **wer-girtin** to receive a sentence; **girtîgeh** *f* prison; **cihêlkirin** surveillance.

⁴**bi sosret** unusual; **razî bûn li** to be content with; **semax** (*f*) **kirin** to bear; **saxhiştin** to let go in good health; **li pey** ... **ketin çaqoberkê** to hound; **neçar man** to have no alternative; **bi cih bûn** to take up residence.

⁵**naz** *f* coquettishness; **bi adetî** usually; **heke** if; **Ruso** Rousseau.

READINGS

*Heke mirov ev herdu tişt danîne ber hev dibîne ko tiştên
ko pê dizane, li gore tiştên ko pê nizane, gelek hindik
e. —Fontnêl¹*

Nayê bîra min kengî min xwe naskir, lê xweş tê bîra min xew nediket çavên min, heya diya min çîrokek ji min re negota. Bi riya çîrokan ez hogîrî odê bûm. Ev oda ku bi şev kesên mezin bi gurdarî kirina stiran û çîrokan şevbêrkên xwe tê de dibuhurandin.²

Lê mixabin rûniştina li wir ji me zarokan re qedexe bû. Dîsa jî her û her me hewlê dida derbas bin hundirê odê. Û her car xulamê axê bi guhên me digirt, em diqewirandin. Lê ku dihat û Xwedê li hev tanî, bi fen û fitan em derbasî hundir dibûn. Ciyên me ji şûna şekalan bûn. Lê dema em diman ji derveyî odê (ew jî gelekî pir bûn) em radipelikîn penceran, da ku em çîrok û çivanokan bibihîzin. Le camê nedihîşt deng bê me. Loma ji rûhê me, qasî ku ji xulamê axê diçû, hewqas jî ji camê diçû.³

Di vir de, divê ez rastiyê bêjim; heger em deynin ber carên heval û hogirê xwe, ez gelekî kêman li ber pencerê dimam. Ji ber ku bavê min qedrê wî li gund hebû yek carna ji min re dihiştin ku ez şevbêrkê li nav mezinan bikim. Tevî ku di odê de ez di nav şekalan de û nêzîkî ciyê xulam rûdiniştim jî her û her ez kêfxweş bûm. Li gor vê bextiyariya min çiqasî heval û hogirên min ji min diqehirîn. Û çavên wan bar ne dibûn!... Lê min ev tişt di ber guhên xwe re ber dida û xwe di cîhana çîrok û destana de ji bîr dikir.⁴

Heger mezin bi ode bûn, em zarok ne kêman wan bûn. Oda me garsîna

¹li **gore** in comparison with; **Fontnêl** Bernard le Bouyer de Fontenelle (1657–1757), French mathematician.

²**heya** (= **heta**) ... **ne** until; **dê** (const. *diya*) mother; **bi riya** in the view of; **gurdarî kirin** to pay rapt attention; **stiran** *f* song; **şevbêrkên xwe buhurandin** to spend one's evenings.

³**mixabin** unfortunately; **qedexe ji...re** forbidden to; **her û her** always; **hewl** (*f*) **dan** to make an effort; **xulam** manservant; **axa** (obl *axê*) agha, chieftain; **bi guh girtin** to grab by the ears; **qewirandin** to drag away; **bi fen u fitan** by hook or crook; **şekal** *f* shoe; **derve** outside; **ra-pelikîn** to creep; **pencere** *f* window; **da ku** in order that; **çivanok** *f* fairytale; **bibihîzin** = *bibihîsin*; **cam** *f* glass; **rûh** *m* spirit; **qasî ku** as much as; **hewqas** that much.

⁴**qed(i)r** *m* power; **tevî ku** although; **hogir** friend; **qehirîn ji** to get angry with; **çavên wan bar ne dibûn** 'they couldn't stand to see it'; **cîhan** *f* world; **destan** tale.

KURMANJI KURDISH

nava gund û teyan û zolilkên dora wê bûn. Heger çîrokvanê mezinan nêzîki axê rûdinişt, lê ez çîrokvanê zarokan di nav wan de, ez di ciyê xweş u baş, bi şahnazî û payetî rûdiniştim. Lewra min xwe bi zanîbûna çîrokan di ser hevalê xwe re digirt. Di nav wan de hawayê dengbêjên mezinan dikir, xwe bi vî alî û wî alî de dihejand, dikuxuyam da ku deng zelal bibe û min çîrokên ku di odê de bihîstibûn ji wan re digot. Carna jî min hin çîrok ji cem xwe çêdikirin. Bi hawakî ku min hinek ji vê çîrokê, hinek ji ya din digirt û bi hev perçîn dikir. Lê hevalên şareza “dizîti”ya min nasdikirin û digotin: “Te ev ji wê çîrokê û ev jî ji yan han biriye.” Bi kurtî, qulopaziya min nedîçû serî.¹

Û rojekê ji rojan, dawîya havînê tiştêkî ku hîç ne li ber bala min bû bi min re bihurî. Bavê min ji min re got:

—Divê tu herî bajêr, ji bo ku tu têkevî mektebê.

Min navê bajêr bihîsti bu, çimkî mala birê min ê mezin li wir bû. Û bêyî ku ez zanibim çima, lê tim û tim navê bajêr li cem min bi navê nanê firnê, şekir û helawê hatibû girêdan.²

Lê bêxwedîya mektebê çi ye?

Tu dibê qey bavê min di dilê min de bû, dema peyivî:

—Kurê min, mekteb mîna odê ye, lê tenê ji bo zaroka ye. Di vir de ji çîrokê odan xweştir dibêjin.

Ji kêfa, min xwe negirt, bi bazdan ez derketim nav gund û ban ban kir:³

—Ezê herim bajêr... Ezê herim mektebê.

Û di nava xwe de min digot “Lê bêtirs ezê çîroka bibihîzim.”

Di demek kurt de hevalan hemûyan xebera çûna min a bajêr bihîstin. Wan jî doza çûna mektebê ji dê û bavên xwe kirin. Lê doza wan bi cî nehat,

¹heger if; garsîn *f* village square; teyan large bathhouse basin; zolilk bloom; çîrokvan storyteller; şahnazî *f* pride; payetî *f* honor; dengbêj singer; kuxuyan = *kuxîn* to cough; zelal clear; bi hev perçîn *kirin* to rivet together; şareza proficient; dizîti *f* secret; qulopazî *f* patchwork; çûn serî to succeed.

²havîn *f* summer; li ber bala ... bûn to be on one's mind; mekteb *f* elementary school; çimkî because; bira (constr. *birê*) brother; bêyî ku without; çima why; tim û tim ever and always; nan *m* bread; firne *f* bakery; şekir *m* sugar; helaw *f* halvah.

³baz-dan to dance; ban ban *kirin* to shout.

READINGS

lewra ji zû de qedera wan bi şivantiyê û gavantiyê ve hatibû girêdan. Bi qiriktalî giriyan. Ma gelo çi çek di destên zarokan de heye ji xeynî rondikan!¹

Demek dirêj neçû, min berê xwe da bajêr û cara yekem ji xuşka xwe ya biçûk û diya xwe bi dûr ketim. Ê min dev ji heval û hogirên xwe yên ku bi xemgînî min bi rê kirin, berda.²

Di bajêr de hamû tişt li ber çavên min bi nuhîtî xuya dikir. Trimbêl, avayî û heya hesên vir ne mîna yê gund bûn. Da ku ez xwe biyanî di nav zarokên vir de nibînim, min ew didan ber hevalên gund, min digot: “Ev mîna Felemez e, evê han wek Husnîko ye û ev bira jî mîna Cenbelîko ye. Ê ev...?” Zarok wiha li bajêr pîr bûn, mîna gêrikan. Ez ji hejmar diketim û li ber çavên min zarokên nenas di şûna dostên min de radiwestiyan. Di vir de hîn bêtir dilê min bi ser gund û malê ve bû û min bêriya wan dikir.³

Dawiya dawî ew roj hat, ku birê min ê mezin ez birim dibistanê. Erê! Dibistana ku ji bo wê ez li vir im. Di sikakên bajêr de me gelek fitil û çiv dan xwe heya em gihîştin avayiyek mezin mîna oda axê. Birê min destê xwe bi alî wê ve kir û got:

—Ev mekteb e.

Hîn em negihîştin, ku derbasî hundirê wê bin, şagirtên dibistanê mîna kulmozê di me derbûn. Erê, ez jî wek wan bi birdilka reş bûm. Lê min xwe didît qijakek sipî di nav qijakan de.

Birayê min derbasî ba mudîr bû û piştî demek ne dirêj li min vegeriya û got:

—Min navê te nivîsand. Ê di vê seffê de tê bixwînî—birê min destê xwe bi alî odake ve kir—û tê bi van zarokên re bî. Di vir de wî destê xwe bi alî komikek zarok kir û bêdeng ez hiştim û derket.⁴

¹**doz** *f* cause, reason; **ji zû de** from early on; **qeder** *f* fate; **şivantî** *f* sheep herding; **gavantî** *f* cow herding; **qiriktalî** *f* bitterness; **çek** *m* weapon; **ji xeynî** other than; **rondik** *f* tear.

²**xuşk** *f* sister; **dev ber-dan ji** to leave; **bi xemgînî** sorrowfully; **bi rê kirin** to see off.

³**nuhîtî** *f* newness; **trimbêl** *f* automobile; **avayî** *f* building; **hes** *f* emotion; **bira** really; **gêrik** ant; **bêrî** (*f*) **kirin** to miss.

⁴**sikak** street; **fitil dan xwe** to turn; **çiv dan xwe** to zigzag; **şagirt** pupil; **kulmoz** *f*

KURMANJI KURDISH

Bi rastî heger ez ne çiyayî bûma û ji gotinên xelkê netirsiyama, minê bida pey birê xwe. Lê min bi çiyayîtiya xwe girt, ez mam li ciyê xwe bêdeng. Ê lêxistina zengil riya vegeerê li ber min birî. Bi dengdana zengil deng ji şagirtan biliya û bêpejniyê perdên xwe avêtin ser hewşê. Bi dengdana zengilê duduyan hemûyan bi bazdan berê xwe dan devê deriyê seffê xwe û bi rêz rawestiyayî man. Ez jî ketim nav refê xwe. Pişt re yeko-yeko em derbasî hundir bûn. Li hundir cara yekem min kursî û masê dibistanê dît. Di dilê xwe de min got: “Ê ev jî di oda de tune!”¹

Di seffê de li cîkî vala rûniştim, bê ku ez ji kesî bipirsim. Ji nişka ve merovek bi kincên efendî derbasî hundir bû. Gurînî bi şagirtan ket, ji ber rabûn. Bi gurîna wan ez veciniqîm, lê min xwe girt û ez jî mîna wan bi temene sekinîm. Piştî ku vî merovî çend gotinên xwe peyivî, şagirt rûniştin, ez jî bi wan re... Dûre deng ji seffê biliya. Merovê efendî bi awirên xwe di nav me de geriya, heya li ser min sekinî. Li min nêrî û peyivî. Hemûya berê xwe bi alî min de vekirin. Min cî ji xwe re nedidît, dilê min dihat guvaştin bê ku zanibim ezê çî bikim. Di vê demê de kurikê teniştê min hilmisek li min da û bi zimanê me got:²

—Çima tu bersîva mamoste nadî?

Bi dengê bilind min lê vegeerand:

—Ma efendî çî ji min dixwaze?

Şagirtê li teniştê min û pê re yên din jî bi hêl kenîyan. (Diyar bû li ser gotina efendî dikenîyan.) Efendî awir di wan veda û hemû man bêdeng. Pişt re şagirtê li teniştê min bû tercuman di nav min û efendî de. Hat diyarkirin

beehive; **der-bûn di** to burst out on; **bi birdilka** (= *bi berdêlk*) in value; **qijak** raven; **ba** presence of; **mudîr** principal; **seff** *f* classroom; **komik** *f* small group; **bê-deng** without a word.

¹**heger** if; **çiyayî** hillbilly; **dan pey** to go after; **çiyayîti** *f* hillbillyness; **zengil** *m* bell; **veger** *f* return; **deng-dan** to sound; **biliyan** to arise (sound); **bêpejni** *f* tranquility; **hewş** *f* courtyard; **dev** *m* entrance; **ref** *m* row; **kursî** *f* chair; **mase** (obl *masê*) *f* table; **ev di ... de tune** ‘this is nothing like ...’

²**cîkî** = *ciyekî*; **kincên efendî** westernized gentleman’s clothes; **gurîn** clamor; **ve-ciniqîn** to be seized by fright; **bi temene** respectfully; **sekinîn** to quieten down; **dûre** then; **awir (f) sekinîn li ser** for a glance to light on; **hamûya** = *hamûyan*; **berê xwe ve-kirin bi alî ... de** to turn toward; **teniştê** next to; **hilmis** poke.

READINGS

ku mamoste (dûre piştî demekê min naskir ku ji wan kesan re dibêjin mamoste) pirsî nav û temenê min û hin pirsên din dikir.

Min li dibistanê çend saet qedand, ku ji min re bûbûn wek salan. Hîn bêtir min bêriya gund, dê û heval û hogirên xwe kir. Û hîn bêtir rûhê min ji bajêr û xelkên wê çû. Ez bi dilşikestî vegeyriyam malê û min naskir ku bavê min cara yekem ez xapandim. Ez ku gihîştim negihîştim malê, min berê xwe da bavê xwe (hîn ew li bajêr bû) û min jê pirsî:¹

—Kanî stranvan û çîrokvanên te? Û çima ne bi zimanên me dipeyivin?

Bavê min dît ku bi van gotinên han min nigên xwe zêdeyî xwe avêtin, lê tevî wilo ew ji iyarê xwe derneket, bi rûyê min de ne pişiqî. Berovajî, bi dengekî dilovanî, ne wek ê hercarî yê di van halan de bi min re peyivî:²

—Kurê min, hîn tu biçûk î... Demek dirêj wê nere tê hemû tiştî nasbikî. Û çîroka jî wê ji we re bêjin. Lê li ser ziman; divê tu nasbikî ku zimanê me yê malê ye, û ew zimanê din ê mektebê ye—bavê min destê xwe danî ser milê min û berdewam kir—kurê min, baweriya min bi te tê. Maşellah tu bi hiş î di demek ne dirêj de tê wek bilbil bi zimanê hukûmetê bipeyivî.³

Min ji bavê xwe ne pirsî, çima zimanê me yê malê ye û çima yê din yê mektebê ye. Lewra di mala me de gotinên mezinan nedibûn didu û her û her wê bi ya wan bûna.

Roj û meh buhurîn, lê her û her dibistan nebû mîna odê ji xeynî dersa inşâ çimkî ew dersa han ji dûrahî çîrok û çîvanok tanî bîra min. Û bi rastî jî vê dersê ji yên din bêtir ez dêşandim. Ne tenê wilo, heya ruhê min ji dibistanê dibir.⁴

Di vê dersê de her şagirtêkî diva bû li ser serpêhatiyek xwe bipeyiviya yan jî çîrokek ji çîrokên ku bihîstibû bigota. Dema dor digihîşt min, min

¹bersîv (*f*) dan to answer; bi hêl kenîyan to laugh out loud; qedandin to complete; dilşikestî *f* disappointment; xapandin to deceive; ku gihîştim negihîştim 'as soon as I arrived.'

²kanî where are?; nigên xwe zêdeyî xwe avêtin to overstep one's bounds; iyar *m* skin; pişiqîn to blow up; berovajî to the contrary; dilovanî *f* affection.

³mil *m* shoulder; berdewam kirin to continue; bawerî *f* belief; maşellah goodness! (said to ward off the evil eye when something is admired or praised); bi hiş intelligent; bilbil nightingale.

⁴dersa inşâ composition class; ji dûrahî remotely; êşandin to pain; ruh *m* soul.

KURMANJI KURDISH

dixwest çîroka li ber dilê min şîrîntir kîjane wê bêjim, lê min nikarîbû; lewra devê min diket hev û sermiyanê min ji gotinên zimanê nuh hindik bûn nikarîbû alîkariya min bike ji bo ku ya dilê xwe bêjim. Di şûna ku mamoste alîkariyê bi min re bike, digot:

—Ê li dû wî.

Ax, xwezî wî zanîbûya ez çiqasî bi vê peyvê diêşiyam! Û erê gelek sal bihurîn di jiyana min de lê her û her ew gotina han man kulên giran di dilê min de. Û çiqasî ji bo vê gotinê di xew de qarîn bi min diket, diya min ez ji xew radikirim û digot:¹

—Kurê min, te xêr e, çima tu di xewê de dikî qerebalix! Hebe tune be kabûs li ser dilê te rûniştibû, çima te dikir qarîn?

Helbet min a rastî ji diya xwe re nedigot û a rast ew bû, diya min, ez ji xew radikirim, gava mamosta digot, “Ê li dû wî.”²

Carna jî diya min ez ji xew radikirim û dipirsî:

—Te xêr be, kurê min, tu di xewa xwe de dikeniyayî?

Diyar bû ku dema mamosta bi zimanê me dipeyvî û dipirsî ez dikeniyam.

—Kî wê çîrokekê ji me re bêje?

Min tiliya xwe bilind dikir û digot:³

—Ezê... ezê...

Mamoste rê dida min û ez bi şarezayî dipeyvîm. Piştî temambûna çîrokê mamoste digot: “Bravo!” berê xwe dida şagirtan, “Jê re li çepika xin!”

Belê, roj û meh çûn, dû re salan jî dan dû wan. Gelek tişt di jiyana min de hatin guhartin, tenê xwezîtiya nivîskariyê bi min re ma.

Erê, sal çûn û ez jî bûm mamostê seffa yekem li gundekî. Ev dursa yekem e. Şagirt ji ber min rabûn û bi temene man rawestiyayî. Mîna hemû mamos-tayên cîhanê min xwe bi wan da naskirin, yeko yeko navên wan jî pirsî û di defterê de nivîsand. Dema dor gihîşt yekî ji wan, ew ma bêdeng û bersiva

¹**serpêhatî** *f* adventure; **dor** turn; **kîjane** which?; **sermiyan** *m* capital; **di şûna ku** instead of; **li du** behind, backward; **xwezî** would that; **peyv** *f* words; **kul** *f* sorrow; **qarîn** *f* crying bitterly; **ji xew ra-kirin** to rouse from sleep.

²**qerebalix kirin** to act up, to flail around; **kabûs** nightmare; **helbet** of course.

³**keniyan** to laugh; **tîlî** *f* finger; **bilind kirin** to raise.

READINGS

pirsa min a li ser navê wî neda. Min lê nêrî û pirsaxwe ducar kir.¹

—Navê te?

Ma bêdeng û serê xwe xist ber xwe, ez bi ber wî de çûm. Lewra baweriya min hat ku ji min fam nake. Ji bo wilo min bi zimanê kurdî—bibuhurin, bi zimanê malê—jê pirsî:

—Navê te çi ye?

Şagirt serê xwe rakir. Çavên wê mişt hêsir bûn, bi dev li ken û lêv ricifî got:

—Na...vê min ... Xoşnav e...

Tevizînok bi laşê min ketin û min xwe dît di Xoşnav de... Ma gelo ewê xwe di hinekên din de bibîne?²

MAHMUT BAKSÎ

[Ez 46 salî me. Bav ji Bilîsê ye, dayik ji Bişîriyê ye. Ez ji sala 1970 vir li Swêd, li Ewrûpa dijîm. Eva hema bû bîst yek sal e ku ez neçûme welêt, yanê kurdîstana Tirkîyê. Ez çûm kurdîstana Iraqê, Îranê û Sûriyê, lê mixabin nikarim biçim kurdîstana Tirkîyê, sedem, qelem e, fikr e, hezkirina welêt e... tirkan ev rê, ev heq ji min stendiye. Bi kurtî jiyana min ev e.]

Çar Aliyê Me Agir E

Di navberê de heşt roj derbas bûn. Melkemot hêdî hêdî xwe nêzî me dikir. Ji vê gavê me çavên melkemotên bi tirs didî. Em ketibûn taya mirinê. Diya min serê me şûşt, kincên paqij li me kir. Piştê du rojên din emê winda bibûna. Me bi çavan ji gundiyan xatir xwest. Dîtina me û wan mabû roja qiyametê...³

Şevêk, şevêkê havînî pîr dereng, li deriyê me xistin. Ev şev deh rojên me

¹şarezayî expertise; li çepika xistin ji...re to applaud for; xwezîfî f desire; bi temene respectfully; defter f register; ducar kirin to repeat.

²fam kirin to understand; bibuhurin 'excuse me'; mişt hêsir full of tears; lêv lip; ricifî to tremble; tevizînok numb feeling.

³melkemot angel of death; ta f fever; paqij clean; xatir xwestin to bid farewell; roja qiyametê day of resurrection.

KURMANJI KURDISH

qediyabû. Dadê kincên xwe li xwe kir û çû bi alî derî ve. Hinek sekinî, li me mêze kir. Tiliya xwe avête çengelê û derî vekir. Em ji tirsê dilerizîn. Me apê xwe Temo zû nas kir. Tivinga Apo di destê wî de diçilwilî. Nifirîn û agir ji rûyê Apo dibariya. Çavên Apo tijî xezep û kîn bû, çarmergî li erdê rûnişt, tivinga xwe danî ser çokên xwe, qutiya cixarê ji berfka xwe derkir. Apo nefes ser nefesê li cixarê dida. Destê wî yê bi cixare dilerizî. Tilîkên Apo ser lêvên wî nedisekinîn. Deng jê dervediket. Apo çîroka dadê seh kiribû.¹

Beriya sê mehan bavê min ji hepsa Diyarbêkrê firar kiribû. Babo meh-kûmê îdamê bû. Cunta faşîst serê bavo dexwest. Ji bona wan, bavo merivekî pîr girîng bû. Çaralî lê digeriyan. Lê bavo xwe ji lepên wan xilas kiribû û derbasê Binxetê bûbû. Zabitê Tirkan deh roj muhlet dabû diya min. Dadê gerek di nav van deh rojan de bavo teslîm bikira. Nexwe di ciyê bavo dê dadê bigirtana. Girtina dadê dibû derbeke mezin ji me re. Ji bo vê yekê apê min dixwest ku em ji gund derkevin û biçin ba bavo.²

Pîştê cixarê apo rabû ser xwe û ji min re got:

—Em ê îşev ji vir herin. Esker ha hatin, ha hatin. Em nikarin zar û zêçên xwe, namûsa xwe di bin lingên eskeran de bihêlin.³

Dadê di destekî sivik tiştên ku ji me re pêwîst bûn da hev. Di nav çend deqan de dadê sê boxçe girê da. Livîn, sindoq, firaq û tiştên giran li cihê xwe man.⁴

Em ji malê derketin. Şev tarî bû. Çav çavan nedidît. Giraniya şevê wek perdeki reş kişiyabû ser me. Haya tu kesî ji me tune bû. Stêrk di tarîtiyê de

¹**dereng** late; **qediyân** to come to an end; **dadê** momma; **mêza kirin** to look; **çengel** *m* hook; **lerizîn** to tremble; **apo** (const. *apê*) uncle; **tiving** *f* gun; **çilwilîn** to gleam; **nifirîn** *f* malediction; **tijî** full; **xezep** *f* rage; **çarmergî** cross-legged; **çok** *f* knee; **qutî** *f* box; **cixare** cigarette; **berîk** *f* pocket; **nefes dan** to puff; **tilîk** *f* finger; **seh kirin** to understand intuitively.

²**babo** daddy; **heps** *f* prison; **firar kirin** to escape; **mehkûm** sentenced; **îdam** *f* execution; **lep** *m* paw; **xilas kirin** to be saved; **muhlet** *f* grace period; **gerek** (+ past conditional) was supposed to; **teslîm kirin** to turn in; **nexwe** otherwise; **derb** *f* blow.

³**ha hatin** they were coming; **zar û zêç** household; **namûs** *f* womenfolk; **ling** *f* foot; **hiştin (hêl)** to leave.

⁴**sivik** light; **dan hev** to put together; **deqe** *f* minute; **boxçe** *f* bundle; **livîn** *m* bed; **sindoq** *f* box; **firaq** *m* dishes; **giran** heavy.

READINGS

îndî geş bûbûn, diçirîsîn. Carna yek ji wan difiriya û ciyê xwe diguhart. Me ji wan re digot stêrkên bi dûv. Pîrika min digot, stêrk zarokên ezman in. Ew jî dimirin, dikenin, şa dibin û dizewicin.¹

Belê, em di bin perda tarî de dimeşyan. Ne haya mirovan, ne jî haya stêrkan ji me hebû. Stêrk di kêf û sefa xwe de bûn. Destê eskerên tirkan nedigihîşte wan. Tîrsa wan ji tu kesî, ji tu quwetî tune bû. Min xwaziya xwe bi wan tanî.²

Em berjêrê newalê bûn. Newal devê xwe wek dêwekî vekiribû. Carna em kaş dibûn, diterpilîn, diketin. Giya, sitirî, kevir li ber çavên me dibûn wek lawuran, wek cinan. Ji me tirê ku me di jiyana xwe de vê newalê nedibû. Lê rûyê tarîtiyê sar e, nexweş e. Di tarîtiyê de qeza û bela tim dikarin bên serê yekî. Mezinên me beredayî negotibûn, piştta xwe nedin mirovên tarî. Yanî mirovên durû, bêbest û zalim...³

Em li dû hev rêz bûbûn. Apo ketibû peşî. Ji nişka ve hestek çirîsî. Em veceniqîn û me xwe avête erdê. Apo bi hesta xwe bersiva wan da û ji me re got:

—Metirsin. Heval in. Ewê alîkariya me bikin û wê bi me re werin.⁴

Çar kes bûn. Bi çek û rext bûn. Yek ji wan Bêrîvanê da piştta xwe. Ên din bi destên birayê min girtin û em meşyan.

Destê min û ê birayê min Azad di nav destê ev de bû. Em ji newalê derbas bûbûn û me dabû qûntara çiyê. A rastî me nizanibû, em bi ku da diçin. Apo ji me re tiştekek negotibû. Min bi dengê nizam ji Azad re got:⁵

—Bîra te tê Azad? Te dît bavo carna digot, ezê hefteyek bikevim binê erdê.

Azad kenîya û bersiva min da:

¹**tarî** dark; **giranî** *f* heaviness; **perde** *f* curtain; **hay** *f* awareness; **stêrk** *f* star; **firiyan** to fly away; **dûv** *m* tail; **zewicîn** to get married.

²**meşyan** to walk; **kêf û sefa** pleasure; **xweziya xwe anîn bi** to put one's hope in.

³**berjêrê** down (prep.); **newal** *f* valley; **dêw** demon; **kaş bûn** to fall backwards; **terpilîn** to roll; **giya** plants; **sitirî** *m* thorn; **kevir** *m* stone; **lawur** wild animal; **cin** genie; **tarîfî** *f* darkness; **sar** cold; **qeza û bela** misfortune, calamity; **tim** always; **durû** hypocritical; **bêbest** uncontrollable; **zalim** tyrannical.

⁴**heste** *f* lighter; **çirîsîn** to flicker; **ve-ceniqîn** to be startled.

⁵**rext** *m* cartridge belt; **qûntar** *f* foot of a mountain; **nizam** low.

KURMANJI KURDISH

—Çawa nayê bîra min, Hêlîn. Ji me ku bavo bi rastî diket binê erdê. Ez nizanim vî navî çima bi kar tînin. Em jî îşev ketine binê erdê, wek bavo. Ma ne wusa ye?

Belê, rast e, min got. Tiştên ku bi dizî tîn çêkirin, dibin tiştên binê erdê. Ger ku binê erdê tunebûya, kes nikaribû, kes nikaribû di ber ordiya Tirkan bida. Dê bila di vê tarîtiyê de werin. Wele newêrin ji qula xwe derkevin.¹

Apo û hevalên din bi peyva min û Azad kenyan. Dengê me çûbû wan. Apê min destê xwe danî ser piştê min û got:

—Aferîn ji we re. Ji vêga ve hûn pirr tişt hîn bûne. Îşê ordiya tirkan zor e. Bi milyonan zarokên me şiyar dibin û wê tola me bistînin. Dawiya çiyar, newalan nedihat. Êş ketibûn lingên me. Di me de taqet nemabû. Berê ku dinya gewr bibe, em ber derê şikeftê sekinîn. Berqa zerînê ketibû rûyê ezmên. Roj hêdfê hêdfê serê xwe bilind dikir û çiyar dixist bin hikma xwe. Apê min û du kes çûn nava şikeftê. Devê şikeftê di giya, qamiş u qirşan de mabû. Em li serê çiyakî pirr bilind bûn. Rojê xwe nêzê me diketina rojê, rûyê me geş kir. Daran sî da, kevir beriqîn. Tabîet ji xew şiyar bû. Dengê zarokên tabîetê dahl û deviyar, newalan, qulan, şikeftan tijî kir...²

Piştê qontrolê em ketin zikê şikeftê. Apê min elektrîka desta pê xist. Hevalan ji derve hinek qirş anîn, di torbên wan de her tişt hebû. Nan, penîr, şekir, çay. Apo çaydanê danî ser agir. Em li dora tifkê kom bûn, nava şikeftê honik bû. Zarokên me ketibûn xewê. Haya wan ji dinyayê tunebû. Belkî jî, di xewna xwe de bavo didîtin. Dadê, şûşên çayê danî ber me û penîr hûr kir. Çay dem digirt. Ji birçîna ûze-ûza zikê me bû. Piştê hewqas rêveçûnê, zikê me dest bi îsyane kiribû. Dadê, şûşan tijî kir. Me bi zilikan çayên xwe li hev dan, ji nişka ve apê min li piştê xwe zivirî û elektrîkê da kûraniya şikeftê. Şewqa elektrîkê zikê şikeftê qul kir; tarîti qelişî, paş de çû. Marekî gewr wek stûnekî devê xwe vekiribû û pifîni dikir. Li ber marê dûpişkekî reş û xurt dûvê xwe dabû ser piştê xwe û dilebitî. Herdu rawir wek neyarên hezarsalî êrîşê hev dikirin. Çekên xwe yên bi jahr û tehlûke

¹bi dizî in secret; ordu *f* army; bila (optative particle); wêrin to dare; qul *f* hole.

²aferîn ji...re good for; ji vêga re now; îş *f* job; şiyar bûn to wake up; taqet endurance; gewr whitish; berq *f* lightning; zer yellow; qamiş reed; qirş stick; nêz near; geş happy; sî dan to cast a shadow; beriqîn to glisten; tabîet *f* nature; dahl *f* grove; devî *f* bush.

READINGS

nîşanê hev didan. Nefreta wan mezin bû. Ne hebûna me, ne jî şewqa elektrîkê bala wan dikişand. Qerarê xwe dabûn. Ê yek ji wan bimra. Herhal şikeft têra du rawuran nedikir. Mar radibû hicûmê, xwaroviçko dibû, di nav toz û telazê de dima. Dûpişk bi sivikbûna xwe nediket faqa mare, xwe baş diparast. Em ji tirsal bibûn. Ji me tirê ku hawîrdora me tevde mar û dûpişk in. Apê min berê tivingê dabû wan, tilika wî li ser tetikê bû.¹

Şerê wan dirêj ajot. Dawî mar dûpişk qefiland û wê xiste qunceki asê. Zimanê xwe yê çetel derxist, devê xwe vekir ku dûpişkê gez ke, dûpişk ji nedîve xwe li dîwarê şikeftê xist û xwe avêt ser piştê marê. Serê marê sist bû. Mar ricifî, gevizî, perpitî. Mar xwest bi rê keve. Lê nebû... Dûpişk ser piştê wê xwe bêdeng kiribû û lê mêze dikir. Neyarekî ji xwe mestir û zexmtir kuştibû. Şikeftê êdî jê re mabû.²

Apê min da xencera xwe û bi alî wan de çû. Diya min bi şalê Apo girt û kişand. Qêrîniya wê zikê şikeftê tijî kir.³

—Em ji vir herin, diya min got. Ez pirr ditirsim. Mar û dupişkên vê şikeftê xelas nabin. Ez naxwazim ez û zarokên xwe bibin xwarina mar û dupişkan.

Apê min Temo kenîya û got:

—Tu dîn bûyî, keçê? Ma ji bo me tu derên bê tehlîke, bê tirs hene? Tehlîka me bi me re ye. Li bîra xwe nebe, em mahkûmê hikûmatê ne. Em gurên serê çiya ne. Ji bo me mar û dupişk ji eskeran çêtir in. Mar û dupişk

¹qontrol *f* check; elektrîka desta flashlight; pê xistin to switch on; torbe sack; penîr *m* cheese; çaydan *f* teapot; tîfik *f* hearth; kom bûn to gather; honik cool; ketin xewê to fall asleep; şûşe *f* glass; hûr kirin to crumble; dem girtin to steep; birçîn *f* hunger; ûzeûz *f* rumble; îşyan *f* rebellion; zilîk straw; li hev dan to stir; zivîrîn to turn around; şewqa elektrîkê flashlight; qul kirin to pierce; qelişîn to be split; gewr whitish; pifîni kirin to hiss; dûpişk (*f*) scorpion; lebitîn to move about; rawir wild animal; neyar enemy; hezarsalî age-old; êrîş (*m*) kirin to attack; jahr *f* venom; tehlûke danger; nefret *f* hatred; bimra (= *bimira*) would die; têra ... kirin to hold; hicûm *f* attack; xwaroviçko coiled up; toz û telaz *f* dust; ketin faqa to fall beneath; lal speechless; hawîrdor *f* environment; tilik *f* finger; tetik trigger.

²dirêj ajotin to last long; qefilandin to tire; xistine qunceki asê to corner; çetel *m* fork; kez kirin to bite; ji nedî ve suddenly; ricifîn to tremble; gevizîn to writhe; perpitîn to convulse; mestir (= *mezîr*) bigger; zexm huge.

³şal *m* trousers; qêrîn *f* scream.

KURMANJI KURDISH

zaf zaf ne ji me çend kesan dikaribin bikujin. Lê esker ger bi me bihesin, yek ji me sax namîne...¹

Apo şûşa xwe teze kir. Serê xwe danî ser destê çepê û dom kir:

—Ma hewqas jî dibe. Agir bi mala min nekeve... Tiştên Xwedê pîrr ecêb in, tu li vî tiştî mêze ke. Dinya tev dijmîne mar û dûpişka ne, ew jî dijminên hev in... Baş e, firqa navbera wan û kurdan çi ye gelo? Ma em jî eynî tişt nakin. Herçar dewletên kolonyalist û nîjadperest dixwazin me ji cîhanê rakin. Ev ne bes e, încâ em jî hevdu dikujin, xelas dikin... Herhal em û maran-dûpişkan pismamê hev in... Kîn û xezeba me li hev çûne...²

Piştê peyva Apo em raketin. Lê ji tîrsa xew nediket çavên min. Çavekî min girtî, ê din vekirî bû. Dadê digot ku, gava rawir hev dikujin, xwediyên wan tên û termên xwe dibin. Çavê min tim li kûrahiya şikeftê bû...

Em bi dengê helîkopteran rabûn. Ew mar û dûpişkan bi per bûn. Apo xwe li ber devê şikeftê dirêj kiribû û bi dûrebînê li wan mêze dikir. Li gora rewşê ya me ê şer bikira, an jî emê biketana zikê şikeftê û kûr biçûna...³

Roj li ber xatirxwastinê bû, gelî bi gelî, çiya bi çiya rê distand û mehlûl dibû. Quweta wê êdî nedigihîşte çiyayên bilind û sertûj. Çiya hindik hindik, perçe perçe çavê rojê digirtin û xwe ji germa wê azad dikirin.⁴

Roj çû ava. Bakî honik derket. Em hê di şikeftê de bûn. Apo li ber devê şikeftê sekinîbû û li ezmên mêze dikir. Şewqa hîvê devê şikeftê tijî zîv kiribû. Min di jiyana xwe de heya îro tişteki wusa delal, xweşik û rind nedîbû. Di zikê şikeftê de seyra hîvê bê emsal bû. Hebûna hîvê dilê min şa kir. Xem û kulên min, kesera dilê min, di nav hîvê de winda bû. Di bin hîva zîvînê de, çiyayê serê xwe dabûn hevdu û diçirîsîn.⁵

¹**dîn bûn** to go mad; **tu** (+ affirmative verb) any; **gur** wolf; **zaf zaf ne ji me çend kesan** 'not many more than a few of us'; **hesîn bi** to perceive; **sax man** to remain alive.

²**teze kirin** to refresh; **fîrq** *f* difference; **navbera** between; **gelo** I wonder; **kolonyalist** colonialist; **nîjadperest** racist; **bes** enough; **încâ** in that case; **pismam** cousin; **kîn** *f* enmity; **xezeb** *f* rage.

³**ra-kefîn** to sleep; **term** *m* corpse; **kûrahî** *f* depth; **per** *f* side; **dûrebîn** *f* binoculars.

⁴**xatir-xwastin** to bid farewell; **gelî** *m* gorge; **rê standin** to take one's way; **mehlûl bûn** to dissolve; **sertûj** towering; **xwe azad kirin** to free oneself.

⁵**çûn ava** to set; **bakî** = *bayekî*; **hê** still; **şewq** *f* light; **hîv** (= *heyv*) *f* the moon; **zîv**

READINGS

Me haziriya rêwitiyê dikir. Em êdî ne bê dost û yar bûn. Hîv hatibû hewara me. Lê em bi rê neketin. Hîv çiya bi çiya baz dida û diçû. Çiya jî rengê hîvê derdiketin û reş dibûn. Apo carina li me mêze dikir û digot:¹

—Hîv haziriya xwe dika, li ber razanê ye.

Peyva Apo serê min tevlihev kir. Çima gelo? Çi gunê hîvê heye? Bo çî em ji şikeftê dernakevin û naçin?²

Min ji Apo pirsî:

—Apo, em çima naçin?

Apo li min zivirî û bersiv da:

—Hêlîn, keça Apo, ez dizanim tu çî difikirî, lê ez ji te ra çawa bêjim, ma gelo ên ku ji hîvê hez nekin hene? Hîva delal, rind, xweşik, hîv ronahiya dila, sembola evînê ye... Lê çî feyde, Hêlîn... Hikûmeta Tirkan vê hîva delal jî kiriye dijmin û berdaye me. Ew bûye casûsê hikûmetê û me taqîb dike. Di bin ronahiya wê de em nikarin ji şikeftê derên. Ewê esker me bibînin. Dijmin ji me ronahiyê sitandiye û tarîfî bûye dostê me.

Peyva Apo zû kete serê min. Apo rast digot. Hawîrdora me tijî esker û qereqol bû. Esker tim li welatparêzên kurdan digeriyan. Tarîfî dijminê eskeran, dostê me bû, tarîfî me xelas dikir, wana dixwar...³

Ez pîr caran fikirîme, mirov dikare ji diya xwe, bav û birayên xwe bixeyîde, nefret bike. Lê tu caran neketibû bîra min ku ezê rojekê ji hîvê jî nefret bikim. Hîv şahîdê zarokbûna min bû. Li gund çaxê em li ser bana radiketin, min tim lê mêze dikir. Ez aşîqê wê bûm. Min derdê dilê xwe jê re digot û di xew de diçûm. Ez çî bikim, jiyan xerîb e, jiyan zalim e... Ezê hê pîr tişta derbas kim.⁴

m silver; **delal** lovely; **rind** beautiful; **seyr** *f* view; **bê emsal** without equal; **şa kîrin** to gladden; **keser** *f* sadness.

¹**hazirî kîrin** to make preparations; **rêwitî** *f* journey; **baz dan** to jump.

²**razan** *f* sleep; **tevlîhev kîrin** to confuse; **gune** (= *guneh*) *m* fault.

³**casûs** spy; **taqîb kîrin** to pursue; **qereqol** police station; **welatparêz** patriot; **xwarin** to devour.

⁴**xeyîdîn ji** to angry with; **nefret kîrin ji** to hate; **şahîd** witness; **ban** *m* roof; **aşîqê ... bûn** to be in love with; **xerîb** terrible; **zalim** unjust.

KURMANJI KURDISH

HESENÊ METÊ

*Labîrenta Cinan*¹

—Berdin ha, berdîn! Berdîn, naxir diçe ha!...²

Piştî du sê bawîşkên sibê, mamoste Kevanot bi vî dengê gavanê gund ji nivînan radibe, ber bi pencerê diçe, li dîmena gund dinêre. Nêrgis ji zû ve şiyar bûye, li ser kaniya hewşa dibistanê avê dikişîne û ew jî carina li bergeha vî gundê nû temaşe dike, gundiyên ku dewarên xwe rastî naxirê dikin qîrewîra wan û heywanan li nav hev dikeve, çend keç û bûkên gundî li ser kaniya kêleka dibistanê li hev sekinîne, gavan li berwarê goristana gund dewarên hatî li hev dicivîne û her bi wî dengê xwe î bilind diqîre:³

—Berdin ha, berdîn naxir diçe!

Mamoste Kevanot pencera lojmanê vedike, bayekî payîza pêşîn li ruyê wî dixê û dilxweşiyê bêpîvan di xwe de hîs dike, bi gavên mamosteyekî bextiyar ber bi derê eywanê diçe, şekalên xwe bi ser lingên xwe ve dike, bi bertena pîjamê xwe der dikeve hewşa dibistanê, li ser kaniya dibistanê li dîmena gund, gundî, goristana hember dinêre, mîna ku destpêka jiyaneke bextiyar ji nuha ve bi wî ve xuya bibe, ber bi Nêrgisê dipişire, li ser rîya kaniya gund, li axpîna tenîştê û di rîya rezan de gundî li hewşa dibistanê dizivirin, dinêrin, ji peyayên gundî hinek ji dûr ve silavê li wî hildidin û bi vî awayî xêrhatinê lê dikin, du jinên gundî dane ser rîya dibistanê û tîn, nêzîktir dibin, tev xwarinên sibê heta ber derê lojmanê tîn, mamoste Kevanot çav li wan dikeve û bi matmayîn dibêje:⁴

—Ev çi ye?... bi Xwedê ev tevgera we naxoş e. Ma qey mala me jî mal e û me jî xwarin û vexwarin heye. Me hamû tiştên xwe bi xwe re hanîne...

—Bila, xoce, bila, dibêjin, xêr û xweşiyê li hatina wan dibarînin û bi van

¹Hesenê Metê, *Labîrenta Cinan* (Istanbul: Avesta, 2000), pp. 23–28.

²**berdîn ha** ‘hey, let [the animals] out’ (the village herdsman is telling the villagers to let their cattle out); **naxir** *f* herd.

³**bawîşk** *f* yawn; **gavan** *m* cowherd; **dîmen** *f* view, sight; **Nêrgis** Kevanot’s wife; **bergeh** *f* view, vista; **berwar** *m* slope; **qîrewîr** *f* cry, shout; **goristan** *f* graveyard.

⁴**lojman** *f* lodging; **bêpîvan** immeasurable; **berten** *f* trousers; **pişir-** to ruminant; **axpîne** *f* field; **matmayîn** *f* astonishment.

READINGS

gotinên xwe re çav li jina wî dikevin, mamoste Kevanot derbasî hêla hundur dibe, hersê jin li hev disekin, li hev dipirsin, xêr û xweşiyê li hev dikin, dû re ew xwarinên sibê di dest Nêrgisê de dimînin û jinên gundî dûrdikevin.¹

Taşê di lojmanê de tê xwarin, mamoste Kevanot xwe tevgirêdide, derdikeve hewşa dibistanê, ro bi sê çar qaman bilind bûye, ji ser sipîndarên kêleka dibistanê, li paş wan sipîndaran ji ser darên Mekanê Mala Dînan, ji dar û kevirên hawurdor dengê çûçikan bilind dibin, ji zeviyên dûr cirecira dengê bihukan tê bihîstinê, ji bilî çend zarokên ku li ber dîwarên hewşên malên gund dilîzin kesek bi ber çavan nakeve, herkes mijûlê karûbarê xwe î payîzê ye.²

Di vê navberê de li paş malên gund, kalekî riyê wî sipî û dirêj daye ser rîya dibistanê û ber bi jor tê, her ku ber bi dibistanê tê û nêzîktir dibe, bêtir jî diyar dibe ku kalekî salmezin e, lê di rêveçûnê de ewqasî nade xuyakirin, mîna ku ne ji bo alîkariyê lê tenê ji bo nîşana pîrbûnê gopalekî kevin î xweşik di dest pîremer de ye, hîn ji dûr ve bi dengê salmezinekî silaveke xêrhatinê li mamoste Kevanot dike û nêzîktir dibe, mamoste Kevanot ji hewşa dibistanê derdikeve, diçe destê wî digire û xweşhaliya xwe dibêje, herdu jî li wir li hêla der li ber dîwarê hewşa dibistanê rûdin, beriya ku bi hev re têkevin galegalan an jî ji bo ku têkevin galegalan mamoste Kevanot bi tevgereke giramgîr berê xwe bi pîremêr de dike û dibê:³

—Navê te bi xêr, sofî?

Pîremêr cî li xwe xweş dike, bi çavekî dostane li mamoste Kevanot dinêre û bêyî ku çavên xwe jê bikute, dibêje:

—Xwedê te bihêle!... navê min Sêvdîn e, Sêvdînê Selîm... ji min re dibêjin, sofî Sêvdîn.

—Navê min jî Kevanot e, sofî.

—Sîtara Xwedê li ser te be!... tu ji kîjan eşîrê î, xoce?

Kevanot bi giramî û bi zanebûna mamosteyekî dibêje:

—Eşîra me ne maye, sofî. Di jiyana bajarvaniyê de pîvanên wusa wenda

¹**barandin** *v.t.* to rain down; **hêl** *f* direction.

²**taşt** *m* breakfast; **qam** *f* stature (measurement for the height of the sun); **sipîndar** *f* poplar; **çûçik** *f* bird; **cirecir** *f* talk; **bihuk** insect; **karûbar** *m* work, business.

³**kalek** *m* old man; **salmezin** aged; **galegal** *f* conversation; **giramgîr** respectful; **dibê** = **dibêje**.

KURMANJI KURDISH

bûne êdî.

Mîna ku sofî Sêvdîn dilê xwe jî bi rewşa îroyîn bişewitîne bi keservedan di ber xwe de dibê:

—Her ku diçe dunya piçûk dibe û civak jî dibe weke nokên tahtê. Dilovaniya dem û dewranê ne maye êdî!¹

Ji bo kêfxweşiya sofî Sêvdîn, mamoste Kevanot dengê xwe jî hinekî bilind dike û dibê:

—Maşallah te gelek sal derbas kirine, sofî.

Sofî bi rûkeniyêke şêrîn lê dinêre, destê xwe î vala davêje riyê xwe î mîna hirî, çavên xwe bi hev de dikute û:

—Êê... dibêje, ez jî kêr ne jiyame. Xwedê baştir dizane... lê bi qasî ku ez dizanim... li vê dunyayê min jî xwe bi qasî sed û bîst salan kevin kiriye...

Mamoste Kevanot:

—Maşallah!... Xwedê jiya te dirêjtir bike, sofî!... dibêje û di dilê xwe de didomîne: “Sed û bîst sal jî ne hindik e.”

Sofî Sêvdîn destê xwe dide ser çogên mamoste Kevanot, ditepîne û dibê:²

—Xwedê te bihêle!... Xwedê jiya te ji ya min dirêjtir bike!

—Maşallah!... tu hîn jî li ser xwe î, sofî.

—Ê... Xwedê bi ya xwe dike. Hertişt di destê wî de ye, dibêje û mîna ku sofî Sêvdîn van gotinên xwe jî bipeyitîne, vê carê destê xwe ber bi goristana hember radike û bi keservedan didomîne: Gelek meriv di pey min re hatin û berî min çûn... çûn û xwe li vê palê ramedandin. Dema bavê min li vir cîwar bû, weke anuha tê bîra min, çend malên Mala Dînan li wê hêla kaniyê, li berwarê vê goristanê hebûn. Miriyê xwe dibirin bi qasî çar werîsan ji malên xwe dûr, di nava daran de dikirine erdê. Ji ser vê kaniyê, heta pişt çiyayê jorîn darên kelberû di nav hev de bûn. Hêla jêrîn jî wusa... nêçirvanekî herî dilêr jî newirî bû bi roj di nav re derbas bibûya. Ev geliyê ha bi daristaneke kûvî hatibû nixumandin. Lê ka?... —herdu destên xwe vedigire

¹sofî Sufî, respectful term for an old man; **sitar** *f* protection; **giramî** *f* respect; **pîvan** *f* criterion; **keservedan** *f* sorrow; **nok** *f* chickpea; **noka tahtê** pebble; **dem û dewran** *m* olden times.

²kêfxweşî *f* comfort; **hirî** *f* wool; **çog** = **çok**; **tepanandin** *v.t.* to pat.

READINGS

û li dora xwe mêze dike— hemû birîn, kirin erd û hajotin. Bi xêra ruhê pîrozwer re çend dar li vê piştê mane... ne min got, di demên me de dunya mezin û xalî bû. Ciyê herkesî û hertiştî tê de hebû. Meriv dikanîbû bi neviyê neviyê xwe re, li ciyekî, di hewşekî de bijiya. Lê anuha?...¹

Mamoste Kevanot bi çavekî lêkolîner li vî pîremêrî dinêre û dibîne bê çî porê ku bi serê wî ve maye, çî pirça li dora hustuyê wî î qermiçî û çî mûyên li ser zenda wî, giştik jî weke hirîyeke şûstî sipî bûye, mîna ku di qermiçên eniya pîremêr de hunera jiyane, nexşên dîrokê bibîne, di dilê xwe de: “Ser û binê vî gundî, ez ê bikanibim ji vî pîremêrî hîn bibim. Rasterast ferhengek e, ferhengeke dewlemend e” dibêje û bi mereqdarî ji ferhenga dewlemend dipirse:²

—Ma hûn ne ji vî gundî bûn, sofî?

Dema ku pîremêr dibîne guhdarekî dilsoz heye, daxwazeke peyivînê li wî jî radibe ku wan hemû demên xwe yên buhurî rûpel bi rûpel veke, bi xwînegost bike û wan ji nû ve bijî:

—De wê çaxê jî gund tune bû ku... ne min got... Mala Dînan bû. Ew jî bi tevayî çend mal bûn. Dema em ji Serhedan daketin, bavê min çû bû li ser kulavê Sofî Dîno rûniştibû. Sofî Dîno, mezinê wan malan bû. Merivekî saxik û dilpak bû. Tavalê bi bavê min re bû bû destbirak û ne xwestibû ku bavê min bi şûn de derkeve Serhedan.³

Mîna ku tiştê bala mamoste Kevanot bikişîne an jî tiştêkî nû têkeve bîra wî, pirseke din ji pîremêr dike:

—Ev navê ha... navê Sofî Dîno, kê li wî kiri bû?

Pîremêr herdu destên xwe ber bi jor vedigire û mîna ku bi xwe jî nikani be ji nav derkeve, dibêje:

—Bi Xwedê... di wan deman de em zarok bûn, lê li gor tiştê ku ez dizanim, ev navê ha ne navê wî yê rastîn e. Ji ber tevgerên wî yên nexşin ji

¹**peyitandin** *v.t.* to prove; **pal** *f* mountainside; **xwe ra-medandin** to lay oneself down; **werîs** *m* rope; **kelberû** wild; **nêçirvan** *m* hunter; **dîlêr** intrepid; **wirîn** = **wêrîn**; **kûvî** wild, terrifying.

²**qermiçî** wrinkled; **qermiç** *f* wrinkle; **ser û bin** *m* the “ins and outs,” everything; **bi mereqdarî** with interest, with curiosity.

³**dilsoz** sympathetic; **xwînegost** flesh and blood; **kulav** *m* felt mat; **saxik** honest; **dilpak** pure of heart; **destbirak** blood brother; **serhed** *f* border.

KURMANJI KURDISH

malbata wî hinek rabûn ew bi rengdêra “dînitîyê” navandin û hinekan jî ev rewşa wî weke “sofîtîyê” bi nav kirin. Herweha navê wî jî ma Sofî Dîno. Lê piştî çend nexşên wî, jê tirsîyan, paşîngê li ser vî ruhê pîrozwer ketin dudilîyekê û dû re jî gêhîştin wê baweriyê ku ne merivekî vala ye.

Mereqdarî li mamoste Kevanot tîrtir dibe û dibê:¹

—Sofî, heyran!... li gor nexş û kerametên çawa ev navê ha... ev navê ha li wî kirin?

—Ne min got... di destpêkê de navnotî bi dû ket û digotin: xerîfî ye... Rihma Xwedê li ruhê wî yê pîrozwer be, digotin... de wê çaxê em zarok bûn û me hay ji tiştên weha tune bû... lê digotin, di dawîya jiyana xwe de evîndarê bûka xwe bû bû û ji dû wê venediqetiya. Digotin, wê çaxê kurê wî gelekî şerm kiriye, xwe havêtiye dest û lingên wî ku ew dev ji vî xwiyê xwe berde. Lê ne bûye... ev xwiyê ha ji ser ne çûye. Evîneke asimanî girti bûye ser. Ji ber vê yekê... ji şevan şevreşeke buharê kurê wî ew li hespê kiriye ku bibe Şikefta Zoncikê... meriv nizane ke êdî kurê wî çi fikirîye... lê li gor gotina jina kurê wî, li nêzîkî devê şikeftê du aferîdên seyr hatine pêşîya vî kurê wî û jê re gotine:²

—“Ku tu wî tiştê di dilê xwe de bikî, em ê tiliyên xwe di çavên te re bikin!” Xwedê dizane bê êdî çi di dilê kurê wî de bûya... Wê şevê kurê wî bavê xwe bi şûn de tîne malê û herdu jî dikevin nivînên nexweşiyê. Û di wê şevê de, di wê nexweşiyê de kurê wî radibe vê bûyerê ji jina xwe re kat dike û bi destê sibê re jî dimire. Amentubîllah, karê Xwedê nexşîn e!... Dema şênîyên van çend malan cendekê kurê wî hilanîn, Sofî Dîno di nivînan de bû. Ji xwe heta ku mir jî ji nivînan ranebû. Rasterast sê mehên dawîya jiyana xwe di nivînan de buhurand. Di ber mirinê de... De îcar çi mirin bûye, Xwedêyo!... Mirineke asêwarî! Em wê çaxê zarok bûn... bavê min—rihma Xwedê li hemû mirîyan, li wî jî be!—bavê min wê çaxê li paş serê wî bûye. Çêlî mirina wî dikir û digot:³

¹nexşîn miraculous; rengdêr *f* description, quality; nexş miracle; paşîngê later; tîr dense, dark.

²heyran amazing; keramet saintly miracle; navnotî *f* notoriety; xerîfî senile; havêtin = avêtin; xwî *m* habit, disposition; asimanî heavenly; şevreş *f* dark night; aferîde *m* creature; seyr strange.

³ku unless; kat kirin to divulge; amentubîllah “I believe in God,” an exclamation

READINGS

“—Bayekî eyûbî lê rabû bû.” Li gor gotinên ku bavê min digot, Sofî Dîno rabûye kincên xwe çirandiye, xwe deverû havêtiye erdê, mîna Eyûb î pêxember wî jî gotiye:

“—Ez jî kezeba diya xwe şilfûtazî çêbûm û divê ez şilfûtazî jî vegerime wir!” Wek ku min got, dûre jî gelek şirove hatin kirin û gotin: Ev ruhê ha, ruhekî asimanî ye.¹

Reading Selections in Cyrillic-Script Kurmanji

„Зэрдэшт П’ехэмбэр“

Ә’бдылр’ан’ман Дур’ә

P’îa T’әә, чаршәм 11-е сентйабре сала 1996-а

Бәле, жь к’ома гәле Урал Алт’әйе—„Т’урани“—п’ехэмбәр р’анәбунә. Шаманизм нав ванда һәбуйә, кә әв жи сәрбазити у п’арсәкти у шалузъти, п’утп’әрәсти (тотемизм) буйә. Дәрвеш у п’арсәктие сәхтәк’ар ищат кьрьнә, пе гәл хапандьнә, п’ьртука ви жи т’өнә. Ле дине Ари у Самйан һәд бунә. П’ьртуке ванә пироз һәбунә, һ’име ван жи сәр т’әвһ’иде (йәкитийа хвәде) бунә.

Ола Зэрдэшт п’ехэмбәр жи ль сәр ви һ’ими (т’әвһиде) буйә, Йәздан (хвәде) Әһрәман хөльқандйә. Шәр’, нәп’әки у тарити дәсте Әһрәман буйә; хер, қәнщи у р’онайи жи дәсте Йәздан буйә. Чава кә ола Муса п’ехэмбәр, Иса у Мәһ’әмәд п’ехэмбәрда жи „хвәде, шәйт’ан у мьлйак’әт (фьриштә) хөльқинә, қәнщи у п’әки дайә дәсте мьлйак’әта, хьраби у нәр’ьнди жи дайә дәсте шәйт’ан.“

Һьм „Т’әврәта“ Муса, һьм жи „Qöрана“ Мәһ’әмәд п’ехэмбәр п’ьр’тыште хвә жь Авәста Зэрдэшт п’ехэмбәр гьртьнә. (Жь хвә дине т’әвһиде у һәд һеманда вәк һәвһн. Жь һәв иһьам гьртьнә, чьмки сәрканийа ван йәкә).

Ола Зэрдэштда щотк’ари, һ’әйванәтхвәикьрьн у хәбат ибадәтен

tion; **şênî** *pl* people, residents; **asêwarî** untimely; **rihm** *f* mercy; **çêfî kirin** to talk about.

¹**bayekî eyûbî** Job-like turn; **xwe deverû avêtine erdê** to throw oneself face down on the ground; **kezeb** *f* womb; **şilfûtazî** “buck naked.”

KURMANJI KURDISH

мэзын у гърингын.

„Авэста“ жь сэд бэндайэ (фэслайэ), гэлэк щийада ширэте шотк’ари у Һ’эйванэтхвэйкьрыне дьдэ. Һ’этани гэле к’өрд у фарьз сэр ола Зэрдэшт бунэ. Пышти кё ола исламе пешда Һат э’рэба Иран у К’өрдстан вэргьртын (зэвткьрын), бь зоре, кёштъне, бьр’ин у қэт’ле дине Зэрдэшт т’алан кьрын, дине исламе ль щие ви данин. Бона ола исламе бь Һ’эзара к’өрд кёштън, дин зоре бь ван данэ қэбулкьрыне. Т’эне ездийа дэст жь дине Зэрдэшт бэр нэдан. Бэле, мёсёлмана тыште нэбинайи анин сэре ван, Һ’этани Һа жи тиньн сэре ван.

Иро жи эв дэвлэте, кё дьбежън эм мёсёлманьн, бь наве мёсёлмантисе к’өрд кьрынэ к’олэ у бьндэсте хвэ, зёлме тиньн сэре ван, р’астисе эв нэ мёсёлманьн, ле мьнафьқ у сэхтэк’арьн. Мэв’эмэд п’ехэмбэр дьбежэ: „К’и кё хвэр’а чь бьхвазэ эве жь бре хвэйэ дьнр’а нэхвазэ, эв нэ мёсёлманэ.“ Дэвлэте, кё наве ван мёсёлманьн, жь хвэр’а азади, сэрхвэбун, дэвлэт у Һ’өкөмэт хвэстън у чекьрын. Ле йэке жь ван к’өрдар’а эв Һэд нэхвэстън у эв нэдане, сэрда жи дьбежън: „Эм мёсёлманьн, бре Һэвьн.“ Р’астисе эв нэ мёсёлманьн у нэ жи бре мэнэ; мьнафьқ у дөр’унэ, дьжмьнэ гэле к’өрд, азади у сэрхвэбуна винэ, мафе вийэ инсани у демократики т’алан кьрынэ (зоре же стэндьнэ), Һала дьбежън эм мёсёлманьн.

Дэма қэт’ла Һ’элэбщэда щвина ван дэвлэте мёсёлман дэрбаз бу. Йэке жь ван алик’арийа к’өрда нэкьр, наве ван нэани сэр зьмане хвэйи п’ис. Һ’эмуя алик’арийа Сэддаме т’эрэс у қэшмэр кьрын. Ле вэхта Сэддам дак’өта К’өвэйт’е, бу зьр’тэ-зьр’т у ч’эвкэ-ч’эвкэ ван мёсёлмане қэшмэр бона нэфт’е.

Гэле к’өрд иди Һ’ышйар у занэйэ. Бь ван т’эрха нахапэ, занэ, кё эв нэ мёсёлманьн, бьр’а дькьн, сэхтэк’ар, қэшмэр у зальмьн. Бь наве дин у братийа дин мэ дьхапиньн, дөр’ути у нэп’акисе дькьн.

„К’өрд у К’өрдстан“

Р’йа Т’эзэ, чаршэм 25-е февралэ сала 1998-а

К’өрд (хвэ нав дькьн—к’өрд, көрманщ) жьмэ’тэкэ Асия Пешэ лапэ қэдимийэ. Эт’ногенеза к’өрда у т’ариха сазбуна дэвлэте ван жь к’урайа дэврана те, дьа р’аст жь 3 Һ’эзар салия бэри қөр’на мэ, вэхта

READINGS

ль Месопатамиае (К'ордстана башур) бажар-дэвлэга Аратае һатбу сазкьрыне. У пашвэхтиге жи к'орда нэ щарэке бы щур'ед башқэ-башқэ дэвлэга хвэ вэчекьрын, ле бы мэ'ниед башқэ-башқэ дэвлэгед вана батмиш дьбун. Жь вана йа лапэ нав у дэнг дэвлэга к'орда йэ Мидиа-ейэ (қөр'на VII–V бэри дэврана мэ). К'орд һа һ'имли ль Т'урк'иае, Иране, Ирақе, Суриае—сэр т'опраха К'ордстана т'арихи у өса жи чэнд вэлатед майинда дьминьн. К'орд щара пешьн жь дэстпека қөрна XIX һатнэ сэр т'опраха империа Ур'ьсете. Анэгори эсэред пэймана Гёлстанейэ сала 1813-а у өса жи пэймана Т'урк'менчаейэ сала 1828-а кө синоре ур'ьса-фарьза у ур'ьса-т'ьрк'айэ т'эзэ һатэ к'ьвшкьрыне, п'арэкэ к'орда, кө жь һена бэреда сэр ван т'опраха дьма, к'этэ нава т'эшкила дэвлэга Ур'ьсете у бы р'эзэдыли бажарвания we қэбул кьр.

К'орд һ'эсаб дьбын щьмэ'га Р'оьлгата Незик у Орт'эйэ щи у дьк'эвын нава к'омэкэ р'аса һьндавропие. Бьнэщийа к'орда йэ т'арихи һ'эсаб дьбэ Месопатамиа у нэ'иед К'ордстана иройинэ майин.

Р'уе we йэкеда, вэки К'ордстан чэндьк-чэнд щара к'этьйэ бьн дэрба зэвтчийа у һатьйэ п'арэвэкьрыне, һа к'орд сэр т'опраха чэнд дэвлэга—Т'урк'иае, Суриае, Ирақе, Иране—дьжин. П'арэвэкьрына К'ордстанейэ ахьрие, кө һатэ чарп'аркьрыне, анэгори пэймана Лозанейэ сала 1923-а қэвьми.

Р'эқэма к'ордайэ т'омэри дьгыжэ вэкэ 40 миллион мэрьва. П'ьр'анийа к'орда һа жи сэр щи-мьск'энед хвэйэ қэдими дьжин. Р'эқэма вана ль Т'уркиае 20 миллионэ, ль Иране 9 миллион, ль Ирақе 5,5 миллион, ль Суриае 1,5 миллион мэри. Сэр т'опраха Т'фақа Шеврейэ бэре вэкэ миллионэк к'орд дьжин, жь миллионэки һьнэки зедэтьр вэлатед Авропаеда дьжин.

П'ьр'анийа к'орда бы дине хвэва мөсөллмане сөнинэ, ле эва йэка набэ һ'им, вэки к'орда һ'эсабкьн чава бред т'ьрк'айэ дине Эллаһ.

К'орд, кө бнэлиед Р'оьлгата Низикэ бьнэщинэ у йэк сеанийа бнэлиед Т'урк'иае зедэтьрын, бы һэқи чэнд дэьсалийа пьрса сазкьрына дэвлэга хвэ датиньнэ бэр һ'өкөмэга Т'урк'иае, дэвлэт, дак'отана к'ижане иди чэндьк-чэнд щара сэр т'опраха К'ордстана бакур һатйэ миасэркьрыне. Мэһа гөлана сала 1992-а ль К'ордстана башур (Ирақ) паши бжартьнед мэщльсе у һ'өкөмэте дэрһэқа сазкьрына дэвлэга

KURMANJI KURDISH

к'орда-э'рба йа федеративда говэка Ираеда ьатэ э'ламкьрыне.

Сэр т'опраха Т'фаа Шеврейэ бэре жи гьли дьчэ дэрьэда дасэь-нандьна қэза К'ордстанейэ автономда, к'ижан хьлазия салад 20-и бы т'эшкила нэн'иед К'элбэщэре, Лачине, Кубатлие, Зангелане у Щэбраилейэ Азербещана Шевреда ьэбу.

Мэхсус готи бьднэ к'ьвше, вэки п'ьр'ания к'орда сэр т'опраха Т'урк'иае у вэлаете дьинар компакт дьжин, у чава жоре ьатэ готье, т'ө щара мьлэте кемжьмар нинэ. Ле ь'өкөмэга Т'урк'иае эва иди 70 сала зедэтьрэ эве политикае у стратегия йэкмлэткьрыне дьмэшинэ, к'ожь алие ь'имдаре дэвлэга т'ьрк'а К'эмал Ат'ат'рк'да ьатйэ қраркьрыне. Паши қьр'а эрмэнийэ с. 1915-йэ э'йан ль Т'урк'иае нава 74 салада (с.с. 1920–1994) д'ө милиона зедэтьр к'орд ьатьнэ коштьне.

Лозунга „Т'урк'иаеда гэрэке т'эне т'ьрк' бьжин, мьлэте майин вэлаете дьинар ьэбьн!“ ь'але эт'нополитикие ль р'егине бэрк' сэрткьр. Стратегия эт'нососиалие, к'ө ь'өкөмэга Т'урк'иае дьмэшинэ, к'ижане ь'кари ь'эсаб нэки чава қьр'а к'ордайэ нэп'эрдэьри, ахьрие гиандэ қьр'а т'эмамия мьлэтед Т'урк'иаейэ майин. Қьр'а вана гьиштйэ сэр дэрэща палитика Р'еспублика Т'ур'киаейэ р'эсми. Мэсэла ве йэкейэ қьр'кьрына к'орда, эрмэнийэ, ьуна, суриайэ, ьлг'арайэ вэь'ишти, к'ө алие т'ьрк'ада бы сэдсалия те миасэркьрыне.

Бона анализа проблема к'ордайэ эт'ногеополитикие пьрсед щиварбуна қэватэ вэлаете мэьн у к'ара ванайэ геополитикие нава вэ'де орт'а қөр'нед XIX у XX ь'эвше азөр'укьрынейэ. Шэр'к'арийэ бенавььр'и бы т'эвгэлийэ ШАЙ, Ур'ьсете, Франсиае, Алманияе, Британия Мэьн у Т'урк'иае ль Р'оьлэте нав чэнд қөр'нада гиандйэ пешдак'ьшандьна проблема дэрьэда хэрита Р'оьлэга Незикда у Орт'эйэ геополитикиейэ т'эзэ, пьрс, к'ө иро гэлэки фэрз у актуалэ.

Фактора ь'имлийэ сэрэкэ бона сафикьрына пьрса к'орда, т'э'лэбэьтр'а, ь'этани ньа жи нае ь'эсабе чава к'ара Ур'ьсетейэ геополитикие, ле ь'эсаб дьбэ чава к'ар у мэрэме Британия Мэьн у ШАЙ. Р'ожа иройин, гэрэке бьднэ к'ьвше, т'э'бийэ Федерасия Ур'ьсете Р'оьлэга Незик у Орт'эда дьня мөсөлманиеда гэлэки сьстбуйэ.

Сэрбуна пьрса к'ордайэ глобал р'уе вэлгэр'андьна ь'өкөмэтейэ сала 1980-и пешда ьат, к'ө бу мэ'ния гөбастьна стратегия у тактика Партия

READINGS

К'аркәрен К'өрдстанейә р'адикал, к'ижан сала 1978-а һатыйә сазкырьне у сәроке к'ижане Ә'бдөлләһ Ощаланә.

Ч'ир'ока дәрһәқа ва готи „тер'оризма к'өрда“, кө т'ьрк' бәла дькын, бу һ'име политикие бона дәстпекырьна конфликта ләшкәрийә сала 1997-а ль нәһ'ийа Ирақейә автономийа к'өрда, жь синоре к'ижане гьва к'өрд „ә'мәлед тер'ористие“ миасәр дькын.

Ле р'асти ләшкәре т'ьрк'а политика тер'оризма дәвләте һындава к'өрдада дьмәшиньн.

Т'ә'бийа вәлатед мәзын һындава агрессия т'ьрк'айә әшкәрәда дьминә нә'фә'мкыри у нә нәзики ақьла. НАТО, кө Т'урк'иае һ'әсаб дькә чава форпоста хвә ль Р'оһьлата Незик, нет у мәрәме we йә дур-дьреж һәнә, бәре ә'вльн пант'юрк'изме сәр ә'рде Т'фақа Шөврейә бәре бьдә балакырьне у пашәр'ожеда we идеологие ведәре һе бьдә қәвһынкырьне. Гьли бәре ә'вльн дәрһәқа Пышкәвказе, Асия Орт'ә, өса жи р'егийонед Федерасия Ур'ьсетейә щинарә майинданә.

Лазьмә мәхсус бьднә к'ьвше, вәки ль алие эт'нополитикиеда К'өрдстан бона Ур'ьсете те һ'әсабе чава мәрт'ал, к'ижан we жь эк'спансия пант'урк'изме хвәй дькә.

Ле политика Федерасия Ур'ьсетейә дәр ниве салед 90-йә дөдада дьа зу шә'дәтие дьдә дәрһәқа бәрбьр'ибуна сәрк'арийа Федерасия Ур'ьсетейә палитикиейә нейтрал һындава проблема к'өрдада. Активбуна ә'мәлед органед Ур'ьсетейә шөхөлед дәр ви алида дькарбу „статус к'воа“ һәйи ль политика Р'оһьлата Незикә орт'әмләтие бь р'адикали бьгөһаста.

Бь һ'әсабьлдана фькре жорготи, дьа башә у бь перспективә сазкырьна т'ьфақа орт'әпар'ламентие, чава ль вәлате дәрә дур, өса жи незик, мәрәме к'ижане буйа пыштгырийа һ'әжа к'өрдайә мләтие-азадарие, өса жи т'әшкылкырьна фонда орт'әмләтие бона хвәйкырьна we һ'әже.

Хенжь we, лазьм те һ'әсабе сазкырьна мәрк'әзе, йане жи вәк'илдарийа һ'әжа к'өрдайә мләтиейә р'әсми ль сәр т'опраха Федерасия Ур'ьсете.

—К'ома эк'сперте бона К'өрдстане
ль р'әх комитейа алие пьрсед гео-

KURMANJI KURDISH

политикиеда йа Дума ФУ дэвлэте.

„Автономия Културие у Шие Хэбате“

(ВАРИАНТЭКЭ ЩАБЭКЭ „ПЬРСА К'ӨРДА“ ЛЬ Т'УРК'ИАЕ ЫАЙЭ)

Нава ван шэш мэед ахьриед се ь'эзар мьашьред к'өрд нэлегал чунэ Италиае. Ынэк бь гөмана майина ьэрт'ьми, ьнэк жи бь гөмана бьгыжнэ қэвм-псьмамед хвэйэ ль Алманиае.

Ль Европае, анэгори избатиед комисаре Т'МЙ пьрсед мьашьрайи сэрэкэ, жь ван мьажьра, ед кө хэрибиеда ьивийа р'ожа хвэшьн у гөманьн статуса мьажьра бьстиньн, щие пешьн к'өрд дьгьрн. П'арэкэ вана жь бакура Ираденэ, ле п'ара п'ьр'е жь Т'урк'иаенэ, э'рза к'ижане бона бьк'эвэ нава Т'фақа Европае ниве мэа декабре бь мэ'нийа жь к'өрда „т'эмьзкьрна“ Анатолиа башур-р'оььлате ьатйэ қэр'мандьне.

Т'урк'иаеда дьбежьн, вэки бал вана „пьрса к'өрда“ т'өнэ. Т'эне „пьрса тер'оризма к'өрда“ ьэйэ. Вэки майин ь'эму тышт анэгори нормед орг'эмлэтиейэ: нава мэхлуқэтийа Т'урк'иаейэ п'ьр'млэтда 12 миллион к'өрд бь э'дьли дьжин, олк'ед ванэ лапэ п'ьр'р'эқэм ль бажаред Измире у Стэмболеда, кө алие сэнайеда пешдачуйнэ, баш дьжин, ле ль Т'урк'иае, мьнр'а Анкараеда дьготьн, эгэр „р'астие конфликта млэтие ьэбуьйа, вэлэтда we зуда шэр'е бажарвание бьқэвь-мийа.“

У диса сэрда зедэ дькьн: „Проблем ван щийа дэстпе дьбьн, ль к'ө р'өһ'е шорьше жь дэр те стэндьне, жь ван вэлата, ль к'ө лагеред ьазькьрна тэр'ористед жь Партия К'аркэрен К'өрдстане (ПК'К') щивар бунэ“.

Бэле, проблема к'өрда ьэйэ!— опонентед ванэ жь сепаратистед бавэр дьбежьн. Т'эрэфдаред ПК'К' избатийа қэвмандьна адара сала 1995-а тиньн, вэхта лэшкэрэки т'ьрк'и бь наве Ы'эсэн Данара жь полка ль бажаре Щолэмерке ьешьри шыкле ван ь'эвт шьванед к'өрд чап кьрьбу у бь қимэте 50-100 ь'эзар лираед т'ьрк'а дьфрот, к'ижан бь дэсти командосед т'ьрк'а ьатьбунэ сэржекьрьне, бьн шыклада жи ньвисибун: „Бьра ьэр кэс ььзаньбэ эм чь тиньнэ сэре куч'ька. Эме ьа жи биньнэ сэре ь'эму к'өрда.“

Анкара к'өрда сэр дө п'ара п'ар дькэ—п'арэк ед интеграсиакьринэ,

READINGS

п'арэк жи ед тер'ористън. Щодаихаз жи сэр we фькрена, wэки һэйэ К'ордстан.— „Wэлате цьмэ'та чьлмилионейэ зеранди у п'епэскьри“. Бона гэлэка, кӧ к'аши нава ве конфликте бунэ, чава те к'эвше, нэбарьшбун буйэ пьрса һ'ӧрмэтейэ сэрэкэ, кӧ оптимизме надэ. Бь гьлики тупикэ. Йане жи дьбэ „мэщалэкэ майин“ һэйэ?

Гэло диwana мэрк'эзие we бькарибэ автономия административ-териториал бьдэ к'орда? Нькарэ. Чьмки, бэре э'wльн, эве гӧмана сепаратизме бькэ дьле сэрэкед млэгед майинэ кемр'эқэм. Йа дӧда, эве бьбэ қэwmандьнэкэ т'арихи—йане чийэ мэрэм бь шэр' һатэ дэстанине, демэк тер'ор—мэщала башэ. Йа сьсйа, кӧ йа сэрэкэйэ, эве бьбэ мэ'нийа п'арэ-п'арэбуна Р'еспублика Т'урк'иае, к'ижане бьбэ р'еаксия зьнщири—бь щур'е конфликтед орт'э-эт'никие у орт'эр'егииналие ль wэлет.

Гэло диwana мэрк'эзие we бькарьбэ конфликта т'эви к'орда пе структураед зоре—лэшкэр у командоса—бьтэмьринэ? Нахер. Шэр' ль башур-р'оьлэте эва иди 13 салэ пешда дьчэ, анэгори һьнек избатие 26 һ'эзар мэри һатьнэ кӧштьне, 2500 гӧнд wеран бунэ, жь нэһ'иед шэр' wэкэ миллион мьашьр фьрари бажаред мэзын бунэ. Шэр' бэрк' дьмэшэ, ле незики wэкьрна грефутке жи набэ.

Мэсэлэк. Хьлазияа декабре, чава агентиа Р'ейтере э'лам кьрйэ, лэшкэред т'ьрк' паши зэ'икьрна хӧрэк бнэлиед гӧнде қэза Диарбэк'ре Бенин кьрнэ нава һ'эсаре. Гэла афисерэки жи бь ултимативи готйэ: „Һуне т'эви зар'ед хwэ бьрчина бьмьрн. Һун йан гэрэке жь вьра бь цэ'ньмын кэр'ьн, йане жи Һун гэрэке бь готьна мэ хwэ хwэйкьн“. Бь ве йэкева лэшкэр дьхwазэ мэщала базаед хwэй кьрна ПК'К' бьдэ бьр'ине, к'омед к'ижанайэ сильь'кьри бь тактика шэр'е партизание у тер'оре бунэ қэwатэкэ т'ам бона лэшкэре Т'урк'иаейэ р'егульйар.

Шэр'е нэтэмьрида хуна һэрдӧ алиед дьжмын дьк'ьшэ, зрарэкэ мэзын дьгьижэ бнэлиед э'дьли. К'орд мэщбурьн жь зӧлма һэрр'ожэ бьр'эвьн у р'эвбэз, мьашьри у хэриби дьбэ п'ара ван у зар'ед ван. Коалисиаед партиае һ'ӧкӧмэтеда бэр һэв тенэ гӧһастьне, һ'ӧкӧмэтед т'эзэ тенэ т'эшкилкьрне, ле проблема к'орда ль нэһ'иед wэлетэ башур-р'оьлэте диса дьминэ чава проблемэкэ „кэвн“ у „нэшэбьри“. Гэма мьашьрийа к'орда бэрбь Авропае жь вьра те, нэһьер'и полис ван wаргада р'ейда дькьн, ль к'ӧ һьнэк бона бь „qачахи“ дэрбазкьрна

KURMANJI KURDISH

мъашьра бэрбь Авропае п'эра чедькьн.

Бь т'еоретики дыкарын дэст жь сафикьрына пьрсейэ сильь'кьри бьк'шиньн у дэст бь қәйдәкьрына пьрсейэ политикие бькьн. Ле бь практики иро мәцала ве йәке т'өнә, бона ве йәке лап кем лазьмә, вәки сәрк'аред дәрәщәбльд дэст жь қөльхе бьк'ьшиньн, дәсте к'ижана нава ван 13 салада сәр ч'әке буйә. Нә генералитета т'ьрк'а, нә жи лидеред к'омед сильь'кьри, анәгори логика мәрвевд бь ч'әк, нькарын ве фькрер'а қайил бьн, веки вана дәшта шәр'да данә дәр.

Жь хәбәр дана мьнә т'эви политикзана ль Анкарае эз һатмә сәр ве фькре, вәки вьра р'ола фәрз „фактора вә'дәйә“. Чава щергә вәлатед майиндайә, ль к'ө бона сафикьрына һ'өщәтед идеологие, йане жи сәдър'андьна конфликта чава һасегәһ шашиед нәвсейә бәре у бабахйа политикзанайә нәқәнщ те орте. Ль Т'урк'иае проблема к'өрда һынге ве қәйдәр'оже дәрк'әвә, гава бь т'әбийәти сьлсьләт бенә гөһастьне.

Һәла һатьна лидеред формасиа т'эзә жи дыкарә бәс нибә бона дитьна формула барьшбуна бажарвание—әгәр һәма ирода дәрһәқа ве йәкеда нәфькьрын, чька чава култура к'өрдайә хвәхвәтие хвәйкьн, чава әхтийариед ванә вәкәһәв хвәйкьн, ле өса жи „мобилийа сосиалие“— мәцала дәвләмәнд буне, һазьркьрына қөльхчийа, „к'әгына нава диwane“ бехофкьн.

Идея автономиа културие дәвса дайина автономиа территориал— хвәсәрәкваникьрыне бона щиед жийина к'өрдайә компакт Т'урк'иаеда чәгьн те р'ьк'ьнкьрыне. Дора ве идеәе һәла һе машоқ кем дышьвьн. Ве йәке т'әне һындава сәрк'арәки пар'ламента Т'урк'иае—дәвсгьртие сәрәквәзир у вәзире к'арә дәри бәре Мурат Карайалчьнда дыкарын нәбежьн, к'ижани һ'әтани сала 1995-а сәрк'ари Партия сосиал-демократиейә щьмә'тие дыкьр.

—Мә һәла һе сала 1973-а програма партия хвәда сазкьрына система һынкьрына к'өрда бь змане де, хәбәр данед бь змане к'өрди пе р'адио е т'елевизионе, т'әшкылкьрына идаред бь профила културр'онкае тер'а дитьбу, —Мурат Карайалчьн дьбежә.— Готи мәщале бьднә к'өрда, вәки әв хвәхвәтиа културие хвәйкьн у изне бьднә вана органед диwane у щийида вәк'илед хвә бьбжерьн. Ви чахи пешданина пешьн инк'ар кьрын. Пешданина дөда ль һәв һат п'ьр'и—һындьки миасәркьн.

READINGS

Wəхта эз лорд-сэрэке Анкарае бум жь 1993-а шевра бажерда жь 56 депутатта wəkə 20-и к'өрд бун.

У пар'ламента млэтиеда р'эқэма к'өрдед бь мандата депутатие чава палитике щер'банди, кə бь ордена ь'өкөмэта Франсиаейэ легиона сианэтева ьатйэ р'эвакьрьне, да к'ьвше жь п'ара сэлэфед бона к'өрда тер'адити зидэтьр бу.

—Ль базаред Стэмболе у Измиреда, кə нэ бажаред к'өрданэ, ле к'өрд wанда гэлэьн, навбэйна к'омед этникиеда проблем т'өнэнэ. Ль wьр к'өрд т'ам ьатьнэ интеграсиакьрьне. Тыштэки майинэ Анатолиа башур-р'оььлате. Ле wьра жи нава wə'дэда мэщал ьэйэ щөхөл п'акбэ, чава мэсэла сьвдэра орт'а Т'урк'иае у Иранеданэ, кə ийула сала 1994-а ьатэ wэкьрьне, к'ижане мэщал да 400 щиед хэбате бенэ сазкьрьне, — Мурат Карайарчьн гьли дькэ.

Демэк „пьрса К'өрдстане“, йане жи „пьрса тер'оризма к'өрда“— чава wi алие сэнгэр'е дьбежьн, чава жи ьэбэ йа сафибунейэ. Кризиса Өлстере, кə жь ве кризисе нэ кемтьрэ у к'идэре ььм полтикиа туж ьэйэ, ььм фанатизма дин у ььм жи набарьшбуна нэвса ьэйэ хөлэсэ гььиштэ ьена ьатьна р'еалиста. Иро эwана щара пешьн дьшэ'диньн қэна бежьн: „Дэма хатьре тэ—силь'“.

—Владимир Михеев, „Известийа“
Анкара, Москва

АВЕТИС АЬАРОНЬАН (1866–1948)

[Сэрк'арэки Партия дашнакайи э'йанэ. Сала 1917-а эw сэдре Шевра Эрмэнистанейэ Млэтие буйэ, ле с. 1919-а сэдре пар'ламента Р'Э буйэ. Гэвр'а-хэбэрданед Константинополисе (с. 1918-а) у конференса П'аризейэ э'дьлаеда эw сэрэке делегасиа Эрмэнистане буйэ. Пэймана Севрейнэ э'дьлае (с. 1920-а) эwi қол кьрийэ у т'эвгэле конференсед Лондоне (с. 1921-е) у Лозане (с. 1922–1923-а) буйэ. А. Аьароньан хөдане гэлэк шьер у нвисара wэкьрийэ. Сэрьатикэ wi „Р'зго-Сеп'о“, кə дэрьэқа э'мре к'өрдаданэ, щара э'wльн бь змане к'өрди те нэшьркьрьне.]

KURMANJI KURDISH

Р'зго-Сеп'о

Р'згане Р'эцэви жь армэни т'эрицмэ кьр,¹

жь „Р'йа Т'эзэ”, 30-е сентйабре с. 1999

Мина иро те бира мын, эз көркэки бьч'ук бум, пенщ-шэш сали. Р'ожэкэ баьаре, жь ч'йаед мэ к'өрдэк ьатэ гөнде мэ. Вэкэ ч'йаки бу, бльнд у бь ьэдэм, эждэьэ, зэнде дьреж, п'есирвэкьри у сингп'ьрч, деме зэрин у ч'э'вэ к'ур у ьурэ нэр'эь'эт, чава тэйр—поз мэзын у фьнщ фьрэ. Э'баки риси зэр ле бу, көлаве шьвантие намьле бу, чарьх ньгада, сэри шэ'р'-к'олоз бу, мерэки бистөпенщ—си сали бу, наве ви Р'зго.

Ьат у орт'а гөндда сэкьни. Шьван бу ььлбэт—сэр көлаве шьвантиейи намьлева блура к'өрди дардакьри бу, у дэстда чомахэки нькьлкер' у мэзын, бь дэрбэкэ к'ижанева дькарьбу пышта йэки бышкенанда. Р'зго мерэки ьа бу.

Орт'а гөндда сэкни у пьрс кьр, чька гөнд мот'аще гавен нинэ гэло. Һэма öса пьрси, гьлие хвэ нава ьэведа гот, к'и дьхвэзэ бьра сэкэ.

Шьван лазьм нибу, гаван лазьм бу, у гар'ана гөнд спартнэ ви. У ава Р'зго бу гаване гөнде мэ. Эва йэка тыштэки ьақаси садэ бу, вэки чэнд р'оже дьне Р'зго лап ьатэ биркьрне. Тэе ььгота эв ьэма гөнде мэда ьатьбу дьне у гаванэ.

Сьбе зу, бэри дэрк'этына р'оэ эв нава гөндда ньк дьбу, ьэван пыштева гьредайи, блура хвэ ььлдьда у мьраме дьреж ледьхьст. Һ'этани ь'эйван дькьрэ фьшин у жь т'эвла дьфьльтин, гамеш бь гавед фэсал, деме чопьр' у ч'э'вед мьр'уз, мэдэк фэсал у бь гавед зэхм, ч'елэк ь'эмди хвэ, ногьн сьвьк у нэ'с, бог' ьарэьар у голкед нэ'сэ, позкьнэ бь поч'кед ньканди лэзо-бэзо у т'эмам пэй ьэв у ль р'эх ьэв ьэвдö дэ'в дьдан, ьэв бин дькьрын, стрö у поч'ка хвэ ьэв дьхьстын, к'ом-к'ом дььатын, дькьрынэ фьшэ-фьш, дькьрынэ бор'э-бор', р'ез дьбун у бэр ч'э'вед Р'згойи чопьр'р'а дэрбаз дьбун, қасэке гөь дьданэ дэнге блура ви, у паше т'эви гар'ана гэвр дьбун у дьмэшийан. Р'зго бь ь'эваскари дина хвэ дьда ван, эв нэфэре мала ви бун. Дэнге блуре дьсэқьри.

—Һо, ьо, ьо, ьо.

¹For the Armenian original of this story, see Ա. Ահարոնյանի, *Ժողովածոի Երկերի*, vol. 10 (Boston, 1951), “Ռըզգո-Սեփօն,” pp. 317–28.

READINGS

Дэнге Р'згойи зиз ньшкева т'эсэлэ дьбу, у гар'ана гэврэ бе сэрöбьн бэрбь чоле р'ез дьбун. Нава дэқиқэкеда т'оза һ'эзар сьма дьбу тэлп у һэр тышт дьньхманд, у Р'зго жи нава we тэлпеда бэга вэдьбу.

У һэр сьбэ бь ви тэһэри. Евара нава т'оза зэрда öндабууйи, диса дькьрэ һорэ-һор, гар'ан пашда дани, паше мал-мал дьгэр'йа, пе чомахе хвэ дэрия дьхьст, гази дькьр:

—Нан биньн, нан!...

Һэр малэке нанэк дьдане, кө эви дькьрэ һэвене у дэрбази мала майин дьбу.

Әw к'ьрия ви бу.

Һэр р'ож ви тэһэри бу, чава кө р'о дэрдьк'эт у р'о дьчу ава.

Дэ'не шэве Р'зго к'идэрер'а дьгьшишт we дэре жи сэре хвэ датани, р'адьза. Гөрзэ гиһа датани бьн сэре хвэ, көлаве шьвантие давитэ сэр хвэ у сэр ханйа, дора тэндур, һ'эwшада э'змен дьньери, р'адьза.

Ль к'ö р'адьза, нане бэрэвкьри жи ль вьр дьшишт, һэла сэрда жи шöхөле we мале дькьр. Әв бу мэ'ни, wэки Р'зго меванэки һэр малэкейи һ'эзкьри бу. Әw эwлэде гөнд бу, гөнд жи гөнде ви бу. Qазанща ви һэбууйа-т'өнэбууйа, пе пэ'ри нан э'бура хвэ дькьр. Еваре харьнэк, шэбэде жи нане турке пыште бьдане бэси ви бу. К'е бу Р'зго, ч'ьр'а һатьбу, жь к'ö бу, жь к'ижан ч'йа у баниа бу к'эсэки же нэдьпьрси. Р'зго хwэхва жи қэт хэбэр нэдьда. Пьрса һэбун-т'өнэбуна ви гөндда пешда нэдьбат, йан дһа р'аст әw нэ эwлэде мэхлуқэтие бу, әw эндэмэки һ'эйwен бу, хwэхва жи һ'эйwan бу, безар, у хwэй йазйа нэә'йан.

Бона гөнд т'ариха ви дö хэбэр бун т'эне: К'өрде ч'йа... Мерьв т'ьре, р'ожэке нэwалэкеда ч'ие фьрк дабу, қэйа лэқйабу у Р'згое һэма һа э'сабэ,¹ бь зэнде мэзьн у намьл, көлаве шьвантие намьле, чомах дэстда, к'олоз сэри, блура ль п'есире дардакьри һатьбу дьһйа р'оньк, кө хwэ-хва жи һьзаньбу бона чь.

К'өрде ч'ие бу, жь ч'ие хöльқибу, мэхсус бона хwэйкьрьна гар'ана гөнде мэ.

У Р'зго нэ к'эн бэр лева дьк'эт, нэ һерс, нэ хэйд, нэ әшқ. Кэр' у лал

¹*E'sabe* has no meaning that can be found in any dictionary; the Armenian original has “like a dragon” here.

KURMANJI KURDISH

бу чава ч'яа.

Щар-щара бьн смелада дькьрә мьртә-мьрт у тә дьгот қәй бежи пе ч'ә'ва сәрк'арие ль н'әйвен-щьмә'та хвәйә бе зар-зман дькьр.

Дора Р'зго ә'мр бь шур'е хвә нол дьбу. Мәрьва шәр'к'ари дькьрын, зәһ'мәт дьк'шандьн, қазанц дькьрын, н'ьз дькьрын, дьхөльцин у дьмьрын. Хәма к'өрде ч'ие нибу. Әви гар'ана хвә дьбьрә чоле, дьһатә гөнд у тәе бьгота т'ө тыштәк нә дьдит, нәдьхваст, дьнйаеда т'ө тыштәки нәдьгәр'яа—хенжь блура хвә, дәнге к'ижане дәрк'әтна р'ожер'а т'әсәлә дьбу у пә'ри нан, кә бәр дәрир'а дьдане.

Т'әне ль дәштед дур, гава ч'еләк йане мәдәк дьза, Р'зго гольк давитә сәр мьле хвә, дьһатә гөнд у бь тәһәрәки дәрә хвәйе һәйвен дьхьст. Бь н'ьзкьрынәкә нәбинайи гольк жь сәр мьла пәйа дькьр, чава зар'а хвә, у бь ч'ә'вед бәхтәвар, дәвса к'ән сьмеле ви дьр'щьфин, әви чәнд гьлие хвә дьгот.

—Йәк бьбә н'әзар, хатун, йәк бьбә н'әзар. У we р'оже, we маледа голька т'әзәбуи н'әмез дькьр у р'адьза.

Р'зго, гаване гөнде мә һа бу.

—2—

Сьфтә чава п'ьстә-п'ьст, паше чава щавәкә р'асти, гөндда бәлабу, гьва Р'зго дьбә хачп'арез...

Гөндда бу шарә'вар, к'әлфәта бәр диwара кьрнә п'ьстә-п'ьст. Пирка дьготьн, гьва Р'зго хәwnәкә ә'щев дитйә, дьготьн гьва п'ехәмбәр хвәхwa һатйә хәwna ви, хоф кьрия дьле Р'зго—әw чаванә, wәки тә һақас wәхт к'әда хач'парезайә н'әлал дьхwi у беиман дьмини, гьва Р'зго тьрса дьк'әвә ә'рде у дьхәр'ьқә. Wәхта сәр н'ьше хвәда те, дьбәзә бал к'әшиш, ле лава дькә, ви бькә әрмәние хачп'арез, йан на дьтьрсә қәнще Хwәде we диса бе хәwне. Ынәка жи дьготьн, гьва we шәве Ақуб п'ехәмбәр хвәхwa жь Масисе бәржер буйә у Р'зго бь ч'ә'ве хвә әw каләмере р'уанспи дитйә, кә н'әкәми сәр ви кьрийә зу бьбә хачп'арез, йане на әwe һәрдә ч'ә'ва корбә. Ынәка жи дьгот, гьва Р'зго шәвәке ль чоле дурва сәр Арагәсе агре п'ехәмбәр дитйә.

Р'зго бь хвә чава һәрт'ьм ав һьлдабу дәве хвә, т'әне чәнд щара дитьбун әw чава жь мала к'әшиш дәрдьк'әвә.

READINGS

Ә'йда Хатуна Фәрхан¹ бу, евара бәри ә'йде дeрeдa щи ст'ар т'өнәбу у дина т'әмама ньқткәке бу—стуна р'асте, ль к'ө мерәки бәжнбьльнд пышта хвә дабуיע сәкьнибу. Р'зго бу...

Йабание бәдбәхт, жь ишье, шыклед мьляк'әта, хәмла т'әхтә, льбасед к'әшиш, к'лама зур бубу у нава ви һ'алида стөхар, хвә қыңцьландьбу сәр һәв, щие хвәда дышәвши, хвә дыда сәр ви ныги йан ныге майин у худана ә'няя хвә т'әмьз дыкьр. Дерeдa һәв дычун-дыһатьн. Пирька хач дәрдыхьст, мера бәр ве ә'щеве бь хоф һәв дыньерин. Ынәка дыкьрнә п'ьстә-п'ьст, зар'ока бь ч'ә'ве к'ән пе т'ьляа к'өрде ч'йа нишан дыдан, кө жь ве хьрынгеле дыа бәр хвә дык'әт, хвә дықыңцьланд, дыщә'данд нәе к'ьвше, әгәр илащ һәбә бәта вәбә у нава ви һ'алида дыа бәрбьч'әв дык'әт у дыбу пек'әни...

...Сьбәтьре, лә'де, һ'әйата дeрeдa Р'зго дыкьрнә хачп'арез. Т'әмамыа гөнд һьлшыабу вра—дәрзи бавитана нәдык'әтә ә'рде.

...К'әшиш ав сәре Р'зго кьр, мер'он ә'няя ви хьст, наве ви жи дани Степ'анос.

Р'зго бу әрмәние хачп'арез—Степ'анос.

...Вәхта ә'рәфат хьлаз бу, щьмә'т һеди-һеди бәла бу.

—Тыштәки бадьльәванә, к'өрде ч'йа набә әрмәни, Т'атосе Авропис гот...

—Һь, тә диса дәст пекьр, Авропис—Садо вәгәрйа сәр—ч'ьр'а набә, к'өрд нә мәрйя, р'өһ'е ви т'өнә?

—Һәйә, һәма к'өрд к'өрдә, әрмәни жи әрмәни... К'өрд ч'ежке гөранә, ч'ә'ве ви ль ч'йа у мешанә...

—Дә әме бьньерьн, ве әрмәники жь тә четьр же дәрк'әвә, Садо гот.

Щьмә'т бәла бу.

—3—

Ә'мре Р'згода т'ө тышт нәһатә гөһастьне.

Р'зго бу Степ'анос—Степ'анос жи бу Сеп'о. Р'зго-Сеп'о мина бәре бәрбанга сьбеда нава гөндда дысәкьни, блуре дыхьст, дәвар бәрәв дыкьр

¹In the original this is the Feast of the Mother of God, August 15th. The translator has substituted a Yazidi female saint, usually called Xatûna Fexre, who is invoked in cases of difficult childbirth.

KURMANJI KURDISH

у бәре хвә дыда чолә, еварә вәдыгәр'ыя, маләкеда сәре хвә датани, р'адьза. Ә'рәфата, кӧ Р'зго бу хачп'арез һатә биркьрьне, гӧнд диса к'әтә т'әфәк'урийа мал-һ'але хвә.

Сал дәрбаз бун.

У щарәке, еварәкә баһаре, гава нава гӧндда т'ьжә мәри бун, һ'акьм у к'әшиш р'уньшьтбун, қсә дыкьрьн, Р'зго-Сеп'о т'әви гар'ана хвә паш-да һат, у нә мина бәре, нава щьмә'та орт'а гӧндда сәкәни.

К'ӧрдәки әхтийар жь ч'ие һатьбу у бәре пәнир анибу нава гӧндда дыфрот.

Сеп'о незьки к'ӧрдә әхтийар бу, хвә да сәр чомәхе хвә у дыреж-дыреж ви һьери.

У нышкева бь дәнгәки зор кьрә қарин.

—Һәй һу, әв тойи, Һ'әсоә дьжмьн? Тойи... Хвәдә тӧ анийи пешья мьн, дә'w һәйә әм сафикьн.

Гӧндя бь ә'щәбмайи дора һәрдӧ дьжмьна гьртьн.

К'ӧрдә әхтийар р'абу сәр хвә, хвә да сәр чомәхе хвә у пышта хвә да дивер у фәсала хвә һьери.

—Чь дә'w? әви һ'әмди хвә гот.

—Чь дә'w? Тә бир кьр, Һ'әсо, тә бавә мьн кӧшт, бавә мьн. Әва дән салә әз пәй тә к'әтмә, мьн бәр дайка хвә ад-қрар кьрийә, хуна бавә хвә ә'рдә нәһельм.

—Бәлә, һәқә, мьн кӧштйә, каләмер бь һ'әмди хвә щаб да у чомәхе хвә һ'ышк дәсте хвәда гьрт.

—Бәлә, һәқә, әре? Дә вәрә мәйданә, жь бәр дивер дур к'әвә, мина мера вәрә мәйданә, чомәхәк дәсте тәданә, йәк жи дәсте мьнда, йәк мә гәрәке сәре хвә дайнә.

Сеп'о иди т'ӧнәбу, Р'зго һ'ышйар бубу, к'ӧрдә ч'ие бь һерса хвәйә бәйанива. Әw жь һерса дыләрзы, дыкьрә мьрин, дычу-дыһат; у жь ч'ә'ва агьр дып'әкйа, мина пльнге, кӧ дыхвәзә банздә. У әви кӧлаве пышта хвә кәwки кьр, чомәх бльнд кьр.

—Дә р'абә, вәрә мәйданә, тә бавә мьн кӧштйә, мьн соз дайә дайка хвә, әм дьжмьне һәвьн.

Р'әнг ль калә чубу, жь дивер дур нәдык'әт у щьмә'те дыһьери.

READINGS

—Эз калым. Тө шаһли.

—Дәрба пешьн йа тэйә, тө лехә. Ыь дьтърси, к'эвтаре нәмәрд?

У жь ьерса т'эмамайи бәдәна хwәва Р'зго дьләрзы, дьлке ви ледьхьст, дьчу дьһат, чомахе хwә дьбьр тани.

Гөндийа э'щобмаи т'эмаша ви шәр'е беисаф дькьр.

Кәсәки хәбәр нәдыда, т'эмам кәр' бун, т'әне дәнге Р'зго у ь'илкә-ь'илка ви дьһат.

—Һайде, мина э'гита wәрә мәйдане, йәкә тө жь дәсте мьн хьлаз наби.

—Сеп'о, лао, чь тә qәwьмийә? к'әшиш готе.

—Хундаре хуна әде мьнә, баво щан, готи шабе бьдә.

—Сеп'о, көр'е мьн, әw бәр тә нә хундарә.

—Wәй, әви әде мьн көштйә, әде мьн.

—Әw әде Р'зго бу, тө Сеп'ойи, иди Р'зго нини, тө хуне гәрәке нәрежи, тө әрмәние хачп'арези.

Сеп'о р'ьсас бу,¹ ч'ә'вед вийә бь хун бәләнгаз бун.

—Кәко щан, дәсте тә р'адьмусьм. Эз Сеп'омә, баш; әрмәние хачп'арезьм, баш; әв дер шә'дә, п'ехәмбәр шә'дә, әви мерьки баве мьн көштйә. Мьн бәр дйа хwә ад-qrар кьрйә. Дйа мьне горедә ньфьр'а мьн бькә.

—Ньфьр'а к'өрда нәгьийжә әрмәние хачп'арез. Әрмәние хачп'арез гәрәке бьбахшина, инцил өса дьбежә.

—Ле дьжмьне мьн саг'-сьламәт ьәр'ә?

—Бәле, саг'-сьламәт гәрәке бьһелә ьәр'ә.

—П'ехәмбәр чь бьгота?

—П'ехәмбәр жи өса дьбежә, гәрәке бьбахшини дьжмьне хwә, дәсте ви хунеданә, е тә мер'он кьрйә, готи т'әмьз бьмина, саләке-дөда бьжинәжи, дәсте хwә хуна вида нәкә.

—Wәй ль мьн баво, wәй ль мьн баво, Р'зго кьрә искә-иск. Һәр'ә, Һ'әсо, бой хатре П'ехәмбәр, ьәр'ә бой хатре ви әхтийари, ьәр'ә. Кале барә хwә бәрәв кьр у ләз чу.

¹The Armenian text has “stunned” here.

KURMANJI KURDISH

—Һь вә дит?—Т'атосе Авропис гот—к'өрд набә әрмәни.

—Авропис, бәлки тө вәймиш¹ нәби, к'әшиш готе.

—Шики майин р'асти ви бә, we бькөжә. Илапи, әв ч'ежке гөранә. Сәр сәре гөр иншил хвандьн; гөр гот, зу бькьн: пәз жь ч'ие дәрбаз бу—Т'атосе Авропис гот.

—4—

Чава нәрцар, һавина we сале диса баг'ед мә бь р'эзава бол бу. Дьз у качах жи зедә бубун.

Т'ьрк у к'өрдед дьз фәсал мә бьр'ибун. Шәв т'өнәбу, вәки нәк'этана баг'-бостане йәки. Һәр кәси хвә нькарьбу шәве жь т'әсәлйа бостане хвә бькьра, әв жи паши шөхөл-ә'мәле р'ожейи гьран. У паши нәр дьзи-т'аланәки гөнди бәр хвә дьк'әтн, һерс дьк'әтн у мәщал дьә'фьрандн, ле ч'арә нәдбу. Ар'ане нәцар баг'е хвәйи трие гьйишти т'әне бона we йәке к'оква р'акьр, вәки көр'е ви шәве т'әсәлйа бег' нәкьн у зьраре нәбиньн. Гөнди ащз у һерск'әти бун. У ван р'ожед ащзәеда щарәке, ньзаньм чава, П'аносе Совике р'о нава нивро дьзәк гьрт, ани. Жьнәкә к'өрд бу. Ед майин р'әвибун; әв пирьк к'әра хвәва мабу.

Пирькәке гот вәки әве баг'чә т'алан дькьр.

Дьз гьртьбун, анинә нава гөнд. Гөнди бәрәв бун.

Әв һерса т'омәри, кө һ'әвтйа бәрәв бубу, сәр ве к'өлфәта бәдбәхт натә р'етне. Гөнди сәр һәвр'а дьчун, к'е пер'а дьгьһанд ч'ер' дькьре.

—Гәрәке сәре we бышкеньн.

—Сахә-сах ч'әлкьн.

—Стунева гьредн, бьра һ'ышкбә.

—Хернәдие! Бавежьнә голе, бьра бьхәньрә.

У щур'е щәза дьгәр'йан.

Пирьк ль р'әх к'әре хвә сәкьнибу у we қалмәқалме дьньһери, тәе бьгота гьли дәрһәқа йазйа веда нибу.

Т'атосе Авропис һат.

¹The meaning of *weymîş* has not been ascertained. In the original the priest says to T'atos, who begins everything he says with the word 'particularly' (which is omitted from the translation), "Curse your 'particularly's'!"

READINGS

—Эв дйа Сеп'о нибэ? Ёь щьмэ'т, иди гун гивйа чьнэ? Гази к'эшиш кьн, бьра we жи бькэ эрмэни, дэвса йэки дё эрмэни хэбьн. Жьна Садое зутьрэке бьмьрэ, эме бьднэ Садо.

У бей қрара т'омэри незик бу у пиьинэк авитэ пире. Ёазьра ч'э'в данэ ве гава беисаф, хэрчар алыава лехьстьн, пира мэ'рьм нава дэст-п'йада нэдьхатэ к'ьвше.

—Wэй эз кёштьм, эз кёштьм—пире кьрэ қирин у к'эт. У ньшкева дуринакэ майин т'эсэлэ бу, ор'инэкэ зор.

—У мьн ньзамчие вэ... К'эшиш к'ойэ, к'эшиш? П'ехэмбэре чь бьгота...

Р'зго бу...

Мина зйаки, хвэ орт'а назьрар'а кьр, гьиштэ к'ёлфэта пир, жь щи р'акьр у хвэ да бэр.

—Дьзэ—жь хэрчар алыа готьн—Сеп'о, дьзэ.

—Сеп'о? Чь Сеп'о? Эз Сеп'омэ, йан Р'зго? Эгэр Р'згомэ, ле хуна баве мьн чава бу? Эгэр Сеп'омэ, эве пира бехвайи ч'ьр'а дькёжьн? Дьзийа ве жь хуна баве мьн четьрэ? Wэй ль мьн баво, wэй ль мьн баво. Хофэк к'этэ дьле назьра.

—П'ехэмбэр к'ойэ, пьрса мьн хэйэ ахьр. Эз Р'згомэ, йан Сеп'о, хуна баве мьн чава бу? Бахшандьн т'эне бона вийэ, п'ехэмбэре чь бьгота, ай эрмэние хачп'арез?

Ёазьр кэр'-лал пашда вэк'ьшйан. Шэв бу. Р'зго т'эви ве пире нава гёндда т'эне мабу.

У нава к'учед тэ'ри, т'эви пира к'отайи у бриндар дьчу мала к'эшиш.

Пьрса ви хэбу...

К'т'ебед Тэ'зэ

„К'ёрдстана Башур Иро“

жь „Р'йа Т'эзэ“ № 2, 25-е февралэ (сьбате) с. 1998-а

Бь ве сэрнвисаре сала 1997-а бажаре Москваеда бь змане ур'ьси бэрэвокэк нэшьр буйэ. Қьнийатед ве бэрэвокеда чапбуйи эw докладьн, кё декабра сала 1996-а симпозиума Москваейэ ёлмида хатьнэ хвэндьне. Симпозиум жь алие сектора к'ёрдзание йа академия Ур'ьсетейэ

KURMANJI KURDISH

өлма у Мәрк'эза изгәр'иед к'өрдида һатъбу т'әшкилкьрьне. Т'эви хэбата симпозиуме бубун өлмдар—к'өрдзанед э'йан, т'арихзан у экономист—п'ешәкзанед р'егиона Р'оһьлата Незик у өса жи жур'на-лист у палитикзанед к'өрд.

Бәрәвокеда т'эмамия аспектед проблема К'өрдстана Ираце тенә азөр'укьрьне. Бәрәвок бь мқала сәроке лабораториа изгәр'иед к'өрди йа института академия Ур'ьсетейә өлмайә р'оһьлатзание, професор М. Лазаревва дәстпе дьбә. Мқала ви, кө те навкьрьне „К'өрдстана башур нава т'арих у палитикаеда" дәрһәқа этапед т'ариха К'өрдстана Ираце-йә сәдсалийә 20-данә, кө бь бәрбьр'ибуна бәрбь қәwmандьнед ироинва те азөр'укьрьне.

Мқала сәроке Мәрк'эза изгәр'иед к'өрди, академик Шәкрое Хөдо дәрһәқа ван вәгөһастьнед политикиеданә, кө паши конфликта дәвтәнга Фарьза салед 1990-1991-е ль К'өрдстана башур қәwьминә.

Професор М. Гасрат'йан мқала хwәйә „Т'урк'иа у қәwmандьнед К'өрдстана башур"-да дәрһәқа ван қәwmандьнед негативда дьнвисә, кө Т'урк'иае данийә пешйа хwә у бь we йәкева һ'өкөми сәр қәwmандьнед ве р'егионе дькә, мәрәме к'ижане к'уркьрьна конфликта орт'а к'өрда-данә.

Мқалед О. Жигалинае у А. Шәриф палитика Иранейә р'әсми анализ дькьн, кө һьндава қәwmандьнед К'өрдстана Иранеда те мәшандьне. Ван мқалада өса жи т'ә'бигьртъна лидеред партиаед көрдед Иране һьндава конфликта орт'а ПК'Д у ЙНК' те нишан дайине.

Р'. Сәбри у А. Баг'иров мқалед хwәда палитика у т'ә'бигьртъна Суриае у wәлатед э'рәбайә майин анализ дькьн, кө һьмбәри К'өрдстана Ираце те мәшандьне.

С. Шаһбазйан мқала хwәда һ'имли сәр конфликта орт'а һөрдө партиаед К'өрдстана башур лапә мәзън—ПК'Д у ЙНК' дьсәкьнә. Ве мқаледа әw бь объективи мә'ниед we конфликте у пәйһатъна weйә негатив дьдә к'ьше.

Мқала професор Шәрәфе Әшър дәрһәқа we палитика wәлатед Р'оавае у Ур'ьсетеданә, кө салед 90-и ве р'егионеда те мәшандьне у һ'өкөме we палитикае сәр шәр'к'арийа щьмә'та к'өрдайә мләтие-азадарие.

READINGS

Бавэр бьки т'эмамия мқала бь обйэктиви һатьнэ һьвисаре у we йэкэва һ'эваск'арьн, вэки хөдане ван бь фьрэти һьм сэрканиед Ур'ьсете у к'өрда, һьм жи сэрканиед вэлатед дэрэкэ данэ хэбате.

Машоқед т'ариха щьмэ'га к'өрда у вэлатед Р'оһьлата Незик бь сайа ве бэрэвоке дькарьн шаба гэлэк пьрса бьстиһьн.

Reading Selections in Arabic-Script Kurmanji

CELADET ALI BEDIR-KHAN (1893–1951)

Hawar (Sal 1, Hejmar 19: Duşemb 17 Nîsan 1933)¹

کرد و کردستان
بچافی بیانیان

Kurd û Kurdistan
Bi Çavê Biyaniyan

Fünf Fortrage über den Islam

(Leipzig: 1912)²

كرد امن، کردستان ولاتی می به. بشی نشی ام
خوه و ولاتی خوه ژ هر کسی، ژ بیانیان بیتر
و چیتر ناس دکن. کتکتین هر گند، عشیر و
بازاری خوه وک هندی بیک شالی خوه
دناسن. د ناف مه ده مروفین ولی هنه، دکارن
زر و زنارین چیا و سرژورک و سرژیرکین بلند
جمین ولاتی خوه ژ بر بزمیرن.

Kurd em in. Kurdistan welatê me ye.
Bivê nevê, em xwe û welatê xwe ji
herkesî, ji biyaniyan bêtir û çêtir nas
dikin. Kitkitên her gund, eşîr û
bajarê xwe wek hundirê bêrika şalê
xwe dinasin. Di nav me de mirovên
welê hene, dikarin zer û zinarên çiya
û serjerek û serjêrekên bilindihên
welatê xwe ji ber bijmêrin.

¹ Jeladet Ali Bedir-Khan's article is reproduced here as it appeared in *Hawar* in both Latin and Arabic scripts. The Latin-script version has been edited only in that in the first year of publication 'q' was used for the modern 'k' and 'k' was used for the modern 'q.' Thereafter modern orthography was adapted. The title of this article in the original is "Qurd û Qurdistan...." For more information on Bedir-Khan, see www.celadet.de.

² Martin Hartmann (1851–1919), *Fünf Vorträge über den Islam* (Leipzig: Otto Wigand, 1912).

KURMANJI KURDISH

دگل فی هندی هن تشتین ولاتی مه ههه کو
 ام خوه بخوه نکارن وان ببین، هیژ بیتر نکارن
 ژ هف دربخین، لسر فبن.

Digel vê hindê hin tiştên welatê
 me hene ko em xwe bi xwe, nikarin
 wan bibînin, hêj bêtir nikarin wan ji
 hev derêxînin, û liser vebin.

هرکس هندی مالا خوه ژ خلکی چیت ناس
 دکه. لی بیانی وکی دکشن ناف مالکی ژ
 خوه بی بیتر قنجی و کیانی بین وی دبین، ژ
 برکو او ژ بونا دیتن و سحکرنی هاتنه و
 تیکتته.

Her kes hundirê mala xwe ji xelkê
 çêtir nas dike. Lê biyanî wekê dike-
 vin nav malekê ji xweyîyî bêtir qen-
 cî û kêmaniyên wê dibînin. Ji ber ko
 ew ji bona dîtîna û seh kirinê hatine û
 têketine.

لی ام کو ژ خوه تیده نه و چاقین مه لی هین
 بونه، رند بالا خوه نادن، ل دیوار و بانین خوه
 نانهیرن. بتهیرن ژی نکارن وک خلکی بیانی
 ببین. ژیره چاقین دن دفت. ژ هیلا دن دیتنا
 قنجی و کیانی بین ولات و ملتکی نه تشتکی
 هیسانی یه. ژ وان ره، ژ دیتنا وان ره مروفتن
 زانا و پسپورن کرکن. نمازه پسپورن بیانی، دا
 کو هر تشتی بی آلیکاری و میلباری ببین و
 بیژن.

Lê em ko ji xwe têde ne û çavên
 me lê hîn bûne, rind bala xwe nadin,
 li dîwar û banên xwe nanihêrin. Bi-
 nihêrin jî, nikarin wek xelkê biyanî
 bibînin. Jê re çavinen din divêt.¹ Ji
 hêla din dîtina qencî û kêmaniyên
 welat û miletekî ne tiştêkî hêsanî ye.
 Ji wan re ji dîtina wan re mirovînen
 zana û pisporin gerek in. Nemaze
 pisporinen biyanî, da ko her tiştî bê
 alîkarî û meyardarî bibînin û bibêjin.

گلک مبن ژی هن بیانی ههه کو هاتنه، کتته
 ناف ولاتی مه، لی تماشا کرنه، کیم وزیده هینی
 زمانی مه بونه و د حقی مه ده کتینن تشساندنه.

Gelek mebin jî hin biyanî hene ko
 hatine, ketine nav welatê me, lê te-
 maşa kirine, kêmaniyên hînî zmanê
 me bûne û di hekê me de kitêbin
 nivisandine.

کتیبین ولی د هر ژمانی اورویایی ده ههه،
 روسی، المانی، فرانسزی، انگلیزی، تالیانی
 ه.پ...

Kitêbînen welê di her zmanê
 ewrûpayî de hene, rûsî, elmanî, fren-
 sizî, inglîzî, talyanî h.p.

من دل هیه، ژ وان کتیبان برن بکیر ورگرینم
 کردمانجی بی و د فان ستوان ده بلاف بکم.

Mîn dil heye, ji wan kitêban biri-
 nen bikêr wergerînim kurdmançiyê û
 di van stûnan de belav bikim.

¹ Bedir-Khan often uses the old literary third-person singular ending *-êt* and *-it* for the modern *-ê* and *-e*; thus *divêt* for the modern *divê* and *bit* for the modern *be*.

READINGS

هیه کو او بیانی بین ها جارنان د علیی مه ده ژێ گوت و تشیساندین. ژ خوه پیرانی یا وان د لیبی مه ده گوتنه و میلادارییا مه کرنه. هرچی ژێ بت هر دو تخلیت نفیسار بکیرمه تین. بین کو علیمدارییا مه کرنه—هکه نه غرزکاری یه—کیانی بین مه شانی مه ددن. ام بوان کمانی بین خوه د عدلیین. ب ئین دن کو د لیبی مه ده هاتنه تشیساندن، ملین خوه ئین رند ناس دکن و خوه بخوه قدری خوه دزانن. هکه مرووف بخوه قدری خوه ناگرت نک توکسی بقدر نابت. بلی اف ناڤ د مه د دن.

د ورگردانی ده بریز و تاریخی فه ناچم. هرچی کو دکفن دستی من و بکیری مه تین ازی وان ورگردیم کردمانجی بی و هیدی هیدی بلاڤ بکم.

ازی وان ب آواکی ولی ورگردیم کردمانجی بی کو مانا رند بیتی سخ کرن و قسه هرچند هیه، او چند گرداندی ببت. نه کو پیرسان یکو یکو ورگردیم کردمانجی بی و نشتکی ولی بیم پی کو پرس کردمانجی لی آوا بیانی ببت.

ژ ملی دن، د زمانی مه ده بردیلکا هر پرسی هیژ نه هاتییه دیتن و هشدو دانین، ژ لورا د محجتي ده ازی آوایی هن قسان لیکورا پرسین مه بکیریم، ژ هڤ فقتینم و پیش و پاش بکم. لی ژیره نه کیم نه ژێ زیده دکم. ازی بالا خوه

Heye ko ew biyanîyên ha carinan di eleyhê me da jî got û nivisandî bin. Ji xwe piraniya wan di lêhê me de gotine û meydariya me kirine. Herçi jî bit¹ her du texlît nivîsar bi kêrî me tîn. Yên ko eleyhdariya me kirine—heke ne xerezkarî ye—kêmaniyên me şanî me didin. Em bi wan kêmaniyên xwe diedilînin. Bi ên din ko di lêhê me de hatine nivîsandin, milên xwe ên rind nas dikin û xwe bi xwe qedrê xwe dizanin. Heke mirov bi xwe qedrê xwe nagirit nik tukesî biqedr nabit. Belê ev, nav di me didin.

Di wergerandinê de bi rêz û tarîxê ve naçim. Herçi ko dikevin destê min û bi kêrî me tîn ezê wan wergerînim kurdmançiyê û hêdî hêdî belav bikim.

Ezê wan bi awakî welê wergerînim ko mana rind bête seh kirin û qise herçend heye, ewçend kurdandî bibit, ne ko pirsan yeko yeko wergerînim kurdmançiyê û tiştêkî welê bînim pê ko pirs kurdmançî lê awa biyanî bibit.

Ji milê din, di zmanê me de ber-dêlka her pirsê hêj ne hatiye dîtin û hevedudanîn. Ji lewra di mehcetê de ezê awayê hin qisan li gora pirsên me biguhêrînim, ji hev veqetînim û pêş û paş bikim. Lê jê re ne kêmaniyên jî zêde dikim. Ezê bala xwe bidim

¹ See note above.

KURMANJI KURDISH

بدم کو قستا شیسہ فان و گیانی شیساری وکە
خوہ هیلنم و وکە خوہ بدم زاین.

ازی ب شیسارکە کُرت لی هیژا دستپی بکم:
چند خیز ژ مارتن هارتمان.

هارتمان زانایهکی آلمانہ. دِ ناف کردستانی ده
گریایه، هینی زمانی مه بویه. کتیکه وی هیه،
(بوطن)، کتیکه هیژا و کور. هر وکی ژ وی
کتیبی خویا دبه هارتمان لهر تشتی ولاتی مه
هور میزه کریه. من او کتیب ل گرمانیایی دیت
و خوهندبو. لی ایرو نه بن ره یه.

لیگورا بهیستنا من هارتمان مموزینا خانی
وردگراند المانی بی، لی عمری وی تیر نه کر.
پاش کو چند روپلین وی ورگراندبون چو
رحمتی.

خیزین ژیرین ژ کتیکه ری هاتنه گرتن. ناف
کتیبی (بینج گوتار لیسر اسلامی) یه. د لیچگی
ده د سال ۱۹۱۲ ده هاتیه چاپ کرن.

«روپل ۱۳۵—هکه د قلمروی عثمانیان ده
پیشقه کتنکه مانوی و خورت بیته پی، آفا ها
ژ ناف وان ملتین مسلمان دی دستپی بکت
کو نه ترکنژادن. اف ملتین ها هرچند لترکان
راسر بن ژی هتا نهو بندستی یا وان کرنه. د
ناف وان ملستان ده مروف دکارت ارنوود،
عرب و کردان بزمیرت.

ko qesta nivîsevan û giyanê nivîsarê
weke xwe hilînim û weke xwe bidim
zanîn.

Ezê bi nivîsareke kurt lê hêja dest
pê bikim: çend xêz ji Marten Hart-
man.

Hartman zanayekî elman e. Di nav
Kurdistanê de geriyaye, hîmî zmanê
me bûye. Kitêbeke wî heye, «Bo-
tan», kitêbeke hêja û kûr. Herwekî ji
wê kitêbê xuya dibe Hartman li her
tiştê welatê me hûr mêze kiriye. Min
ew kitêb li Germanyayê dît û xwendî
bû. Lê îrû ne bi min re ye.

Li gora bihîstina min Hartman
Memozîna Xanî werdigerand elma-
niyê, lê emrê wî têt nekir. Paş ko
çend rûpelên wê wergerandi bûn çû
rehmetê.

Xêzên jêrîn ji kitêbeke wî hatine
girtin. Navê kitêbê (Pênc gotar liser
islamê) ye. Di Leypiçigê de di sala
1912de hatiye çapkirin.

«Rûpel 135—Heke di qelemrewê
Osmaniyan de pêşveketineke mane-
wî û xurt bête pê, eva ha ji nav wan
miletên misilman dê dest pê bikit ko
ne tirknijad in. Ev milletên ha her-
çend li tirkan raser bibin jî heta niho
bindestiya wan kirine. Di nav wan
miletan de mirov dikarit Ernewid,
Ereb û Kurdan bijmêrit.

READINGS

روپل ۱۳۷—وکی از دِ ناف ملتین کولِ چاندا اورویایی تینه ورگراندن ناڤی کردان ژی هلددم، دزاتم کو پی بکتم پیشبری بریری یکه دژوار.

بلی هشکاهییا عادتین کردان ناسه. ژ آلی پی دن تیتته گوتن کو گُرد ژ زورکرن و نژدی ره میلدارن و ژ آشی و راحتی پی درفن.¹

دگل فی هندی هرچی ریوی بین کو دناف وان ده گریانه ب یکدنگی وسفین وان دانه و گوتنه کو گُرد دناف قانککه هشک ده شانی حساسیتکه کور و زراف ددن. ژ ملی دن ب گُهای یا گلکی نشیساران تته زانین کو گُرد د توژ زیرکی یا طبیعی، زویبری و د دایینا حکم و قرارین راست ده ژی نه کیمن.

گُرد دِ نافرا عربی هیچ و لڤوک، د تیکهشتی ده پلنز، شیت و خاسوک و ترکی ترال، دِ رامانی ده تنبل کو بدشواری هینی ژینا جفاتی دبه، تیی ناڤینه.

گُرد پسمامکی عجمان ئی راستینه. لی آو ب تیکلبونا برکی مزن ژ خوینا ترکان ل خوینا وی و سر باوری بین تصوفی، وک پسمامی خوه خراب نه بویه. خوه پاک و زندی هلا نیه.

Rûpel 137—Wekê ez di nav miletên ko li çanda ewrûpayî têne wergerandin navê kurdan jî hildidim, dizanim ko pê bikevim pêşberê berberiyê dijwar.

Belê hişkahiya adetên kurdan nas e. Ji aliyê din têtê gotin ko kurd ji zorkirin û nijdê re meyildar in û ji aşî û rahetiyê direvin.¹

Digel vê hindê herçî rêwiyên ko di nav wan de geriyane bi yekdengî wesfên wan dane û gotine ko kurd di nav qalikeke hişk de şanî hesasiyeteke kûr û zirav didin. Ji milê din bi guvahiya gelekî nivîsaran têtê zanîn ko kurd di tûj zêrekiya tebîî, zûbîrbîrî û di dayîna hikm û qerarên rast de jî ne kê in.

Kurd di navbera erebê hêç û livok, di têgehîştinê de bilez, şît û xasûk; û tirkê tiral, di ramanê de tenbel ko bi dişwarî hînî jiyîna civatê dibe, tîpê navîn e.

Kurd pismamekî eceman ê rastîn e. Lê ew bi têkilbûna birekî mezin ji xwîna tirkan li xwîna wî û bi baweriyên tesewifî, wek pismamê xwe xerab ne bûye, xwe pak û zindî hilaniye.

¹ خبر وی یه. ما ام بخوه نابیزن: شر ژ بطلایی چیتره. (هاوار)

Xebera wî ye. Ma em bi xwe nabêjin: Şer ji betaliyê çêtir e. (Hawar)

KURMANJI KURDISH

ههکه أف ملتی ها، روژکی، مروقی راستین
پیدا کر ب خورتی و زخمییا خوه و ب فینا کو
خوه ل چاندا دنیایی آ ایرو دی ورگرینه،
دنیایی ثندا عجیبایی دی بهیله.

Heke ev miletê ha, rûjkê, mirovê
rastîn peyda kir bi xurtî û zexmiya
xwe û bi vêna ko xwe li çanda din-
yayê a îrû dê wergerîne, dinyayê
tevda ecêbmayî dê bihêle.

ژ خوه بی شکه کو ژ بونا زمانی خوه ئی
رنگین و گلکی نگاردار؛ ئو ژ حکمی زمانی
بیانیان پاکهلانی حرفین لاتینی ژی دی قبول
بکت.

Ji xwe bê şik e ko ji bona zmanê
xwe ê rengîn û gelekî nigardar, û ji
hikmê zmanê biyaniyan pakhilanî
herfên latîni jî dê qebûl bikit.»

ههکه برینیی و بریژی بین هارتمان هیژ ثندا نه
چوین ژی سری، افچند هییه کو ام ایرو زمانی
خوه ئی رنگین بحرفین لاتینی دثیسین.

ج. ع. بدرخان

Heke berbîni û berbêjiyên Hart-
man hêj tevda ne çû bin jî serî, ev-
çend heyê ko em îrû zmanê xwe ê
rengîn bi herfên latîni dinivîsîn.

Celadet Ali Bedir-Xan

«Şêx Evdirehmanê Garisî Çû Rehmetê»

«شیخ عقد رحمانی گارسی چو رحمتی»

Hawar (Sal 1, Hejmar 11, Pêncşemb 10 Çiriya-Paşê 1932)

شین...شین...شین...هر در رش نه ما
هشین. دل بکل، جان بکسر، چاف بکرین.

Şîn...şîn...şîn...her der reş, ne ma
heşîn. Dil bi kul, can bi keser, çav bi
girîn.

بانگ دان، شیخ عقد رحمانی گارسی نه ما،
هاتبو خیری، چو رحمتی...

Bang dan, Şêx Evdirehmanê Gari-
sî ne ma, hati bû xêrê, çû rehmetê...

هری شیخ عقد رحمانی گارسی رهنییا چافین
کردستانی، گرمیا دلین کردین قنچ، ب دو
برکین بی بخت، دست ژ مه کشاند و چو. بو
شهیدی دین و ملتی خوه، قربانا آرمانجا خوه.

Herê Şêx Evdirehmanê Garisî,
ruhniya çavên Kurdistanê, germiya
dilên kurdên Qenc, bi du berikên
bêbext, dest ji me kişand û çû. Bû
şehîdê dîn û miletê xwe, qurbana
armanca xwe.

READINGS

- هری ب بی بختی هاته کشتن، ژ خوه ویکدن کشتنا وی نین بو. ب میرانی نهدهاته کشتن. ل پی وی کلک گرها بون. او میرین قنچ پیدا نه دبون، نهدهاتن دیتن کو بکفن پیشییا وی، دور لی بگرن، پی ببرزن و وی بگرن.
- Herê bi bêbextî hate kuştin. Ji xwe wekîdin kuştina wî nîn bû. Bi mêra-nî ne dihate kuştin. Li pey wî gelek geriha bûn. Ew mêrên Qenc peyda ne dibûn, ne dihatin dîtin ko bikevin pêşiya wî, dor lê bigirin, pê biberizin û wî bikujin.
- ژیره، ژ کشتنا وی ره آن بی بختی، آن برککی خیلکی دقیابو. آن نه، وک مروفکی عادی، د ناڤ شینا خوه ده دی بریایا.
- Jê re, ji kuştina wî re an bêbextî an berikekî xêlkî diviya bû. An ne, wek mirovekî adetî, di nav nivîna xwe de dê bimiriyaya.
- میرنا د ناڤ جهمان، نه میرنا وی بو. حیفا خوه دی ژی ژیره دهات، پی قائل ندبو کو أف میری ب هر نشتی خوه، ب دین، ب زاین، ب دستی خوه قنچ، د ناڤ جهمان ده وک مروفکی عادی ب بای آن ب تایی بیلشینت و د پی ره قاصدی خوه فریکت و امانتی خوه ژی بستینت. عقد رحمان نه سته لحو.
- Mirina di nav cihan, ne mirina wî bû. Heyfa xwedê jî jê re dihat, pê qail ne dibû ko ev mêrê bi her tiştê xwe bi dîn, bi zanîn, bi destê xwe qenc, di nav cihan de wek mirovekî adetî bi bayê an bi tayê biêşnît û di pey re qasidê xwe verêkit û emanetê xwe jê bistînit. Evdirehman ne stelih bû.
- ژیره قاتلک ژ ناڤ مالی، گولکی مالی دقیابو کو بی ترس و لرز بکفه بن پاشلاوی، هره دستین وی و ولی وی بده بر تفنگ و خنجری.
- Jê re qatilek ji nav malê, golikê malê diviya bû ko bê tirs û lerz bikeve bin paşila wî, here destên wî û welê wî bide ber tîfing û xencerê.
- هکه دار خراب دبه کرمی وی ژی یه. ژ خوه کرمی داری ژ داری مبهت، دار تجار خراب نابت.
- Heke dar xirab dibe, kurmê wê jê ye. Ji xwe kurmê darê ji darê mebit dar tuçar xirab nabit.
- ولی ژی بو. دنیا ل شیخی مه بو بو هیشار. روژ چوبو آقا، هقالین وی ژی دور کتبون، او ب خلامکی خوه فه د نینگگی گندکی ده ل هیقییا قاصدکی دما.
- Welê jî bû. Dinya li Şêxê me bû bû hêvar. Roj çû bû ava, hevalên wî jê dûr keti bûn, ew bi xulamekî xwe ve di nîzingî gundekî de li hêviya qasidekî dima.

KURMANJI KURDISH

هنگورا ششی دست ب کتنی کرپو. دما نیژی
ژی هاتبو. د بر وان ره آفک دهرکی. شیخی
دلال خوه قهالت، تشنگا خوه دا خلای خوه
کت پیشی بی، بر ب آفی شه دچو.

Hingûra şevê dest bi ketinê kiri
bû. Dema nimêjê jî hati bû. Di ber
wan re avek diherikî. Şêxê delal xwe
vemalt, tîfînga xwe da xulamê xwe,
ket pêşiyê, ber bi avê ve diçû.

خلای وی، ژ پار را، او دا بر تشنگی. درب
لی کت، شیخ ل خنجرا خوه خبتی و لی
زفری، دریکه دن سینگا وی قل کر.

Xulamê wî, ji par re, ew da ber
tîfîngê. Derb lê ket, şêx li xencera
xwe xebitî û lê zivirî, derbeke din
singa wî qul kir.

خلام، یکی سعرق ب ناخی نجمو، سری
شیخی خوه ب خنجرا وی ژیکر و بر دژمنان.
هری ب خنجرا شیخی خوه، ژ بر کو یا خوه
د سینگا وی ره کرپو.

Xulam, yekî Seirtî bi navê Necmo,
serê şêxê xwe bi xencera wî jêkir û
bir dijminan. Herê bi xencera şêxê
xwe, ji ber ko ya xwe di singa wî re
kiri bû.

نجمو هاته خلات کرن. ام ژی پیره،
حورانیکی رش بو خلاتا مه.

Necmo hate xelat kirin. Em jî pê-
re, hewraniyekî reş bû xelata me.

هری بانگ دان، شیخ عشد رحمان نه ما، ژ
بونا خدمتا ملتی خوه زا بو، ژ بونا وی ژی مر.

Herê bang dan, Şêx Evdîrehman
ne ma, ji bona xidmeta mîletê xwe
za bû, ji bona wê jî mir.

نزامی ازی چاوان بکارم وصف و پسنی بدم.
شیخ عشد رحمان ژ وان مروقان بو کو دی بین
دنیا بی کیم د زکین خوه ده گرانده.

Nizanim ezê çawan bikarim wesf
û pesnê wî bidim. Şêx Evdîrehman ji
wan mirovan bû ko dêyên dinyayê
kêm di zikên xwe de gerandine.

شیخ بو، ملا بو، سیدا بو، میر و میر خاص
بو. شیخ بو، خدان طریقت، مریدین وی لی
و ک پیخمبرک دنهیرتن.

Şex bû, mela bû, seyda bû, mêr û
mêrxas bû. Şêx bû, xwedan terîqet,
merîdên wî lê wek pêxemberekî di-
nihêrtin.

ملا و سیدا بو. د مذهبی شافعی بی ده
زاناک زور بو. اسلامیت وکه خوه ناس دکر و
د دا ناسکرن. ژی نه مووک کیم دکر، نه ژی
و ک ملایین دن — ژ بونا قشارتنا نه زانیا خوه و
شیلاندا خلکی — لی زیده دکر.

Mela û seyda bû. Di mezhebê şafi-
iyê de zanakî zor bû. Islamiyet weke
xwe nas dikir û dida nas kirin. Jê ne
mûwek kêr dikir, ne jî wek mela-
yên din, ji bona veşartina nezaniya
xwe û şêlandina xelkî, lê zêde dikir.

READINGS

هرچند مروفي آخرتي بو، او چنډ ژي مروفي دنيابي، مروفي نووښي و پيششه کتنی بو. ناف د خلکي ددا کو بخوين، هر تشتي هين بن. پراڼيا فقهيڼ وي ب حرفين لاتيني ژي دزاني بون.

Herçend mirovê axiretê bû, ew-çend jî mirovê dinyayê, mirovê nû-winî û pêşveketinê bû. Nav di xelkî dida ko bixwînin, her tiştî hîn bibin. Piraniya feqehên wî bi herfên latîni jî dizanî bûn.

چارکي من ژي پرسى بو، هکه ژ نفيساندا زمانى مه ب حرفين لاتيني ژ آلي شريعتى فه تو مانع هيه. رووى وي ئى دلال و ب نور، ب دڅکنکي زلال بو و لمن فگراند:

Carkê min jê pirsî bû, heke ji nivîsandina zmanê me bi herfên latî-nî ji aliyê şerîtê ve tu manî heye. Rû-wê wî ê delal û binûr, bi devkenekê zelal bû û li min veğerand:

—ما چره هبت؟ خوهدى امر و نهيڼ خوه ژ مه ره نه ب حرف و شگلان، لي ب قصه ي دايه زانين، ژ خوه شگلين حرفين قرآنا پيشين نه ژ شگلين ايرو بون. ژ لورا، ميري من، ته کو خوهنديه و دنيا ديتيه، صح بکه و ژ مه ره حرفين ولي بڅيره کو ملتى مه زوکا هيني خوهندي ببت. فتوا ب من ره به.

—Ma çire hebit? Xwedê emr û nehyên xwe ji me re ne bi herf û şiklan, lê bi qiseyê daye zanîn. Ji xwe şiklên herfên qurana pêşîn ne ji şiklên îrû bûn. Ji lewra, mirê min, te ko xwendiyê û dinya dîtiye, seh bike û ji me re herfînen welê bibijêre ko miletê me zûka hînî xwendinê bibit. Fetwa bi min re ye.

من گوت مير و ميرخاص بو. هرچي مسئلا برواري صح كنه قنج دزانن او شيخي دلال چه ميركي زور بو. ب ده پانزده خلامين خوه فه قضا برواري راکړيو. وكي خوه ددا برکشرکي، صد زلامين قنج نکاريون چپرا وي راکن.

Min got mêr û mêrxas bû. Herçi mesela Berwarê seh kirine qenc dizanin, ew şêxê delal çi mêrekî zor bû. Bi deh panzdeh xulamên xwe ve qeza Berwarî rakiri bû. Wekê xwe dida ber kevirekî, sed zilamên qenc nikari bûn çepera wî rakin.

بري سي سالان کافا مه دابو چيابين هشيرکان، لي خوه نه داني بو سوار ببه، خوه قهالت، دو رختين خوه آقيتن ستووي خوه، تفنگ ب ملي وي فه، ب پنچي و چند سالين خوه، وک خورتکي بيستسالي دابو کاش و شهاران.

Berî sê salan gava me da bû çiyayên Hevêrkan, li xwe ne danî bû suwar bibe, xwe vemalt, du rextên xwe avêtin stowê xwe, tîfing bi milê wî ve, bi pêncih û çend salên xwe, wek xortekî bîstsalî da bû kaş û şeharan.

KURMANJI KURDISH

پیاوین سست پی خرت دبون. خلك پی
 دسکین. شیخ عقد رحمان کتیبک، کتیبکه
 مزن و بی پیشان بو. لی صد حیف و محبان،
 لبر نسخه بکه دن نه هاته شیساندن.

لiser Kurdistanê te herçi jî bi-
 xwesta nik wî peyda dibûn. Dîroka
 eşîran, mêjvemayên milletê kurdan...
 Di nav Kurdistanê de zehf geriha bû.
 Nemaze halê welatê Botan ecêb
 dizanî bû. Dikarî bû bibêje ser û binê
 her berê Botan ji çi rengî ne. Ser
 hakim û mîrekên Botan çîrokinen
 nebihîstî dizanî bûn.

بلی شیخی من تو مروشکی هولی بوئی، لی
 ایرو تو چویی و دستین مه ژ ته بونه.. نزام
 حیفا من ژکی ره بیت. ژ ته ره آن ژ مه ره؟
 تو چویی رحمتی، ام هشتن دناف درد و شینی
 ده.

خلك دی بیژن: شیخ عقد رحمان چو،
 کلاشی وی د چولی ده ما. هری مالاخوه
 گهاست، بی ترب و گورن، بی ریچ و شوپ،
 وارکور چو...

No, kurdino, nekurdino! yarino,
 neyarino! dostino, dijminino! Evdi-
 rehman bi tirb û gorn û xwedan war
 çû.

لی قشارتتا وی ژئی وک مرن و کشتتا وی نه
 ب آواکی عاقتی، لی ب آواکی دن، ب آواکی
 ولی بو کو حتا نهو نهاس و نه چیکری...

READINGS

Belê, şêxê min, min ji te re kefenekî welê bijart ko hêj tu kelaş pê ne hatiye pêçandin, min ji te re tirbeke welê koland ko hîn tu mirî ne ketinê.

بلی، شیخی من، من ژ توره کفنکی ولی بژارت کو هیژ تو کلاش پی نه هاتیه بیچاندن، من ژ ته ره تریکه ولی کولاند کو هین تو مری نه کتنی.

Min kefenê te kir: sor, sipî û kesk û zer, ala te, û min tu veşartî nav rûpelên Hawarê û li serê wî kêla te daçikand.

من کفنی ته کر: سور، سپی و کسک و زر، آلا ته، و من تو فشارتی ناف روپلین هاواری و ل سری وی کیلا ته داچکاند.

Tirba te tirbeke welê ye ko ne kêla wê bi brûskên ezmanî dişike, ne cax û dîwarên wî bi ba û bagerê hildiweşe, ne axa wê bi baran û lehiyê qul dibe û ji hev dikeve.

تربا ته تریکه ولی به کو نه کیلا وی ب بروسکین ازمانی دشکه، نه جاع و دیوارین وی ب با و باگری هلدقشه، نه آخا وی ب باران و لهیی قیل دبه و ژ هف دکفه.

Tirba te kitêbek e, ko nifşên miletê me deste-desta bikin û her nifş ji nifşê din re heta paşiyê, hinda rûja qiyametê, ji hevdu re dê bispêrin.

تربا ته کتیبکه، کو نشین ملتی مه دسته دستا بکن و هر نفس ژ نشی دن ره حتا پاشی بی، هندا روزا قیامتی، ژ هشدیره دی بسپرن.

Ev tirba te a abadîn e. Min eva ha ji bona te bijart û koland. Lê te tirbeke din jî heye ko tu bi xwe bê hemdê xwe û bê hemdê min hatî û ketî navê. Ew jî dilê min, dilê min ê jar û biderd e. Lê bi hevîn û hejkirina te ewçend xurt e ko bikare laşê min û kelaşê te heya paşiya emrê min hilgire, û me her du heta hingî bi xwedî bike...

اڤ تربا ته آ آبادینه. من اڤاها ژ بونا ته بژارت و کولاند. لی ته تریکه دن ژی هیه کو تو بخوه بی حمدی خوه و بی حمدی من هاتی و کتی ناڤی. او ژی دلی من، دلی من ئی ژار و بدرده. لی ب هشین و هژکرنا ته او چند خرته کو بکاره لاشی من و کلاشی ته حیا پاشییا عمری من هلگره، و مه هر دو حتا هنگی ب خوه دی بکه...

Şêxê min bi pêncih û çend salên xwe ve wek zarokekî ko di paşila dêya xwe de dimirit, bê ax, bê nalîn û zarîn, bê teq-û-req û teşxele, bê deng û pêjn, bi rê ketî û çûyî.

شیخی من ب پنجه و چندسالین خوه فه، وک زاروکه کی کو د پاشلا دیا خوه ده دمتر، بی آخ، بی نالین و زارین، بی تق و رق و تشغله، بی دنگ و پیژن، ب ری کتی و چویی.

KURMANJI KURDISH

بلی تو دچویی و بته نه دحسیان، بیر نه دبرن. ژ خوه بته بحسیانا کنگی او دستی بی بخت و بی شرم لته رادبو؟

Belê tu diçûyî û bi te ne dihesiyan, bîr ne dibirin. Ji xwe bi te bihesiyan, kengê ew destê bêbextê ê bêşerm li te radibû?

بگری کردستانی، بگری، بگری بوتان بگری، بگرین گارسی بگرین، بگری گوزگهی بگری.

Bigirî Kurdistanê bigirî, bigirî Botan bigirî, bigirîn Garisî bigirîn, bigirî Gozgehê bigirî.

کچ و بوکین کردستانی، گلیین خوه کر بکن، خوه لی لسرین خوه بکن، رشا خوه گریدن، شین، شین بکن و ب آخ و زارینی بگرین. تو ژ میرو بگری! بکفه پیشیا حمیان بگری و بنال.

Keç û bûkên Kurdistanê, guliyên xwe kur bikin, xwelî li serên xwe bikin, reşa xwe girêdin, şîn...şîn bikin, bi ax û zarîne bigirîn. Tu jî, mîro, bigirî, bikeve pêşiya hemiyan, bigirî û binal.

شیخ عقد رحمان ژ کیسی همیان چو، لی نمازه ژ کیسی ته چو. بینه بیرا خوه وکی ب شیخی خوه ره رودنشقی چاوان لته فدکری، کسان چاقین وی ب هژ و هقینی تو همبیز دکری.

Şêx Evdirehman ji kîsê hemiyan çû, lê nemaze ji kîsê te çû. Bîne bîra xwe, wekê bi şêxê xwe re rudiniştî çawan li te fedkirî, kusan çavên wî bi hej û hevîne tu himbêz dikirî...

ای آخا کردستانی، ولاتی بوتان، عشیرا گارسان، هالانان د خوه بدن، پسنی خوه بدن فورتان و زرتان بکن و بیژن: عقد رحمان ژ آخ و توزا من هاتبو پی...

Ey axa Kurdistanê, welatê Botan, eşîra Garisan, halanan di xwe bidin, pesnê xwe bidin, fortan û zirtan bikin û bêjin: Evdirehman ji ax û toza min hati bû pê...

عقد رحمان ژ هشیناهیا چیاپین من بلگه گرتبو...

Evdirehman ji heşînahiya çiyayên min belgih girti bû...

عقد رحمان د بن کونین من ده رابوو...

Evdirehman di bin konên min da rabû bû...

KURMANJI KURDISH

گول و چيچه کين بهارى ل بهر تاڤا هافيئي Gul û çîçekên biharî li ber tava
حشک بوون و بايي پاييزي ژي کراسن وان havînê hişk bûn û bayê payîzê jî
رهفاند و بهرڤا زڤستاني ژي نه و کهڤه ن کرن. kirasê wan revand û berfa zivistanê
داني زڤستاني دگهل باکورڤا ربه نديان ل jî ew kefen kirin. Danê zivistanê di
سه ر بيهنا جهاني بوو ميشان. رهي و کريوه و gel bakurofa rêbendanê li ser bêhna
شه پي، دهست دانه ههڤ و تهڤ هيرش برنه cîhanê da peya bû* û bû mêvan.
سه ر ته پي چييا بيد بلند و هه ره ژور. چل و Renî û kirêwe û şepê dest dane hev û
چييا ل سروسه قه م و مژ و طه م و دوومان و bilind û herejor. Çil û çîya li sir û
فرتوني دا ئوندا بوونه. seqem û mij û tem û dûman û firtonê
da wenda bûn.

عه ور بيناني ههلقه يه ک گول و چيچه کي Ewir bînanî helqeyek gulçîçekên
زوزانا که تيه گه رده نا وانا و سه ري وان ناف zozanan ketîye gerdena çîyan û
عه ورادا ده رکه تنه ده رقا و ب عه ساناڤه زه serên çîyan li nav ewiran ra* der-
لقينه. تو ديلژي قه ي ديل هه نه پي قوچي خوه ketine derva û bi esmanan va zeli-
سينگي عه ساني بي سه روين بکه ن کون کون و qîne. Tu dibêjî qey dîl hene pê qoçê
بته وليشن و نه فراز هه لکيشن. بهست و چولي xwe sîngê asimanê bêy ser û bin
دگهل هه رد و دولي فيستانه کي سپي چيل û biqewlêşin u hevraz* hilkişin. Deşt*
بي نشان ل خوه کره. û çolan di gel herd û dolan fîstanên sipî çîle bê nîşan li xwe kirine.

زوزان و چييا ل بن لحيه ک چفته خاسه Zozan û çîya li bin lihêfeke çifte-
کهڤه ردا که تنه خه وه ک گران و کوور. خه ورا xase kever da ketine xeweke giran û
چوونه و خه ونا بهاري و گول و چيچه کي kûr, û xew ra çûne, û xewna* gul û
کهسک و شين و به له ک و ئال ئالي سور و çîçekên kesk û şîn û belek, û halhal-
ئال، به يبوون و سوسن و مه ندک و هه لز، kên sor û al, beybûn û sosin û men-
بيهنا سورگولا و دهنگي بولبولا ديين. dik û heliz, bêhna sorgulan û dengê
bulbulan dibînin.

ل قووچيد چييا بي هه ره ژور، بلي گشينا Li qûçên çîyayên here jor, ji bilî
باگه ر و فزينا بايي، چ دهنگ بايي. نه دهنگي givîna bagerê û vizîna bayê çî deng
طه ير و طوويا نه ژي خوشينا ئاقيد رووبار و nayê. Ne dengê teyr û tûyan tê, ne jî
چه م و کاني و به له کي يا، ل زوزان و چييا و xuşîna avên rûbar û çok û kanîyan.*
نه وال و دهڤ که ليا به ر گوها نا کهڤه.

READINGS

Avên kanîyan bînanî mencil û
 sîtilên mastê mîyan meyîne û li cî da
 qerisîne. Zemzelîlkan li dev sûlên
 newalan, û dîwarên zang û kendalan
 va bînanî şûşeyên gircîgircî û ba-
 dayî, xwe jor da şûş berdane û li ser
 serî daliqiyane. Û bînbêrên cuwan û
 dîmenên ber bi çav afirandine.*

ئافید کانیا بینانی مه‌نجهل و سیتیلید ماستی
 مییا مه‌بینه و جیدا قه‌رسینه. بووز و سه‌هؤل ل
 دهف سوولسی نه‌وال و دؤل و دیواری
 که‌ندالانسه گرجی گرجی و بادایی بینانی
 شووشاشووش خوه ژوردا به‌ردانه و
 سه‌رسه‌ری دالقیانه. و بینه‌ر و دیه‌نید جوان و
 به‌ریچاف خوه لقاندنه.

Sirušta pîr xew ra çûye û li hej û
 liv û weş ketiye. Dunya kir û mit û
 mat bûye û bêy hejiyan û livat maye.
 Bêdengîyê çîya û gelî dagîr kirîye.
 Her tenê çend heftîyan, yan jî çend
 rojan carekê, li dîwarê gelîyekî kûr û
 pêsîra çîyayekî bilind û dûr qîrçîna
 renîyan di gel zûrîn û lûrîna gurên
 bîrsî, bêdengîya çil û çîyan û mat-
 bûna dol û gelîyan dişkîne û ewana
 li xewê hildipekîne*.

سروشستا پیر خه‌ورا چوویه و ل هه‌ژ و لث و
 وه‌ش که‌تییه. دونیا کرومات و بی هه‌ژیان و
 لقات مت مایه. بیده‌نگی بی چیا و گه‌لی داگر
 کرپیه. هه‌ر ته‌نی چه‌ند هه‌فتی یا یان چه‌ند روژا
 جاره‌کی ل دیواری گه‌لییه‌کی کوور و پیسیرا
 چیا‌یه‌کی بلند و دوور، قیرچینا ره‌نی یا دکهل
 زوورین و لوورینا گورید برسی بیده‌نگی یا چل
 و چیا و مات بوونا دؤل و گه‌لی یا دشکینه و
 نه‌وانا ل خه‌و هه‌لدپه‌کینه و قیزه‌قیزئی دخه‌ دلئی
 وان.

Hemêşe bi şkestina renîyan ra
 zûrîn bi revdên guran dikeve. Gurên
 zivistanê hemû revde digirin. Lê car-
 caran gurên tekane jî ber çavan dike-
 vin.

هه‌میشه ب ئشکه‌ستنا ره‌نی یان را زوورین ب
 ره‌دئی گورا دکه‌فه. گورید زه‌ستانی هه‌موو
 هه‌رطم ره‌ده‌ دگرن، لی جار جارای گوری
 ته‌کانه به‌رچافا دکه‌فن.

Dûr va revdeyek gurên bîrsî li ser
 berfa pûk û kurşenegirtî li dû hev ra
 rêz girtibûn.* Te digot qey ketine
 tarê. Carna hindek jî wan heta nav-
 tengê di berfê û şepe da çik dibûn.
 Carcaran li hîvîya hevdu diman, lê
 hinde caran jî qet guhê xwe nedidan
 zûrîn û lûrîna hevalên xwe yên nav
 berfê da çik bûyî.

دوورفا ره‌ده‌یه‌ک گوری برسی ل سه‌ر
 به‌رفا پوک و کورشه‌ نه‌گرتی دوو هه‌فر
 دچوون. ئوسا په‌بی هه‌ف ریز ببوون، ته
 دکوت قه‌ی که‌تته تارئی. هه‌نده جارنا هه‌نده
 هه‌تا ناقته‌نگی د شه‌په و به‌رفی دا چک
 دبوون. جارجارا هه‌تی یا هه‌ف دمان و لی هه‌نده
 جارای قه‌ت گوه‌ی خوه نه‌ددانه زوورین و
 لوورینا هه‌قالید خوه‌یه ناف به‌رفیدا چک
 بووی.

KURMANJI KURDISH

لێ هه‌میشه دووری هه‌ف و ته‌کوته‌کو
 پێشدا دچوون و نێزیکێ هه‌ف نه‌دکه‌تن. یه‌کی
 پشستا خوه‌ یه‌کیشه‌ گری نه‌ددا. ل پێشه‌پێشا
 وی ره‌فدیدا گوره‌کی گه‌وری پشست هیشین
 پین سینگی خوه‌ شه‌په‌ ده‌لاشت و یید مایین
 ژێ که‌توون دوو وی.

Lê hemêşe dûrî hev û teko, teko
 pêş da diçûn û nêzîkî hevdu nedi-
 ketin. Yekê pişta xwe bi yê dî va*
 girê nedida. Li pêşayîka* wê revdê
 da gurekî gewirî pişthîşin pê sîngê
 xwe şepe diqelaşt û yên mayî jî
 ketibûn dûv wî.

ئه‌و پێشه‌نگی ره‌فدی بوو. پیرچ و که‌ژاوی
 سه‌ر به‌رفی را دخشکی و به‌رف جغز دکر.
 یه‌کی گر و که‌فده‌ بوو. شه‌نگ و که‌ژاوی
 لسه‌ر روناھی ئی ره‌ونه‌ق دکه‌تی. چافی وی
 بینانی دو کاسکی خوونی بوون.

Ew pêşengê revdê bû. Pirç û keja
 wî li ser berfê ra dixîşîkî û hêlên
 zirav li dû xwe ra li ser berfa pûk cî
 da dihêla.* Yekî gir û bi gevde bû.
 Rewneq dikete pirç û keja wî.*
 Çavên wî bînanî du kasikên xûnê
 sor* bûn.

ئه‌و گورید کو هافیندا هند گوشتی بز و
 به‌رخ و کار و دووئی هۆکچ و می و به‌رانا،
 هند به‌زی هه‌سپ و که‌ر و هیستهر و
 هیشتر، گوشتی که‌و و کیرووشک و خه‌زال
 و په‌زکیقی یا خاربوون، که‌ژ دابوون. که‌ژ و
 شه‌نگا وان عه‌ردی را دخشکی. ره‌ونه‌ق دکه‌ته
 پیرچا وان، لێ دلێ وان برسینا ده‌رزی و ئی
 تاو دبوون.

Ew gurên ku havîn da hind goştên
 bizin û berx û kar, û dûvên hogîç û
 mîh û beranan, bezên hesp û ker û
 hêstir û hêştiran, goştên kew û kê-
 rûşk û karxezal û pezkûvî û şivran*
 xaribûn, kej dabûn. Kej û şengên
 wan li ser berfê ra* dixîşîkîn. Rew-
 neq dikete pirça wan, lê dilên wan jî
 bîrsîna dilerizîn û bêtaw dibûn.

به‌رفی و باگه‌ری ری و درب خه‌تاندبوو.
 شوپ و ریچا چ تشتی نه‌دهاته خوویان.
 که‌ری و ته‌رش و گاران چوو بوونه‌ هه‌ل و
 گوڤ و پاک و ئاغلان. خه‌زال و په‌زکیقی و
 که‌و و کیرووشک ئیدی به‌رچا ئا نه‌دکه‌تن. چ
 نیچیر نه‌مابوون. لێ برسی بوونی ئه‌و ناف
 هه‌فدا گرتبوون. نکارین ل ناف وی به‌رف و
 باگه‌ر و شه‌په‌ و کوروی دا پێشدا هه‌رن و ل
 دوو را ئی بگه‌رن.

Berfê û bagerê rê û dirb xitiman-
 dibû. Şop û rêça çî tiştî nedihate
 xûyanê. Kerî û terş û garan cûbûne
 hel û gov û pag û axilan. Xezal û
 pezkûvî û kew û kêrûşk êdî li ber
 çavan nediketin. Çî nêçîr nemabûn.
 Lê bîrsîbûnê ew li nav hev da girti-
 bûn. Nikarîn li nav wê berf û bager û
 şepê da pêş da herin, û li dû ra vê
 bigerin.

READINGS

ئەفا چەندک و چەند رۆژە چ تەشت بەر دەفی وان نە کەتییە. زکی وان برسی و دلێ وان تینی و چاڤی وان شیلی ببوون. پێشەنگی وان ئیدی بینانی بەری نکاری سینگی بەرفی بقیلاشتا و پێشدا بچوو یا. هەندە جارال پێشاییکا رەقدی دقەما و دراوەستا و پەشت خوهر دنییری و دینا خوە ددا هەڤالا.

چاڤید وی ل چاڤین برسییە هەڤالی وەش دا کەتی دکەت. دانید بەار و هاقینی، لاندنا خوهریە پاییزی دەانی بیا خوە ... دەما کو دکەل کوما کورا دلەبستن و سەر هەڤرا بانز ددان، زکی وان تیر و دلێ وان شا و بەشەرا وان خوهرش بوو. دەمید کو لاندنا وان تەژی گوشت و هەستی یید نیچیرید جوهر جوهر بوون. هینگا چەندی حەژی هەڤ دکرن.

لی نە برسینا نە شین ری هەرن و لناف بەرفی دا قەمانە. گەلو نە ژێ ئەو حەژیک و ئەڤینا پێشدا ل دلێ واندا مایە؟! گەلو دیسا ژێ سەها دلوقانی و هەڤ حەباندنی ل دلێ واندا هەیه؟ یان برسی بوون و گیرۆداری بی دلێ وان رەش کریه؟

کوندکی سەر بەرفی روونشت و بەری خوە هەوالە سەر عەسەنادا کر و کوور زوورییا. گورید مایین ژێ پێرا زووریان—تە دکۆت قەبی برسینا کازی خودی دکرن و رزقی خوە ژ خودی دخواستن. لی ل وی چیا بی بی خاڤی و خوداندا چ هەبوو؟! چ دەست دکەت کو زکی وان تیر بکە و هیژ و تاوی بخە دل و چۆکید وان؟!*

Eva çendik û çend rojin, ku çi tişt li ber devê wan neketîye. Zikê wan birsî, dilê wan bê taw* û çavên wan şêlû bibûn. Pêşengê wan êdî bînanî berê nikarî sîngê berfê biqelêsta û pêş da biçûya. Hinde caran li pêşayîka revdê da, vedima û radiwesta û pişt xwe ra dinihêrî, û li hevalan mêze dikir.*

Çavên wî li çavên hevalên jî weşdaketî diketin.* Danên buhar û havînê, landa xwe ya payîzê dihanî bîra xwe. Dema ku di gel koma guran dileystin û ser hev ra banz didan, zikê wan têr û dilê wan şa û beşera wan geş û* xweş bû. Demên ku landa wan tijî goşt û hestîyên nêçîrên cure cure bûn. Hîngê çendê hejî hevdu dikirin.

Lê niha birsîna neşên rê herin û li nav berfê da vemanê. Gelo niha jî ew hez û evîna pêş da li dilê wan da maye? Gelo dîsan jî seha dilovanî û hevhebandinê li dilê wan da maye*? Yan birsê û gîrodariyê dilên wan reş kirine?

Kundkî ser berfê rûnişt û berê xwe hewale ser esmanan da kir û kûr zûriya. Gurên mayîn jî pê ra zûriyan. Te digot qey birsîna gazî xwedê dikirin û riskê xwe jê dixwestin. Lê li wî çîyayê bêxwedî û xudan da çi hebû?! Çi li dest diket, ku zikê wan têr û çokên wan bi hêz û taw bikira?!*

KURMANJI KURDISH

ههوا بهره بهره سارتی دبوو و سروسه رمایی هینز و تاوا گورا هیندی هیندی کیم دکر. زور گران و ئی همدی خوه پیشدا دچوون.

Hewa berebere sartir dibû û sirê û sermayê hêz û tawa wan hêdî hêdî kê m dikirin. Zor giran û bêhemdê xwe pêş da dicûn.

ل نزاری چییایه کی دا ره قدا گورا بوون دو تیشا. بید پیر و وهستیایی لناف بهرفی دا ل بی گهلی دا مان و تیشه ک ژی ل دوو پیشهنگ که تن و ل پشت گراک دا قولوبین. دهستا کو ل دوو پیشهنگ را دچوون سهه ههف چار هه ب بوون. دیله گور و پیشهنگ و دو تولبید وان.

Li nizarê çîyayekî da revda guran bû du tîşan. Yên pîr û westiyayî li nav berfê da li binê gelîyî da man. Tîşek jî li dû pêşengî ketin û li pişt girikî da qulibîn. Dest a ku li dû pêşengî ra diçûn, ser hev di gel pêşengî çar heb bûn. Dêlegur û pêşeng û du tûlên wan.

چافید پیشهنگ دوورفال ره خ ئاقه کی تشتهک قهتهه کر. ب ره قدا خوه قه لناف بهرفی دا بهر ب وی ره شی شوولکین. دینا خو دانی، روقییه کی که ژ کو دیلا وی یا پان گران ل له شی وی به کووشکه دکر ل ره خ ئاقی دسمسه. ههه چار گورا دؤرا رفی گرتن. رفی ب وی فیلبازی و ئانیزازی یا خوه قه نه شییا ل گیروهه لبوقا گورا رزگار به. گورید برسی رفی لناف هه قدا گرتن. واقه واق ب رفی خستن و رفی پرتشه کرن. لی جهنده کی روقی ئی کووشکه و هندک چ دکاری ته ندوورا زکی چار گورا گور که و دیزکا حووری وان داگره؟

Çavên pêşengî dûr va li rex avekî tişte k qeter kirin. Bi revda xwe va li nav berfê da ber bi wî reşî şûlikî. Dîna xwe danê, rûvîyekî kej, ku dêla wî ya pan giranî li leşê wî yê kûşke dikir, li rex avê disimsime. Her çar guran dora rûvî girtin. Rûvî bi wê fêlbazîya xwe va, neşîya ji* gîr û helboqa guran rizgar bibe. Gurên bîrsî rûvî li nav hev da girtin û waqewa q pê xistin û kirin piroze* û pirtvekirin. Lê cendekê rûvî yê kûşke û hindik çî dikarî tendûra zîkê her çar guran gur bikira* û dîzka hûrê wan dagirta?*

READINGS

هەردوو توولە ل سەر چیپا رقی دەقۆژەنی
 هەف بوون. یەکی خوە ل بی دی دا. ل وی
 دەمیدا پێشەنگ و دیله‌گور پێرا گەهیشتن و
 هەر سی ل سەر سەری بەکی بەرەف بوون
 و ئەو زی بینانی رقی چق چتی کرن و پوورتا
 وی زی وهکی تووکا رقی ل سەر بەرفی خستن
 و ئەو زی داقورتانندن و ری یا خوە گرتن و
 چوون. لی دیسا زی بینا بەری ریز و رەقده.

هەوا هەند سار و حشکەسای بوو کو تووک
 ل هەوا دقەرسی. بیهنا خوونی دابوو سەری
 پێشەنگ و دلێ وی دیسا گۆشتی گەرم
 داخست. ل نیچیرە کی دگەریا کو زکی وی بە
 نیف تیر تژی که. هەمی دچوو، هەمی پشست
 خوەفە دەپیری. ل هەر دوو هەقالا میزە دکر و
 پێشدا دچوو، لی دودل و نەپیران—تە دگوت
 قەمی کافەکی پێشدا دچە و دو کافا پاشدا دی.

نشکافا ل دیواری کەندالەکی کوور کو بای
 تەژی بەفر کربوو، توولێ مای ل بەرفی دا
 چک بوو. کاستین لی هات و سەر کەندال دا
 لکومی. پێشەنگ بینانی بای بەزی سەردا
 زفیری و ئیدی فرک و پێش نەدای و
 نەهیشت ئەو ل ناف بەرفی دا دەرکەفە. دەف
 د پاطکا وی دا جی کر و کەتە سەر بیهنی.
 دیله‌گور زی هاتە ئاری. ئەوانا توولک دانە بەر
 قیلا و خوونا سۆرە توولک رژی سەر بەرفا
 کەفەر. پوورتا وی بینانی پێچ و هری یا بز و
 می یا ل سەر بەرفی بوو بەراتە. هەر دوو گورا
 هەتا هەستکیید توولک زی فەهیران. پشستی
 پرتشە کرن و خارنا توولک کەتن ری و بەر ب
 دەشتی دا کەتن.

Herdu tûle li ser çîpa rûvî devojenî
 hevdu bûn. Yekê xwe li yê dî da. Li
 wê demê da pêşeng û dēlegurê jî
 xwe pê ra gîhandin* û hersêk li ser
 yekê berev bûn û ew jî wekî rûvî
 çiqçiqî kirin. Pûrta wî jî wekî tûka
 rûvî li ser berfê xistin û ew jî da-
 qurtandin û rîya xwe girtin û çûn. Lê
 dîsan jî bînanî berê rêz û revde.

Hewa hind sar û hişkesayî bû, ku
 tûk li hewa diqerisî. Bêhna xûnê
 dabû serê pêşengî û dilê wî dîsan jî
 goştê germ dixwest. Li nêçîrekê
 digeriya, ku zikê wî yê nivetêr tijî
 bike. Hey diçû û hey jî li pişt xwe ra
 dinihêrî û li herdu hevalan mēze
 dikir û pêş da diçû, lê dudil û
 nihêran. Te digot qey gavekê pêş da
 diçe û du gavan paş da dizivire*.

Li dîwarê kendalekî kûr û bilind
 da, ku bayê tijî berf kiribû, tûlê mayî
 nişkava li berfê da çik bû û kastûn jê
 hat û li ser kendal da likumî. Pêşeng
 bînanî bayê bezê li ser da zivirî û êdî
 firk û pêş nedayê û nehîşt ew ji nav
 berfê da derkeve. Dev di patika wî
 da cî kir û kete ser bêhnê. Dēlegur jî
 hate arî. Ewana tûlik dane ber qîlan
 û xûna wî ya sor rijandin* ser berfa
 kever û pûrta wî jî bînanî pirça bizin
 û hirîya mîhan li ser berfê bû berate.
 Herdu guran heta hestikên tûlik jî
 vehêran. Piştî pirtvekirin û xarina
 tûlik ketin rê û ber bi deştê daketin.

KURMANJI KURDISH

گورئ گه وری پشت هیشین ئیدی فیله بی
 گوشتی هه فاله ببوو. دزانی چاوا هه فاله ل
 عهردئ ده و دهف د پاطکا وندا جی که. لی
 دیله گور بی خه بهر ل دوور دچوو. ئاگا ل چ
 نشتی نه بوو.

Gurê gewrî pişthişin êdî fêreyî
 goştê hevalan bibû. Dizanî çawan
 hevalan li erdê bide û dev di patika
 wan da cî bike. Lê dêlagur bêxeber li
 dû ra diçû. Agah li çî tiştî nebû.

مدهه که کورت سهرا ده رباس بوو. سر و
 سه قه م و با و با که ری مه جالا وان بر پی بوو. چ
 رهش و ره شاتی ل بهر چاچا نه دکهت، بر سی
 بوونی زور دابوو وان.

Mideheke kurt li ser ra derbas bû.
 Sir û seqem û ba û bagerê mecala
 wan birîbû. Çi reş û reşatî li ber
 çawan nediketin. Birsîbûnê zor dabû
 wan.

گورئ گه وری ل سه بهرفی کوندکی روونشت
 بوو. چافی خوه کوتا بوو. دیله گورئ دپوئزی—
 ته دکوت قه ی خه ونا که ری و ته رشی ششان
 نشستی دینه. ل نا ف ده ریا یا خه ون و خیا لندا
 زوور ما بوو. ل دیله گورئ میزه ذکر.
 دیله گورئ پشتنا خوه دابوو وی، های ژئی
 نبوو. راستی ژئی دیله گورئ پشتنا خوه پیشه
 گری دابوو، ئارخایین و پشتنگه رم بوو. نه وژی
 دپوئزی و ل بیر و هزرا زکی خوه بی برسی دا
 بوو.

Gurê gewr kundkî li ser berfê
 rûniştibû, çav kutabû dêlegurê û kûr
 diponijî. Te digot qey xewna kerî û
 terşên şivannivistî dibîne. Li nav
 deriyaya xewn û xîyalan da zûr
 mabû, li dêlegurê mêze dikir. Dêla-
 gura ji her derf bêxeber jî,* pişta
 xwe dabûyê*, hay jê nibû. Rastî jî
 dêlagurê pişta xwe bi pêşengî va
 girêdabû. Jê dilnîya û piştgerm bû.
 Ew jî dihênijî û diponijî. Li hizra
 zikê xwe yê birsî da bû.

READINGS

که‌لینه‌ک باش بوو. گوری گهور نه‌دکاری
 فنی فورسه‌ند و که‌لینه‌ی ژ ده‌ست خوه بکه.
 ده‌ف و ددانی وی فیله بیوون. ده‌ف و ددانی
 کو فیله‌ی خارنا گوشتی هه‌قالا به، رالی نابه.
 برسی بوونی زور دابوو گوری گهور.
 طه‌له‌طه‌ل ژ جی رابوو. نشکی‌شا خوه ئاقینه
 سه‌ر دپله‌گوری و مه‌جال و مکان لی بری و
 قیل د پاطکی و چه‌نگ ل هه‌وگی دا جی کر
 و که‌ته سه‌ر بیه‌نی و ل کافیدا نه‌و چق چتی کر
 و هه‌له‌راند و که‌ته سه‌ر جه‌نده‌کا. بدله‌کی تیر
 گوشت خار. پشستی پش‌قاندن و خارنا
 دپله‌گوری خوه سه‌ر به‌رفی که‌قزاند و ل به‌ر
 تافی قه‌لزانده. ده‌فی خوه ئالاست و ته‌فری‌ی
 خوه راست کر.

Kelênek baş hilketibû*. Gurê
 gewr nedikarî vê derfendê* ji dest
 xwe bike. Dev û didanên wî fêreyî
 goştê hevalan bibû*. Dev û didanên
 ku fêreyî goştê hevalan bibe, ra lê
 nabe. Birsîbûnê zor dabû gurê gewr.
 Teletel ji cî rabû, ne ji gav* da xwe
 avîte ser dêlegurê û mecal û mikan û
 delîve* jê birî û qîl di patika wê* û
 çeng li hewkê da cî kir û kete ser
 bêhnê û di gavê da ew çiqçiqî kir û
 hildirând û kete ser cendeka. Bi
 dilekî têr goşt xwar. Piştî bijiqandin
 û xwarina dêlegurê xwe li ser berfê
 gevizand û li ber bayê* qelizand.
 Devê xwe alast û tevizîyên xwe rast
 kir.

پشستی مده‌هه‌کی دوور و دریژ ته‌زه شیبابوو
 زکه‌کی تیر گوشت بخو. به‌رف بی‌کول دکر و
 پوزی خوه ل سن به‌رفی را دکر. ئیدی
 بی‌شه‌نگی گورا بیوو گوری ته‌کانه. ته‌ک و ته‌نی
 مابوو.

Piştî midehekî dûr û dirêj taze
 şiyabû zikekî têr goşt bixo. Berf
 pêkol dikir û pozê xwe li bin ra
 dikir. Êdî pêşengê guran bibû gurê
 tekane. Tek û tenê mabû.

ئه‌و هه‌م بیوو ته‌نی دچوو نیچیری. ل چل و
 چیا نیچیر ده‌ست نه‌دکه‌ت، لی فیله بیوو.

Ew êdî berebere hîm dibû, ku tenê
 biçe nêçîrê. Li ber sir û seqemê, li çil
 û çîyan nêçîr dest nediket. Lê ew

دچوو ده‌ف دورا گوندا و سه‌بید گوندا نیچیر
 دکر. لی سه‌بید گوند پی‌هه‌سییا بوون. کافاکو
 گور نی‌زیکی وان دکه‌ت هه‌مووی هه‌فر
 هیزش دئانینی و دکر زووره زوور. لی گوری
 ته‌کانه لناف وی کومی دا خوه‌را تشته‌ک
 دره‌فاند. ترسا وی که‌تیبوو دلی سان و سه
 نه‌دویرین سه‌ر سی یا وی بکه‌تانا.

fêre bibû, diçû dev û dorên gundan û
 seyên gundan nêçîr dikir. Lê seyên
 gundan pê hesiyabûn. Gava ku gurî
 nêzîkî bi wan dikir, hemuyan bi hev
 ra hêriş didanê û dikirin zûrezûr. Lê
 gurê tekane çawa heba, ji nav wê
 komê da, ji xwe ra tiştek direvand.
 Tirsî wî ketibû dilê segan da û se
 nediwêrîn ser sîya wî biketana.

KURMANJI KURDISH

شەفەکی دیسا گوری تەکانە بەر ب وی
گوندی ری کەت. هیمی بییری یا بیخودان
ببوو. بەرفی و باگەری دەست پی کریوو.
گۆفەگۆفا بای بوو، لی گەورۆ ئیھ بەرچاقارا
نەدھات. تەندووورا زکی وی پی ئاردوو مابوو.
بینانی ھەرچار ھیرش برە کوما سان. لی
خودانی سان پی ھەسیابوون و کەتبوون
بووسی پی. دەنگی گولەپەکی زووپی ب
گوری گەور خست و ئەول عەردی
قەخست و سەیند گوندل سەر جەندەکی
وی بەرەف بوون.

Şevêkî dîsan gurê tekane ber bi
gundekî rê ket. Hîmî bêrî ya bêşivan
bibû. Berfê û bagerê dest pê kiribû.
Givegiva bayê bû, lê gewro êh li ber
çavan ra nedihat. Tendûra zikê wî
bêy ardû mabû. Bînanî her car hêriş
bire ser* segan. Lê xudanê segan pê
hesiyabûn û ketibûn bûsîyê. Dengê
gulleyekî zûrîn bi gurê gewrî xist û
ew li erdê vexist û seyêd gundî li ser
cendekê wî berev bûn.

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

Abbreviations: **adj.** = adjective; **Ar.** = Arabic; **ccmp.** = circumposition; **const.** = construct case; **demon.** = demonstrative; **dial. var.** = dialectal variant; **f** = feminine; **impt.** = imperative; **m** = masculine; **mil.** = military; **n.p.** = narrative present (couched in the present tense; past-tense translational value); **obl.** = oblique; **Pers.** = Persian; **pl** = plural; **pron.** = pronoun; **pres.** = present; **subj.** = subjunctive; **Syr. Ar.** = Syrian Arabic; **Tk.** = Turkish; **v.i.** = verb intransitive; **v.t.** = verb transitive (here transitive means that the past tense is formed on the ergative model, not that the verb necessarily takes a direct object either in Kurdish or in English); **voc.** = vocative

*

- a = ya; bi** ~ in the opinion of: *bi a min* in my opinion
- abadîn** eternal
- aborî** economic, financial; *f* economy; ~**zan** economist
- ‘aciz** helpless, unable to cope (*ji* with): *ez ji kêzikan zehf aciz im* I am utterly incapable of coping with bugs
- Adar** *f* March
- ‘adet** *f* custom; ~**î** ordinary
- aferîde** *m* creature
- aferîn** bravo; ~ **ji ... re** good for ...
- afirandin** *v.t.* to create
- afiş** *f* poster
- aga** aware (**li** of)
- agadarî** *f* information, announcement; awareness
- agah = aga**
- agahdarî = agadarî**
- agir** *m* (obl. **êgir**) fire; ~ **danîn bi** to set fire to
- Agirî** *f* Ağrı, in extreme eastern Turkey
- aheng** *f* tune, tone
- ajotin ajo-** *v.t.* to drive (vehicle); to pass, last (of time): *pir neajotibû ku...* not much time had passed before..., *vê bêdangiya han heta sala 1980 ajot* this silence lasted until the year 1980; ~ **ser** to attack
- al¹** *f* flag, banner
- al¹** red
- ala = al**
- al’al** tulip
- alandîn** *v.t.* to twist
- alastîn alês-** *v.t.* to lick
- alaş** thatch; ~**kirî** thatched
- alav** *f* flame
- alayî** *f* troop, regiment
- alet** *m* instrument, tool
- alês- → alastin**
- alfabe** *f* alphabet
- ‘alim** *m* scholar
- al¹** *m* side, part; **bi her ~yê ve** in every direction; **dan ~yekî** *v.t.* to put aside, to draw to one side; **ji ~yekî / ji ~kî** on the one hand; **ji ~yê din** on the other hand; **ji ~yê ... ve** by (passive agent), on the part of
- al², arî** *f* help; ~**kar** helping, helpful; ~**kari** *f* help, support; ~**kari kirin** *v.t.* to help: *min alikariya wî dikir* I used to help him
- ‘alî³** supreme
- alîkar** partisan; ~**î kirin** *v.t.* to take s.o.’s part, be partisan
- alînegir** neutral
- Alman** German; ~**ya** *f* Germany
- aloz** scattered, random
- amade** ready; ~ **kirin** *v.t.* to make ready; **xwe ~ kirin** *f* to get oneself

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- ready
- ambelaj** *f* wrapping, packing
- Amerîka/Amerîqa** *f* America; ~**yî** American
- Amûda** *f* 'Amûdâ, a town in Syria near Qâmishlî
- an** or; ~ **na** or not; **an...an** either...or
- ancax** so much
- anîn** *v.t.* (pres. ind. **tînim**, neg. **naynim**; subj. **bînim**, neg. subj. **neynim**) to bring
- anîzazî** *f* cleverness
- Anteqye** *f* Antakya, Antioch
- anuha = niha**
- ap, apo** *m* paternal uncle
- 'aqîl¹** *m* mind, intelligence
- 'aqîl²** intelligent
- 'aqûbet** *f* end
- ardû** *m* fuel
- arî** (dial. var.) = **alî²**
- armanc** *f* aim, goal
- armûş** *m* a sheaf of grain
- armûxan** *m* gift
- arnawid** Albanian
- arşiv** *f* archive
- artêş** *f* army
- arûk** *m* ceiling
- arxayîn** confident
- asê** rugged, steep; ~**geh** *f* fortification
- asê kirin** *v.t.* to catch
- asêwarî** untimely
- asiman, asîman** *m* heaven; ~**î** heavenly
- asîmilasiyon** *f* assimilation
- asîmîle** assimilated
- aso** *f* horizon
- asteng** *m* difficult road, rough terrain, obstacle
- asin** *m* (dial. var.) = **hesin**
- 'aşiq** in love; ~**ê ... bûn** to be in love with
- aşitî** *f* peace, truce; ease, comfort
- aşî = aşitî**
- 'atîfî** emotional
- av** *f* water; ~ **û hewa** *f* climate
- ava¹** built up, prosperous, developed; ~ **kirin** *v.t.* to develop; ~**ker** *m* developer, founder
- ava² çûn** *v.t.* to set (of the sun)
- avahî** *f* building, edifice
- avayî = avahî**
- avdayî** tempered (steel)
- avêj-** → **avêtin**
- avêş** *f* balm
- avêtin avêj-** *v.t.* to throw, throw away, throw out; lay (foundation); ~**a ji text de** dethronement; **dest** ~ ... to touch s.th.
- awa** *f* manner, means; **bi ~yekî** somehow; **bi wî ~yî** by this means; **bi hemû ~yî** by all/any means
- awaz** *m* voice, sound, singing
- awir** *f* glance, backward look
- awur** (dial. var.) = **awir**
- ax¹** sigh, ouch; ~ **avêtin** *v.t.* to say ouch
- ax²** *f* land, earth, dirt; ~**a welat** homeland; ~**a Sûriyê** the land of Syria
- axa** *m* (obl **axê**) agha, feudal lord, master
- axaftin axiv-** *v.i.* to speak
- axar** ???
- axil** corral
- axiftin** (dial. var.) = **axaftin**
- axiret** *f* the other world: *mirovê axiretê* an other-worldly person
- axîn** *v.i.* to cry, to cry out
- axpîne** *f* patch of ground, field
- AY = Amerîqayê Yekbûyî** USA
- azad** free; ~ **kirin** *v.t.* to set free; ~**î** *f* liberty
- azar** *f* anguish; ~ **dan** *v.t.* to torment, vex
- azman** *m* sky
- b-** → **birin, bûn**
- ba¹** *m* (obl **bê**) wind
- ba²** *m* turn
- ba³** (prep.) with, in front of, in the presence of; **li** ~ with, *chez*

KURMANJI KURDISH

- ba⁴** *m* rheumatism; ~**wî** rheumatic
- babet** *f* regard: *di vê babetê de* in this regard
- babo** daddy
- ba-dan** *v.t.* to turn, twist, wring
- badayî** turned, twisted
- bager** *f* snowstorm
- bahar = bihar**
- bahlif** *f* pillow
- bajar** *m* (obl **bajêr**) city; ~**î** *m* merchant, citified; ~**van** citizen, city dweller; ~**vanî** urban: *jiyana bajarvaniyê* urban life
- Baku** *f* Baku
- bakurofe** *f* gust of wind
- bakûr** *m* north
- bal¹** *f* wing, arm
- bal²** *f* attention, mind, thought; ~ **kişan-din** to attract the attention: *wêneyên min bala rojname û hunermendan kişandin* my pictures attracted the attention of newspapers and artists; ~**dar** attentive, discerning; ~**drêj** patient, careful; ~**fireh** patient, calm; ~**kêş** attractive, interesting
- balaxane** *f* balcony
- balefir** *m* airplane; ~**geh** airport
- balgî** *m* pillow
- balîf = bahlîf**
- ban** *m* roof
- ban ban kirin** *v.t.* to shout, to yell
- bandev** *f* summit
- bandor** *f* influence
- bang** *f* call, cry; ~ **dan** *v.t.* to give out a cry, to herald; ~ **kirin** *v.t.* to shout
- banz = baz**
- bar** *m* load; ~ **bûn** to be loaded; to bear up: *çavên wan bar nebûbû* they hadn't been able to bear the sight; ~ **kirin** *v.t.* to load up, move (household); ~**kêş** *m* porter
- baran** *f* rain; ~**din** *v.t.* to rain down
- bare: di ~ya ... de** (prep.) about, concerning
- barîk** slender, thin
- barîn/~iyan** *v.i.* to rain down
- bask** *m* arm, wing: *baskê çepê partiya sosyal-demokrat* the leftist wing of the Social-Democrat Party; ~**ên xwe li hev xistin** to flap one's wings
- baş** good; ~ **kirin** *v.t.* to improve; ~**kirin** *f* improvement
- başok(e)** falcon
- başûr** *m* south
- bav** *m* (voc. **bavo**) father; ~**îtî** *f* fatherhood, paternity
- bawer** believing: *ez ~ im ku...* I believe that ...; ~ **kirin** *v.t.* to believe: *gelek kes bawer dikin ku...* many people believe that...; ~**î** *f* belief, trust; ~**mend** *m* believer
- bawî¹** *m* father
- bawî² → ba⁴**
- bawîşk** *f* yawn
- baxçe** *m* garden, yard
- baz** jump, leap; ~ **dan** *v.t.* to dance; to run away in fear, to flee in haste
- bazar** *f* market; ~**a reş** black market
- beden** *m* body
- bedew** beautiful, splendid
- bedyûm** ill-omened
- befr** *f* (dial. var.) = **berf**
- behr** *f* sea
- behs** *f* discussion; ~**kirin** *v.t.* to discuss
- bejn** *f* height, stature; ~**bilind** tall; ~ **û bala** tall stature
- bel** straight; ~ **kirin** *v.t.* to straighten, prick up (ears, &c.)
- bela** *f* catastrophe
- belaş** for free, gratis
- belav** widespread, scattered; ~ **bûn** *v.i.* to be scattered; ~ **kirin** *v.t.* to spread, broadcast, disseminate; ~**ok** *f* publication
- belayê nav ... bûn** *v.i.* to spread out through
- belediye** *f* municipality
- beleğ** speckled, spotted

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- belekî** *f* water spring
- belengaz** poor, destitute; ~î *f* poverty, destitution
- bêlê** yes
- belg** *m* leaf
- belgih** *m* suit, clothing; ~ **girtin** *v.t.* to garb oneself
- belkî** maybe, perhaps
- ben = bend**
- bend** *f* bond; **li** ~**a** for the sake of, chained to, waiting for: *divê em êdî li benda sibehê ranewestin* we shouldn't stand around waiting for tomorrow; ~ **kirin** *v.t.* to fetter, arrest; **man di** ~**a** to wait for
- benderuh** creature
- bendewar bûn bi** to love, be in love with
- benzîn** *f* gasoline
- beq** *m* frog
- ber¹** *m* breast, fore; **ber-dan** *see* *alphabetically*; ~ **bi hev hatin** *v.i.* to cooperate; ~ê (**ve**) (adv.) before; ~î **ku** (conj.) before; **ji** ~ **kirin** *v.t.* to memorize; **ji** ~ **martin** *v.t.* to reel off from memory; **ji** ~ **ku** because (conj.); **ji** ~ ... **ve** (ccmp.) before; **ji** ~ **zanîn** *v.t.* to memorize; **li** ~ (prep.) before, on account of; **li** ~ (+ inf.) on the verge of: *ew hêviya ku li ber geşbûnê bû çilmisî* that hope, which was on the verge of blossoming, withered;
- wek(e)** ~ê as before
- ber²** *m* yield, fruit; ~ **wergirtin ji** to derive a yield from
- beramber** equal, equivalent; ~î *f* equality; ~î ... **kirin** *v.t.* to compare to: *wî ew beramberî Anton Çexov dikir* he used to compare him to Anton Chekhov
- beran** *m* ram
- ber-anîn (ber-în)** *v.t.* to imagine
- berate** *f* carcass
- berban** *m* ceiling
- berberî** *f* comparison
- berbêjî** *f* prediction
- berbiçav** conspicuous
- berbihevhatin** *f* cooperation
- berbînî** *f* imaginary image, vision
- bercênîk** ???
- berçav** visible, clear, before the eyes; ~ **anin** *v.t.* to pay attention
- ber-dan** *v.t.* to release, let go; to put on (clothes); to close, stop, give up: *dev ~ ji* to close the mouth to, stop, give up; ~ **ser** to direct toward; **tiving** ~ to fire a rifle at: *xulamê wî ew da ber tivingê* his servant fired the rifle at him; **xwe** ~ **ser** to turn oneself toward, direct oneself to
- berdest** servant
- berdewam** continual(ly), constant(ly); ~ **kirin** *v.t.* to continue
- berdêl** *f* equivalent; **ji** ~**a** instead of
- berdêlk = berdêl; bi** ~ equivalent in value
- berbere** more and more, ever more; gradually, little by little
- bereket** *m* blessing; **bi** ~ luckily
- berev = berhev**
- berf** *f* snow
- berferih** spacious; ~ **kirin** *v.t.* to open, initiate
- bergeh** *f* view, vista
- berhem** *m* product, literary work; ~**bar** productive
- berhev** gathered, collected; ~ **kirin** *v.t.* to prepare, gather; **xwe** ~ **kirin** *v.t.* to pull oneself together
- berhevok** *f* collection
- berik** *f* bullet
- beriqîn** *v.i.* to glisten
- berizîn bi** *v.i.* to fight with, do battle with
- berî** *f* pocket
- berîde** perplexed, lost
- berîk** *f* pocket
- ber-kefîn** *v.i.* to feel sad

KURMANJI KURDISH

bermil <i>f</i> load	bêbawer disbelieving, unsure; ~î <i>f</i> disbelief
bername <i>f</i> program	bêbest uncontrollable
beroš <i>f</i> pot, pan	bêbext unlucky, unfortunate; ~î <i>f</i> unluckiness, misfortune
berovajî to the contrary	bêçare helpless, poor; ~tî <i>f</i> helplessness
berpêş kirin <i>v.t.</i> to suggest, to propose	bêçine useless
berpirsiyar responsible; <i>m</i> manager; ~î <i>f</i> responsibility, management	bêçiqasî inordinately
berq <i>f</i> lightning	bêdar treeless, barren
bersiv <i>f</i> answer, reply; ~ dan bi to reply to, answer; ~a ... dan to satisfy the needs of; ~andin <i>v.t.</i> to respond, reply	bêdeng silent; ~î <i>f</i> silence, obscurity
berten <i>f</i> trousers	bêdil halfhearted, unwilling
bervajî <i>f</i> opposite side; ji ~yê contrariwise, conversely	bêfedî lack of embarrassment
bervê <i>prep.</i> toward	bêgav impossible, helpless
berwar <i>m</i> slope	bêgoşt skinny
berx lamb	bêguman doubtless(ly)
berxwedan <i>f</i> resistance	bêhamd reluctantly, unwillingly
bes much, many a; enough	bêhawe unparalleled, extraordinary
best <i>f</i> plain	bêhay unconscious, unaware; dinyayê ~ the subconscious world
best <i>m</i> joy, glee, relish	bêhejîyan û livat without movement or motion
beş <i>m</i> part; ~dar participant; ~dar bûn <i>v.i.</i> to take part, participate	bêhejmar innumerable
beşavend <i>f</i> rhyme	bêhempa unparalleled, peerless
beşer <i>f</i> flesh	bêhêvî without hope, in despair; ~ kirin <i>v.t.</i> to make s.o. despair
betalî <i>f</i> unemployment, uselessness, idleness	bêhêzî <i>f</i> weakness, debility
bexçe = baxçe	bêhişiyarî without feeling, numb
Bexda <i>f</i> Baghdad	bêhn¹ <i>f</i> breath; ~a min teng bû I was bored; ~a xwe teng kirin to bore oneself, let oneself get bored; ~a ...
bext <i>m</i> luck; ~iyar fortunate, happy; ~iyarî <i>f</i> good fortune, happiness; bê- unfortunate	çikandin <i>v.t.</i> to suffocate; ~tengî <i>f</i> boredom
beybûn <i>f</i> camomile	bêhn² <i>f</i> smell, odor; ~ berdan to leave an odor behind; ~ dan to give off an odor; ketin ser ~ê to pick up a scent; ~çikîn dry-smelling
bez¹ <i>f</i> speed: <i>bi lez û</i> ~ quickly, with all speed; bayê ~ê the racing wind; ~în bez- <i>v.i.</i> to run	bêhtengî = bêhtengî
bez² <i>m</i> kind, sort	bêî <i>prep.</i> without; ~ ku (conj., + subj.) without: <i>îro jî bêî ku mirov tu zehmetiyan bikişîne, mirov bi hêsanî jî wan tê digihê</i> even today one easily understands them without going to any trouble
beza fast-running, galloping	bêîmkanî <i>f</i> impossibility
bezir lost	
bê¹ → ba	
bê² (prefix) without; see compounds alphabetically	
bêaqil stupid	

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- bêj-** → **gotin**
bêje *f* word: ~ *bi* ~ word by word; ~**r** speaker
bêjing *f* sieve
bêkar unemployed; ~**î** *f* unemployment
bêkes lonely, alone, unprotected
bê li *prep.* without
bêmane fearful, dreadful
bêmecalî *f* lack of opportunity
bêminet relentless(ly)
bênamus dishonorable
bênay nameless, unnamed
bênaybirî incessant
bênihtîn *v.i.* to freeze
bênişan spotless
bêpar deprived
bêpejnî *f* tranquility
bêpîvan immeasurable
bêr. See **xêr.**
bêrî *f* longing; ~ **kirin** *v.t.* to long for, miss
bêrik = **bêrik**
bêrik *f* pocket; **wek hundirê bêrika şalê xwe nasîn** to know something “like the back of one’s hand”
Bêrûd *f* Beirut
bêsedem without reason, unprovoked
bê serûbin endless
bêşerm shameless; ~**î** *f* shamelessness
bêşik doubtless
bêtar storm
bêtaw impatient, restless
bêtîr more
bêtîn powerless, weak
bêvil, bêvîl *f* nose, nostril
bêxanî homeless
bê xayî limitless
bêxeber unaware (**ji** of); **ji her derî** ~ totally oblivious
bêxew sleepless, suffering from insomnia; ~**î** *f* sleeplessness, lack of sleep
bêxudan = **bêxwedî**
bêxweda godless, damned
bêxwedî godless, ownerless, orphaned, poor, lonely
bêyî = **bêî**
bêzarî *f* nuisance, headache
bêzaro childless
bi- *subjunctive prefix*
bi ... re (*ccmp.*; **bi** + **wî/wê** > **pê**) by, with, upon: *bi tirên re* by train; *bi min re* with me; *bi bihîstina deng re* upon hearing the sound
bi ... ve (*ccmp.*; **bi** + **wî/wê** > **pê**) through, up to: *ji wê rojê pê ve* from that day to this
bi- *subjunctive verbal prefix*
biaqil intelligent, smart; ~**î** *f* intelligence
biçûk little; ~**anî** *f* childhood, youth
bidardakirin → **dar**
biha bûn *v.i.* to be valuable
bihar *f* spring, springtime; ~**î** pertaining to spring
bihîn = **bêhn**; **bi** ~ with odor, with fragrance; ~**dar** fragrant
bihişmet magnificent
bihişt *f* paradise; ~**în** paradisiacal, heavenly
bihîstin bihîs-/bihîz- *v.t.* to hear, listen
bihn = **bêhn**¹
bihorîn *v.i.* to pass
bihostîn *v.t.* ???
bihuk insect
bihurandîn bihurîn- *v.t.* to spend (time): *ew zaroktiya xwe li Kurdistana Bakûr bihurandiye* he spent his childhood in North Kurdistan
bihurtin bihur- *v.i.* to pass, be spent
bihuşt *f* span. See also **bihişt.**
bihûr- = **bihur-**
bijarte choice, select
bijartin bijêr- *v.t.* to choose
bijiqandîn *v.t.* to tear to shreds
bijîjk *m* physician
bijîn lively
bijîv *f* sustenance
bikaranîn → **kar**
bikêr useful

KURMANJI KURDISH

- bîla** (+ subj.) let: *çi dibe bila bibe* what-ever happens, let it happen
- bilbil** nightingale
- bilez** quick, hasty
- bilind** high; ~ **kirin** *v.t.* to raise, to elevate; ~**cih** *m* height, high place
- biliyan** *v.i.* to arise (sound)
- bilîf** other than, aside from; ~ **ji** ditto
- bilûr** *f* shepherd's pipe, flute
- bin** *m* bottom; **dî** ~ under; ~**dest** underling, oppressed; ~**geh** *m* foundation, basis; ~**gehê** ... **avetin** to lay the foundation of ...; ~**gehîn** basic; ~**xet** *f* south of the Turkish border, i.e. Syria and Iraq
- binûr** luminous
- bipêşdexistin** *f* advancement, improvement
- bîqedr** worthwhile, valuable
- bir** *m* part
- bira**¹ *m* (obl. pl **biran**) brother
- bira**² = **bila**
- bira**³ really
- birc** *f* tower
- birçî** hungry; ~**n** *f* hunger; ~**tî** *f* hunger
- birêvebir** *m* leader
- birh** *m* eyebrow
- birin b-** *v.t.* to carry, take; ~ **jêr** to bring/take down/away; ~ **jor** to bring/take up
- birisqîn** *v.i.* to sparkle, shimmer
- birîn**¹ *f* wound; ~ **kirin** *v.t.* to wound; ~**dar** *m* wounded
- birîn**² = **birrîn**
- birrîn** *v.t.* to cut, to cross: *wî sînor birrî* he crossed the border
- birî** hungry
- birî** *f* hunger
- birûsk** *f* lightning; ~**e** *f* telegram
- biryar** *f* decision; ~ **dan** *v.t.* to decide
- biserketin** *f* success
- bişkul** *m* goat and sheep droppings
- biv** *m* buzz
- bivê nevē** willy-nilly, like it or not
- bivir** *m* ax
- biwa** (alternative past conditional of **bûn**) = **bûya**
- bixêrhatinî dan** *v.t.* to welcome
- bixwe** by oneself, personally
- biyanî** *m* foreign(er), stranger, alien; ~**stan** *f* any foreign place, "foreign parts"; ~**tî** *f* strangeness, alienation: *jiyana biyanîtiyê* life of alienation
- bizin** *f* goat
- bizir** *m* seed
- bizivîn** *v.i.* to budge
- bîhîn** = **bêhn**
- bîn** = **bêhn**
- bîn-** → **dîtin**, **anîn**
- bîna** (dial. var.) = **mîna**
- bînahî** *f* sight
- bînanî** *prep.* like
- bînber** *m* sight
- bir**¹ *f* memory; **bi** ~ **anîn** *v.t.* to remember: *baş bîne bîra xwe ku...* remember well that...; ~**a** ... **birin** to take into consideration; ~ **hatin** *v.i.* to remember: *tê bîra min* I remember; **ji** ~(**a**) **kirin** *v.t.* to forget; ~**anîn** *f* memory, reminiscence
- bir**² *f* well
- biranî** *f* memory
- bîst**¹ twenty; ~**salî** twenty-year-old
- bîst**² *f* moment, a short period of time: *bîstek neborî* it didn't take long before
- bîstin bîs-** *v.t.* to hear
- bîşeng** *f* weeping willow
- bîz-** = **bîhîz** → **bîhîstin**
- bîzbîzî** matted
- bo** (*prep.*) for; (*conj.*) so that, in order that
- boç** *f* tail
- boçik** *f* tail
- bombe** *f* bomb; ~**yên destan** hand grenades
- bona** *prep.* for: ~ *vê yekê* for this reason
- borandin** *v.t.* to spend (time), make

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- (time) pass
borî *f* pipe
borîn *v.i.* to last, pass (time): *çend meh naborin* not many months passed (n.p.); *v.t.* to excuse: *min bibore* excuse me
bostan *m* garden
boş wide, widespread, abundant
boxçe *f* bundle
braştî roasted
brûsk = birûsk
buhar = bihar
buhirîn *v.t.* to take away, clear off
buhurandin buhurîn- *v.t.* to spend (time); **~în** *v.i.* to pass, pass away
buhurtin buhur- *v.i.* to pass, pass away, go out
buhurî last, past: *sala ~* last year
bulbul nightingale
bûk *f* bride, daughter-in-law; **~anî** *f* wedding
bûn b- *v.i.* to be, become
bûsî *f* ambush
bûyer *f* incident, event
bûz ice
BZ = berê zayîne B.C.
ca (used with imperatives): *~ were* come on!; *ca bifikire ku* just think what it would be like if ...
cam *f* glass
camêr courageous, gallant, gentlemanly
casûs *m* spy
car *f* time; **~ ~an** often, many times; **~dîn** again, once again; **~inan** from time to time; **~kê = carekê** once; **~na** sometimes
cax protective fencing
cazîbedar interesting
cebhe *f* front (mil.)
ceger *f* liver (poetic); **~ şîrîn** darling, beloved
cejn *f* celebration, festival
celeb *m* sort, kind: *du celeb kes hene*: *yên baş û yên nebaş* there are two kinds of people, good and evil
celx *m/f* slit, crack
cem *m* group; side; a large basket; **li ~** beside, with: *li cem wan* beside them, with them
ceudek *m* body, corpse
ceng *f* battle
cerg *f* liver
ceribandin *v.t.* to try, test
cewr *m* pup; **~ik** *m* puppy
ceza *f* fine, penalty; **~ wergirtin** *v.t.* to receive a penalty, to be fined
cidî serious
cigar(e) *f* cigarette
cih *m* place; *pl* bed; **~ bi ~** from place to place; **~ girtin** *v.t.* to take place; **~ kirin** *v.t.* to put, place; **~ li xwe xweş kirin** *v.t.* to make oneself comfortable; **~ê ... girtin** *v.t.* to take the place of; **~ê** local; **~ê ~ê** various, sundry; **~gir** occupant; **bi ~ anîn** to bring about, bring to fruition; **bi ~ bûn li** to settle in, take up residence in; **di nav ~an de** in bed
cihan *f* the world
cil *m* clothing; **~ û berg** (pl) clothes
cin djinn, demon; **~anlêxistî** possessed by demons
cinewir monster
ciyecir *f* talk, chit-chat
civandin civîn- *v.t.* to move, set in motion
civak society; community; **~î** social, societal; **~nas** sociologist; **~nasî** *f* sociology
civat *f* society, group
civîn *v.i.* to move; **~în** *f* movement
ciwan young, beautiful; **~tî** *f* youth
cixar(e) (dial. var.) = **cigar**
cixiz kirin *v.t.* to mark, to leave marks in
cî = cih
cîhan *f* world

KURMANJI KURDISH

- cîhêl^{kirin}** *f* surveillance
cîran neighbor
cografî geographical
col *m* pack (of wolves, &c.)
core core various
coş enthusiasm, excited
cot¹ *m* pair
cot² *m* plow; **~kârî** *f* agriculture
cube *m* robe
cumhûriyet *f* republic
cunta *f* junta
cure cure (dial. var.) = **core core**
curet kirin *v.t.* to dare
cûda separate; **~ kirin** *v.t.* to separate
cûm bûn *v.i.* to be obscured
- ç-** → **çîn**
çak good
çakêt *m* jacket
çalak active; **~î** *f* activity
çand *f* culture; **~î** cultural
çandin çîn- *v.t.* to plant
çap *f* printing; **~ kirin** *v.t.* to print, publish; **~emanî** *f* printed matter, the press; **ne~kirî** unpublished; **~xane** *f* printshop
çar four
çarçove *f* framework
çare *f* remedy; **bê~** helpless, poor; **~nûs** *f* remedy; **bi ~nûsa ... ve** in the interests of; **~ser** *f* solution; **~ser kirin** *v.t.* to solve, resolve
çarmergî cross-legged
çarşef, çarşev *f* sheet, woman's covering; **~ kişandin** *v.t.* to put a sheet (on a bed); **~ li xwe kirin** *v.t.* to put on a veil, cover oneself
çav *m* eye; **~ girtin** *v.t.* to close the eyes; **~erênî** *f* expectation; **~ên ... xistin** *v.t.* to attract the attention of; **bi ~ekî nebaş nêrîn** to have a low opinion of; **~êş** *f* eye ailment; **~kanî** *f* source, wellspring; **~şin** blue-eyed
çavniherî bûn *v.i.* to expect, to look expectantly
çawa(n) how?: *çawan bibe bila bibe* be that as it may; **~ heba** somehow or other; **~ ku** as; **çawahî** *f* quality
çax *f* time: *wê çaxê* at that time
çay *f* tea; **~dan** *f* teapot; **~xane** *f* tea-house
çe = çê
çefî = kefî
çek *f* weapon; **~dar** armed
çeleng cute, attractive, good-looking
çem *m* river
çen *f* armpit
çend (following word construed as pl.) how many?; several: *di çend cihan de* in several places; *çend hevalên min* several of my friends; **~ik û çend** (+ sing.) several: *çendik û çend roj e...* it's been several days since...; **û ~ - odd**: *bi pêncih û çend salên xwe ve* in his fifty-odd years; **~ê** for a while
çeng *f* claw; **~ê li ... de cih kirin** *v.t.* to sink the claw into
çengel *m* hook
çeng kirin *v.t.* to throw, hurl
çente *m* suitcase
çep left; wrong: *ew min çep fahm dike* he misunderstands me
çeper *f* shield, barricade
çepik xistin li *v.t.* to applaud for
çer what?
çer ku (conj.) as soon as
çerçî *m* peddler
çerkez Circassian
çerm *m* skin, leather; **~în** leathern
çerx *f* wheel
çetel *m* fork, forked
çewsandin *v.t.* to exploit
çewt crooked, awry, wrong
çê right, okay; **~bûn** *v.i.* to be born; to be right: *çê nabe tu wisa bikî* it's not right for you to act thus; *çê dibe ku ez biçim?* is it okay for me to go?; **~ kirin** *v.t.* to give birth to, to make, fix,

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- repair, keep: *wî çê dikine binê zindanê* they keep him in the dungeon,
min di serê xwe e plana ku ... çêdikir
 I was making a plan in my head to ...
- çêlik** the young of any animal, puppy, kitten, cub, etc.
- çêl** *f* subject, topic; ~î **kirin** *v.t.* to talk about
- çêre** *f* grazing, pasturage
- çêrîn** *v.i.* to graze
- çêtir** better
- çi**¹ what?; ~ **bigire** practically speaking, pretty much
- çi**² no; ~ **tiştî** nothing
- çiçek** = **çiçek**
- çiftexas** *m* cotton batiste
- çik** exhausted; ~ **bûn** *v.i.* to become exhausted, to sink down (into snow)
- çikandin** *v.t.* to drip; to plant (tree); to push s.th. in as far as it will go
- çikîn** *v.t.* to plant; to crackle; to dry up (mother's milk): *şîrê berê wê çikî* her breast milk dried up
- çiko**, **çiku** because
- çil**¹ forty
- çil**² greedy
- çil**³ *only in çil û çiya* hills and mountains
- çile** *f* the coldest period of winter; ~**ya paşîn** January; ~**ya pêşîn** December
- çilmisandin** *v.t.* to make wither
- çilmîsîn** *v.i.* to wither
- çilvilîn** = **çilwilîn**
- çilwilîn** *v.i.* to gleam
- çima** why?
- çimkî** because
- çiqas** how much
- çiqçiqî kirin** *v.t.* to rip to shreds
- çir**, **çira** why?
- çira** *f* lamp, stove
- çirandin çirîn-** *v.t.* to tear, tear up
- çirav** *f* muck
- çire** why
- çiriya paşê/paşîn** *f* November
- çiriya pêşê/pêşîn** *f* October
- çirisîn** = **çirûsîn**
- çirûsîn** *v.i.* to sparkle, shine, glow
- çirûsk** *f* spark
- çiv** trick, game; ~ **dan xwe** *v.t.* to zigzag
- çivanok** *f* a formula used in storytelling
- çivik**, **çivîk** bird, sparrow
- çiwal** *m* sack
- çiya** *m* mountain; ~**yî** mountaineer, hill-billy
- çiçek** *f* flower
- çil** bright
- çîmen** *m* grassy meadow
- çîp** *f* calf (of the leg)
- çîrîn** *v.i.* to creak
- çîrok** *f* story; ~**van** storyteller
- çiya** = **çiya**
- çîzçîzik** *f* buzz
- ço** *m* stick
- çog** = **çok**²
- çok**¹ *m* stream
- çok**² *f* knee
- çol** *f* desert, wilderness
- çong** = **çok**²
- çûçik** *f* bird
- çûk** *f* bird
- çûn ç-** (subj. stem **ç-/her-**) *v.i.* to go
- çûr** a type of sheep
- çûyîn** *v.i.* to go
- da**¹ *a dialectal variant of de*¹
- da**² a preverb that forms compounds, generally indicating 'down'
- da-anîn** *v.t.* to set down, establish: *Mam Reşîd satil danî û li dora xwe mêze kir* Uncle Rashid set the bucket down and looked around himself; ~ **li xwe** (+ subj.) to lower oneself, deign, bring oneself to do s.th.: *gelek ji wan jî li xwe danaynin bi vî zimanê xweş û şêrîn bipeyivin* many of them can't even bring themselves to speak this nice, sweet language
- da-avêtin** *v.t.* to put together, throw

KURMANJI KURDISH

- together
- da-çikandin** *v.t.* to set up, plant (tree, flag, &c.)
- dad** *f* justice; ~**geh** *f* court; ~**gêr** *m* judge
- da-dan** *v.t.* to place, put in, install; to light (fire)
- da-gerandin** *v.t.* to turn, send back
- dagirker** *m* occupier
- da-girtin** *v.t.* to occupy, take over, to take down; **guhên xwe** ~ *v.t.* to prick up one's ears
- dagirtî** well-built
- dagîr kirin** *v.t.* to occupy
- dahl** *f* grove
- dahn** *m* season, period of time
- da-hûrandin** *v.t.* to research, investigate
- daîre** *f* office
- da-keşin** *v.i.* to fall down, come down, swoop down, subside; to be lowered (gaze); ~ **bi** to take up, involve oneself with
- da ku** (+ subj.) in order that
- da-kutan** *v.t.* to shake
- da-liqandin** *v.t.* to string up, hang
- da-liqîyan** *v.i.* to hang, dangle
- da-mezran** *v.i.* to be set up, established; ~**din da-mezrîn-** *v.t.* to set up, establish
- dan¹ = dahn**
- dan² d-** *v.t.* to give
- da-nan da-nê-** *v.t.* to lay, put down
- da-niştin da-niş-** *v.i.* to sit down, alight
- danîn = da-anîn**
- danûstendin** *f* transaction, exchange; relation
- da-qurtandin qurtên-** *v.t.* to swallow
- dar** *f* tree, stick, gallows; **bi ~ ve kirin** *v.t.* to hang; **bi ~ da-kirin** *v.t.* to hang; ~**istan** *f* forest
- dar** *m* wood
- darbe** *f* blow; ~ **xwarin** *v.t.* to suffer a blow
- darik** *m* stick
- darîn** wooden
- davêtin = da-avêtin**
- da'we** *f* legal case
- da'wet** *f* festive occasion
- dawî** *f* end; ~ **anîn** *v.t.* to put an end to; ~ **hatin** *v.i.* to end, come to an end; ~**n** (adj) last, final
- dax** *f* brand; sorrow
- da-xistin** *v.t.* to take down: *polîsan tabeleya me daxist* the police took down our sign
- daxwaz** *f* request; ~ **kirin** *v.t.* to request, beseech; ~**î** *f* desire
- dayik** *m* mother; **ji ~ê bûn** *v.i.* to be born; ~**tî** *f* motherhood, maternity
- dayin = dan**
- dayîn = dan**
- de¹** *postposition* forms the second part of a number of circumpositions, generally indicating stationary position in or at; see the prepositional element
- de²** (precedes an imperative): *de were* come on!
- deffer** *f* register, roll, notebook
- deh** ten
- dehl** *f* valley; orchard
- dehol** *f* drum
- dek** *f* trick
- delal** dear, beloved
- deîve** *f* opportunity, occasion
- dem¹** *f* time, season; ~**a ku** (conj.) when; ~**dirêj** long-term; ~**kurt** short-term; ~ **û dewran** *f* olden times
- dem²** steeped; ~ **girtin** to steep (of tea)
- demañçe** *f* pistol
- deng** *m* voice, sound, noise; ~**bêj** *m* singer
- dengiz** sea
- depdepe** wooden
- deq¹** *f* part, region, place: *di vê deqê de* in this place
- deq²** *m* tattoo; ~ **bi ~** exactly alike
- deqe = deqîqe**
- deqîqe** *f* minute
- der¹** *f* place; ~**ek(ê)** somewhere; **ev ~**

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- here; **li vê** ~ê here; **li ku** ~ê where?
- der**² outside; ~**eke** foreign: *welatên dereke* foreign countries
- der**³ *f* door
- der-anîn** *v.t.* to take out
- derb** *f* blow
- derbas** passing, passsage; ~ **bûn** *v.i.* to pass, to pass by (*ji*); ~ **kirin** *v.t.* to spend (time); ~**î hundur bûn** to enter
- derbaz** = **derbas**
- derbeder bûn** *v.i.* to be driven from pillar to post
- der-bûn di** to burst out on
- derd** *m* pain, trouble: *her yekî derdekî wan hebû* everyone had some trouble
- derece** *f* degree: *di çi dereceyê de* to what degree?
- dereng** late, long time; ~ **man** *v.i.* to lag behind, be late
- derewîn** lying, false
- derêxistin** = **derxistin**
- derfend** *f* opportunity
- derheq: di** ~(ê) ... **de** about, concerning
- deriya** = **derya**
- derizî** cracked
- derî**¹ *m* door; ~**yê xwe girtin li ber** to close one's door to; **li** ~ **dan** *v.t.* to knock at a door; ~ **girtin** *v.t.* to shut a door; ~ **li ser xwe girtin** to shut oneself up
- derî**² (prep) outside of
- der-keftin** *v.i.* to go in/out, to turn out to be; ~ **li dijî** ... *v.i.* to oppose; **ji gîra** ... ~ to fail to catch
- derman** *m* (obl **dermên**) remedy, treatment, medicine; ~**geh** pharmacy; ~ **kirin** *v.t.* to treat
- derpê** *m* underpants; longjohns
- ders** *f* lesson; ~ **dan** *v.t.* to give lessons
- der û dor** environs; ~**a** (prep.) around
- derve** outside; ~**kari** external: *wezîrê dervekarî* minister of foreign affairs; ~**yî** (prep.) outside of: *derveyê welêt* outside of the country; (adj.) foreign;
- ji** ~ from outside
- der-xistin** *v.t.* to bring out (publication), to issue (an order), to cast out; **ji hev** ~ to to tell apart, to discern
- der-xwendin -xwîn-** *v.t.* to take to task
- derya** *f* sea; ~**ya Sîpî** the Mediterranean Sea
- derzî** *f* crack, split; *see also şûjin û derzî*
- dest**¹ *m* hand; ~ **bi** ~ continuously; ~ **bûn ji** to lose, to be left without: *destên me ji te bûne* we have been left without you; ~ **dan hevdu** *v.t.* to join hands; ~ **kêşan ji** *v.t.* to let go of; ~ **kirin bi** (+ inf.) *v.t.* to start; ~ê **xwe kişandin ji** to give up, abandon; **bi** ~ **xistin** to attain, obtain; **di** ~**ên** ... for ... to do: *di destên min de bi tenê razan mabû* the only thing I could do was go to sleep; **ji** ~ **kirin** *v.t.* to lose; **ji bin destê** ... by, by means of ...; **xwe avêtin** ~ **û lingên kesekî** to throw oneself at someone's feet, to beg; **xwe dan** ~ to let oneself be captured
- dest**² *f* group, set
- destan** *f* story
- destbirak** *m* blood brother
- deste** *f* group, set
- destenan** loaf of bread
- destik** *m* oar
- destmal** *f* handkerchief
- destpêk** *f* beginning
- destteng** poor
- destûr** *f* order, command; ~**a ziman** grammar
- destvala** empty-handed
- destve-înan** *v.t.* to catch
- deşt** *f* plain
- dev** *m* mouth; entrance; ~ **berdan ji** to leave, to give up, to stop: *te dev ji kêşana cixarê berdaye?* have you stopped smoking cigarettes?; *dev ji min berde, ez bêxew im* leave me

KURMANJI KURDISH

- alone—I'm sleepy; ~ **dî** ... **da cî**
kirin to bite down on; (**li**) ~ (**û**) **dora**
prep. all around
- devendeştî** *f* brush, brambles
deverû face down
devî *f* bush
devken *f* smile
devkî oral: *edebiyata devkî* oral literature
devojenî hev bûn li ser to squabble with each other over
devok *f* accent
dewam kirin *v.t.* to continue
dewar *m* domestic animal, cattle
dewîr = **dewr**; *f* circle; ~ **dan** *v.t.* to circle
dewlemend rich, wealthy
dewlet *f* state: ~a *Frensayê* the state of France
dewr *f* age, time, epoch; role; ~ **leyistin** to play a role; ~**an** *f* age, time
dews *f* place, spot, trace
dexisîn *v.i.* to be jealous (**ji** of)
deyn *m* debt; ~ **dan** to pay a debt; ~**dar** indebted; ~**ê** indebted to
dê¹ *f* (const **diya**) mother
dê² *future auxiliary* + subj. for future tense
dê³ 3rd-person sing. present indicative of **hatin**
dêl¹ *f* tail
dêl² *f* female animal; ~**egur** *f* female wolf; ~**ik** *f* female wolf or dog, bitch
dêrîn ancient, of long standing
dêv¹ *m* demon
dêv² = **dev**
dêw = **dêv¹**
dî ... **de** *ccmp.* in: *dî salên 70'î de* in the '70s; *dî destên min de* in my hands
dî ... **re** *ccmp.* by, via, upon: *bi bihîstina deng re* upon hearing the noise; *av di tîfîngên wan re dihate xwar* water ran down their rifles
dî ... **ve** *ccmp.* through
- dî-** habitual and progressive verbal prefix
dia = **dua**
dî bareya ... **de** *ccmp.* about, concerning
dibistan *f* school: *dibistana destpêk* elementary school
Dicle *f* the Tigris River
didan *m* tooth
didu two; ~**yan** second
difin nostril
digel with; ~ **ku** although
dihanî = **dianî** (*see anîn*)
dijî, li (*prep.*) against
dijmin *m* enemy; ~**atî** *f* enmity
dijûn kirin *v.t.* to curse
dijwar difficult; ~**î** *f* difficulty
dikan *f* shop
dike nake no matter what s/he did
dil *m* heart; hope: *min dil heye* (+ subj.) I hope to; ~ **girtin bi** to be offended by: *bi çûyîna min ya hotêlê dilê xwe girtin* they were offended by my going to a hotel; ~ **şewitîn bi** to feel sorry for: *dilê midûr bi vî xortê çeleng û evîndarê xwendinê dişewite* the principal feels sorry for this attractive young man so avid to study; ~**êşî** *f* heartache; ~**germ** warm, hearty, kind; ~**geş** happy; ~**nexweş** sorry, upset, ill at ease; ~**pak** pure of heart; ~**qayim** confident; ~**qayimî** *f* confidence; ~**soz** sympathetic; ~**şa** happy, glad; ~**şewat** heart-rending; ~**şikestî** *f* disappointment; ~**şikestî kirin** *v.t.* to disappoint, to dishearten; ~**tengî** *f* sadness, loneliness; ~**xwaz** fond of; **bêî** ~**ê** against the wishes of; **ne bi ~ê min bû** it did not appeal to me
dilêr intrepid
dilmîya assured, confident
dilop *m* drop
dilovan kind, affectionate, dear; ~**î** *f* affection; death (euphemism): *berî*

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- dilovaniya nivîskarê dilovan bi salekê*
a year before the dear writer passed away
- diltezîn** ???
- din** other
- di nav ... de** *ccmp.* in the midst of: *di nav wî erdî de* in the midst of that land
- dinê** = **dinyayê** (see **dinya**)
- dinya** *f* (obl. **dinyayê**, **dinê**) the world, the weather: *dinya pîrr sar bû* the weather was very cold; **bi ~yê hatin** *v.i.* to be born; **~dîfî** worldly, sophisticated
- diran** (dial. var.) = **didan**
- dirb** track, path
- dirêj** long, lengthy; **~ ajotin** to last a long time; **~ kirin** to lengthen; **~î f** length; **~î ... kirin** to hand to ...; **dest ~ ... kirin** to stretch the hand out to
- diriyan** *v.i.* to be ripped
- divabû**, **diviyabû** (impersonal + pres. subj.) had to: *diviyabû ku tiştêkî bikin* they had to do something; (impersonal + past cond.) ought to have ..., was supposed to have ..., would have to ...: *diviyabû Sovyet ji Îranê derketa* the Soviet ought to (was supposed to) have withdrawn from Iran, *divabû ku ew kêzik bihata kuştin* that bug would have to be killed
- divê** (impersonal + pres. subj.) ought to
- dixan** *f* smoke
- diyar** clear; **~î f** clarity
- diyarî** *f* gift
- Diyarbekîr** *f* Diyarbekir
- diz** *m* thief
- dizî** secret, concealed; **bi ~** secretly, stealthily; **~fî f** secret
- dî** other; **yê** ~ the other one
- dîl** *m* prisoner; **~ girtin** *v.t.* to take prisoner; **~î f** imprisonment
- dîlan** *f* dance, dancing
- dîmen** *f* view, sight, aspect
- dîn¹** *m* religion; **~itî f** religiosity; **~î**, **~dar** religious; **~perwer** religious
- dîn²** crazy, mad; **~ bûn li ser** to go crazy over; **~ kirin** to drive s.o. crazy; **~ik** slightly crazy, "screw loose"; **~itî f** madness
- dîn³** *f* gaze, attention
- dîrok** *f* story, history; **~î** historical
- dîsa(n)** again, (+ neg) still...not
- dîtin bîn-** *v.t.* to see
- dîwan** *f* reception room; collected works of a poet; **~çe f** (obl **~çê**) small reception room
- dîwar** *f* (obl **dîwêr**) wall
- dîz** knee
- dîzik** *f* pan
- do = dû**
- dol** valley
- dom kirin** *v.t.* to continue
- doman** *v.i.* to continue
- domandin domîn-** *v.t.* to continue
- dor¹** *f* environs; **li ~a** (prep.) around; **~hêl f** environs, parts, region; **~a ... girtin** *v.t.* to surround
- dor²** *m* turn; **~alî f** circumference
- dorandor** *m* circumference; **li ~ê** (prep.) all around
- dost** friend; **~ane** friendly; **~ayetî f** friendship
- doş- → doşin**
- doşab** *m/f* grape molasses ???
- doşeg** *f* mattress
- doşik = doşeg**
- dot** *f* daughter; **~mam f** cousin
- doşin doş-** *v.t.* to milk
- doz** *f* cause, reason; aim, ideal; revenge; **~a ... kirin** to aim for; **~ger** vengeful, litigant
- du** two
- du'a** *f* prayer; **~ kirin**, **~ xwendin** *v.t.* to pray
- ducar kirin** *v.t.* to repeat
- dudil** hesitant, of two minds; **~î f** hesita-

KURMANJI KURDISH

tion	ekol <i>f</i> school
duduyan (dial. var.) = diduyan	ekonomîk economic
duh(î) yesterday	elbik <i>f</i> wooden bucket
dunya = dinya	elektrîk <i>f</i> flashlight
durû hypocritical; ~ tî <i>f</i> hypocrisy	elem pain
duşemb <i>f</i> Monday	'eleqedar kirin <i>v.t.</i> to concern
duv = dû	'eleyh: di 'eleyhê ... da <i>ccmp.</i> against;
duwemîn second: <i>şerê dinyayê yê duwemîn</i> World War II	~ dar <i>m</i> supporter; ~ darî kirin <i>v.t.</i> to support
duyem(în) second	elman German; ~ î German (language)
dû¹ behind; ~ dirêj of long standing; ~ re then, afterwards; li ~ hev re one after the other; li ~ xwe behind oneself; bi ~ ... kefin <i>v.i.</i> to pursue	em (obl. me) we
dû² <i>m</i> smoke	emanet <i>m</i> deposit, anything held on loan or for safekeeping
dûkel <i>f</i> smoke	emîr¹ <i>f</i> order, command
dûman <i>f</i> smoke	'emîr² <i>m</i> age
dûpişk <i>f</i> scorpion	emperyalism <i>f</i> imperialism
dûr far; ~ xistin <i>v.t.</i> to throw away, exile; bi ~ kefin to go/get away; ~ nêzik sooner or later; ~ ahî <i>f</i> remoteness, distance; ~ bîn farsighted	'en'aneî traditional
dûre → dû¹	endam <i>m</i> member
dûrebîn <i>f</i> binoculars	enerjî <i>f</i> energy
dûv <i>m</i> tail, end	'enî <i>f</i> forehead; front (mil.)
dûvre = dûre	ensîtu <i>f</i> institute
ebeden (+ neg.) never, not at all	'eql <i>m</i> mind, reason
'ecem Persian	'erd <i>f</i> earth; li erdê dan to throw to the ground
'ecêb strange; ~ mayî dumbfounded, stupefied	erdim <i>f</i> region
edebiyat <i>f</i> literature; ~ van literatureur	'erdhêj <i>f</i> earthquake
edebî literary	'ereb Arab; ~ î Arabic
'edilandin <i>v.t.</i> to ameliorate, make better	'erebe <i>f</i> cart, carriage, any wheeled vehicle
edîb <i>m</i> literatureur	'Erebistan <i>f</i> Arabia
efendî <i>m</i> westernized gentleman; ~ tî <i>f</i> gentlemanliness	erê yea, yes
efraz up	erk <i>f</i> responsibility
'efû <i>f</i> amnesty; ~ ya giştî general amnesty	ermen Armenian
'egal <i>f</i> headband	ermîşim silk
eger if	Ernewid Albanian
ekîb <i>f</i> team	erz <i>f</i> hope; ~ a ... şikandin <i>v.t.</i> to dash s.o.'s hopes
	erzan cheap
	'erzihal <i>f</i> description, report, petition
	Erzerom <i>f</i> Erzurum
	esas <i>m</i> foundation, basis; ~ î basic, essential, original
	eser <i>f</i> work, monument: <i>esereke edebî</i> a literary work

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- esil** *m* origin; **bi** ~**ê** **xwe** originally
esilzade aristocratic
‘esker *m* soldier; ~**î** *f* the military; (adj) military
‘esman = **azman**
esmer olive complected
‘eşîr *f* tribe; ~**î** tribal
eşkere clear, obvious
eşk û teşk tangled (hair)
ev (obl. masc. sing. **vî**, obl. fem. sing. **vê**, obl. pl. **van**) he, she, it, they, this, these
evîn *f* love, affection; ~**dar** desirous, in love: *ew evîndarê xwendinê bû* he was desirous of studying
evqasî so much
ew (obl. masc. sing. **wî**, obl. fem. sing. **wê**, obl. pl. **wan**, pl. const. **ewên**) he, she, it, they, that, those
‘ewd *m* revenge
ewel, ewelî first
ewên pl. const. of **ew**; ~ **din** the others
ewir = **ewr**
ewle security, reliance, assurance; ~ **bûn** to be secure
‘ewr *m* cloud
ewraq (pl) papers
Ewrûpa *f* Europe; ~**yî** European
Ewrûpî European
‘ewt *f* bark; ~**e** ~ constant or repeated barking; ~**în** *v.i.* to bark
‘eynî the same: *di eynî salê de* in the same year
ey O (vocative)
‘Eyndîwer ‘Ayn Dîwâr, a small place in Syria south of Cizre
Eyûb Job; ~**î** Job-like
eywan *f* salon, sitting room
ez (obl. **min**) I
ezbenî sir (mode of polite address)
‘ezman *m* sky, heaven
‘ezîz dear
‘Ezrayîl Azrael, the angel of death
- ê¹** = **yê**
ê² *future auxiliary + subj. for future tense*
êdî now; still, yet
êgir → **agir**
êh: *gewro êh berçavara nedihat* “Whitey” didn’t notice it
ên = **yên**
êrîş = **hêrîş**
êş *f* pain, ache; ~**andin êşîn-** *v.t.* to hurt, cause pain, trouble; ~**iyân êş-** *v.i.* to hurt, suffer pain: *ser û çavê te neêşe* “may your head and eye not suffer pain,” thank you
êvar *f* evening
êxur *m* stable
êzing *m* firewood
- fahm** (dial. var.) = **fehîm**
fal *f* augury, omen, fate; ~ **vekîrin** to predict: *ev fala ko herkesî jî min re vedikir, wusan derneket* the prediction everyone was making for me did not turn out like that
fam (dial. var.) = **fehîm**
faqa under (prep.); **ketin** ~ to fall beneath
faris *pl* Persians; ~**î** *f* Persian (language)
faşîst fascist
fedakar, fedekar self-sacrificing, devoted; ~**î** *f* self-sacrifice
fedî *f* embarrassment; ~ **kirin** to be embarrassed
fed-kirin *v.t.* to look, watch
fehîm kirin *v.t.* to understand
felat *f* freedom, liberation
felsefe *f* philosophy;
felsefî philosophical
fen *f* trick; **bi** ~ **û fitan** by hook or by crook
fener *f* lamp
feodalî feudal
feqeh *m* theology student
feqî Muslim cleric; ~**î** *f* the clerical pro-

KURMANJI KURDISH

- fession
- feqîr** poor; ~**tî** *f* poverty
- fer** one, single item (of a pair)
- ferheng** *f* culture: *wezareta ferhengê*
ministry of culture; dictionary
- ferman** *f* order, command; ~**a** ... **der-xistin** *v.t.* to issue an order for ...
- fermî** formal
- fermo** please (said when offering s.th.)
- ferq** *f* difference: *çi ferqa me û cîranên me dimîne?* what difference is left between us and our neighbors?; ~**iyet** *f* distinction
- ferz kirin** *v.t.* to assume
- fetwa** legal opinion
- fex** *f* trap; **xistin fexê** to put in a trap
- feyde** *f* benefit, profit; **bi** ~ beneficial
- fêde** *f* (const. **fêda**) benefit: *ji bo fêda xwe* for one's one benefit, in one's own interests
- fêhm = fehîm**
- fêlbazî** *f* cunning
- fêre bûn** *v.i.* to learn; **fêreyî ... bûn** to learn s.th., to become accustomed to s.th.
- fêrî ... bûn** *v.i.* to learn: *ew di demeke kurt de fêrî tirkî bû* he learned Turkish in a short time
- fihêt kirin** *v.t.* to assess, to price
- fikar(e)** *f* worry
- fikir** *f* idea, thought; ~**în** *v.i.* to think, contemplate
- filîtîn ji** *v.i.* to get rid of
- filosof** *m* philosopher
- find** *f* candle
- fîr-** → **fîrîn**
- fîraq** *m* dishes
- fîrar kirin** to escape, to flee
- fîravîn** *f* lunch, midday meal
- fîrax** (pl) dishes, pots and pans; ~ **şustin** *v.t.* to wash the dishes
- fireh** open, wide, spacious; ~ **kirin** *v.t.* to open; **dil** ~ **kirin** to gladden the heart
- fîriyan** *v.i.* to fly away
- fîrîn fir-** *v.i.* to jump, fly: *Mûsa ji kêfan difire* Musa is jumping for joy
- fîrîşte** *m* angel
- fîrk** a rapid motion
- fîrne** *f* bakery
- fîrotîn froş-** *v.t.* to sell
- fîrq = ferq**
- fîrtone** *f* storm, gale
- fitil dan** *v.t.* to twist and turn
- fîstan** *m* dress
- fort** *m* boast
- fransîz m/f** French (person)
- frensî** *f* French (language)
- frensîzî** French (language)
- froş-** → **fîrotîn**
- fursend** *f* opportunity
- fûrîn** *v.i.* to bubble, gurgle, boil
- galegal** *f* conversation
- galon** *m* gallon
- gamêş** ox
- garan** *f* herd of cattle
- garis** *m* millet; ~**ê misrî** corn
- garsîn** *f* village square
- gav¹** *f* time; moment, instant; ~**a (ku)** when (sub. conj.); ~ **û saet** at all times; **di ~ê da** in an instant; **li ~ê de** at that moment
- gav²** *m* step, pace; ~ **kirin** *v.t.* to step, cross; ~ **avetîn** to take steps: *edebiyata kurdî di van salên dawî de gavine baş avetiye* Kurdish literature has taken some good steps in these recent years
- gavan** cowherd; ~**tî** *f* herding
- gazin = gazind**
- gazind** *m* rebuke, complaint; ~ **kirin** *v.t.* to rebuke, reproach; ~**ok** rebuking, complaining
- gazi¹** *m* warrior
- gazi²** *f* call, shout; ~ **kirin** *v.t.* to call, speak to
- geh** when; **geh ... geh** sometimes ...

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- sometimes
-geh *suffix of place*
gehandin (dial. var.) = **gihandin**
gehîştin (dial. var.) = **gihîştin**
gel much, many, most; ~**ejmar** plural;
 ~**ek(î)** very, a lot, many: ~*ek ji wan*
 many of them; ~**êrî** popular
gelempêr general, public; **bi** ~**î** mostly,
 generally
geli *m* mountain pass, canyon
gelo whether; interrogative particle, “I
 wonder if”
gemar *f* filth
gemî *f* ship
genim *m* wheat
ger if; ~**çi** even if, although
gerandin gerîn- *v.t.* to turn, rotate; to
 take for a walk; to produce
gerden *f* neck
gerdenî *f* necklace
gerdûnî universal
gerek necessary, should, must, ought to;
 ~ **bûn** to be necessary
geremol *f* complexity, confusion
gerihan (dial. var.) = **geriyan**
geriyan *v.i.* to go around, roam around;
 ~ **li (pey)** to look for
germ warm, hot: ~*a havînê* the heat of
 summer; ~**a**, ~**ayî** *f* warmth; ~**î** *f*
 warmth
Germanya *f* Germany
gerş dirty
geş red, blossoming, flaming, happy; ~
bûn to blossom, flame up (fire), be
 happy; ~**î** *f* happiness, flourishing
gevde *f* mange; **bi** ~ mangy
gevez crimson
gevizandin *v.t.* to make writhe; **xwe** ~ to
 roll oneself around
gevizîn *v.i.* to writhe
gewde *m* body; ~**ê xwe dan hev** to curl
 up; ~**ê xwe girtin** to hug oneself
gewr light grey, whitish; ~**o** “whitey”
gewre large, big
gêj dizzy, spinning; ~ **bûn** *v.i.* to be
 dizzy; ~ **kirin** *v.t.* to make dizzy,
 make lightheaded: *germa havînê tu*
gêj kiribâyî the heat of summer had
 made you dizzy
gêr crooked, uneven
gêrik ant
gêrt lethargic
ghêj- → **gihîştin**
giha = **giya**
gihan gihê- *v.i.* to reach; ~**din -gihîn-**
v.t. to deliver; **xwe gihandine ser** to
 get oneself to
gihaştin gehîj- *v.i.* to reach, arrive; to
 mature
gihîştin gihîj-/gîj-/gihêj-/ghêj- *v.i.* to
 reach, arrive
gihîj- → **gihîştin**
gijgijîn *v.i.* to be knit (brow)
gincir ???
gir *m* hill
gir *m* rancorous, grudging; ~**girtin** *v.t.*
 to have a grudge
gir- → **girtin**
giramgîr respectful
giramî *f* respect
giran heavy, deep (voice); serious,
 grave, plodding; ~**î** *f* gravity, weighti-
 ness; ~**biha** precious, expensive; ~
firotin *v.t.* to sell at a high price,
 overcharge
girav *f* island
gircî gircî frozen solid
girê *f* knot, tumor; ~**-dan** *v.t.* to tie, to
 connect: *navê bajêr li cem min bi*
navê nanê furnê, şekir û helawê hatibû
girêdan for me the word ‘city’ was
 connected to the words ‘bakery
 bread,’ ‘sugar,’ and ‘halvah’; **pişta**
xwe ~ dan bi to turn one’s back on,
 to be unmindful of
girêkî Greek
girik *f* conundrum; hillock
giriyan *v.i.* to weep

KURMANJI KURDISH

- girî** *m* weeping, crying
girîn *v.i.* to weep; *f* weeping
gîrîng important; ~î *f* importance
gîrs great; **bi** ~î greatly
girtin gir- *v.t.* to catch, seize
girtîgeh *f* prison
girtîxane *f* prison, place of detention
gîştî general, public; totally
givaştin givêş- *v.t.* to press, squeeze
givegîv *f* gentle blowing of the wind
gîvîn *v.i.* to roar (wind)
gîya *f* grass, greenery
gîyan *m* soul
gîj- = **gihîj-**
gîr *f* grasp; **xistin** ~ **û helboqê** *v.t.* to en-
 snare
gîrodarî *f* struggle
gîr û helboq *f* trap, entrapment
gîya = **giya**
gol *f* lake: ~a *Wanê* Lake Van
golik *m* calf
gopal *m* stick; ~ **das** sickle
gor¹ *f* method, manner, way; **li** ~(a) ...
 according to, in the opinion of
gor² *f* grave; ~**istan** *f* cemetery
gorî *f* sacrifice; **ez bi** ~ please
gorn *f* tomb
goşt *m* meat
gotar *f* article
gotîn bêj- *v.t.* to say: *tu bêjî nebêjî* no
 matter what you say; *f* word: *bi ~eke*
din in other words; **ji X re Y** ~ to call
X Y: gelo mirov kane ji berhemên ku
bi zimanên din têne nivîsandin re
bibêje berhemên kurdî? I wonder if
 can one call works that are written in
 other languages Kurdish works?;
 ~**xweş** well-spoken
gotûbêj *f* talk, conversation
gov *f* barn
govend *f* Kurdish line dance; ~ê **girtin**
v.t. to dance a line dance
goya you'd think
gr- = **gir-** (**girtin**)
- guçik** *m/f* ??? ear
guh *m* ear; ~ **dan** *v.t.* to listen; **bi** ~
girtin *v.t.* to grab by the ear; ~**dar** *m*
 listener; ~**darî kîrin** *v.t.* to listen; **ber**
guhan ketin *v.i.* to be heard
guhan *m* udder
guhar *m/f* pearl ??? **earring** ???
guharîn *v.i.* to change
guhartin guhêr- *v.t.* to change
guhastin = **guhaztin**
guhaztin guhêz- *v.t.* to transport, carry,
 move; **mala xwe** ~ to move one's
 home
guhdar *m* listener; ~î **kîrin** *v.t.* to listen
guherandin guherîn- *v.t.* to change
guhertin (dial. var.) = **guhartin**
guj fierce (storm)
gujîn *v.i.* to howl
gul *f* flower
gulan *f* May
gule *f* bullet; ~**baran kîrin** *v.t.* to fire,
 open fire on
gulik *f* flower
gulî *m* braid, tress
gulle = **gule**
gulte *f* clump
gund *m* village; ~î *m/f* villager; ~î *f*
 rusticity
guneh *m* sin, fault; ~**karî** *f* crime, of-
 fense, fault; **avêtina ~ên xwe** expia-
 tion for one's sins
gungilî thick, matted
gunîçin ??? a thick protective mat
 against thorns, etc.
gupe gup kîrin *v.t.* to pound (heart)
gur¹ *m* wolf
gur² strong, powerful; ~ **kîrin** to fill
gurdarî *f* attention; ~ **kîrin** to pay rapt
 attention
gurg = **gur¹**
gurî bald, scabby
gurîn *f* clamor, noise
gurmîn gurm- *v.i.* to make a loud noise
gurz *m* hank of hair

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- guvahî** *f* testimony
guvaştin (dial. var.) = **givaştin**
guveguv (dial. var.) = **givegiv**
- ha** = **han**
hakim *m* ruler, governor
hal *m* condition, state; **ji** ~ **ketin** to be exhausted, worn out
halan *f* yell, shout
halhalk (dial. var.) = **al'al**
han (in constr. w/ word it modifies) this very, that very: *wê roja han* on that very day; *ev tîrsa han bi serpêhatiya te girêdayî bû* this very fear was connected to your experience
hatin yê-/wer- (v.i., pres. ind. **têm**, neg. **nayêm**, pres. subj. **bêm/werim**) to come; (+ inf.) passive
hatî *f* future
havêtin (dial. var.) = **avêtin**
havîn *f* summer
havîtin (dial. var.) = **avîtin**
hawîrdor *f* surroundings, environment; ~ên *wê* those around him
hawurdor (dial. var.) = **hawîrdor**
hay *f* feeling, awareness (*ji* of), attention: ~a *min jê tune bû* I had no awareness of it; ~**dar** aware
hazir ready, present; ~î *f* preparation; ~î **kirin** to make preparations
heb¹ *m* grain, bit; pill: ~*ekî aqil* a grain of sense; ~**ek(î)** a little, a bit, slightly
heb² *f* a single thing, item, individual, one
hebandin *v.t.* to love
hebe nebe one way or another
hebkî = **hebekî** (see **heb**)
hebûn *v.i.* to exist: *dî zimanê me de pir gotinên kurdî hene ku me nebihîstine* there are many Kurdish words in our language we haven't heard; (with subject + possessive) to have; **hebû tunebû** once upon a time
hehecik martin, swallow
- hecûm** *f* attack, assault
heçê whatever, whoever
hedam sense ???
hedef *f* goal
heft seven; ~**e** *f* week: *bi ~yekê* within a week; ~**eyî** weekly; ~**ê** seventy
heger if
hej movement; **li** ~ **û liv û weş ketin** *v.i.* to toss and turn
hej = **hez**
hejandin *v.t.* to shake: *wî serê xwe hejand* he shook his head; *min destê wî hejand* I shook his hand
hejar poor: ~ên *kurdan* the poor Kurds
hejiyan *v.i.* to move, shake
hejîk love, affection
hejîn = **hejiyan**
hejmar *f* number, issue (of a journal)
hejmartin hejmêr- *v.t.* to count, enumerate: *dîhatin hijmartin le ser her deh tiliyên destan* they could be counted on all ten fingers of the hands
hejmêr- → **hejmartin**
hek *m* right; **di** ~**ê** *prep.* concerning, about
heke if
hel *m* protected place
helaw *f* halvah
helbest *f* poetry, verse: ~a *serbest* free verse; ~**kar** *m* poet; ~**van** *m* poet
helbet of course
hel-bijartin *v.t.* to select, choose
hel-dirandin *v.t.* to tear apart
Heleb *f* Aleppo
heliyan *v.i.* to melt, disappear
heliz an herb
helk û bêhn breath
hel-pekandin li xew *v.t.* to rouse from sleep
helqe *f* ring
hem...hem both...and
hema thus
heman that very
hember equal; ~î *f* equality; **li** ~î

KURMANJI KURDISH

- towards, vis-à-vis, across from
- hembêz = hemêz**
- hemd** *m* will, volition; **bê** ~ reluctantly, involuntarily; **hatin ser** ~ê **xwe** to come to one's senses
- hemdemî** contemporary
- hemêşe** always
- hemêz, hembêz** *f* bosom, embrace; ~ **kirin** *v.t.* to embrace
- hemî = hemû**
- hemmanê** scarcely, barely
- hemû** all, every; ~**ya(n)** all of them
- hengam** time: *di ~ekê de* at one and the same time, at once
- heps** *f* prison, imprisonment; ~**xane** *f* prison
- her** every; ~ **û** ~ always and ever; ~**ku** ... **-tir** the more ... the more: *dengê ji ezmên herku diçû bêtir dibû* the sound from the sky kept getting louder; ~ **tenê** at least: *her tenê çend heftiyên carekê* at least once every few weeks
- her-** → **çûn**
- herbî** *f* war department
- herd** valley ???
- herehereyî** worldly strife, turmoil
- herejor** steep
- herê = erê**
- herêm** *f* district, region
- herf** *f* letter of the alphabet
- herikîn** *v.i.* to move, to flow
- herimandin** *v.t.* to ruin, make a mess of: *wî jiyên li wan herimandiye* it has ruined their lives
- herî¹** very, exceedingly, most (superlative prefix)
- herî²** *f* mud
- herîm** always; ~î usual
- herweha** thus, so also
- herwiha** (dial. var.) = **herweha**
- hes** *f* feeling, emotion; ~**asîyet** *f* sensitivity
- hesibandin** *v.t.* to count, take into consideration: *ew xwe weke kurd nahesibandin* they don't count themselves as Kurds
- hesin** *m* iron; ~**gêr** *m* blacksmith; ~î made of iron; ~**ker** *m* blacksmith
- hesiyan/hesîn** *v.i.* to feel; ~ **bi** to perceive, be aware of
- hesp** *m* horse
- hesret** *f* pining, longing, regret; **li** ~**a** longing for
- hest** *f* feeling
- heste** *f* lighter
- hestik** *m* bone
- hestî** *m* bone
- heşî = êşîn**
- heşîn** green; ~**ahî** *f* greenness
- heşt** eight; ~ê eighty
- heta** even; (prep.) up to, until; ~ (**ku**) (conj. + neg. subj.) until: *heta neyê guhartin jî dê wiha bidome* until it is changed it will remain like that
- hetanî = heta**
- hev** each other, together, co-, same; **ba** ~ **hatin** to get together, cooperate; **bi** ~**du re** together; **bi** ~ **re** with each other, together; **ji** ~ **ketin** to fall apart; **li** ~ together; **li ser** ~ altogether; ~ **dan** *v.t.* to collect, put together
- heval** *m/f* friend; ~**bend** *m* proponent; ~**tî** *f* friendship
- hevedudanîn** *v.t.* to put together, to compound
- hevdû** each other
- hevgirtî** assembled
- hevîr** *m* dough
- hevkar** *m/f* co-worker; ~î *f* cooperation
- hevok** *f* sentence; ~**sazî** syntax
- hevpeyvîn** *f* conversation
- hevraz** (dial. var.) = **efraz**
- hevrişim** *m* silk
- hevvelatî** *m/f* compatriot
- hew** no more, not any more: *hew dixwim* I can't eat any more
- hewa** *f* air, weather; ~ **guhastin** *v.t.* to have a change of climate

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- hewale** *m* air
hewandin -hewîn- *v.t.* to give shelter to, protect
hewcedar needy, in need; ~î *f* need, necessity
hewe (dial. var.) = **we**
hewes *f* passion
hewg *f* throat
hewil *f* attempt; ~dan *v.t.* to attempt
hewk = **hewg**
hewqas that much, so much
hewranî *m* a type of cloak; ~yekî **reş** a black cloak, a sign of mourning
hewş *f* courtyard
hey continuously, (+ verb) to keep on
heya = **heta** for, up to, until: *heya demeke dirêj* for a long time; ~ **ku** (conj.) while, as long as
heybet *m* fearfulness; ~girtî fearful
heyecan *m* excitement
heyf *f* pity; ~a ... it's too bad about ...; ~a ... **hatin bi** to feel sorry for: *heyfa min bi te tê* I feel sorry for you
heyhat alas!
heyîn *v.i.* to live
heyran amazing!, incredible!
heyşt eight
heyştê eighty
heyv *f* moon, month; ~a **çarde şevê** the full moon
heyran ... çi? what do you mean ...?
heywan *f* animal
hez kirin ji *v.t.* to like, enjoy: *min jê hez kir* I liked it
hezar thousand
hê still, yet
hêç furious, quick-tempered
hêdî hêdî little by little
hêdîka slowly, softly
hêj still, (with comparative) even
hêja valuable, worthy; **ne** ~ worthless
hêk *f* egg
hêl¹ *f* side, direction
hêl² vigor, strength, power; **bi** ~ vigorously, aloud
hêl³ trace, track
hêl- → **hiştin**
hêlan *v.t.* to leave
hêlûn *f* bird's nest; ~ **kirin** *v.t.* to nest, to settle in
hênik cool; ~ayî *f* coolness
hêre kirin *v.t.* to look
hêriş *f* attack; ~ **kirin/anîn/birdin** *v.t.* to make an attack: *cendirme hêrişî ser malê dikin* the gendarmes are attacking the house
hêrişker attacking
hêrs *f* anger; ~ **kirin** *v.t.* to anger; ~ê **ketin** *v.i.* to get angry
hêsan easy; ~ **kirin** *v.t.* to facilitate, make easy; ~î easy
hêsir *m* tear
hêsîr captive, prisoner
hêştir¹ *f* mule
hêştir² = **hêsîr**
hêşîn green (of plants), bluish (of animals); ~ayî *f* greenery, verdure; ~î *f* greenery
hêştir *f* camel
hêt *f* thigh
hêvar = **êvar**
hêvî *f* hope; ~dar hopeful; **bê**~ hopeless; **li ~ya ... bûn** to wait for, be in expectation of ...; (**li**) ~ya ... **man** to lie in wait for ...
hêwan *f* porch
hêwir at rest, calm
hêz *f* strength, power
hicûm *f* attack
hijmartin hijmêr- (dial. var.) = **hejmartin**
hikîm *m* sovereignty, power; verdict, judgment; **hatine ser** ~ to come to power; ~ **dayîn** to make a judgment
hilanî kept, preserved
hil-anîn (hil-în-) *v.t.* to take away; to keep, preserve
hil-avîtin *v.t.* to go, stick (**li ... ra**

KURMANJI KURDISH

- through something)
- hil-bijartîn** *v.t.* to choose
- hil-dan** *v.t.* to lift, raise
- hil-dirandin** (dial. var.) = **hel-dirandin**
- hil-girtin** *v.t.* to bear, endure; to shoulder (a responsibility, burden)
- hil-ketin** *v.i.* to come about by chance
- hil-kêşan** *v.i.* to climb up, out
- hil-kutan** *v.t.* to knock, rattle
- hilmis** poke; ~ **dan bi** to poke
- hil-pekandin** (dial. var.) = **hel-pekandin**
- hil-qedimîn** *v.i.* to stand up
- hil-şandin li ser** *v.t.* to bring down on
- hil-weşandin** *v.t.* to break up, split apart: *piştî hilweşandina sistema Sovyetê* after the break-up of the Soviet system
- hil-weşîn** *v.i.* to break up, split apart
- him...him** both...and
- himber** (dial. var.) = **hember**
- himbêz kirin** *v.t.* to embrace
- himêz** armful; ~ **kirin** = **himbêz kirin**
- hin** some, a few, several: *hin rûpel* a few pages, several pages; *hin ji wan* a few of them; ~**ên wan** some of them; ~**ekan ...** ~**ekan** some ... others
- hinarok** cheek
- hind¹** = **hin**; **hinde cara hindek** every once in a while
- hind²** *f* measure, extent: *ji ber hindê jî* to a certain extent; ~**ik** slight, few, little bit; ~**ikahî** *f* minority
- hinda** *prep.* until
- hindav** *f* direction; ~**a ...da** toward
- hindir** = **hundur**
- hiner** = **huner**
- hingê** then, at that time; therefore, for that reason
- hingiv** *m* honey
- hingî** then, at that time
- hingûr** *f* twilight
- hirî** *f* wool
- hirsîyan** *v.i.* to fall down, spill over or out
- hiş** *m* awareness, sense; ~ **be** be quiet!;
- bi** ~ intelligent, smart
- hişin** = **hêşin**
- hişk** dry, solid, frozen; ~ **bûn** *v.i.* to freeze; ~**ahî** *f* solidity, rigidity; ~**asayî** *f* dry, cold air
- hiştin hêl-** *v.t.* to let go, leave, allow; **Xwedê te bihêle** may God preserve you!
- hişyar** awake, sober; ~ **bûn** *v.i.* to awaken; ~ **kirin** *v.t.* to wake
- hizandin** (dial. var.) = **hejandin**
- hizib** *f* political party
- hizir** *f* thought, idea; **li hizra ... da bûn** to be thinking about ...
- hîm¹** *m* foundation, basis; ~**avêj** *m* founder
- hîm²** = **hîn²**
- hîn¹** still, yet: *ew ~ nehatiye* he hasn't come yet; ~ **bêtir** even more
- hîn²**: ~ **bûn** *v.i.* to learn; ~**î kirin** *v.t.* to teach: *wê ez hînî pir tiştan kirim* she taught me many things; ~**î ... bûn** to learn how to (+ inf.)\
- hîna** = **hîn¹**
- hînga** = **hingê**
- hîs** *f* feeling, emotion; ~ **kirin** *v.t.* to feel
- hîştin** = **hiştin**
- hîv** (dial. var.) = **heyv**
- hîvî** (dial. var.) = **hêvî**
- hîz** *m/f* skin sack
- hogiç** *m* mountain ram
- hogir** accustomed, intimate friend; *m* environment
- hol** *f* environment, surroundings; **xwe gihandin** ~**ê** to come forth, come about, arrive
- holê** thus, in this manner; in view
- holik** *f* hut
- hon** (dial. var.) = **hun**
- honik** cool; ~ **kirin** *v.t.* to cool down; **dilê xwe ~ kirin bi** to console oneself with

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- hov** wild; ~**îtî** *f* wildness
hovan over there
hoy *m* condition, circumstance: *dî hoyên teng de* in narrow straits, in a tight spot
hozantî *f* poetry
h.p. = **heta paşî** etc., et al.
hukum *m* order; ~**darî** *f* rule; ~**darî kirin** *v.t.* to rule
hukûmet *f* government
humanîst *m* humanist; ~**î** humanistic
hun (obl. **we**) you (pl.)
hundir (dial. var.) = **hundur**
hundur *m* inside; ~**ê** *prep.* inside of; **dî ~ê ... de** within: *dî ~ê deh salan de* within ten years
huner, hiner *f* art, skill; ~**mend** *m* artist
hur free, at liberty
hurmetgir respectful
hustû *m* neck
huzûr *f* presence
hûn = **hun**
hûr¹ small, little; ~ ~ in little bits, in small pieces; ~ ~(**î**) **bûn** *v.i.* to be smashed to bits; ~ **kirin** *v.t.* to crumble; ~ **mûr** small items, little things
hûr² *m* paunch
hûrik *m* small piece, bit, sliver; ~ ~ slight(ly)
hwd (her wekî din) etc.

 (because the distinction between initial *i* and *î* is not consistently maintained, the two letters are alphabetized together)
î‘dam *f* execution, death sentence
îdare kirin *v.t.* to direct, manage
îdeolojî *f* ideology
îfade *f* testimony
îflas *f* bankruptcy; **çûne** ~ *v.i.* to go broke
î‘lan kirin *v.t.* to announce
ilham *f* inspiration
‘ilmî scientific

Îlon *f* September
imkan *m* possibility
împaratorî *f* empire
îmtihan *f* examination
îmtiyaz *f* concession: *îmtiyaza neftê* oil concession
înce then, in that case
Îngilîstan *f* England
Îngilîz *m/f* English; ~**î** *f* English language
inkar kirin *v.t.* to deny
insan human being, one; *pl* people
înşa *m* composition
iptidai elementary
îrad *f* objection
Îran *f* Iran
Iraq *f* Iraq
îro, îroj today
îrû (dial. var.) = **îro**
îsal this year
îsfehanî wrought silver
Îskenderûn *f* Iskenderun, Alexandretta
Islamiyet *f* the religion and traditional learning of Islam
ispat kirin *v.t.* to prove, establish
israf *f* expenditure: *israfeke enerjîyê* an expenditure of energy
israr kirin *v.t.* to insist
istifade kirin ji *v.t.* to make use of
îstgah *f* station
‘îsyân *f* rebellion
îş *m* work, affair, job: *çî îşê min bi tirkan re heye?* What do I have to do with the Turks?
îşellah God willing, I hope
îşev tonight
işk dry
işkence *f* torture; ~ **kirin bi** *v.t.* to torture, torment
işkestin (dial. var.) = **şikestin**
îtiraz *f* objection
‘iyar *m* skin, pelt

jahr (dial. var.) = **jehr**

KURMANJI KURDISH

- jan** *f* pain, ache; ~ **dan** *v.t.* to pain
jar poor; ~**î** *f* poverty
jehr *f* poison
jendirme *f* gendarmerie
jengorî rusty
jê = ji + wî/wê
jêhatî worthy
jê-kirin *v.t.* to excise, cut out, cut off
jêr down
jêrbar heavy laden; ~**î** *f* being heavy laden
ji *prep.* from, to, for, with
ji ... re *ccmp.* with
ji ... ve *ccmp.* from
ji ber ... ve *ccmp.* before
jibîrkirin → **bîr**
jihevdeketî fragmented, fallen apart:
civateke ~ a fragmented society
jimar *f* number
jin *f* woman, wife; ~**ik** *f* woman
jinûvezayin *f* rebirth, renaissance
ji weşdaketî scattered about
jiyan¹ *f* life
jiyan² jî- *v.i.* to live
jiyin = jiyân²
jî *enclitic* also, even, emphasizes preceding word
jî- → **jiyan², jîn**
jîn jî- *v.i.* to live
jîndar alive, living; **dinya** ~ the world of the living
jîr talented, skillful; ~**î** *f* diligence, talent
jmartin jmêr- *v.t.* to count, to enumerate
jor above, up
k- → **kirin**
ka (attention-getting particle): *ka mêze* *ke* come, look!; *ka li ku ye?* now where is it?
ka *f* straw, hay
kabûs *f* nightmare
kafiye (dial. var.) = **qafiye**
kal aged; *m* old man, grandfather; ~**e-**
mêr *m* elderly gentleman
kalîte *m* good quality
kalkabûs *m* nightmare demon
kalo *m* old man
kambax ruined, devastated; devastating;
~ **kirin** *v.t.* to ruin, devastate
kanê = kanî²
kanî¹ *f* spring, source
kanî² where is/are?
kanîn (dial. var.) = **karîn**
kanun *pl* winter months
kapan a narrow, steep mountain road
kapik *f* bran
kar¹ *m* job, work; ~**bidest** *m* authority;
~**ker** *m/f* worker; ~**ûbar** *m* work, business, everything entailed by s.th.; ~
kirin to work, to penetrate; **bi-** **anîn**
v.t. to use
kar² kid (goat, deer, &c.)
karik kid goat
karîn (*v.i.*, neg. pres. **nîkarim**, past (dî)**karibûm**, neg. past. **nîkaribûm**, subj. (bî)**karibim**) to be able (+ subj. to)
karneval *f* carnival
karto stale
karzezal baby deer, fawn
karzan expert
kasik *m* globe
kastîn *f* howl
kaş *m* slope, hill; ~ **bûn** to fall backwards
kat kirin *v.t.* to divulge
kaxet = kaxez
kaxez *f* paper
kaxiz = kaxez
kazkaz *f* wail
kebanî *f* lady: *kebaniya malê* the lady of the house
keç *f* girl; ~**ik** *f* little girl
ked *f* stick; ~**a kesekî xwarin** to get beaten by s.o.
kef¹ *f* foam: ~*a sawûnê* soapsuds; ~ **dan**
v.t. to foam

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- kef²** *f* palm (of the hand)
kefen *m* burial shroud; ~ **kirin** *v.t.* to shroud
kefi *f* kefiya, Arab headdress
kefteleft *f* activity, work, enterprise
kej *f* fur; ~ **da-bûn** *v.i.* to get long fur
kek *m* elder brother
kel¹ boiling; ~ **û gerî** crying and weeping
kel² *m* bull
kelandin kelîn- *v.t.* to boil
kelas *m* corpse, body
kelberû wild
kel *f* an outcropping of rock
kelem¹ oak
kelem² *m* thorn; obstacle, difficulty, trick
kelem³ *m* cabbage; ~ê **Brukselê** Brussel sprout
kelemeçe *f* handcuff; ~ **kirin** *v.t.* to handcuff
kelên *f* opportunity, chance
kemîn *f* ambush; ~ **girtin** to lie in ambush
ken *m* laughter; ~**iyân** *v.i.* to laugh
ken- → **kenîn**
kendal *f* side, slope, bank
kengê, kengî when?
kenîn *v.i.* to laugh
ker¹ donkey; *ne ker ketiye, ne hîz diriyaye, û ne doşab rijiyaye* (prov.) “no donkey has fallen, no skein has been ripped, and no molasses has been spilled,” i.e. nothing at all has happened
ker² deaf
ker³ quiet, silent
keramet *f* miracle
kerb *f* sorrow, grief; **bi ~a ... çûn** *v.i.* to empathize with ...
kerem generosity, benefit; *ji ~a xwe please, if you would be so kind*
kerî *f* herd; piece
kermî *f* snout
- kerpîç** *m* sun-baked mud brick
kerwan *m* caravan
keser *f* sorrow, grief; ~**vedan** *f* sorrowing
kesk green
keşf kirin *v.t.* to discover
keştî *f* boat
ketin kev- *v.i.* to fall; ~ **li ber ...** to object to, oppose; **bi ser ~** to come up, to surface
kev- → **ketin**
kevanî = kebanî
kevçî *m* spoon
kever spotlessly white
kevin ancient
kevîr *m* stone, rock
kevnar ancient
kevnabajar *f* ancient seat
kevnepereş conservative
kevnosovyet *f* the ex-Soviet Union
kew partridge
kewanî = kebanî
kewtîn *v.i.* to bark
keys *f* opportunity, advantage
kezeb *f* liver; womb; ~ **şewitan** to feel sorry, be distressed
kezi *f* braid of hair
kezk *f* strand of hair
kez kirin *v.t.* to bite
kê → **kî**
kêf *f* pleasure, joy; *li ~a wî nedihat* she wasn't enjoying it; ~**xweş** happy; ~**xweşi** *f* happiness, pleasure, rejoicing; ~ **û sefa** pleasure
kêl *m* grave
kêlek *f* side, edge
kêm few, little bit; ~ **kirin** *v.t.* to lessen; ~ **mabû ku** (+ subj.) almost: *kêm mabû ku dîla te ji kêfa ji sînga te derkeve* your heart almost leapt out of your breast from joy; ~**anî** *f* deficiency, inadequacy; ~**asî** *f* paucity; ~ **û zêde** more or less; **bê~asî** flawless(ly); **bi ~anî** *f* at least

KURMANJI KURDISH

- kêr¹** *f* knife
kêr² *f* benefit, profit, effect; **bi** ~î ...
hatîn to be of benefit to ...: *bi kêrî çî tê?* what's the use of it?; **bi**- useful
kêrûşk rabbit
kês = keys
kêşan *v.t.* to pull, draw; **cixar** ~ to smoke cigarettes
kêz *f* bug, insect; ~**ik** *f* bug
kibrît match; ~**firoş** matchseller
kifş clear, apparent
kil¹ *f* collyrium; ~ **kirin** to paint the eyes with collyrium
kil² kirin *v.t.* to wave; **dest** ~ **ji** ... **re** to wave the hand at
kim *m* corner
kin short; ~î *f* shortness; **bi** ~î shortly, slightly
kinc *pl* clothes
kinciğ *m* rag
kir → **kirin**
kiras *m* shirt
kirêt ugly, shameful; ~î *f* ugliness, defilement, shame
kirêwe *m* blizzard
kirin k- *v.t.* to do; ~ **ku** (+ pres. subj.) to make (as if to do s.th.), almost to do s.th.: *wî kir ku tişteki bibêje, lê ne got* he almost said something, but he didn't; **ji xwe** ~ to take off (clothes), disrobe: *min kincên xwe ji xwe kir* I took off my clothes; **te dikir û nedikir** do what you might; **min kir û nekir** no matter what I did
kirîn kir- *v.t.* to buy
kirûmat in stony silence
kişandin kişîn- *v.t.* to pull, draw; **dest** ~ **ji** to withdraw from
kişkişandin *v.t.* to drag
kitêb *f* book; ~**xane** *f* library
kitkit *f* detail
kivş = kifş
kî (obl. **kê**) who?
kîjan which?
- kin** *f* revenge, feud: *kîna xwe bi hev re hene* they are having a feud; ~ **girtin** *v.t.* to take revenge
kinga ever; when
kîs *m* sack, bag; **ji** ~ê **xwe** out of one's own pocket
kîso *f* tortoise
klasifikasyon *f* classification
klaşnikov *f* Klashnikov rifle
ko = ku²
koç kirin *v.t.* to decamp, move; ~î ... **kirin** to move to
kok¹ *f* stitch
kok² *f* root, stub
kolan *f* street
kolan kol- *v.t.* to dig, dig out, research; ~**din kolîn-** *v.t.* to dig
kole¹ trick, deceit; ~ **kirin** *v.t.* to deceive; ~**dar** tricky, deceitful
kole² captive, slave
kolonyalîst colonialist
kom *f* pile, group; ~ **bûn** to gather, assemble; ~**a san** pack of dogs
komar *f* republic: *Komara Mehabadê* the Republic of Mahabad
komel *f* society, organization: *Komela Karkerên Kurd* Kurdish Workers Society; ~**ayefî** social
komik *f* small group
kon *m* tent
kongre *f* congress
kor, kûr blind; ~ ~ **fikirîn** to be lost in thought
kor û kend *m* depression
koşik *f* pavilion
kovar *f* journal
kovî wild, ferocious
kox *f* coop: *koxa mirîşkan* chicken coop
koxik *f* hut, shack
ku¹ where?; **ji** ~ where from?, **li** ~ where, where at?
ku² that (subordinating conj.); unless
kuç *f* large rock
kuderê where?

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- kufûk** *m* snot; **kufkê poz** snot; **kufkê guh** earwax; ~**girtî** snotty
- kuj** *m* corner
- kuj-** → **kuştin**
- kul** *f* wound, pain, suffering; *adj.* infected, inflamed, suffering
- kulav** *m* felt mat
- kulek** *f* smoke hole
- kulfet** *f* job, duty: *xudê kulfet* employed, holding down a job; maid, female servant; wife
- kulik** *m* finger; ~**ekî dan ser** to put a finger on, point to
- kulî** *f* flake of snow
- kulîlk** *f* wild flower
- kullî** cotton
- kulm** *f* fist; ~**ik** *f* fist
- kulmoz** *m* beehive
- kultur** *f* culture
- kum** *m* cap; **keça ~sor** Little Red Riding Hood
- kun** *f* hole; **kun kun kirin** *v.t.* to poke holes in
- kundkî rûniştin** *v.i.* to hunker down
- kunkunî** pitted, pockmarked
- kur** *m* boy, son
- kur kirin** *v.t.* to cut (the hair)
- kurd** *m/f* Kurd; ~**andin** *v.t.* to Kurdicize; ~**istan** *f* Kurdistan; ~**ayetî** *f* Kurdishness; ~**hiz** Kurdophile; ~**iyetî** *f* Kurdishness; ~**î** Kurdish
- kurdmançî** Kurmanji Kurdish
- kurm** *m* worm; ~**ik** *m* little worm; ~**î** wormy, mangy, maggoty
- kursî** *f* chair, seat: *kursiya şerefê* the seat of honor
- kurş** *f* frozen snow; ~**enegirtî** not frozen solid
- kurt** short, brief; ~**ayî** *f* shortness: *bi kurtayî* briefly; ~**eçîrok** *f* short story; ~**edem** *f* moment
- kuruf** *f* mound of snow
- kusan** how
- kuskusandin** *v.t.* to squint
- kuştin kuj-** *v.t.* to kill
- kut xistin li** *v.t.* to take a puff on (a cigarette)
- kut** peck, (dog's) bark; ~ **kirin** *v.t.* to clack, clatter, rattle
- kutan** *v.t.* to strike; **çavên xwe jê** ~ to blink the eyes
- kutatirîn** least
- kuxîn** *v.i.* to cough
- kuxuyan** *v.i.* to cough
- kûç** call to a dog
- kûçe** *f* (obl **kûçê**) lane
- kûçik** *m* dog
- kûd** lame
- kûl** *f* ???
- kûlîlk** = **kulîlk**
- kûr**¹ (dial. var.) = **kor**
- kûr**² deep; ~ **nêrîn** to look closely; ~**ahî** *f* depth; ~**anî** *f* depth
- kûşke** small, tiny
- kûvî** (dial. var.) = **kovî**
- kwîr** blind
- kwêşî, kwîşî** (dial. var.) = **kîso**
- labîrent** *f* labyrinth
- lablabik** *m* marsh: *kwêşiyê lablabik* marsh turtle
- laîk** secular
- lal** mute, speechless
- lampe** *f* lamp, light
- land** *f* belly
- landik** *f* cradle
- laş** *m* body, corpse
- lat** *f* boulder
- latînî** Latin
- lava kirin** *v.t.* to plead; ~**yî** *f* pleading
- lavan** = **lava**
- law** *m/f* youth, child; ~**ik** *m* infant
- lawur** *m* wild animal
- layiq** worthy
- lazim** necessary
- lebitîn** *v.i.* to move about
- leheng** *m* champion, hero
- lehî** *f* flood, torrent

KURMANJI KURDISH

- lekîm** *m/f* tentacle ???
- lenger** *f* tray
- lep** *m* paw
- leplepî** twinkling ???
- lerizîn = lerzîn**
- lerizîner** trembling
- lerizok** trembling
- lerz** *m* trembling
- lerzandin lerzîn-** *v.t.* to shake
- lerzîn** *v.i.* to tremble, shake
- leş** *m* body; ~**bizdîn** ???
- leşker** *m* soldier
- lev** aimless ???; ~ **ketin** *v.i.* to chatter (of the teeth)
- lewaş** thin flat bread
- lewhe** *f* sign
- lewma** for this reason, therefore
- lewra, ji lewra** because
- leyistin leyiz-, lîz-** *v.t.* to play, play (a part); to play around (*bi* with): *wî bi nivîsên min dileyist* he used to play around with my writings
- leyiztin** (dial. var.) = **leyistin**
- leylan** *f* mirage
- Leypîçig** *f* Leipzig
- lez** *m* haste; ~ **kirin** *v.t.* to make haste; **bi** ~ in haste, hastily; **bi** ~ **û bez** in all haste, as fast as possible
- lezandin lezîn-** *v.t.* to hasten, to accelerate
- lezet** *f* pleasure
- lê¹** but; ~**belê** on the other hand
- lê²** = **li** + **wî/wê**
- lê bûn bi** to be afflicted with
- lê-dan lê-d-** *v.t.* to strike, play (instrument); cut off: *bila mîr serê min lê-bidit* let the prince cut my head off
- lê-gerîn** *v.t.* collect
- lêh: di lêhê ... de** *ccmp.* for, in support of
- lêkolîn** *f* research; ~**er** *m* researcher
- lêv** *f* lip, seashore
- lêvişkêstî** with a broken lid
- lê-xistin** *v.t.* to beat, to play (musical instrument), to ring (telephone)
- li** *prep.* in, at, to; also forms the first element of a number of compound prepositions; see the second element
- lib** *m* copy (of a book), flake (of snow), drop (tear); unit, single item
- liberxwe** free, unhindered
- Libnan** *f* Lebanon
- lihêf** *f* quilt
- lihîstîn** (dial. var.) = **listîn**
- likumîn** *v.i.* to trip
- ling** *m* foot, leg; **li ser ~an** standing, on foot
- lipaşmayî** backward; ~**n** *f* backwardness
- liq** *f* branch
- liqandin** *v.t.* to hang; **xwe** ~ to hang (int.)
- liser vebûn** *v.t.* to diagnose
- liv** *f* motion, movement; ~ **lê dan**, ~ **lê xistin** *v.t.* to put in motion
- livandin livîn-** *v.t.* to move, put in motion: *destikên keştiyê zû dilivandin* he was moving the oars of the boat quickly
- livîyan = livîn¹**
- livîn¹** *v.i.* to move, be in motion, stir
- livîn²** *m* bed, bedding
- livok** unstable
- lixwekirin** *f* manner of dress
- lîlandîn** *v.t.* to ululate
- lîsê** *f* high school; ~ **xwendin** to attend high school
- lîstik** *f* game, play, sport
- lîstîn lîz-** *v.i.* to play
- lîz-** → **listîn**
- lojman** *f* lodging
- loma** for that reason, therefore
- luht** naked, bare
- luks** deluxe
- lûle** *f* pipe, barrel (of a rifle)
- lûrîn** *v.i.* to bay
- lûsîn** *v.i.* to perch
- ma** interrogative particle: with affirma-

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- tive questions a negative answer is expected: *ma rast e?* that's not right, is it?; with negative questions an affirmative answer is expected: *ma ne rast e?* isn't that right?; with other interrogatives *ma* gives the sense of "ever": *ma tu yê çi bikî bi kêrê?* What ever are you going to do with a knife?
- maç kirin** *v.t.* to kiss
- Maden** *f* Maden, also known as Paxirmaden, city northwest of Diyarbekir
- maf** *m* share, portion; right; **~nas** appreciative
- makîne** *f* machine, car
- mal¹** *f* house, home: *mala min mala te* my house is your house; **~bat** *f* family; **~mezin** belonging to a great family; **~xwê** paterfamilias
- mal²** *m* goods, possessions, wealth: **~ê ticaretê** commercial goods
- mal-** → **malîştin, miştin**
- malava** (vocative particle) hey!, see here!
- malîştin mal-** *v.t.* to rub, rub out
- maliye** *f* tax office
- ma'lûmat** (pl) information
- mam** *m* paternal uncle
- mamostatî/etî** *f* pedagogy; **~atî/etî kirin** *v.t.* to teach: *wî mamostetiya zîmanê erebî dikir* he used to teach the Arabic language
- mamostayî kirin** *v.t.* to teach: *wî mamostayiya rewşenbîrî ya gelek rewşenbîrên kurd kir* he taught many Kurdish intellectuals how to be intellectuals
- mamoste** *m* teacher;
- man mîn-** *v.i.* to remain, stay, dwell; **ne~** to cease to exist, to be no more: *nema xweya kir* he never appeared again; **hindik** ~ (+ subj.) to be about to, to be on the verge of: *hindik dima fener bitemire* the lamp was on the verge of going out
- mandî** exhausted; **~bûn** *f* exhaustion
- ma'ne** (const **ma'na**) *f* meaning; **~wî** moral, spiritual
- mange** *f* cow
- manî** constraint, obstacle
- mantîq** *m* logic
- ma'qûl** reasonable; **~ dîtîn** to consider reasonable: *wî pêşniyaza min maqûl dît* he considered my proposal reasonable
- mar** *m* (obl **mêr**) snake
- mar kirin** *v.t.* to marry (**li** to)
- marş** *f* march, anthem
- mase** *f* (obl **masê**) table
- mast** *m* yogurt
- maşellah** goodness! (said to ward off the evil eye when something is admired or praised)
- maţ** silent
- maţmayîn** *f* astonishment
- mayî(n)** other
- mazlûm** tyrannized; **~iyet** *f* tyrannization
- mazot** *f* kerosene
- me** → **em**
- me-** alternative negative subjunctive and imperative prefix = **ne-**
- mebest** *f* intent
- mebin** (archaic negative 3rd pl subjunctive of **bûn**) they may not be: *gelek mebin jî* even though they may not be many
- mecal** *f* opportunity: *ta niha mecal tune bû* until now there has been no opportunity; **~ birrîn** *v.t.* to take an opportunity away
- mecbûr** obliged; **~ kirin** *v.t.* to oblige, force
- meclis** parliament
- medeniyet** *f* civilization
- medinî** civil
- medrese** *f* religious school
- mefhûm** *f* concept
- meh** *f* month

KURMANJI KURDISH

- Mehabad** *f* Mahabad
mehkeme *f* court
mehkûm condemned; ~ **kirin** *v.t.* to condemn
mehlûl dissolved; ~ **bûn** to be dissolved
mehr *f* marriage contract; ~ **birîn** to conclude a marriage contract
mehrûm ji deprived of
mehû kirin *v.t.* to wipe out
mejî *m* marrow
mejûl occupied; ~ **bûn li ser** *v.i.* to be occupied, busy with
mekan stance, position
mekteb *f* school
mela *m* (obl. **melê**) mulla
mele (dial. var.) = **mela**
melevan *m* swimmer; ~**î** *f* swimming
melkemot the angel of death
me'mûr government official
mencel a copper pot
mendik an herb
meqale *f* article
merasîm *f* ceremony
merbend *f* bond, fetter
mereqdarî *f* interest, inquisitiveness, curiosity
mereq kirin *v.t.* to wonder
merg *f* death
merhele *f* stage: *di merhela ewel de* in the first stage
meriv *m* person, one (impersonal): *gava meriv li cihekî dimîne* when one stays in a place
merîd *m* disciple, devotee
merkez *f* center; ~**î** central: *hukûmeta merkezî* central government
mesaj *f* message
mesel *f* example; ~**en** for example
mesele *f* matter
mestîr larger, bigger
mes'ûliyet *f* responsibility
meş *f* walking: *meşa xwe domand* he continued walking; ~**andin** *v.t.* to put into practice; ~**iyân/-în** *v.i.* to walk
metleb ???
mewlûd *f* a poem celebrating the birth of the Prophet Muhammad, traditionally recited on festive occasions
mexsed *f* intent, intention
meydan *f* field; **anîn ~ê** *v.t.* to bring to the fore
meyeldar, meyildar = meyldar
meyîn *v.i.* to remain
meyl *f* inclination; ~**dar** predisposed (**ji ...re** to); ~**darî** *f* bias, predisposition
mezel¹ *m* grave, tomb
mezel² *f* room
mezheb *m* sect
mezin big, large, great; ~ **bûn** *v.i.* to grow up; ~ **kirin** *v.t.* to raise, bring up; ~**ahî** *f* greatness; **bi ~bûna ...** as vast as
mê *f* female
mêj long ago; **ji ~ ve** from long ago
mêjî *f* brain, mind
mêjîn *v.i.* to suck, suckle
mêjvemayî remnant, relic
mêr¹ *m* man, husband; ~**anî** *f* manliness; ~**ik** *m* fellow, guy; ~**xas** *m* gentleman
mêr² → **mar**
mêrg *f* meadow
mêrxas brave
mêş *f* bee; ~**a hingivî** honeybee
mêtro *f* metro, subway
mêvan *m/f* guest; ~**darî** *f* visit; ~**perwerî** *f* hospitality; ~**xane** *f* reception room
mêze kirin li *v.t.* to look at, see
miç shut, closed; ~ **kirin** *v.t.* to shut, cover
mideh *m* period of time
midûr *m* director, principal
mihî ???
mihrican *f* celebration, festival
mij *m* mist
mijîn (dial. var.) = **mêjîn**
mijûl bi ... ve occupied, involved with; ~**î** *f* occupation, activity

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- mikan = mekan**
mil *m* neck, shoulder; support, aid; side, direction; **bi** ~ê **yekî girtin** *v.t.* to come to s.o.'s aid, to lessen s.o.'s burden; **ji** ~ê **din** on the other hand
milet *m* nation; ~**perwer** nationalistic
milî national
min → **ez**
mindal *m* child
minet *f* obligation; **bê** ~ generous
minnet = **minet**
miqam *m* musical mode
miraz ??? wish
mircan coral, coral bead
mirin **mir-/mr-** (*dimire, dimre*) *v.i.* to die
miriyan = mirin
mirî dead
mirîd *m* devotee
mirîşk *f* chicken
mirov *m* man; *f* woman; *m/f* person; ~**atî** *f* humanity, humaneness, chivalry
mirwarîd *m/f* ??? pearl
misilman Moslem
Misir *f* Egypt; **misrî** Egyptian
mişt ji full of, filled to the brim with
miştin mal- *v.t.* to sweep
mit man *v.i.* not to make a sound
mit û mat utterly silent
mixabin unfortunately
mizgîn *m* good news; ~**î** *f* present given to a person bearing good news
mî *f* sheep
mîh = mî
mîn- → **man**
mîna (prep.) like; ~ **ku** (conj.) as, while
mînak equal, similar; *m* example: *weke mînak* for example; ~**î** *f* similarity
mîr *m* prince; *f* princess; ~**ek** princeling
mohr *f* seal, stamp; ~ **xistin** *v.t.* to seal, put a stamp on
mor = mohr
more cracked (as a mud wall)
moz(e) flying insect
mr- → **mirin**.
mudet *m* period
mudîr *m* school principal
muesese *f* institution
muhlet *f* grace period, respite
munaqese *f* debate; ~ **kirin** *v.t.* to debate
munasebet *f* occasion; **bi** ~**a** on the occasion of
muxtar *m* village chief, elder
muzîk *f* music
mû *m* hair, strand of hair; *iota*: *ne mûwek* not an iota
mûrî *f* ant
na- (*negative prefix for present indicative verbs*) not
nalîn *v.i.* to wail, cry out
name *f* letter
namûs *f* honor; womenfolk
nan *m* bread; ~**pêjî** *f* bakery
nar *m* pomegranate
narîn delicate
nas acquainted, known, familiar; ~ **kirin** *v.t.* to know, be acquainted with, recognize; ~**andin** *v.t.* to introduce, make known; **dan naskirin** *v.t.* to introduce
nasiyar familiar
nasnav *m* identity
nav¹ *f* middle; **di** ~**a** ... **de** in the midst of; **li** ~ **hev de girtin** to surround; ~**în** middle (adj.), central: *Rojhilata Navîn* the Middle East
nav² *m* name; ~ **kirin** *v.t.* to name; ~**andin** *v.t.* to name; ~**dar** famous, renowned; ~**no** notorious; ~**notî** *f* notoriety
navbera *prep.* between, among
naverok *f* contents
navik *f* waist
navneteweyî international
navnîşan *f* address

KURMANJI KURDISH

navteng <i>f</i> girth	ment
naxêr no	nerindî evil
naxir <i>f</i> herd	nerm soft, gentle, fine; ~ ahî <i>f</i> softness, gentleness; ~ ik softly, gently
naxwe this being so	nesir <i>f</i> prose
naylon <i>f</i> plastic: <i>tûrikên</i> ~ plastic bags	neşên unhappy
naynik = neynik	netewe <i>f</i> nation; ~ yên Yekbûyî the United Nations; ~ yî national; ~ yîtî <i>f</i> nationalism
nazik fine, delicate	nevî <i>m/f</i> grandchild, offspring
ne not; ~ ... ~ neither ... nor; ~ ... lê not ... but; ne- (<i>negative prefix for subjunctive, imperative, and past-tense verbs</i>) not	Nevroz <i>f</i> Persian New Year's day
nebeled uninformed, unknowing	newal <i>f</i> valley
neçar helpless; ~ man to have no alternative; ~ î <i>f</i> helplessness; ji ~ î with no alternative	nexş miracle; ~ în miraculous
nedarî <i>f</i> poverty	nexşe <i>f</i> map
nedî ve, ji suddenly	nexwe otherwise
nefel <i>f</i> clover	nexweş sick, ill; unpleasant; ~ î <i>f</i> sickness, disease; ~ xane <i>f</i> hospital
nefes dan <i>v.t.</i> to huff and puff; to be out of breath	nexuyayî invisible
nefret <i>f</i> hatred; ~ kirin ji <i>v.t.</i> to hate, abhor	neyar <i>m</i> enemy, opponent, foe
nefs <i>f</i> self; ~ a xwe karîn to control oneself; ~ piçûk humble; ~ piçûkî , ~ piçûkahî <i>f</i> humility	neyînî <i>f</i> destitution
neft <i>f</i> oil	neynik <i>f</i> mirror
neh nine	neynok <i>f</i> fingernail, toenail
neheqî <i>f</i> injustice	neynûk = neynok
nehy prohibition	nezanî <i>f</i> ignorance
nejihêvûdurebûyîn <i>f</i> indivisibility and inseparability	nêçirvan <i>m</i> hunter
nema not...again	nêçîr <i>f</i> game, prey; çûn ~ ê <i>v.i.</i> to go after game
nemaze especially	nêçîrvan <i>m</i> hunter
nemir undying, immortal: <i>dibe xwediyê navekî nemir</i> he possesses an immortal name	nêrevan <i>m</i> scout
nemirovane unmanly, cowardly	nêrîn <i>v.i.</i> to look; <i>f</i> view, speculation
nenas unacquainted, unfamiliar, unknown; ~ ê unacquainted with	nêşan <i>f</i> target, mark; ~ kirin <i>v.t.</i> to take aim at, to focus on
nepixandin nepixîn- <i>v.t.</i> to blow up, inflate	nêv (dial. var.) = nîv
nepixîn <i>v.i.</i> to swell	nêvî (dial. var.) = nîvî
neqandin <i>v.t.</i> to select, choose	nêzîk near; ~ ahî <i>f</i> proximity; ~ î near to, nearly
nerazî discontent; ~ bûn <i>f</i> discontent-	nêzîkatî kirin bi <i>v.t.</i> to approach
	nifirîn <i>f</i> malediction, curse
	nifş <i>m</i> generation
	nifûs <i>f</i> identity card
	nig <i>m</i> foot; ~ ên xwe zêdeyî xwe avêtin to overstep one's bounds
	nigardar beautiful
	niha now; berî ~ before now, ago

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- nihe = niha**
nihêran expectant, apprehensive
nihêrîn li *v.i.* to look at, to notice; to look upon, regard (**wek** as)
nihêrtin (dial. var.) = **nihêrîn**
niho (dial. var.) = **niha**
nijad *m* race; ~**perest** racist
nijde *f* brigandage
nik *f* side, direction; toward, to; *prep.* next to, with, to, for
nikil *m* beak
nikilandin nikilên- *v.t.* to peck
nimêj *f* prayer; ~ **kirin** *v.t.* to pray
nimûne *f* example: *ji bo nimûne* as an example, for example; ~**nde** *f* example
niqutandin *v.t.* to drip
niqutîn *v.i.* to drip
nisbet bi relative to
nisxe = nusxe
nîşan = nîşan
nîşk: ji ~ê (~a) ve suddenly
nîştin nê-/niş- *v.i.* to sit
ničilandin *v.t.* to draw, to mark
nivistin -niv- *v.i.* to sleep
niviz ???
nivîn¹ *m* (usually pl) bed; ~ê **nexweşiyê** sick bed; **destek** ~ a set of sheets and bedding material
nivîn² -niv- *v.i.* to lie down, sleep
nivîsandin *v.t.* to write
nivîsar *f* writing, text
nivîsevan *m* writer
nivîsîn *v.t.* to write
nivîskar *m/f* writer; ~î **kirin** to write, engage in writing
nivîskî written
nivş = nifş
nivz half
niwal *f* small valley
niyet *f* intention
nixabtîn = nuxumandin
nixamtîn = nuxumandin
nixumandin = nuxumandin
- nizar** *m* mountain side (where the sun never shines)
nizim low
nîjad = nijad
nîn none, nothing
nîsan *f* April
nîşan *f* sign, mark, military decoration; ~ **dan** *v.t.* to show; ~ **kirin** *v.t.* to indicate
nîv half; ~ **saetê** half an hour; ~**cî** half done; ~ê **şevê** midnight; ~**roj** *f* noon; ~**sedsal** *f* midpoint of a century
nîvek *f* half
nîveruh half-dead
nîvişkestî cracked
nîvî *f* middle, midpoint, half
nîzing (dial. var.) = **nêzîk**
nod ninety
nojdarû *f* panacea
nok *f* chickpea; ~**a tahtê** pebble
nola (*prep.*) like: *nola hev* like each other
noqim bûn *v.i.* ???
not = nod
nozdeh nineteen
nu new; **ji ~ ve** all over again
nuçêbûyî new-born
nudem modern
nuh = nu
nuha (dial. var.) = **niha**
nuhatî new, newly come about: *nivşê nu* the new generation
nuhîfî *f* newness, novelty
nujen newly invented, new-fangled, modern
nuka (dial. var.) = **nuha**
nusxe *f* copy
nuvejîn *f* renaissance
nuxumandin *v.t.* to cover, veil
nuxumîn *v.i.* to be covered, veiled
nuyîfî *f* novelty
nuzewicî newly-wed
nû = nu
nûh = nu

KURMANJI KURDISH

<p>nûjen = nujen nûner representative NY = Neteweyên Yekbûyî the United Nations</p> <p>oda, ode <i>f</i> (obl odê) room okyanûs <i>f</i> ocean ol <i>f</i> religion; ~dar religious; ~î religious; ~perwer religious ordî <i>f</i> army: <i>Ordiya Sor</i> the Red Army ordu = ordî 'orre 'or <i>f</i> roar orte <i>f</i> middle Osmanî Ottoman otorîte <i>f</i> authority</p> <p>pag stable pak pure, clean; ~hilanîn ji <i>v.t.</i> to get rid of pakêt package pal¹ <i>f</i> mountainside pal² dan <i>v.t.</i> to push palas ??? pale <i>m</i> worker pan wide, broad panatî <i>f</i> expanse, breadth pansiman kirin <i>v.t.</i> to bandage papor <i>f</i> stove paqij pure, clean; ~ kirin <i>v.t.</i> to clean; ~î <i>f</i> cleanliness paqîş (dial. var.) = paqij par¹ <i>f</i> part, share par² last year par³ <i>f</i> back; ji ~ re from behind parçe, perçe <i>m</i> piece: <i>du sê perçên kaxizên</i> two or three pieces of paper; ~ bûn <i>v.i.</i> to be fragmented; ~ kirin <i>v.t.</i> to fragment parastîn parêz- <i>v.t.</i> to protect, guard Paris <i>f</i> Paris parsî Persian language partî <i>f</i> political party: <i>partiyên kurd yê</i> <i>siyasî</i> Kurdish political parties parve kirin <i>v.t.</i> to distribute</p>	<p>paseport <i>f</i> passport paş <i>m</i> the back; li ~ serê <i>prep.</i> behind; ~ê xwe avetin bi <i>v.t.</i> to throw oneself into s.th.; ~eroj <i>f</i> past, the past; ~îngê later; ~verû backward; ~verûtî <i>f</i> backwardness paşil <i>f</i> bosom paşî <i>f</i> end; heta paşiyê until the end patik <i>f</i> back of the head paye <i>f</i> high rank, place of honor; ~tî <i>f</i> honor payîz <i>f</i> autumn pejirandin <i>v.t.</i> to accept pekiyan = pekîn pekîn pek- <i>v.i.</i> to splash, splatter, rise up suddenly pekok: stêrka pekok shooting star pel <i>m</i> leaf, page pelikan stairs, stairway pelk leaf pembo <i>m</i> cotton pena <i>f</i> refuge, asylum; ~ber <i>m/f</i> refugee; ~berî <i>f</i> refugee status pencere <i>f</i> window peng ??? pengizandin pengizîn- <i>v.t.</i> to make jump, spurt pengizîn <i>v.i.</i> to spray, spurt penîr <i>m</i> (obl. penêr) cheese per¹ <i>m</i> side per² <i>m</i> feather per³ <i>f</i> piece peran heavy: <i>cezayê peran</i> heavy penalty perçe = parçe perçîn rivet; bi hev ~ kirin to rivet together, to patch together perde <i>f</i> (const. perda) curtain perdî <i>f</i> ceiling beam pere <i>m</i> money pergal <i>m</i> compass; bi ~ derketin to be encompassed pergî (+ construct) hatin <i>v.i.</i> to come across, find; çûn ~ to go to find</p>
---	---

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- perpîtîn** *v.i.* to flutter: *dilê min diperpîte*
I get sick at my stomach
- perwaz** *f* flight
- perwerdî** *f* education
- pesîn** *m* praise; **~andin** *v.t.* to praise, to approve of; **wesf û pesnê ... dan** to praise and extol
- pesnê** *m* trace
- petrol** *f* petrolium
- pevgirêdan** *f* connection
- pexşan** *f* prose; **~nivîskar** *m* prose-writer
- pey: li ~** (prep.) behind, after; **di ~ ... de** (prep.) after
- peya** *m* man
- peya bûn** *v.i.* to get out, off, down (from vehicle)
- peyda bûn** *v.i.* to be found: *min zanîbû wê saetê ava germ peyda nabe* I knew there was no warm water to be found at that time; **~kirin** *v.t.* to find
- peyitandin** *v.t.* to prove
- peyivîn** *v.i.* to talk, speak: *ez zêde pê re nepeyivîm* I didn't speak to him long
- peyî hev** one after the other
- peyman** *f* pact, agreement; **~ê girêdan ligel** to conclude a pact with
- peyv** *f* conversation, talk, words: *me peyv dagerand ser huner û edebiyatê* we turned the conversation to art and literature; **~ik** *f* expression
- peywendî** *f* relation: *peywendiyên navneteweyî* international relations
- pez** *f* sheep
- pezkîvî** (dial. var.) = **pezkûvî**
- pezkûvî** mountain sheep
- pê¹** = **bi + wî/wê**
- pê²** *m* foot
- pêçandin pêçîn-** *v.t.* to wrap, roll
- pêçîn pêç-** *v.t.* to roll, wrap;
- pêjîn** *f* feeling
- pêjîn pêj-** *v.i.* to be cooked; *v.t.* to light (cigarette)
- pêk** together; **~anîn** *v.t.* to get together, collect, arrange; **~hatin** *v.i.* to come about, come to be; **~hatin ji** *v.i.* to consist of
- pê-ketin** *v.i.* to catch (fire)
- pêkol kirin** *v.t.* to stick together (snow)
- pêkva** together
- pê-xistin** *v.t.* to light (fire), to switch on
- pêl** *f* wave; **~bûn** *v.i.* to spread out
- pêlpêlî** wavy, undulating
- pênc** five; **~ih, ~î** fifty
- pêra** along with him (*see pê*)
- pêrgî** → **pergî**
- pêsir** *f* collar; windpipe; forefront; area just below the summit of a mountain
- pêş** forward: *mirov ê bi pêş de biçe* one will go forward; **~ketin** to advance; **bi ~ derketin** to come out to the fore; **~eroj** *f* the future; **~de xistin** to promote; **~ketî** advanced
- pêşayîk** *f* forefront
- pêşber** *m* guide, leader; **ketin ~ê** to be faced with; **~î** in the lead, leadership, (prep.) in front of; **~î ... derketin** to lead, go out ahead of
- pêşdexistin** *f* promotion, advancement
- pêşeng** *m* leader, vanguard
- pêşepêşa, li** *prep.* out in front of
- pêşeroj** *f* future
- pêşevan** *m* leader
- pêşgotin** *f* foreword
- pêşiya** *prep.* before, in front of
- pêşî** *adj.* first: *cara pêşî* the first time, *di du-sê salên pêşî de* during the first two or three years; *f* advance: **~ya ... girtin** *v.t.* to prevent
- pêşîk** avant-garde, forerunner
- pêşîn** first
- pêşkeş** *f* present, gift, tribute; **~kirin** *v.t.* to offer (as a gift), to present
- pêşmerge** *m* guerrilla
- pêşniyaz** *f* proposal, suggestion
- pêşveketin** *f* advancement, progress
- pêt** *f* flame
- pêtgirî** lazy, indolent

KURMANJI KURDISH

- pêwendî bi** *f* connection to
pêwîst necessary; ~î *f* necessity, requirement
pêxember *m* prophet
pê-xîstin -xê- *v.t.* to light, turn on (light)
pêxwas barefooted
piç small, little; ~**ek** a little bit, for a moment; a little thing
pife pif *f* huff and puff
pif kirin *v.t.* to blow, puff
pîfînî kirin *v.t.* to hiss
pij scattered
pijandin *v.t.* to cook
pijîn *v.i.* to be cooked
pijiqandin *v.t.* to make (blood) gush
pijiqîn *v.i.* to explode, to blow up
piling *m* tiger
pilot *m/f* spark ???
pilpilî ???
piqqiqok *f* bubble
pir¹ very, many, much; ~**anî** *f* most, majority: *piraniya wan* most of them; *pirraniya caran* most of the time
pir² *f* bridge
pirç *f* body hair
piroze kirin *v.t.* to tear to shreds
pirs *f* question; ~**ek ji... kirin** *v.t.* to ask a question of s.o.; ~**gir** skeptic; ~**girêk** *f* question: *pirsgirêka kurdî* the Kurdish question
pirsan *v.t.* to ask (a question)
pirtepirt *f* sputtering ???
pirtik *f* sheet (glass, paper)
pirtûk *f* paper, sheet of paper
pirtve kirin *v.t.* to tear to pieces
pisîk *f* cat
pismam *m* cousin
pispor, pispûr *m* expert; ~î *f* expertise
pişaftin *v.t.* to assimilate
pişirîn to ruminant (?)
pişt *f* back, hill; ~**a prep.** behind, on the other side of; ~**a xwe dan** *v.t.* to turn one's back; ~î *prep.* after; ~î **ku conj.** after; ~**germ** supported, protected; ~**gir** *m* supporter; ~**girî** *f* support; ~**re** then, later, afterward; ~**xwar** hunched-over
piyale *f* glass, goblet
piyes *f* play
pizot *m* torch: *çavên wê wek du pizotên êgir bûn* his eyes were like two fiery torches
pijame *m* pyjamas
pin *f* kick; ~**avêtin** *v.t.* to kick
pîne ???
pîpoq *f* glass
pir old; *m/f* old man, old woman; ~**ik** *f* grandmother
piratî *f* old age
pirhepok *m* monster ???
piroz sacred, holy; ~ **kirin** *v.t.* to celebrate; to congratulate: *ew wê roja han mîna karnevalekê pîroz dîkin* they celebrate that day like a carneval; ~**bahî** *f* congratulations; ~**wer** holy
pis bad, dirty; ~**ik** nasty, awful; ~**itî** *f* obscenity
pîsîr (dial. var.) = **pêsîr**
piwan *f* measurement, criterion; ~**din** **pîvên-** *v.t.* to measure
PKK = Partiya Karkerên Kurdistanê Kurdish Workers' Party
plan *f* plan; ~**çêker** *m* planner; ~ **çêkirin** to make a plan
pola *m* steel
polîtîka *f* politics; policy
ponijîn *v.i.* to be engrossed in thought
por *m* hair (on the head); ~**reş** black-haired; ~**zer** blonde
poşman regretful; ~ **bûn li** to regret s.th./doing s.th.
poxsîde sad
poz *m* nose, snout
prensîp *m* principle
proje *f* project
protesto kirin *v.t.* to protest, go on strike, boycott
PTT = Post Telefon Telexraf Post, Tel-

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- ephone, and Telegraph
pûç useless, unuseable
pûk *f* snowstorm, blizzard
pûrt *f* hair, fur, pelt; ~ **û** **per** feathery coat
pûtperest idolator; ~**î** *f* idolatry
PZ = **piştî zayînê** anno domini (AD)
- qaçaxçî** *m* smuggler
qad *f* field, place; ~**a şer** field of battle
qaf *f* head
qahf *m* cave, cavern
qail bûn to accept (**bi**)
qal *f* statement; ~ **kirin** *v.t.* to state; ~ **û** **ceng** *f* fight
qalçikdayî frostbitten ???
qalik *m* shell, husk
qalind thick, fat
qam *f* stature, height; measurement for the height of the sun in the sky
qamçî *m* whip
qamiş reed
qanser *f* cancer
qanûn *f* law
qarîn *v.i.* to cry bitterly
qasid *m* messenger, envoy
qasî ku as much as
qatil *m* murderer
qayîş, qayîş *f* strap, thong, belt; rivalry, competition; **bi ... re ketîn** ~**ê** to compete against: *te digot qey ew bi min re ketibû qayîşê* you'd think he was in competition with me
qaymeqam *m* provincial governor
qaz *m* goose
qazaxî *f* butane
qe no, none, at all: *ez qe naxwênim* I don't read at all
qebûl kirin *v.t.* to accept; **wek ... hatin qebûl kirin** to be accepted as
qedandin *v.t.* to finish, to complete
qedeh *f* cup, goblet
qeder¹ *m* amount; ~**ê ...** for the length of ...
- qeder²** *f* fate, destiny
qedexê *f* prohibition; (adj) prohibited; ~ **kirin** to prohibit, to ban
qedîr *m* worth; **qedrê ... zanîn** to appreciate; **qedrê xwe girtin** to esteem oneself; ~**gir** appreciative, estimable
qediyan *v.i.* to end, be finished
qefilandin *v.t.* to tire
qefilîn *v.i.* to get tired
Qefqasya *f* the Caucasus
qefsing *f* breastbone
qehbik *f* harlot
qehbîfî = qehpetî
qehêrîn (dial. var.) = **qehirîn**
qehîr *f* wrath, rage;
qehirîn *v.i.* to get angry (*ji* at)
qehpe *f* prostitute; ~**tî** *f* prostitution
qehwe *f* coffee
qelaş split open, wounded
qelaştin -qelêş- *v.t.* to split, split open;
qelaştina cerahî surgical incision
qelaw fat
qelem *f* pen
qelemrew *m* realm
qelew (dial. var.) = **qelaw**
qelêş- → qelaştin
qelişandin qelişîn- *v.t.* to split, cleave
qelişîn *v.i.* to be split
qelizandin *v.t.* to make disappear; **xwe** ~ to slip away
qelişt *f* crack
qels weak: *kultura devkî ya Kurdî xurt e lê kultura nivîskî qels e* Kurdish oral culture is strong, but the written culture is weak; ~**î** *f* weakness
qelş = qelişt
qelşqelşî cracked
qenc good, pretty, nice; ~**î** beauty, charitable act, good deed
qerar decision
qerax *f* edge, shore
qerçimî wrinkled
qerebalix *f* crowd, confusion; ~ **kirin** *v.t.* to act up, to flail around

KURMANJI KURDISH

- qereqol** *m* police station
qerisîn *v.i.* to freeze solid
qermiç *f* wrinkle; ~î wrinkled
qerpeçe kirin *v.t.* to hold tightly in one's embrace
qesir *f* palace
qest *f* intention, purpose; ~a ... **kirin** *v.t.* to head toward
qeşa *f* ice
qet (+ neg.) never, not at all
qetan *v.i.* to be finished; be cut
qetandin qetîn- *v.t.* to finish; break, cut: *kurdên li derveyî welêt ev zincîra kirêt qetandine* Kurds outside the country have broken this shameful chain; **ji hev** ~ to part from one another
qeter *m* scales, balance; ~ **kirin** *v.t.* to spy (something in the distance)
qetîyan = qetan
qewimîn *v.i.* to happen
qewirandin *v.t.* to drive away
qewîn strong
qewl *f* promise; **ji ~ên xwe vekişîyan** to renege on one's promises, go back on one's word
qey hey; why?; **te digot qey** you'd think, it was as though
qeyd *f* bond, fetter
qeyde *f* rule
qeytankêş kirin *v.t.* ???
qeza¹ *f* district
qeza² *f* accident; fate; ~ **û bela** misfortune, calamity
qezenc *f* profit, earnings, advantage: *bi qezenca* ... to the advantage of ...; ~ **kirin** *v.t.* to earn, gain, win
qêrîn *v.i.* to scream
qîjak raven
qîjik *f* crow
qilêr(în) filthy
qir kirin *v.t.* to eliminate, exterminate
qiral *m* king
qirax (dial. var.) = **qerax**
qirçeqirç creak, splintering sound
qirdik *m* clown
qirik¹ *f* crow
qirik² *f* throat; ~**tali** *f* bitter aftertaste
qirş *f* stem, branch; ~**ik** *f* twig
qise *f* conversation, talk
qismet *m* fate
qiyamet *f* resurrection; **roja ~ê** doomsday
qizwan terebinth, a small tree
qîjeqîj *f* loud cry, scream
qîjîyan *v.i.* to scream
qîl *m* fang, canine tooth; **ber ~an dan** to sink the fangs into
qîm *f* contentment, satisfaction; ~**a xwe anîn bi** to consent to
qîmet *f* worth, value
qîr *f* cry, shout; ~ **kirin** *v.t.* to shout; ~**ewîr** *f* cry, shout; ~**în** *v.i.* to cry out, screech
qîrçîn *v.i.* to scream, screech
qîz *f* daughter
qoç *m* horn (of an animal)
qonax *f* inn; a one-day's distance on a journey
qontrol *f* check
qufulîn *v.i.* to feel very cold
qul *f* hole, opening: *qula rêvîyan* fox hole; ~ **kirin** to pierce
qulibîn *v.i.* to fall down, collapse, scramble down
quling crane
quloç *m* league (measure of distance)
quloz bûn *v.i.* to rise up
qulqulî full of holes
qulubîn = qulibîn
qumandan *m* commandant
qunc *f* corner; **xistîne ~ekî asê** to corner
quncik *f* little bit
quntar *f* foot of a mountain
quran *f* the Koran
qurane *f* hinge
qurban *f* sacrifice, victim; **qurbana armanca xwe** a martyr to one's cause

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- qurm** *m* tree stump: *mîna qurmê dara mirî* like a dead tree stump
- qut** cut, cut off; ~ **bûn** *v.i.* to get cut off
- qufî** *f* box
- quwet** power; **bi** ~ powerful
- qûç** *f* cliff, height, summit
- qûn** *f* back; ~**a çiyê** mountain skirt; **li ser ~ê xistin** to topple
- qûntar = quntar**
- qufîk** *f* small box
- ra = re**
- ra-bûn** *v.i.* to rise, arise, get up; to abandon, give up (**li** s.th.)
- ra-girtin** *v.t.* to pick up; **xwe** ~ to recover
- rahetî** *f* ease, comfort
- ra-hiştin** *v.t.* to put down
- ra-ketin** *v.i.* to sleep
- ra-kirin** *v.t.* to take away, pick up; to wake up (trs.); to cancel, abolish; **ji navê** ~ to eliminate
- raman** *f* stance
- ra-man -mîn-** *v.i.* to stand, stay, remain standing; to be perplexed
- ra-medandin** *v.t.* to lay down
- ra-mûsan -mûs-** *v.t.* to kiss
- ran** *m* thigh
- ra-pelikîn** *v.i.* to crawl, creep
- ra-pîvan** *v.t.* to pick up; **gav** ~ to tread
- rapor** *f* report
- raser** superior
- rast** right, correct; ~ **haşin li** to come across; ~ **kirin** *v.t.* to correct; **bi ~î** really; ~**e prep.** straight toward; ~**erast** really and truly; ~**erê** correct; ~**nivîsîn** *f* orthography
- rav** *f* hunting
- ra-westan** *v.i.* to stand up, stop, stand still; **li ser ...** ~ to dwell on, stand up against
- ra-westandin** *v.t.* to make stop
- ra-westîyan = ra-westan**
- rawir** wild animal
- ra-xistin** *v.t.* to spread
- ray** *f* opinion
- ra-zan -zê-** *v.i.* to lie down, sleep
- razdar** mysterious
- razî** contented (**li** with)
- re** *postposition* forms the second part of a number of circumpositions, generally indicating accompaniment; see the prepositional element
- ref** *m* row; flock (of birds)
- reh** *f* way, road; artery, vein; root; ~ **û penc** roots
- rehet** easy, comfortable, quiet; ~**î** *f* comfort, ease
- rehm** *f* mercy; ~ **kirin li** to have mercy on; ~**efî** the late
- rehmet** *f* God's mercy; **çûn ~ê** to pass away
- reîs** *m* head, chief; ~**î cumhûrê** president of the republic
- rençerî** *f* hardship, trouble
- reng** *m* color; **bi** ~ colored, multi-colored; **bi çi ~î** how?; ~**e**~ of all colors; ~**dêr** *f* description, quality, adjective; ~**în** varied, colorful
- renî** *f* avalanche
- req¹** *m* turtle
- req²** stiff; ~ **û rût** stiff as a board
- reqem** *f* number
- reqisîn** *v.i.* to dance
- resîm** *m* picture
- resmî** official
- reş** black; ~ **girêdan** *v.t.* to go into mourning; ~ **kirin** *v.t.* to blacken
- reş û reşatî** *f* anything black or blackish in color
- reşatî** *f* blackness, darkness
- rev** *f* flight, retreat
- revan rev-** *v.i.* to run away
- revandin** *v.t.* to let escape, to take away
- revde** *m* herd, pack; ~ **girtin** *v.t.* to form a pack
- revîn = revan**
- rewneq** brightness, brilliance

KURMANJI KURDISH

- rewrewik** *f* mirage
rewş *f* style, manner
rewşenbîr intellectual
rex *m* side, edge, shore; (prep.) next to, beside
rexne *f* criticism; ~ **girtin li** *v.t.* to criticize; ~**gir** *m* critic
rext *m* cartridge belt
reyan *v.i.* to bark
rez *m* vineyard, orchard
rê *f* (const. **riya**) road, way: *bi wê riyê* in that way; **bi riya** via; ~ **girtin** *v.t.* to block the road, stop, prevent: *kê rê li ber wan girtiye?* who's stopped them?; (**bi**) ~ **ketin** to set off, start out; ~ **kirin** to dispatch, send; **bi** ~ **kirin** to see off
rêbendan *f* February
rêber *m* leader; ~**î** *f* leadership; ~**î kirin** to lead
rêbwar *m* wayfarer
rêçe *f* trace, track; ~ **hildan** *v.t.* to pick up a trail
rêj kirin *v.t.* to wash
rêk-xistin *v.t.* to arrange, put in order
rêkxistin *f* coalition
rêl *f* forest, wood
rênçerî kirin *v.t.* to struggle, suffer hardship
rêveçûn *f* gait, walk
rêvebir = birêvebir
rêvî *m* fox
rêvîng *m* traveler
rêwitî *f* journey
rêwî *m/f* traveler; ~**tî** *f* journey, trip
rêz *f* line; ~ **bûn** *v.i.* to line up; ~**kirin** *v.t.* to line up, arrange
rêz-girtin ji *v.t.* to respect, have respect for
rêzik *f* law, rule
rêziman *f* system, arrangement, grammar
ricaf *f* shaking, trembling
ricifîn *v.i.* to tremble
rih *f* beard
rihet (dial. var.) = **rehet**
rihm (dial. var.) = **rehm**
rijandin rijîn- *v.t.* to pour out
rijyan *v.t.* to flow, to spill
riji *f* scorched part at the bottom of a pot
rik stubbornness, relentlessness, nervousness
rikrikîn *v.i.* to chatter (of the teeth)
rind good, beautiful; well: *ew bi zimanê îngilîzî rind dizanibû* he knew English well
risk = rizq
rivî (dial. var.) = **rêvî**
rivîn *f* flame
riyê → **rû**
rizan *v.i.* to rot
rizandin *v.t.* to let rot
rizgar saved, rescued; ~ **bûn** *v.i.* to escape, be rescued; ~ **kirin** *v.t.* to save, rescue; ~**kirî** saved, liberated
rizî rotten
rizîn di ... de *v.t.* to be thrown into
rizq *m* sustenance
rîş *f* beard
rîtm *m* rhythm
ro *f* sun: *dî bin ro(ye)ka havînê de* under a hot summer sun
roava *m* west, dusk; ~**yî** western
rohilat *m* dawn, east
rohnî bright
roj *f* day; **ew** ~ **ev** ~ **e** from that day to this: *ew roj ev roj e malbata min li vî bajarî rûdinê* my family has lived in this city from that day to this; ~**ane** daily; ~**ava** west; ~**hilat** *f* east: *Roj-hilata Navîn* the Middle East; ~**name** *f* newspaper; ~**namegerî** *f* journalism
rokrol *f* role
rom *m* the Ottoman Empire; Ottoman, Turk
roman *f* novel; ~**nivîs** novelist
ronahî *f* light, brightness; **bi** ~**yê derketin** to come to light

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- ronakbîr** intellectual
ronayî = ronahî
rondîk *f* tear
ronesans *f* renaissance
ruh *m* spirit, soul; **~iyet** *f* morale, spirit
ruhnî *f* brightness; **ruhniya çavan** light of the eyes, favorite
rutbe *m* rank
ruvî (dial. var.) = **rêvî**
rû *m* (const **riyê**, **rûwê**) face
rûbar *m* river
rûhşêrîn convivial, amusing, light-hearted
rûj (dial. var.) = **roj**; **~kê = rojekê** one day, some day
rûkenî *f* smile, smiling
rûmet *f* honor, respect
rûn *m* oil
rûniştevan *m* inhabitant
rû-niştin -nê- *v.i.* to sit, dwell (the present tense is used only for habitual action; the pres. perf. tense *rûniştiye* means 's/he is sitting,' and the past perf. tense *rûniştibû* means 's/he was sitting'); **odeya rûniştinê** sitting room
rûpel *f* page, sheet
rûs Russian; **~î** Russian (language)
rût naked, bare
rûxan *v.i.* to collapse
rûxandin *v.t.* to destroy

sa *f* (const. **siya**) shadow; **ser siya ... ketin** *v.i.* to get anywhere near ...
sa'et *f* hour
sal *f* year; **~mezin** aged
salon *f* reception room
san → **se**
sar cold
satil *f* bucket
saw terror, fear
sawar *f* bulghur wheat, cracked wheat
sax healthy, well, whole
saxik honest

sayî bûn *v.i.* to clear up (weather)
saz kirin *v.t.* to establish
se *m* (obl. pl **san**) dog
sebeb *m* reason
sebir *f* patience; **~ neman** to be impatient: *êdî sebra min nemaye* now I've lost my patience
sed hundred; **~sal** *f* century; **~salî** *f* centenary; **ji ~î** per cent; **bo ~î** per cent
seba *m/f* sound ???
sedem *f* reason, cause
seff *f* classroom
seg *m* dog
seh *f* intuition, feeling; **~ kirin** *v.t.* to understand intuitively
sehol *f* ice
Seirt *f* Siirt; **~î** native of Siirt
sekinan/-în *v.i.* to settle down, to be quiet, to dwell; to tarry; to light (gaze) (*li ser* upon): *ez dixwazim li ser pîrsekê bisekinim* I want to dwell on a question
selik *f* basket
semax *f* endurance; **~ kirin** *v.t.* to bear, to endure
Sen *m* the River Seine
seqem *f* dry cold
seqer *f* Saqar, a poison that drips from a tree in hell
ser *m* head; (prep.) to, toward, on, over;
bi ~ ketin *v.i.* to get ahead, succeed;
çûn ser *v.i.* to attack; **~ê xwe bi ... re êşandin** *v.t.* to trouble oneself with, bother with: *serê xwe bi kultura kurdî re naêşînin* they don't bother with Kurdish culture; **~ û bin** *m* the "ins and outs," everything: *ser û binê vî gundî ez ê bikanibim ji vî pîremêrî hîn bibim* I could learn all there is to know about this village from this old man; **bê ~ û bin** endless
seranser: li ~î (prep.) all over: *li seranserê dinyayê* all over the world
serbajar *m* capital

KURMANJI KURDISH

- serberdayî** stray, wandering
serbest free; ~î *f* freedom
serbilind bi proud of; ~ahî/~î *f* pride
serbixwe free; ~bûn *f* liberation
serdar *m* leader; ~î *f* leadership, command
serdest *m* overlord; ~î *f* mastery, rule; ~î **kirin** *v.t.* to rule: *yên ku îro serdestiya kurdan dikin* those who rule over the Kurds today
sereke main
serencam *f* end, outcome
serêşî *f* headache
serfirazî *f* distinction
sergerdan perplexed
sergevez pride
sergiran important
sergîn *m* dung
sergovend *f* dance line; **bi serê ~ê gir-tin** to lead a dance line
serhed *f* frontier, border
serî *m* head; ear (of grain); ~ **birdin** to complete; ~ **hil-dan** to rebel; ~ **xistin li** to visit; to apply to; **çûn serî** to come to fruition
serhildan *f* uprising
serjorek û serjerek ups and downs
serkarî *f* direction, leadership
serketin *f* success
serma *f* cold, coldness
sermawêj Libra
sermîyan *m* capital
sernivîs *f* fate
sernuxumandî veiled
serok *m* leader; ~atî *f* leadership; ~cum-hûrê *m* president; ~eşîr *m* chieftain; ~wezîr *m* prime minister
serpêhatî *f* adventure
serqot bare-headed
serraf *m* jeweler
sersal *f* new year's day
serserî careless
ser-şuştin *v.t.* to take a bath
sertûj towering
- serve bûn** *v.i.* to be attached
serwer *m* leader
serwext informed, knowledgeable
sewî *f* level: *rojnameyên me yên roja îroyîn negihîştine sewiya wan* our newspapers of today have not reached their level
sewsen lily
seyda *m* savant
seyr *f* view; *adj* strange
seyran *f* outing; ~ **çê-kirin** *v.t.* to arrange an outing; ~**geh** *f* park, promenade, place for an outing
sê¹ three
sê² *f* (constr. **siya**) shadow; **di bin siya ... de** under the aegis of
sêpî *f* tripod
sêwî *m* orphan
sêwlek *m* sole (of a shoe)
sibat *f* February
sibeh *f* morn, dawn: *sibeh heta êvarê* from morning till night; ~ê tomorrow; **vê ~ê** this morning
sibetir *f* the next morning; ~**a wê şevê** the morning after that night
sibê = sibeh
sih¹ angry, irritated; ~itî *f* irritation
sih² = sî²
sijî *f* puss, filth; ~n *v.i.* to ooze
sik û sar very sad (heart) ???
silav *f* greeting
silawat (pl) benedictions; ~**an kêşandin** *v.t.* to give benedictions
simbêl *m* mustache
simsimîn *v.i.* to leave tracks, to make a trail
sincirî flaming, burning
sindoq *f* box, trunk
sing *f* breast
sinif *f* class, grade
sipartîn sipêr- = **spartin**
sipî = spî
sipîndar *f* poplar
sipîta *f* whiteness

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- sir** *f* cold wind; ~ **û seqem**, ~ **û serma** *f* biting cold weather
- sirf** only, purely
- sirgûn** *f* exile; ~ **bûn** to be exiled
- siruşt** *f* nature
- sisê** three
- sist** weak; ~ **kirin** *v.t.* to weaken, make weak
- sitar** *f* protection
- sitêrk** = **stêrk**
- sitîrî** *m* thorn
- sitrân** = **strân**
- siwarî** mounted, on horseback
- siya** → **sa**
- siyaset** *f* politics; ~**van** *m* politician
- siyasî** political
- sivik** light, not heavy
- sî¹** thirty
- sî²** *f* shadow; ~ **dan** to cast a shadow
- sîleh** (pl) arms, armament: *sîlehên sivik* light arms
- sîng** *f* breast
- sînor** *m* border, boundary
- sîstem** *m* system
- sîtil** *f* (dial. var.) = **satil**
- Sîwas** *f* Sivas
- sîwaxnekirî** unpenetrated
- sobe** *f* heating stove; ~ **vêxistin** to light a stove
- sofî** Sufi, respectful term of address for an old man; ~**tî** *f* Sufism, mysticism
- sohbet** *f* conversation, talk
- sol** *f* shoe; ~**çêker** *m* shoemaker
- sond** *f* oath; ~ **xwarin** to swear an oath
- sor** red; threshed (wheat); ~**ahî** *f* redness
- sorav** red grape; ~**î(n)** dark red
- sorgul** rose
- sosin** *f* iris
- sosret** unusualness; **bi** ~ unusual
- soz dan** *v.t.* to promise
- sparin spêr-** *v.t.* to entrust
- spartin** = **sparin**
- spas** thank you; ~ **kirin** *v.t.* to thank; ~**darî** *f* gratitude
- spêhî** good-looking, pretty, attractive
- spêda, spêde** *f* dawn
- spêr-** → **sparin**
- spî** white; ~**tî** *f* whiteness
- standin** (dial. var.) = **stendin**
- stasyon** *f* railway station
- stelih** ordinary, common
- stemkarî** *f* oppression
- Stenbol** *f* Istanbul
- stendin stîn-** *v.t.* to take, get; **bi paş de** ~ to take back
- steyr** = **stêr**
- stêr** *f* star; ~**k** *f* star; ~**nas** *m* astronomer; ~**nasî** *f* astronomy
- stîran stîrê-** *v.t.* to sing
- stîn-** → **stendin**
- sto** = **stû**
- stran** *f* song; ~**bêj** singer
- stû** *m* neck; ~**xwar** obedient, cowed
- stûn** *f* column
- stûr** thick, stout
- sufrik** *m* tablecloth
- sur** *f* breeze
- sur'et** *f* speed
- surgûn** = **sirgûn**
- suwar** on horseback; ~ **bûn** to mount
- sûç** *m* crime, fault
- sûd** *m* profit; ~ **wergirtin ji** *v.t.* to profit from
- sûl** *m* waterfall
- Sûriya** *f* (obl **Sûriyayê, Sûriyê**) Syria
- sûxte** *m* theological student
- Swêd** *f* Sweden
- şa** happy, glad; ~ **bûn bi** *v.i.* to be happy with, rejoice over s.th.; ~ **kirin** *v.t.* to gladden: *wê pirtûkê dilê min şa kiribû* that book had gladdened my heart; ~**hî** *f* gladness, happiness
- şafî** Shafiite (school of Islamic jurisprudence)
- şagirt** *m* pupil, apprentice
- şah** *m* king
- şahîd** *m* witness

KURMANJI KURDISH

- şahîk** shining, brilliant
şair *m* poet
şal *m* traditional baggy Kurdish trousers
şalûl *m* magpie
şandin şîn- *v.t.* to send
şanî kirin, ~ dan *v.t.* to show
şano *f* stage
şans *m* chance
şareza competent; *~yî* *f* competence, expertise
şaş wrong; *~ bûn* *v.i.* to be wrong: *ez ne şaş bim* I wouldn't be wrong; *~ kirin* *v.t.* to mistake; *reya xwe ~ kirin* *v.t.* to lose one's way; *~î* *f* mistake, fault
şaşfêhmkirin *f* misunderstanding
şaşik *f* turban; *~ spî* white-turbaned
şax *m* branch
şe = şeh
şeh *m* comb; *~ kirin* *v.t.* to comb
şehîd *m* martyr
şehsiwar *m* expert horseman
şekal *f* old shoe
şekir *m* sugar
şemitandin *v.t.* to make slide
şemitîn *v.i.* to slip, to slide
şeng tuft of hair
şep *f* blow, slap in the face
şepe *f* snowdrift
şepîn *v.i.* to sink down (into snow)
şeqeşeq noisy sound, chatter
şequdeq "hard knocks"
şer *m* war: *şerê cîhanê yê yekemîn* World War I; *~ kirin, ~ dan (dayîn)* *v.t.* to fight war
şeref *f* honor
şerîf *f* the Sharia, Islamic law
şerm *f* shame; *~dar* modest; *~darî* *f* modesty; *~ kirin ji* *v.t.* to be ashamed of: *min ji xwe şerm kir* I was ashamed of myself
şerpeze destitute; *~ bûn* *v.i.* to be destitute; *~ kirin* *v.t.* to put s.o. in a bad situation, to best
şert *f* condition, qualification
şervan *m* warrior
şeş six
şeşt sixty
şev *f* night; *~reş* *f* dark night
şewat *f* fire
şewitandin *v.t.* to burn
şewitîn *v.i.* to burn
şexs person; *~î* personal; *~iyet* *f* personality
şewq *f* light; *~a elektrîkê* flashlight
şê- → şîyan
şêlandin şêlîn- *v.t.* to exploit
şêlî turbid, murky
şêlû (dial. var.) = **şêlî**
şênî *m* inhabitant, (pl) people
şêrîn sweet
şêx *m* sheikh
şidet violence, strength
şifêr *m* driver
şîr *f* poetry
şidandin şidîn- *v.t.* to strike (a match)
şik *f* doubt; **bê** *~* doubtless(ly)
şikandin şikîn- *v.t.* to break
şikeft *f* cave
şikêr *m* rock, mountain crag
şikestin şikê- *v.i.* to break, be defeated
şikîr thanks: *şikîr ji Xweda re* thank God
şikîl form, symbol
şil damp, wet; *~ kirin* *v.t.* to wet, dampen
şilfûtazî buck naked
şipê on foot
şiqitîn *v.i.* to slip
şirket *f* company
şirove *f* interpretation; *~ kirin* *v.t.* to interpret
şistin şo- *v.t.* to wash
şivan *m* (obl. **şivên**) shepherd
şivantî *f* shepherding; *~ kirin* *v.t.* to shepherd, to be a sheep herder
şivên → şivan
şivîr *m* mountain goat
şixul *m* work; *~în* *v.i.* to work, occupy

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

oneself	ku (conj.) instead of
şiyar şê- <i>v.i.</i> to be able	şûş quick, nimble, sleek; mirina ~ sudden death
şiyar awake; ~ bûn <i>v.i.</i> to wake up; ~	şûşaşûş pieces of glass
kirin <i>v.t.</i> to wake s.o. up	şûşe <i>f</i> glass
şîn¹ blue, green	şûştin (dial. var.) = şistin
şîn² = şwîn	şwîn <i>f</i> mourning; ~ dar in mourning
şîn- → şandin	
şîndar = şwîndar	
şîr <i>m</i> milk	ta¹ <i>prep. & conj.</i> until: <i>ta niha</i> up till now
şîret <i>f</i> advice; ~ kirin li <i>v.t.</i> to advise	ta² <i>m</i> fever
şîrîn sweet, pretty, nice	tab <i>m</i> illumination; ~ anîn <i>v.t.</i> to illuminate
şît aware, sober	tabî'et <i>f</i> nature
şîv <i>f</i> sunset; ~ a êvarê nightfall	tacir <i>m</i> merchant; ~ î <i>f</i> commerce
şkandin şkîn- = şikandin	taht <i>f</i> rock; noka ~ ê pebble
şkev <i>f</i> cupboard	tal bitter, sharp
şo- → şistin	talde <i>f</i> shelter
şop <i>f</i> footprint, trace; ~ ê ji ser xwe	talyanî Italian
winda kirin to throw a pursuer off track; ~ gerên scout, tracker; ~ hiştin	tam <i>f</i> taste
<i>v.t.</i> to leave a trace	tamar = temar
şor¹ salty, brackish (water); ~ ayî <i>f</i> saltiness	tanq <i>f</i> tank (mil.)
şor² talk, words; ~ kirin <i>v.t.</i> to talk, chat	taqet endurance
şorbe <i>f</i> soup	ta'qîb <i>f</i> surveillance: <i>di bin taqîba polîsan de</i> under police surveillance;
şoresf <i>f</i> rebellion, uprising; ~ ger <i>m</i> rebel, revolutionary: <i>şoresgerekî bolşevîk a</i>	~ kirin to keep under surveillance
Bolshevik revolutionary	tar <i>f</i> a path through snow
şorezar <i>f</i> desert, wasteland	Taran <i>f</i> Tehran
şun = şûn	tarî dark; ~ tî <i>f</i> darkness
şuştin (dial. var.) = şistin	tarîx <i>f</i> history
şuxul <i>m</i> work, occupation; ~ kirin <i>v.t.</i>	tas <i>f</i> bowl
to work; ~ andin <i>v.t.</i> to put to work;	taşt <i>m</i> breakfast
~ în <i>v.i.</i> to work	tat <i>m</i> rise, hill
şû spouse	tav¹ <i>f</i> light, sunlight
şûjin û derzî bûn <i>v.i.</i> to stand on end (the hair)	tav² <i>f</i> rainshower
şûlikîn <i>v.i.</i> to move stealthily	tavîk <i>f</i> sunlight
şûm gloomy, inauspicious	tavilê quickly, soon; immediately
şûn <i>f</i> place; track, wake: <i>divê ew têkeve şîna bavê xwe</i> he must follow in his father's footsteps; ~ a ... girtin <i>v.t.</i> to follow in the wake of, take the place of; ~ da after: <i>ji wê salê şûnda</i> after this year; nuha ~ da henceforth; di ~ a	taybefî special; bi ~ especially
	tayek kişandin ji <i>v.t.</i> to shake
	ta'yîn kirin <i>v.t.</i> to determine, assign, appoint
	tazî naked; ~ kirin <i>v.t.</i> to strip naked
	te → tu
	tebî'î natural

KURMANJI KURDISH

Tebrîz <i>f</i> Tabriz	straits
tecrube <i>f</i> experience	tenha alone; bi ~ xwe by him/her/itself, alone
tedrîcen gradually	tenîšta next to
tefandin - tefin - <i>v.t.</i> to put out (light, candle)	teorî <i>f</i> theory
tefeş <i>f</i> face, countenance	tep <i>f</i> tap
tefîn <i>v.i.</i> to go out (light, candle)	tepan mallet
tefsîr Koranic commentary	tepandin <i>v.t.</i> to pat, to tap
tehlûke <i>f</i> danger	tepe <i>m</i> summit, mountain top
tehqîr <i>f</i> deprecation	teperêp kirin <i>v.t.</i> to rap
tehsîldar <i>m</i> tax collector	teq <i>f</i> a sharp sound; ~ û-req loud sound
teht <i>m</i> mountain range	teqandin teqîn - <i>v.t.</i> to burst, explode, to fire, shoot (gun)
tejî (dial. var.) = tîjî	teqîn <i>v.i.</i> to burst, explode
tek single, alone, by oneself; ~ û tenê alone, all by oneself	ter fresh, verdant; ~ î <i>f</i> freshness
tekane lone	tercîh kirin <i>v.t.</i> to prefer
teko alone, singly	tercuman <i>m</i> translator
telaş commotion	teres pimp
telefon <i>f</i> telephone	terikî chapped
teletel on tiptoes	te'rif kirin <i>v.t.</i> to describe (<i>ji ... re</i> for, to)
televizyon <i>f</i> television	terîqet <i>m</i> dervish order
telte <i>f</i> sheet (of ice), crust	terk <i>f</i> leaving; ~ dan/kirin <i>v.t.</i> to leave, abandon: <i>gava terka mala xwe da</i> when s/he left home
tem <i>m</i> fog	term <i>m</i> corpse
temam perfect, complete	terorîzm <i>f</i> terrorism
temar <i>f</i> artery, vein	terpîlîn <i>v.i.</i> to roll
temaşa kirin <i>v.t.</i> to watch, to look at	terrî <i>f</i> tail
temaşê = temaşa	terş livestock
temaşevan spectator, watcher	tesewif Sufism; ~ î Sufistic
tembel lazy; ~ î <i>f</i> laziness	te'sîr <i>f</i> influence
temen <i>m</i> life, lifespan, age	teslîm kirin <i>v.t.</i> to turn in, to turn over, to submit
temene respect; bi ~ respectfully	teşkil <i>f</i> organization, formation
temirîn <i>v.i.</i> to die ???	teşt <i>f</i> trough
temiz kirin <i>v.t.</i> to clean	teşwîq encouragement; ~ kirin <i>v.t.</i> to encourage
temsîlkar <i>m</i> representative	teşxele <i>f</i> trouble, turmoil
tena = tenha	tetik, tefik <i>f</i> trigger
tendûr <i>f</i> oven, pit; ~ a zik the pit of the belly	tev all, entire, altogether; together with; ~ a all, entirely, totally; ~ ahî/~ayî <i>f</i> entirety: <i>di tevayiya Ewrûpa</i> all over Europe; ~ da , ~ de altogether, entire-
tenê alone, only, except for; bi ~ only: <i>em ferz bikin ku tu bi tenê bikaribî Kurdistanê çêbikî</i> let's assume that you could only create one Kurdistan; ne bi ~ ... lê jî not only... but also; ~ tî <i>f</i> misery, loneliness	
teng narrow, tight; ~ asî <i>f</i> difficulty,	

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- ly; **bi** ~**ayî** entirely, in toto; **xwe** ~**girê-dan** *v.t.* to get oneself together
- tevdîr** *f* plan
- tevger** *f* industry, activity, movement: *Tevgera Rizgariya Kurdistanê* Kurdish Liberation Movement
- tevizi** numb
- tevizîn** *f* numbness; ~**ok** *f* numb feeling
- teví** (prep.) along with; ~**hev** altogether; ~ **ku** (conj.) although
- tevlîhev** confused, mixed up; ~**î** *f* confusion
- tevlî** *f* awareness
- tewqif kirin** *v.t.* to arrest
- texçik** *f* shelf
- texlît** sort, kind: *her du texlît nivîsar* both sorts of writers
- texmîn** *f* guess, thought; ~ **kirin** *v.t.* to guess, estimate
- text** *m* throne
- texte** *m* board
- teyan** a large basin used in bathhouses
- teyr, têr** *m* bird; ~ **û tûy** birds and fowl
- teze** new(ly), fresh(ly); ~ **kirin** to refresh
- tê¹** = **di** + **wî/wê**
- tê²** = **tu** + **ê**
- tê³** coming, next: *meha* ~ the coming month
- tê-gihîştin** *v.i.* to understand, realize
- têk çûn** *v.i.* to break up, split apart
- têkelî** *prep.* along with
- tê-keftin** *v.i.* to go to, wind up (somewhere): *ew dixwaze têkeve cepheyê* he wants to go to the fronts; ~ **şûna** to take the place of: *kengê azadî û serbestî ê têkevin şûna sitemkarî û zordariyê?* when will freedom and independence take the place of injustice and oppression?
- têkil** connected; ~**bûn** *f* connectedness; ~**î** *f* connection
- tê-kirin** *v.t.* to put on
- têkoşer** *m* activist, combatant
- têkoşîn dan** *v.t.* to strive, make an effort
- têkûz** (dial. var.) = **tekûz**
- têr¹** full, satisfied; ~ **bûn** *v.i.* to be satisfied (hunger), to be slaked (thirst); ~ **kirin** *v.t.* to satisfy, make full, to be sufficient: *emrê wî têr nekir* he didn't live long enough
- têr²** = **teyr**
- têvel** various, different
- tê-xistin** *v.t.* to include; **xwe** ~ to put oneself
- tîf** *f* spit
- tîfik** *f* bellows, hearth
- tîfing** *f* rifle
- tîje** brimful
- tîjî** full; ~ **kirin** *v.t.* to fill
- tîlî** *f* finger
- tîlik, tîlîk** = **tîlî**
- tîm¹** always; **her~** always
- tîm²** *f* desire
- tîmobîl** *f* automobile
- tînê** (dial. var.) = **tenê**
- tîral** lazy
- tîrb** *f* grave, tomb
- tîrên** *f* train; ~**a di binê erdê de** subway; **ji ~ê** by train
- tîrîmpêl** *f* automobile
- tîrk** Turk; ~**î** Turkish (language); ~**nîjad** racially Turkish
- Tirkiye** *f* (obl **Tirkîyeyê, Tirkîyê**) Turkey
- tîrs** *f* fear; ~**an va** out of fear
- tîrsandin** *v.t.* to scare; to fear
- tîrsêner** frightful, frightening
- tîrsîyan/tîrsîn ji** *v.i.* to be afraid of, fear
- tîrş** bitter; **rûyê xwe** ~ **kirin** to scowl
- tîşt** *m* thing: *tîştêkî din* something else
- tîtûn** *f* tobacco
- tîving** *f* (dial. var.) = **tufing**
- tîwê** = **tu wê**
- tîxtor** *m* doctor
- tî** thirsty
- tîfal** ???
- tîj** (dial. var.) = **tûj**; ~ **û hûr nêrîn li** to

KURMANJI KURDISH

- look closely and carefully at, to
scrutinize
- tîn¹** *f* thirst
tîn² → **bêtîn**
tîn- → **anîn**
tîp *f* letter of the alphabet; *m* type, sort
tîr thick, dense, dark
tîraj *f* print run; **kêm** ~ of a small print run, printed in small numbers
tîrêj *f* sunlight, ray: *tîrêjên hêviyê* rays of hope
tîş piece, group
tol *f* revenge; ~ **wergirtin** *v.t.* to extract revenge
top *f* cannon, cannonball
topik *f* pile
torbe sack
torin *m* person of name, person of renown; descendant, offspring
toz *f* dust; ~ **û telaz** dust
trimbêl *f* automobile
tu¹ (obl. **te**) you (sing.)
tu² no, not any, none, nothing; ~ **caran** never; ~ **kes** nobody; ~ **tişt** nothing
tucar never
tuf *f* spit; ~ **kirin** *v.t.* to spit
tufing *f* rifle, gun; ~ **ber-dan** to fire a rifle at
tukesî (+ neg.) nobody
tûj sharp
tûk *f* hair, fur
tûle *m* pup, cub
tûlik *m* cub
tûr *m* bag; ~**ik** *m* sack
tûrt = **turt**
tûtîn *f* tobacco
- ummet** *f* religious community
‘umr *m* life
unda (dial. var.) = **wenda**
unîversîte *f* university
urîsî Russian
usa (dial. var.) = **wisa**
ustu = **stû**
- ûzeûz** *f* rumble
- va = ve**
vala empty; ~ **kirin** *v.t.* to empty; ~**hî** *f* void; **vikû**~ totally empty
vazo *f* vase
ve (postposition) forms the second part of a number of circumpositions, generally indicating motion away from; see the prepositional element
ve-bûn *v.i.* to open
ve-ceniqîn (dial. var.) = **ve-ciniqîn**
ve-ciniqandin *v.t.* to make tremble with fear, to make shudder, to startle
ve-ciniqîn *v.i.* to be seized by fright, to be startled
ve-dan *v.t.* to give off; **deng** ~ to echo
veger *f* return
ve-gerandin -gerîn- *v.t.* to turn, to turn back
ve-geriyan/gerîn *v.i.* to return; ~ **ser** to turn to
ve-gevizîn *v.i.* to flounder, wallow
ve-hêrandin *v.t.* to grind up, crunch
vehûnayî spread out
ve-jandin -jîn- *v.t.* to revivify
ve-jenîn *v.i.* to rustle
ve-jînîn (dial. var.) = **ve-jenîn**
ve-kirin *v.t.* to open
ve-kişandin ji *v.t.* to pull out of, pull back from, withdraw from
ve-kişîn *v.i.* to withdraw
ve-maltin *v.t.* to roll up the sleeves
ve-man *v.i.* to bog down
ve-miran (ve-mirîn) *v.i.* to go out (fire, &c.); ~**din** *v.t.* to put out, extinguish, quell, quench: *min lampa xwe ve-mirand* I put out my light
ve-poşandin *v.t.* to cover
ve-qetandin *v.t.* to distinguish, separate
ve-qetiyân *v.i.* to get separated: *ji ber perçebûna welêt riyên zaravayên kur-mancî û soranî ji hevûdu vediqetîn*

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- after the division of the country the paths of the Kurmanji and Sorani dialects part from each other; ~ **bi** to be distinguished by
- ve-qetîn = ve-qetiyan**
verê-kirin to send off, dispatch
ve-şartin -şêr- *v.t.* to hide, bury
ve-texirîn *v.i.* to taper off
ve-xistin *v.t.* to throw down
ve-xwarin *v.t.* to drink
ve-zelan *v.i.* to lie down and roll around; **xwe ve-zelandin** to throw oneself down and roll around
ve-ziliandin = ve-zelandin
vê → **ev**
vêca therefore
vêcar then, so
vê-geriyan = ve-geriyan
vêk re together
vên *f* wish, desire
vê-xistin *v.t.* to light
vikûvala → **vala**.
vir here
vizîn *v.i.* to buzz, to hum
vizvizkî tangled, knotted
vî → **ev**
vîrus *f* virus
vîzevîz *f* blowing, rustling (of wind)
- waqewaq** squeal of an animal
war¹ *m* = **bar**
war² *m* regard, respect; **di ~ê ... de** concerning; **di vî ~î de** in this regard, in this respect
war³ *m* camp, camping ground; ~**geh** *m* camp site
warkor çûn to disappear without a trace
we → **hun**
wefakar faithful
wefat *f* death
weha thus, such
wek (prep.) like; ~**e** (prep.) like; ~**e ku** (conj.) as: *weke ku min got* as I said; ~**î dîn** anything else
- wekhev** alike, equal; ~**î** *f* equality: *li ser esasên wekhev* on a basis of equality
wekîl advocate, lawyer; ~**darî** *f* advocacy
welat *m* (obl. **welêt**) country, homeland; ~**hez** lover of the homeland, patriot; ~**parêz** defender of the homeland, patriot(ic); ~**perwer** patriot
wele = welle
welêh = welê
welê thus, like that
welle by God
wenda lost; ~ **bûn** *v.i.* to be lost; ~ **kirin** *v.t.* to lose
wer bûn di *v.i.* to fall into
wer- → **hatin**
werger *m* translator; ~**van** *m* translator
wer-gerandin *v.t.* to transform, translate
wer-girtin *v.t.* to take up (see **ber wer-girtin**, **sûd wergirtin**, **tol wergirtin**)
werimandin *v.t.* to cause to swell
werimîn *v.i.* to swell
wer-kirin li *v.t.* to wrap around
wesiyetname *f* will, testament
werîs *m* rope
wesf *m* attribute, quality; ~ **dan** to describe
westan west- *v.i.* to stand, stop; to be exhausted
westiyan = westan
westiyayî exhausted
weşandin weşîn- *v.t.* to publish
weşanxane *f* publishing house
wext *f* time: *di eynî wextê de* at the same time; *di wexteke kurt de* within a short time; ~**ê ku** (conj.) when
wezîn *f* poetic meter
wezîfe *f* duty
wezaret *f* ministry: *Wezaretê Ferhengê* the Ministry of Culture
wezîr *m* minister; ~**tî** *f* ministry
wê¹ → **ew**
wê² *future auxiliary* + subj. for future tense

KURMANJI KURDISH

- wêje** *f* speech, literature
wêne *m* picture, painting; **~ger** *m* artist, painter
wêran destroyed, ruined; **~kirin** *v.t.* to destroy, ruin
wêrîn *v.i.* (+ subj.) to dare
winda (dial. var.) = **wenda**
wir there
wirîn (dial. var.) = **wêrîn**
wisa(n) thus, such, so
wî → **ew**
wîjdan *m* conscience
wucûd *f* existence; **hatîn** **~ê** to come into existence
wusan (dial. var.) = **wisa**
- x-** → **xistin**
xak *f* earth, ground
xal *f* mole
xalxalî in spots, spotted
xanim *f* lady, mistress
xanî *m* house
xapandin xapîn- *v.t.* to deceive, to fool, to play a trick on: *mîna ku hatibe xapandin* as though a trick had been played on him
xapîn *v.i.* to be deceived, to be fooled
xapok deceptive
xapxapok deceitful
xar¹ crooked, bent
xar² (dial. var.) = **xwar**
xarin (dial. var.) = **xwarin**
xastin (dial. var.) = **xwestin**
xasûk cunning, shrewd
xatir *m* mind, heart; **~gir** considerate, obliging; **~girtin** to be considerate of, respect: *biçûk û mezinan xatirê wî digirtin* young and old were considerate of him; **~xwestin** *f* affection; *bi xatirê re wî ji min re got* he said to me with affection; **dan** **~ê** ... to be considerate of ...
xav raw, immature
xayin traitor
- xazî** *m* ghazi, holy warrior
xazîk ???
xebat *f* work, struggle
xeber *f* words, speech: *xebera wî ye* that's what he says
xeberdan *f* talk, speech
xebitan li ser *v.i.* to work on, strive for
xebitûn = xebitan
xedar pitiless, cruel
xefk *f* trap
xelas kirin (*v.t.* to finish
xelasî *f* liberation; **şerê xelasiyê** war of liberation
xelat *f* prize, reward; **~kirin** *v.t.* to reward
xelk *m* (construed as sing. for case but pl. by sense) people
xem *f* grief, sadness; **~xwarin ji** *v.t.* to sympathize with; **~gîn** sorrowful; **~gînî** *f* sorrow: *ez bi xemgînî dibêjim ku...* I say with sorrow that...
xemilandin *v.t.* to adorn
xencer *f* dagger
xerab ruined; **~bûn** to be ruined; **~e** ruined; **~î** *f* harm, ruination
xerez *f* rancor, grudge; **~karî** *f* holding a grudge
xerîfî senile
xerc kirin *v.t.* to spend
xerîb stranger, foreigner, exiled, away from one's homeland; **~î** *f* estrangement, foreignness, the state of being away from one's homeland; **welatê** **~yê** foreign country
xerîte *f* map
xertel *f* eagle
xesandin xesîn- *v.t.* to twist, wring
xesar *f* damage, loss; **~dîtin** *v.t.* to suffer loss, be damaged; **~nedîtî** undamaged
xet *f* line
xew *m* sleep; **ketin** **~ê** to fall asleep; **ji** **~ra-kirin** to rouse from sleep
xewle lonely, desolate

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- xewlî** *f* desolation, isolation
xewn *f* dream; ~ **dîtin** *v.t.* to dream, have a dream; ~**erojîk** daydream
xeyal *f* imagination, fantasy, dream
xeyidîn ji *v.i.* to get angry at
xeyn other; **ji ~î** (prep.) other than, aside from: *ji xeynî van tiştan* other than these things
keyo (Syr. Ar. *khayyo*, voc. only) fellow, guy, friend
kezal gazelle
xezeb *f* rage, wrath
xezîne *f* treasury
xezûr *m* father-in-law; *f* mother-in-law
xêr *f* goodness; ~**xweşî** *f* chitchat;
bi-hatînî dan *v.t.* to welcome: *jinekê bixêrhatînî da min* a woman welcomed me; **bi ~a ... re** thanks to; **bi ~ û bêr** very good; **ji ~a ... re** because of, on account of; ~**hatînê kirin li** *v.t.* to welcome; **hatin ~ê** to be a welcome guest
xêz *f* line; ~**ik** ditto
xidmet *f* service
xilas kirin to be saved
xilmamş = xilmaş
xilmaş half asleep, sleepy
xirab bad, evil
xisar *f* loss
xistin x- *v.t.* to cast, throw, put in, make fall; **ji hev de ~** to break up; ~ **li** to beat
xisûsiyet = xusûsiyet
xişikîn *v.i.* to drag along, scrape across
xîşr *m/f* ornament ???
xîşîş *f* rustling, scratching sound
xîtab *m* address; ~ **kirin** *v.t.* to address; ~**ê kesekî kirin** to address, speak to s.o.
xitîmandin *v.t.* to close, seal: *rê hatine xitimandin* the roads have been closed
xîyal *f* dream, imagination
xizmet *f* service; ~ **kirin** *v.t.* to serve
xînji (dial. var.) = **xeyn ji**
- xîret** *f* zeal, bravery, courage; ~ **kirin** *v.t.* to try hard
xîze-xîze grating sound
xo *f* (dial. var.) = **xwe**; ~**a xwe** his own self
xoc *m* master, teacher
xof *f* fear; ~ **û tirs** *f* fear and trembling
xort young, young man/woman; ~**anî** *f* youth
xoşdivî beloved
xu (dial. var.) = **xwe**
xuda *m* (obl. **xudê**) God; ~ **hefiz** goodbye
xudan *m* owner; **bê~** godless, God-forsaken, poor, pitiable
xuh *f* sister
xulam *m* slave; manservant
xunav *f* sprinkle, light rain
xur *f* itch
xure xur *f* snoring
xurên on an empty stomach
xurîn = xurên
xurme *f* date
xurt strong, powerful; ~ **û gur** strong, puissant
xurû natural
xusûsiyet *f* characteristic, distinguishing feature
xuşîn *v.i.* to rustle, to gurgle
xuşk *f* sister
xuya clear, obvious; ~ **bûn** *v.i.* to be obvious, appear, show up; ~ **kirin** *v.t.* to seem, appear: *hotel gelekî xweş û luks xuya dikir* the hotel looked very nice and deluxe
xuyan *v.i.* to seem, to appear
xuyanî familiar; ~ **kirin** *v.t.* to familiarize
xûn *f* blood; ~**a cegerê** liver's blood, metaphor for tears of agony and suffering
xûs *f* snowdrift ???
xûyan = xuyan
xwar down; **ser ... da ~ bûn** to lean

KURMANJI KURDISH

- over s.th.; ~ **bûn** *v.i.* to descend; ~ **kirin** *v.t.* to lower, take down; **hatin** ~ to come down
- xwarin** *f* food
- xwarin xw-** *v.t.* to eat
- xwaroviçko** coiled up
- xwaz-** → **xwestin**
- xwe** oneself, -self (refers to the subject of the clause in which it occurs); ~ **girtin li ber** to defend oneself against; **ji** ~ in and of itself; **bi**~ himself, herself, itself; **li** ~ **kirin** to put on, wear (clothes)
- xwebiçûkdîtin** *f* inferiority: *kompleksa xwebiçûkdîtinê* inferiority complex
- xwedan** *m* chief, head, leader
- xwedê** *m* God
- xwedî** *m* possessor, owner: *xwediyê paseporteke Swêdî bûm* I possessed a Swedish passport
- xwehesîn** *f* self-awareness
- xweîfadekirin** *f* self-expression
- xwelî** *f* dust, ash; ~ **li serê xwe kirin** to pour dust on one's head, to mourn; ~**dan** *f* ashtray
- xwen** *f* dream, vision
- xwenas** self-respecting
- xwenav** = **xunav**
- xwendin xwîn-/xwên-** *v.t.* to read, study
- xwende/a** learned, literate; ~**geh** *f* school, university; ~**kar** student; ~**van** *m* reader, scholar
- xwerû** independent; pure(ly), exclusive(ly): *ev kovar ne xwerû bi kurdî ne* these journals are not exclusively in Kurdish
- xweser** unbridled
- xwestin xwaz-** *v.t.* to want, to ask for
- xweş** nice, pleasant, good; ~**bûn** *f* success; ~**hal** pleased, happy; ~**haliya** **xwe gotin** to express one's pleasure; ~**ik** nice, pretty; ~**î** *f* pleasure
- xwey** = **xwe**
- xweya** = **xuya**
- xweyî** = **xwedî**; ~ **kirin** *v.t.* to raise (animals)
- xwezî** would that, I wish (+ past conditional); ~**tî** *f* desire, wish
- xwê** *f* salt; sweat
- xwêdan** *v.t.* to sweat
- xwişk** *f* sister
- xwî** *m* habit, disposition
- xwîn** *f* blood; ~**egoşt** flesh and blood; ~**dar** bloody; ~**germ** fervent; ~**germî** *f* fervor; ~**şêrîn** likeable
- xwîsgirtî** damp
- xwîzî** *f* spit, saliva
- xwûşk** (dial. var.) = **xwişk**
- ya** *fem. sing. construct extender*; **bi** ~ **te** in your opinion
- yadê** (voc. only) mother
- yan** or; ~ ... ~ either ... or
- ya'nî** that is, i.e.
- yar** *m* friend
- ya rebî** O Lord!
- yek** one; ~ **bûn** *v.i.* to be united; ~**bûyî** united; ~**dengî** *f* unanimity; ~**dest** of one piece; ~**ejmar** singular; ~**emîn** first; ~**îtî** *f* unity; ~**îtiya Neteweyan** the League of Nations; ~**netewetî** *f* uninationalism, monoethnicity; ~**ser** direct; ~**ta** peerless, without equal
- yekser** right away, immediately
- yê** *masc. sing. construct extender*
- yên** *pl. construct extender*
- YNK** = **Yekîtiya Nîşîmanperwerên Kurdistanê** Patriotic Union of Kurdistan (PUK)
- yunan** Greek
- zabit** *m* (obl **zêbit**) *m* officer
- zaf** (dial. var.) = **zehf**
- zalim** *m* tyrant, unjust
- zang** sheer (cliff) ???
- zanîn** *v.t.* to know (neg. present **nîzanîm**, past (**dî**)**zanibûm**, subj. **bîzanîbim**); ~ **bi** to know about: *xelk bi*

KURDISH-ENGLISH VOCABULARY

- siyasetê nizanin* the people don't know anything about politics
- zana = zane**
- zane** learned, wise; ~**bûn** *f* wisdom;
- zanyarî** *f* knowledge
- zar** *m* language; ~**ava** *m* dialect; ~**şêrîn** well-spoken, articulate
- zaro** small, young, *m/f* youngster; ~**k** child; ~**katî**, ~**ktî**, ~**tî** *f* youth, childhood
- zarîn** *v.i.* to wail, lament
- zar û zêç** (pl) kids
- zava** *m* bridegroom
- zayin** *f* birth
- zêhf** many, lots of, very, very much
- zêhmet** *f* trouble; ~ **kişandin** *v.t.* to have difficulty, go to trouble, be bothered; ~**î** *f* ditto; ~**kêş** worker, laborer
- ze'îf** weak, skinny
- zelal** clear, limpid; ~ **kirin** *v.t.* to make clear, clarify
- zela = zila**
- zeliqandin** *v.t.* to stick
- zeliqîn** *v.i.* to stick
- zelûl** *m* despondent
- zeman** *m* time, era
- zemzelîk** *f* icicle ???
- zend** *f* forearm
- zengal** *m/f* legging ???
- zengil** *m* bell; ~**ê telefonê** telephone call; **li ~ê dêrî xistin** to ring the door-bell
- zengîn** rich; ~**î** *f* wealth
- zer** yellow; ~**atî** *f* yellowness; ~**bûyî** yellowed; ~ **û zinar** "nooks and crannies"
- zerar** *f* detriment, loss
- Zerdeşt** Zoroaster
- zevî** *f* land, field
- zewac** *f* marriage
- zewicîn bi ... re** *v.i.* to get married to
- zewq** *m* delight
- zexim** strong, sound; **zexmî** *f* strength
- zêbit** → **zabit**
- zêc** hide ???
- zêde** much, a lot; ~ **bûn** *v.i.* to increase; ~ **kirin** *v.t.* to increase
- zêr** *m* gold; ~**în** golden
- zêrbemî** ???
- zêrekî** *f* cleverness, intelligence
- zihniyet** *f* mentality
- zîk** *m* belly; ~**ekî têr xwarin** *v.t.* to eat to one's fill; ~**makî** native, inborn
- zila** *m* man, guy, fellow
- ziliandin** → **ve-ziliandin**
- zilik** straw
- zilîm** *f* injustice, tyranny
- ziman** *m* (obl **zimên**) language, tongue; **bi ~ anîn** *v.t.* to give voice to, express; ~**van** linguist; ~**vanî** *f* linguistics
- zinar** *m* (obl **zinêr**) rock
- zing** ???
- zingar** *f* rust; ~**girtî** rusty, rusted; ~ **girtin** *v.t.* to rust, get rusty
- zincîr** *f* chain, bond
- zindan** *f* prison
- zindî** alive, energetic, lively
- ziving** *f* cave
- zivistan** *f* winter
- zirav** slender, slight
- zivir** twisted, knotted
- zivirandin zivirîn-** *v.t.* to turn around, turn back; **çavên xwe ~ ji ... de** to turn one's eyes away from ..., avert one's gaze from ...
- zivirîn zivir-** *v.i.* to turn, go/come back, turn around, wander
- ziwa** dry
- zixim** (dial. var.) = **zexim**
- zîn zê-** *v.i.* to live, come to life
- zîre** cumin
- zîrek** clever
- zîtbûyî** ???
- zîv** *m* silver
- zîvalzîvalî** ???
- zîving = ziving**
- zîvironekî** sandy, dusty

KURMANJI KURDISH

zman = ziman

zolilk blossom, bloom

zor *f* force; ~ **dan** *v.t.* to force, compel;

~ **kirin** *v.t.* to use force; **bi (destê)** ~ê

by force; ~**betî** *f* oppressiveness; ~**dar**

forceful, oppressive; ~**darî** *f* oppres-

sion; ~**destî** *f* force, pressure; ~**kirin** *f*

violence

zozan *m* summer pasture, meadow

zuha (dial. var.) = **ziwa**

zuk *f* prominent, obvious

zulf *m/f* tress, lock (of hair) ???

zulum = zilim

zurne *f* clarion; ~**van** *m* clarion player

zû quick, fast, soon, early; ~ **an dereng**

sooner or later; ~ **be** ~ very quickly; ~

de (+ pres. perf.) for a long time: *zû*

de ye me hev û du neditiye we haven't

seen each other for a long time;

~**bîrbirî** *f* quick thinking; ~**ka**, ~**ka**

hurriedly, hastily, quickly; ~**kanî** *f*

haste: *zûkaniya te çi ye?* what's your

hurry?; ~ **ve** for a long time, since

long; **ji** ~ **de** from early on

zûrezûr *f* howling

zûrîn *v.i.* to howl

zûr man *v.i.* to be lost